

วิเคราะห์งานนาฬิกา

บทคัดย่อ

ของ

สมร เจริญใจ

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต

กุมภาพันธ์ 2525

คณะกรรมการที่ปรึกษาประจำตัวนิสิตและคณะกรรมการสอบ ได้พิจารณา
 ปรินญาณพนธ์ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรินญา
 การศึกษามหาบัณฑิตของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

7-4 พ.ศ. 2535

คณะกรรมการที่ปรึกษา

.....
ประธาน
กรรมการ

คณะกรรมการสอบ

.....
ประธาน
กรรมการ
กรรมการ

178128

1๙๙8

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้เขียนได้รับความอนุเคราะห์อย่างยิ่งจาก รองศาสตราจารย์ คุณหญิงเต็มสิริ บุญยสิงห์ ประธานกรรมการ และผู้ช่วยศาสตราจารย์มณี พยอมยงค์ กรรมการ ที่ไ้กรุณาให้ข้อคิด ให้คำแนะนำ และสละเวลาตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ มาตั้งแต่ต้นจนสำเร็จ จึงขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ทั้งสองท่านเป็นอย่างสูง

ขอขอบพระคุณ อาจารย์สุรสิงห์ส้ารวม นิเมพะเนา ซึ่งไ้กรุณาให้ยืมหนังสือ สำหรับค้นคว้า และให้คำแนะนำเรื่องความหมายของภาษิต ตรวจแก้ไขภาษา อาจารย์ มยุรี อนุกรมล ไ้กรุณาตรวจแก้ไขภาษา อาจารย์นพพร เพ็ชรกุล อาจารย์สุกัญญา เกียรติเรืองชัย ช่วยแก้ไขและแนะนำการเรียงศัพท์พจนานุกรม อาจารย์วงศ์แซ ภัทรนิธ ช่วยเขียนบทคัดย่อภาษาอังกฤษ และขอขอบพระคุณอาจารย์ คร.นงลักษณ์ วิรัชชัย กรุณาตรวจแก้ไข เรียบเรียงบทคัดย่อภาษาอังกฤษ

ขอบคุณ คุณวานิชย์ พรหมตัน คุณพัชรา เพื่อบำ คำ คุณทัศนีย์ เจนจิระ ที่ช่วยตรวจทานและคัดลอกจากต้นฉบับร่างให้ และขอขอบคุณอาจารย์รุ่นพี่ ตลอดจน เพื่อน ๆ ที่คอยเคียงข้างและให้กำลังใจผู้เขียนตลอดมา

ขอออมรำลึก ถึงพระคุณบิดามารดา ผู้ให้กำเนิด และครูอาจารย์ที่ให้ความรู้ แก่ผู้เขียนตั้งแต่ครั้งเยาว์วัยจนถึงปัจจุบัน

อนึ่ง ผู้เขียนได้รับความเมตตา จากอาจารย์สิงหะ วรรณสัย ผู้ล่วงลับไปแล้ว กรุณาเป็นปรมาจารย์ให้ความรู้และช่วยผู้เขียนค้นคว้ารวบรวมภาษิตล้านนาและให้ยืมภาษิต ล้านนาฉบับอีกสำเนา เพื่อให้ผู้เขียนได้นำมาวิเคราะห์ ทั้งนี้หากจะมีกิตติคุณใด ๆ แก่ ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้เขียนขออุทิศเป็นส่วนกุศลแก่ดวงวิญญาณของ อาจารย์สิงหะ วรรณสัย ในสัมปรายภพ

สมร เจนจิระ

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ความมุ่งหมายของการค้นคว้า	11
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า	11
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า	11
คำจำกัดความศัพท์เฉพาะ	11
วิธีดำเนินการค้นคว้า	13
ขั้นตอนการศึกษาค้นคว้า	14
แหล่งการศึกษาค้นคว้า	14
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า	15
2 การจำแนกลานนาภานิต	18
การจำแนกลานนาภานิตตามรูปแบบ	18
การจำแนกลานนาภานิตตามความหมายที่เป็นไวยากรณ์	32
การจำแนกลานนาภานิตตามเนื้อหา	73
3 การจัดประเภทคุณลักษณะจริยธรรมที่ปรากฏในลานนาภานิต	98
คุณลักษณะของจริยธรรม	98
ความรับผิดชอบ	98
ความซื่อสัตย์	109
ความมีเหตุผล	115
ความกตัญญูกตเวที	144
การรักษาระเบียบวินัย	147

ความเสียสละ	153
ความสามัคคี/	155
การประหยัด	160
ความยุติธรรม	163
ความอุทิศสาคะ/	167
ความเมตตากรุณา	173
4 สรุปผลการศึกษาค้นคว้าและข้อเสนอแนะ	179
สรุปผลการศึกษาค้นคว้า	179
ข้อเสนอแนะ	182
บรรณานุกรม	185
ภาคผนวก ก.	187
ภาคผนวก ข.	194
ภาคผนวก ค.	220
ภาคผนวก ง.	248

บทนำ

"ลานนาไทย"¹ หมายถึงภาคเหนือของประเทศไทยในปัจจุบัน คือบริเวณพื้นที่ตั้งแต่ลุ่มแม่น้ำโขงลงมาสู่ท้องที่ ๘ จังหวัดอันประกอบด้วย เชียงราย พะเยา ลำปาง ลำพูน แพร่ น่าน เชียงใหม่และแม่ฮ่องสอน แต่เดิมบริเวณพื้นที่นี้เป็นที่อยู่ของคนหลายเผ่า เผ่าที่ใหญ่ ๆ เช่น เผ่าลัวะและเผ่าเม็งหรือมอญ

นับตั้งแต่ที่ออกเขาสุเทพเป็นบริเวณกว้างแผ่ลงไปทางทิศใต้จนเลยอำเภออมก๋อยของจังหวัดเชียงใหม่ในปัจจุบัน เป็นถิ่นที่อยู่ของคนเผ่าลัวะส่วนใหญ่และในบริเวณลานนาไทยทั้งหมด ยังมีคนเผ่าลัวะอยู่กระจัดกระจายทั่วไป

¹ ความหมายและขอบเขตของ "ลานนาไทย" ยังเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ มีผู้ให้ความเห็นเกี่ยวกับความหมายของคำนี้หลายท่าน คือ ศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ทรงอธิบายไว้ใน "สถาปัตยกรรมลานนาไทย" รายงานสัมมนาประวัติศาสตร์และโบราณคดีลานนาไทยว่า.... คำว่า ลานนาไทยนั้น ในชั้นแรกน่าจะเรียกว่า "ล้านนาไทย" ... เพราะว่าคำว่า "ลาน" มีใช้กันในภาคเหนือ หากเป็นคำสมัยใหม่และเป็นคำที่ภาคกลางใช้ในปัจจุบันนี้ ความหมายของคำว่า "ลาน" ชาวภาคเหนือใช้คำว่า "ช่วง" ฉะนั้นจึงเห็นว่ามันจะเป็น "ล้านนาไทย" ใกล้เคียงกับ "ล้านช้าง" ที่กลายเป็นล้านช้าง และคำว่าล้านช้างนั้นมีภาษาบาลีเขียนเรียกว่า "ศรีสัตนาคนหุต" ส่วนอาจารย์ถน รติกันท ไค้อธิบายไว้ใน "การศึกษาลานนาไทยสมัยโบราณ" ว่า "ลานนาไทย" เข้าใจว่าเลื่อนมาจากคำว่า "ล้านนาไทย" แปลว่าไทยแห่งทุ่งนาอันกว้างใหญ่ไพศาลคู่กับอาณาจักรล้านช้าง และคำว่า "ลานนา" ที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ใบลาน สมุทโฆษโบราณของภาคเหนือทั่วไปล้วนแต่เขียน "ล้านนา" ทั้งสิ้น

เผ่าเมืองหรือมอญมีอาณาจักรกว้างขวางมีหมู่บ้านถึง 7,000 หมู่บ้านในสมัยพระนางเจ้าจามเทวี มีนครหริภุญชัยคือจังหวัดลำพูนในปัจจุบันเป็นราชธานีหรือศูนย์กลางการปกครอง เมืองเป็นเผ่าที่เจริญรุ่งเรืองด้วยศิลปวิทยาการเกือบทุกแขนง มีตัวอักษรเป็นของตนเอง มีพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ มีหลักฐานปรากฏมาจนถึงปัจจุบันนี้

ในตำนานต่าง ๆ ที่คนไทยยวนเป็นผู้เขียนขึ้นในภายหลังเรียกชนเผ่าลัวะว่าชาติ "ทมิฬ" หรือ "มิลักชะ" ลัวะมีภาษาพูดเป็นของตนเองแต่ไม่มีตัวอักษรใช้ ตอนหลังใช้อักษรร่วมกันกับคนไทยยวนคือ "อักษรล้านนาไทย" นับถือพุทธศาสนาเช่นเดียวกับคนเมืองและคนไทย ปัจจุบันลัวะบางหมู่บ้านนับถือคริสต์ศาสนา แม้ว่าลัวะจะเป็นคนไทยหมดแล้วก็ตามแต่ก็ยังรักษาภาษาพูดและขนบธรรมเนียมประเพณีของเขาไว้ เช่น ลัวะที่บ้านบ่อหลวง แม่เหาะ กองลอย ในท้องที่อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น

ในตำนานพระเจ้าเสียบโลก¹ กล่าวถึงเมื่อครั้งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จมาโปรดสัตว์ทั้งหลายในแคว้นสุวรรณภูมิ พระพุทธองค์ได้ทรงพบลัวะเป็นจำนวนมาก แสดงว่าในสมัยนั้นมีคนเผ่าลัวะอยู่กระจัดกระจายทั่วไป พระพุทธองค์ได้ประทานพระเกศชาติให้พวกลัวะที่อยู่ในที่ราบส่วนพวกลัวะที่อยู่บนภูเขาพระพุทธรูปองค์ใดทรงประทับรอยพระบาทไว้ให้ไว้ได้สักการบูชา

พ.ศ. 1206 พระนางจามเทวีเสด็จจากนครละโว้ขึ้นไปเสวยราชย์นครหริภุญชัย ทรงสถาปนาราชวงศ์จามเทวีขึ้นเป็นปฐม นครหริภุญชัยได้มีความเจริญรุ่งเรืองเป็นปึกแผ่นแน่นหนาแผ่อำนาจปกครองพวกลัวะทั้งหมด

ประมาณ พ.ศ. 1400 คนไทยเคลื่อนย้ายเข้ามาอยู่ในนครหริภุญชัยของพวกเมืองโคยตั้งบ้านเรือนอยู่กันเป็นกลุ่ม ๆ นครหริภุญชัยเจริญรุ่งเรืองมีกษัตริย์ปกครองสืบต่อกันมาจนถึง พ.ศ. 1800 เศษ กษัตริย์ไทยย้ายลาวผู้เรืองเดชานุภาพพระองค์หนึ่ง พระนามว่า "พระยามังราย" หรือ "พอขมมังราย" พระองค์ทรงปราบปรามบ้านเล็กเมืองน้อยนับตั้งแต่เชียงรายได้ลงมา และได้ทรงกรีธาทัพเข้าโจมตีนครหริภุญชัยซึ่งตรงกับสมัยของพระยาเย็บเป็นนครสุดท้าย โดยได้กวาดล้าง

¹ ตำนานพระเจ้าเสียบโลก เป็นคัมภีร์โบราณมีทั้งหมด 26 หน้า ได้มาจากวัดช้างค้ำ-วรวิหาร จังหวัดน่าน

ของวัดสการพราหมณ์ในเรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์ นครทริภุญชัยจึงแตก เป็นอันสิ้นจามเทวีวงศ์เมื่อประมาณ พ.ศ. 1819-1824 หลังจากที่เป็นเอกราชอยู่ถึง 518 ปี

เมื่อพระยามังรายปราบปรามพวกเมืองแล้วก็ทรงตั้งอาณาจักรขึ้นใหม่ อาณาจักรนี้ต่อมาเรียกว่า "ล้านนาไทย" และกลายเป็น "ล้านนาไทย" ตามลำดับ ใน พ.ศ. 1839 พระยามังรายทรงสร้างนครเชียงใหม่ขึ้นเป็นเมืองหลวงหรือศูนย์กลางแห่งการปกครองล้านนาไทยทั้งหมด

แม้ว่าบางครั้งล้านนาไทยจะตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าและมีศิลปวัฒนธรรมของพม่าแทรกปนอยู่บ้างก็ตาม โดยทั่วไปแล้วล้านนาไทยยังคงรักษาลักษณะเฉพาะตัวทางศิลปวัฒนธรรมไว้ เช่น ภาษาพูด ภาษาเขียน ขนบธรรมเนียมประเพณี การกินอยู่ และศิลปะ เป็นต้น¹

เนื่องจากชาวไทยภาคเหนือมีเชื้อสายสืบมาจากล้านนาไทย มีมรดกทางวัฒนธรรมที่สั่งมาสืบทอดกันมาในลักษณะของคติชาวบ้าน (Folk Lore) เช่นมี คำคม สุภาษิต คำสุขวัญ คำอู้สาว-อู๋สาว ปริศนาคำทาย เพลงพื้นเมือง ฯลฯ ชาวไทยภาคเหนือจึงมีระเบียบแบบแผนและการดำเนินชีวิตตามคติชาวบ้านล้านนา

การศึกษาวัฒนธรรมจะทำให้เห็นเอกลักษณ์ของล้านนาไทย วัฒนธรรมที่สำคัญสาขาหนึ่งคือ ภาษา ภาษาเป็นสื่อความเข้าใจในธรรมชาติและจิตใจของมนุษย์ ตลอดจนเป็นหลักฐานของพัฒนาการทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษาที่ได้รับการกลั่นกรองแล้วในรูปของภาษิต

ความหมายของภาษิต

คำภาษิตและคำพังเพยเป็นคำกล่าวเชิงอ้อมอิงอ้อมที่มักจะมีคติปากคนไทยอยู่เสมอ ทั้งนี้เพราะคำเหล่านี้เป็นคำประเภทคำคม คือเป็นคำที่ฟังแล้วเกิดความคิด มีผู้ให้คำนิยามคำภาษิตและคำพังเพยไว้มากมายซึ่งอาจจะแตกต่างกันออกไปบ้าง เช่น พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 ให้นิยามว่า "ภาษิต" หมายถึง "คำกล่าว, คำกล่าวที่มีคติชวนฟัง"² ส่วน "คำพังเพย" นั้นหมายถึง "คำกล่าวที่นำมาด้อย ๆ เป็นคำกล่าวเพื่อให้ตีความหมายเข้ากับเรื่อง"³

¹ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ คณะศึกษาศาสตร์ งานวิจัยพื้นบ้านล้านนา หน้ามณฑา

² ราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 หน้า 681

³ ก. หน้า 654

เมื่อพิจารณาคำจำกัดความของพจนานุกรมจะเห็นได้ว่า ภาษิตเป็นคำกล่าวที่สอน เพราะพจนานุกรมกล่าวว่า เป็นคำพูดที่เป็นคติ เมื่อภาษิตเป็นคติ หรือคติสอนใจ คำกล่าวที่เป็นภาษิตก็ควรเป็นคำกล่าวที่ผู้ฟังควรปฏิบัติตามนั่นเอง ส่วนคำพังเพยนั้นเป็นคำกล่าวที่เผลอ ๆ สำหรับให้ผู้ฟังผู้ฟังใช้ตีความให้เข้ากับเนื้อเรื่องจึงบอกไม่ได้ว่าเป็นคำสอนหรือไม่ แต่อย่างไรก็ตาม ถ้าพิจารณาตีความตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 แล้ว ก็จะได้เห็นว่า ภาษิตกับคำพังเพยมีลักษณะที่จะกล่าวแยกออกจากกันได้ยาก เพราะมีลักษณะเกี่ยวพันกันอยู่ ยกตัวอย่าง เช่น "เหยียบเรือสองแคม" เป็นคำกล่าวเผลอ ๆ จะนำไปตีความให้เข้ากับเรื่องอื่นก็ได้ แต่ถ้าเติม "อย่า" เข้าไปในคำพังเพยนี้ เป็น "อย่าเหยียบเรือสองแคม" ก็อาจจะกลายเป็นภาษิตทันที เพราะมีสภาพเป็นคำสอนไปแล้ว

บุปผา หวีสุข¹ สรุปไว้ว่า สุภาษิต คือ คำกล่าวที่จริงเป็นจริงทุกยุคทุกสมัย อาจจะเป็นการสั่งสอนให้ให้เห็นสัจจะแห่งชีวิตก็ได้ เช่น

แพ้เป็นพระ ชนะเป็นมาร

อันอ้อยตาลหวานลิ้นแล้วสิ้นซาก แต่ลมปากหวานหูร้าย

แม่นมีความรู้ดังสัพพัญญู ภูมิคนชthonขึ้น

ภาษิตยังหมายถึง "ประโยคสั้น ๆ ซึ่งบอกความจริงบางอย่าง หรือข้อเตือนใจที่เป็นประโยชน์ เพียงคำกล่าว (Saying) ซึ่งหาชนใช้กันมานานแสนนานก็เป็นภาษิต บางทีภาษิตอาจเป็นคำพูดของคนคนเดียวแล้วกลายเป็นส่วนหนึ่งของการพูดประจำวัน แต่โดยทั่วไปแล้ว ภาษิตก็คล้ายกับบทเพลงเล่าเหตุการณ์ (ballad) หรือบทกลอนชาวบ้านซึ่งกลุ่มคนเป็นจำนวนมากเป็นผู้สร้างขึ้น²

สริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์³ ได้ให้ความหมายของภาษิตชาวบ้านไว้ว่า ภาษิตชาวบ้าน คือ คำพูดที่พูดต่อกันมา และรู้จักกันโดยแพร่หลาย เป็นถ้อยคำที่ใช้คำง่าย ๆ สั้น ๆ และมีความหมายลึกซึ้งกินใจ มักมีคำคล้องจองกันเพื่อสะดวกในการพูดและการจดจำ

¹ บุปผา หวีสุข คติชาวบ้าน หน้า 94

² World Book Encyclopedia (อ้างอิงมาจาก ภิญโญ จิตต์ธรรม) ภาษิตชาวบ้าน คติชาวบ้าน ฉบับที่ 3 หน้า 1

³ สริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ คติชาวบ้านปากบ่อ หน้า 51

จากที่นำมาแสดงนี้จะเห็นได้ว่า ภาษิตตามความหมายที่กล่าวข้างแจ้งในภาษาไทยเรานั้น หมายถึง สำนวน คำพังเพย สุภาษิต และคำกล่าวนั่นเอง ภาษิตของไทยเราส่วนใหญ่ใช้ภาษาที่สละสลวยคล้องจองตามนิสัยความเป็นเจ้าบทเจ้ากลอนของคนไทย ภาษิตมีปรัชญาที่มีอิทธิพลต่อความคิดของคนไทยมาก ภาษิตเป็นคติธรรมสำหรับการดำเนินชีวิตและมีลักษณะสอดคล้องกับวัฒนธรรมทุกสมัยที่ผ่านมา

คำสอนและข้อห้ามในภาษิตเกิดจากการรวบรวมคติในการดำรงชีวิต ซึ่งประกอบด้วยกฎการประพฤติตนให้เหมาะสม เช่น มีสัมมาคารวะ มีความสุภาพอ่อนน้อม ให้เกียรติผู้อื่น นอกจากนี้ยังมีการรวบรวมคำแนะนำในการศึกษาจิตใจคนและพฤติกรรมของคน นับว่าเป็นคำสั่งสอนที่มีหลักข้อเนื่องกันอย่างมีเหตุผล คติธรรมที่แสดงออกมาในรูป "ภาษิต" นั้น เป็นสิ่งที่สืบทอดกันปาก เป็น การบอกเล่าต่อ ๆ กันมา จึงมีการแก้ไข ดัดแปลง ต่อเติม และตัดทอนอยู่ตลอดเวลา

แต่เดิมคนไทยมิได้สนใจค้นคว้ารวบรวมสุภาษิตคำพังเพยไว้ ซึ่งทำให้สุภาษิตคำพังเพยของไทยแปรรูปไปจากเดิมบ้าง สูญหายไปบ้าง ฉันทิชย์ กระแสสินธุ์¹ ได้กล่าวไว้ว่า ผู้รวบรวมสุภาษิตของชาติไทยเป็นคนแรก คือ พันเอกพระสารสาสน์พลขันธ์ (เยรินี ชาวเยอรมัน) ท่านผู้นี้ได้รวบรวมสุภาษิตไว้เมื่อ พ.ศ.2477 และได้อธิบายไว้ว่า "สุภาษิตของไทยแสดงให้เห็นอุปนิสัยใจคอและความคิดอันเฉียบแหลมของคนไทยอย่างเหลือ" ท่านได้กล่าวอีกว่าท่านไม่ใช่คนแรกที่สนใจสุภาษิตของชาติไทย บุคคลชาวต่างประเทศที่ควรได้รับเกียรติในเรื่องค้นคว้าสุภาษิตไทยน่าจะได้แก่ ท่านสังฆราช พอล เลอกาวัล เพราะท่านผู้นี้ได้เก็บสุภาษิตไทยและโวหารต่าง ๆ ของไทยลงพิมพ์ในแกรมมาติก ลิงกัว ไทย (Grammaticae Linguae Thai) ในพจนานุกรมและเรื่องเมืองไทยที่ท่านแต่งขึ้น การที่ชาวต่างประเทศสนใจศึกษาค้นคว้าภาษาไทยไว้คงจะเป็นเพราะสุภาษิตของไทยเป็นสุภาษิตที่เป็นสากล ไม่ใช่สุภาษิตเฉพาะประเทศอย่างสุภาษิตของชนชาติอื่นนั่นเอง

แม้ว่าเราจะไม่ทราบแน่นอนว่าคนไทยคนแรกที่เป็นผู้ค้นคว้าศึกษาภาษาไทยเป็นผู้ใดก็ตาม แต่ในระยะหลังก็มีผู้หลายคนพยายามศึกษารายละเอียดของภาษาไทยหลายท่านด้วยกัน เช่น

¹ ฉันทิชย์ กระแสสินธุ์ กวีโวหาร-โบราณคดี หน้า 9

รูประเนียด นาคกรทรรพ¹ ได้ศึกษาเกี่ยวกับลักษณะของสภานิคคำพังเพยไว้ว่า หากจะแต่ง
สังเกตุคถ้อยคำสำนวน คำพังเพย และภาษิตที่มีเสียงสัมผัสต้องจองกันจะเห็นได้ว่ามีลักษณะเป็น
กลุ่มคำซ้อนประเภทที่มีเสียงสัมผัส อาจจะมีกลุ่มละ 4 พยางค์บ้าง 6 พยางค์บ้าง 10 พยางค์บ้าง

ตัวอย่าง กลุ่มละ 4 พยางค์ เช่น

เคราะห์ห้ามยามร้าย กินก่อนล่อนแก่น

ตัวอย่าง กลุ่มละ 6 พยางค์ เช่น

ซิงกีร์ซาภิแรง เข้าตามตรอกออกตามประตู

คคในช่องอโนกระดุก ซีกอนใหญ่ให้เต็กเห็น

ตัวอย่าง กลุ่มละ 8 พยางค์ เช่น

กำแพงมีประตูมีตา กินอยู่กับปากอยากอยู่กับท้อง

ไถงามเพราะชนคนงามเพราะแต่ง

ตัวอย่าง กลุ่มละ 10 พยางค์ เช่น

เกลียดตัวกินไข่เกลียดปลาไหลกินน้ำแกง

คบคนให้คตหน้าซื่อตาใจคตเนื้อ

หรือบางทีภาษิตก็ประกอบด้วยคำสั้น ๆ ใช้คำน้อยแต่กินใจความมาก ไม่มีเสียงสัมผัสสระ แต่มีเสียง
สัมผัสอักษรบ้าง และมีเนื้อความเด่น อาจจะมีกลุ่มพยางค์ 3 พยางค์บ้าง 4 พยางค์บ้าง หรือ

5 พยางค์บ้าง เช่น

3 พยางค์ ไต่แก แก้วส้มคอน ไข่ในหิน คมในฝัก

4 พยางค์ ไต่แก ก้นดีกว่าแก ไก่เกสรอกินค่าง ขนทรายเข้าวัด

5 พยางค์ ไต่แก เก็บเบี้ยใต้ถุนร้าน ขายน้าเอาหน้ารอด ขว้างงูไม่พ้นคอ

กิ่งแก้ว อติถากร² ได้ศึกษาเกี่ยวกับโครงสร้างของสภานิคไว้ว่า ส่วนใหญ่โครงสร้าง
ของภาษิตจะเป็นประโยค ซึ่งลักษณะของประโยคเป็นทั้งประโยคเดียว หรือบางทีก็มีประโยคพ่วง

¹ รูประเนียด นาคกรทรรพ ความสำคัญของภาษาไทยและข้อสังเกตเกี่ยวกับลักษณะของ
ภาษาไทย หน้า 139

² กิ่งแก้ว อติถากร คติชนวิทยา หน้า 26

และรูปประโยคก็มีคำว่า "อย่า" อยู่ระหว่างประโยคบ้าง ละประธานของประโยคบ้าง มีคำว่า "มัก" อยู่ระหว่างประโยคบ้าง ขึ้นต้นด้วยคำว่า "มัก" และมีคำว่า "ให้" อยู่ระหว่างประโยคบ้าง นอกจากโครงสร้างของสุภาษิตจะเป็นประโยคแล้ว ยังเป็นวลีก็มี มีทั้ง นามวลี และ กริยาวลี

สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์¹ ได้จัดแบ่งประเภทของภาษิตชาวบ้านออกเป็น 4 ประเภท ในหนังสือคติชาวบ้านปากมอญได้ ได้แก่ ประเภทมุ่งสั่งสอนอบรมโดยตรง ประเภทเป็นสำนวนเปรียบเทียบ ซึ่งมีความเปรียบอยู่ในตัว ประเภทที่เป็นอุปมาอุปไมยซึ่งนำสิ่งต่าง ๆ มาอ้างเปรียบ และประเภทคำอ้างอิง ภาษิตประเภทนี้นำเอาความจริงมาเปรียบเทียบ

เจือ สตะเวทิน² ได้จัดแบ่งสุภาษิตตามเนื้อหาไว้ 15 ประเภท ในหนังสือสุภาษิตสากล ซึ่งมีดังต่อไปนี้

1. ว่าด้วยครอบครัว
2. การศึกษาอบรม
3. ความรักและการครองเรือน
4. การพำนาหากิน
5. ว่าด้วยเศรษฐกิจและการครองชีพ
6. ว่าด้วยตน
7. สังคม - สมาคม
8. ว่าด้วยวาจา
9. ว่าด้วยการปกครอง
10. ว่าด้วยศีลธรรม - วัฒนธรรม
11. ว่าด้วยเกียรติยศชื่อเสียง
12. ว่าด้วยบ้านเกิดเมืองนอน
13. ว่าด้วยกรรม
14. ว่าด้วยความไม่ประมาท
15. สุภาษิตส่วนรวม

¹ สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ คติชาวบ้านปากมอญ หน้า 53

² เจือ สตะเวทิน สุภาษิตสากล หน้า 43

ความหมายของจริยธรรม

คำว่า "จริยธรรม" ศาโรช บัวศรี¹ ได้ให้นิยามและโครงสร้างของจริยธรรมว่า จริยธรรมคือ แนวทางในการประพฤติตนเพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างร่มเย็นในสังคม จริยธรรมมีโครงสร้างสำคัญอย่างน้อย 2 ประการ คือ

ประการที่ 1 คีลธรรม (Moral Value) คือ สิ่งที่ควรยกเว้น หรือสิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติ

ประการที่ 2 คุณธรรม (Ethical Value) คือสิ่งที่ควรปฏิบัติ
ทั้งสองประการนี้รวมกันเรียกว่า "จริยธรรม"

อานวย ทะพิงค์แก² ได้ชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างของจริยธรรมและค่านิยมว่า "ค่านิยมอาจมีผลทั้งทางบวกและทางลบ และค่านิยมอาจเป็นค่านิยมเฉพาะของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ส่วนจริยธรรมน่าจะมีผลทางบวกเท่านั้น เพราะเป็นบรรทัดฐานของความประพฤติว่าอะไรคืออะไรไม่ดี"

แสง จันทรงาม³ ได้ให้ข้อคิดว่า จริยธรรมเป็นค่านิยมทางจิตใจและค่านิยมทุกชนิดเป็นผลของการสั่งสอนอบรม ฉะนั้น การสอนจริยธรรมจึงเป็นกรรมวิธีในการสร้างค่านิยมที่ผู้ใหญ่เห็นว่าถูกต้องให้แก่เด็ก เพราะจริยธรรมหมายถึงคุณภาพจิตที่มีอิทธิพลต่อความประพฤติของคน จริยธรรมเป็นของดี เป็นพลังกระตุ้นให้คนมีการคิด การพูด การทำที่ดี เป็นเหตุให้เกิดความเจริญแก่ตนเอง แก่คนอื่น และแก่ประเทศชาติ ฉะนั้นจึงอาจแบ่งจริยธรรมออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 2 ประเภท ดังต่อไปนี้

1. ประเภทสร้างความสำเร็จแก่ตนเอง จริยธรรมประเภทนี้มีคุณสมบัติทำให้คนมีความเจริญก้าวหน้าในด้านการเรียน การงาน และการสังคม ดังตัวอย่างจริยธรรมต่อไปนี้คือ

ความขยันขันแข็ง	ความรอบคอบ	ความประหยัด
ความตรงต่อเวลา	ความรู้จักค่าของเวลา	ความกล้าหาญ

ฯลฯ

¹ ศาโรช บัวศรี "จริยธรรมในสังคมไทย" รายงานสัมมนาจริยธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน หน้า 10

² อานวย ทะพิงค์แก "อภิปรายจริยธรรมในสังคมไทย" ก. หน้า 20

³ แสง จันทรงาม "การสอนจริยธรรมในโรงเรียน" ก. หน้า 218 - 221

2.. ประเภทส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างมนุษย์ ได้แก่จริยธรรมต่อไปนี้

ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น	ความสุภาพอ่อนโยน	ความกตัญญูกตเวที
ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่	ความรู้จักกาลเทศะ	ความซื่อสัตย์
ฯลฯ		

3. ประเภทส่งเสริมชาติบ้านเมือง ได้แก่จริยธรรมต่อไปนี้

ความเห็นแก่ส่วนรวม	ความเสียสละ	ความรักชาติ
ความรักประเพณีอันดีงาม	ฯลฯ	

ผู้ทรงคุณวุฒิกระทรวงศึกษาธิการ ได้สรุปคุณลักษณะของจริยธรรมไว้ทั้งหมด 11 คุณลักษณะ คือ

1. ความรับผิดชอบ หมายถึง ความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความผูกพัน ด้วยความพากเพียร และความละเอียดรอบคอบ ยอมรับผลการกระทำในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย ทั้งพยายามที่จะปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น

2. ความซื่อสัตย์ หมายถึง การประพฤติปฏิบัติอย่างเหมาะสมและตรงต่อความเป็นจริง ประพฤติปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมา ทั้งกาย วาจาและใจ ต่อตนเองและผู้อื่น

3. ความมีเหตุผล หมายถึง ความสามารถในการใช้ปัญญาในการประพฤติปฏิบัติ รู้จักไตร่ตรอง พิสูจน์ให้ประจักษ์ ไม่หลงงมงาย มีความยับยั้งชั่งใจโดยไม่ผูกพันกับอารมณ์และความนึกฝันของตนเองที่มีอยู่เดิมซึ่งอาจผิดก็ได้

4. ความกตัญญูกตเวที กตัญญู หมายถึง ความรู้สึกในการอุปการะคุณ หรือบุญคุณที่ผู้อื่นมีต่อเรา กตเวที หมายถึง การแสดงออกและการตอบแทนบุญคุณ ดังนั้น ความกตัญญูกตเวที จึงหมายถึง ความรู้บุญคุณและตอบแทนคุณต่อคนอื่นและสิ่งอื่นที่มีบุญคุณ

5.. การรักษาระเบียบวินัย หมายถึง การควบคุมการประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องและเหมาะสมกับจรรยาบรรณ ขอบบังคับ ข้อตกลง กฎหมายและศีลธรรม

6. ความเสียสละ หมายถึง การละความเห็นแก่ตัว การให้ปันแก่คนที่ควรให้ด้วยกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังสติปัญญา รวมทั้งการรู้จักสละทั้งอารมณ์ภายในตนเองด้วย

7. ความสามัคคี หมายถึง ความพร้อมเพรียงเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ร่วมมือกันกระทำกิจการให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี โดยเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว

8. การประหยัค หมายถึง การใช้สิ่งทั้งหลายพอเหมาะพอควรให้ได้ประโยชน์มากที่สุด ไม่ยอมให้มีส่วนเกินมากนัก รวมทั้งการรู้จักระมัดระวัง รู้จักยับยั้งความต้องการให้อยู่ในกรอบและขอบเขตที่พอเหมาะพอควร

9. ความยุติธรรม หมายถึง การปฏิบัติด้วยความเที่ยงตรงสอดคล้องกับความเป็นจริงและเหตุผล ไม่มีความลำเอียง

10. ความอุตสาหะ หมายถึง ความพยายามอย่างเข้มแข็ง เพื่อให้เกิดความสำเร็จในการทำงาน

11. ความเมตตา - กรุณา เมตตา หมายถึง ความรักใคร่ปรารถนาจะให้ผู้อื่นเป็นสุข กรุณา หมายถึง ความสงสาร คิดจะช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์

สภาพิตาคัมของลานนาไทยมีอยู่เป็นจำนวนมากและมักจะไต่ยืมคนเฒ่าคนแก่พูดติดปากกันอยู่เสมอ โดยอยู่ในรูปคำสั่งบ้าง คำสอนบ้าง คำพังเพยบ้าง แต่ล้วนมีความหมายที่น่าคิดน่าสนใจส่วนมากมักจะเป็นรูปประโยคร้อยกรอง หรือคำที่มีสัมผัสคล้องจองกัน อันทำให้เห็นถึงอิทธิพลของวรรณกรรมที่มีส่วนช่วยสังคม ทำให้คนละเว้นทางไม่ดีไม่ถูกไม่ควร และดำเนินชีวิตไปในทางที่ดีที่ถูกที่ควร จิตใจของคนแตกอนจึงชวนำด้วยศีลธรรม ทำให้การอยู่ร่วมกันมีความสุข อยู่กันฉันพี่น้อง มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่กันดังเป็นที่ทราบอยู่แล้ว

วันเวลาล่วงไป สิ่งต่าง ๆ ก็เปลี่ยนแปลงไป แม้ความเป็นอยู่ของพวกเราเปลี่ยนแปลงไปด้วย สภาพสังคมมีส่วนทำให้จิตใจเสื่อมทรามจากคุณธรรมและจารีตประเพณี มีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น ทำให้ทั้งศาสนจักรและอาณาจักรต่างก็พยายามหาทางอนุรักษ์ความดีเหล่านั้นให้คงอยู่

การที่เราหวนกลับไปมองร่องรอยแห่งความเจริญ ปรารถนา คติธรรม และคำสอนที่ยังคงค้างเหลืออยู่ในสภาพิตาคัมต่าง ๆ อาจจะกระตุ้นเตือนสติของผู้ที่กำลังจะเผลิออกจากแนวทางที่ดีให้ถอยคืนกลับมาได้บ้าง หรืออาจใช้ประกอบในการเทศน์การปฐกถาให้นักแน่นิ่งขึ้น ยิ่งกว่านั้น การศึกษาภาสิตลานนาจะทำให้เรามองเห็นคุณค่าด้านจริยธรรมในสังคมลานนาได้เด่นชัดยิ่งขึ้น

บุญญ์ จิตธรรม ได้ให้แนวทางการศึกษาภาษิตชาวบ้านไว้ว่า

"... ภาษิตของชาติใด ภาษาใด ท้องถิ่นใด ก็ให้พิจารณาโดยนำสังคมของชาตินั้น สมัยนั้นมาประกอบการพิจารณา ในประเทศไทยเรามีภาษิตมากมาย และมีทุกท้องถิ่น ในการศึกษาภาษิตแต่ละถิ่น ต้องนำชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมแต่ละภาคแต่ละท้องถิ่นมา ประกอบ และประการหนึ่งคือ สมัยของการเกิดภาษิตขึ้น เพราะภาษิตเกิดจากบรรพบุรุษของเราเป็นผู้ได้ข้อมูลต่าง ๆ มาจากสมัยนั้น..."¹

ความมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อจัดจำแนกลานนาภาษิตตามรูปแบบ ความหมาย และเนื้อหา
2. เพื่อจำแนกประเภทของลักษณะจริยธรรมที่ปรากฏในลานนาภาษิต

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

1. ช่วยให้เข้าใจลานนาภาษิตตามลักษณะ รูปแบบ ความหมาย และเนื้อหา
2. ทำให้ทราบประเภทของคุณลักษณะจริยธรรมในลานนาภาษิต
3. เพื่อประโยชน์ในการดำรงรักษาลานนาภาษิตมิให้สูญหายตามกาลเวลา

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

ในการศึกษาวิเคราะห์ลานนาภาษิตครั้งนี้ ผู้ศึกษาจะศึกษาวิเคราะห์ภาษิตเฉพาะที่อาจารย์สิงหะ วรรณสัย รวบรวมไว้เป็นจำนวน 536 บท ซึ่งเป็นฉบับร่างที่ยังให้คำแปลความหมายไม่เรียบร้อย

คำจำกัดความศัพท์เฉพาะ

"ภาษิต" หมายถึง คำกล่าว คำกล่าวที่มีคติชวนฟัง² หรืออีกนัยหนึ่งหมายถึงประโยคสั้น ๆ ซึ่งบอกความจริงบางอย่าง หรือข้อเตือนใจที่เป็นประโยชน์ เพียงคำกล่าว (Saying) ซึ่งมหาชน

¹ บุญญ์ จิตธรรม "ภาษิตชาวบ้าน" วารสารรวมคำแหง 2:40 กรกฎาคม 2518

² ราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรม พ.ศ. 2493 หน้า 687

ใช้กันมานานแสนนานก็เป็นภาษิต บางทีภาษิตอาจจะเป็นคำพูดของคน ๆ เดียว แล้วกลายเป็นส่วนหนึ่งของการพูดประจำวัน

"ลานนา" หมายถึง อาณาเขตภาคเหนือของประเทศไทย 8 จังหวัด คือ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน และแม่ฮ่องสอน ซึ่งใช้ภาษาถิ่นและมีวัฒนธรรมประเพณีคล้ายคลึงกัน

"รูปแบบ" หมายถึง ลักษณะของภาษิตที่เป็นกลุ่มคำซ้อน กลุ่มละ 4 พยางค์บ้าง 6 พยางค์บ้าง 10 พยางค์บ้าง หรือที่เป็นถ้อยคำสั้น ๆ มีกลุ่มพยางค์ 3 พยางค์บ้าง 4 พยางค์บ้าง 5 พยางค์บ้าง ซึ่งลักษณะเหล่านี้จะมีเสียงสัมผัสคล้องจองกัน

"ความหมาย" หมายถึง การตีความภาษิตตามถ้อยคำที่ปรากฏ โดยอาจใช้ความหมายแบบความหมายกักตุน (Stock response) หรือความหมายนัยประหวัด (Association) ก็ได้

"ไวพจน์" หมายถึง ภาษิตตั้งแต่ 2 บทขึ้นไปที่มีการแปลความหมายหรือตีความหมายไปในทำนองเดียวกัน

"เนื้อหา" หมายถึง ลักษณะความหมายของภาษิตในเรื่องต่าง ๆ ซึ่ง เจื้อ สตะเวทิน² ได้จัดประเภทไว้ 15 ประเภท คือ

1. ว่าด้วยครอบครัว
2. ว่าด้วยการศึกษาอบรม
3. ว่าด้วยความรักและการครองเรือน
4. ว่าด้วยการทำมาหากิน
5. ว่าด้วยเศรษฐกิจและการครองชีพ
6. ว่าด้วยตน

¹ World Book Encyclopedia (อ้างอิงมาจาก วิทยุ จิตต์ธรรม)

ภาษิตชาวบ้าน คติชาวบ้านฉบับ 3 หน้า 1

² เจื้อ สตะเวทิน สุภาษิตสากล หน้า 43

7. ว่าด้วยสังคม – สมาคม
8. ว่าด้วยวาจา
9. ว่าด้วยเกียรติยศชื่อเสียง
10. ว่าด้วยการปกครอง
11. ว่าด้วยศีลธรรม – วัฒนธรรม
12. ว่าด้วยบ้านเกิดเมืองนอน
13. ว่าด้วยกรรม
14. ว่าด้วยความไม่ประมาท
15. ว่าด้วยสภาพิตส่วนรวม

"คุณลักษณะจริยธรรม" หมายถึง คุณลักษณะที่เป็นแนวทางในการประพฤติตนเพื่อยู่กันได้อย่างร่มเย็นในสังคม ซึ่งมีพื้นฐานคุณวุฒิของกระทรวงศึกษาธิการได้แบ่งไว้เป็น 11 ประเภท คือ

1. ความรับผิดชอบ
2. ความซื่อสัตย์
3. ความมีเหตุผล
4. ความกตัญญูกตเวที
5. ความเสียสละ
6. ความสามัคคี
7. ความยุติธรรม
8. ความอดทนอดกลั้น
9. ความเมตตา – กรุณา
10. การรักษาระเบียบวินัย
11. การประหยัด

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผ่านผู้ศึกษาค้นคว้าจากเอกสารอื่น ๆ ประกอบ แล้วเสนอรายงานผลการศึกษาค้นคว้าแบบพรรณนาวิเคราะห์

ขั้นตอนในการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้าจะดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1. การรวบรวมข้อมูล
 - 1.1 ข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ ลานนาภาษิต เป็นลายลักษณ์ จำนวน 536 ภาษิต (ฉบับอักษรสำนวน) ของ อาจารย์สิงหะ วรรณสัย
 - 1.2 ข้อมูลทุติยภูมิ รวบรวมจากเอกสารต่าง ๆ ตลอดจนสัมภาษณ์จากผู้ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมลานนา
2. การวิเคราะห์ข้อมูล
 - 2.1 นำลานนาภาษิตมาจัดจำแนกตามลักษณะรูปแบบ ความหมาย และเนื้อหา
 - 2.2 ศึกษาลานนาภาษิตเพื่อจัดประเภทตามคุณลักษณะจริยธรรมที่ปรากฏในลานนาภาษิต
3. ขั้นสรุปและอภิปรายผล
 - 3.1 นำผลที่ได้จากการวิเคราะห์มาสรุปชี้ให้เห็นลักษณะของลานนาภาษิตตามรูปแบบ ความหมาย เนื้อหา ตลอดจนคุณลักษณะจริยธรรมในสังคมลานนา
 - 3.2 นำผลสรุปมาอภิปรายและเสนอแนะ

แหล่งการศึกษาค้นคว้า

หอสมุดแห่งชาติ ท่าวาสุกรี
 หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
 หอสมุดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 หอสมุดส่วนตัวของอาจารย์สิงหะ วรรณสัย
 หอสมุดส่วนตัวของผู้ช่วยศาสตราจารย์มณี พยอมยงค์

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า

รัชฎาพรธ เสรฐวิวัฒน์¹ ได้รวบรวมแนวคิดจากแหล่งต่าง ๆ เพื่อชี้ให้เห็นวิธีการจัด
จำแนกสถาปัตยกรรมคำพังเพยตามลักษณะเนื้อหาและโวหาร

กัญญ์ จิตต์ธรรม² ได้รวบรวมภาษิตชาวบ้านของปักษ์ใต้ และได้ให้ความหมายภาษิตชาวบ้าน
ใกล้ล่าวถึงประโยชน์ของภาษิต ให้แนวทางไปในการศึกษาภาษิตและพูดถึงข้อสังเกตในการอ้าง
ภาษิตของไทย

รัตน สติตานนท์³ ได้วิจัย "วิเคราะห์สุภาษิตพระร่วงในแง่วัฒนธรรม" ไว้ว่า วัฒนธรรม
ที่ปรากฏในเรื่องสุภาษิตพระร่วง เป็นวัฒนธรรมทางจิตใจทั้งสิ้น ไม่ปรากฏว่าได้สะท้อนวัฒนธรรมทาง
วัตถุเลย วัฒนธรรมทางจิตใจที่ปรากฏเด่นชัดที่สุดคือ วัฒนธรรมเกี่ยวกับค่านิยมในสังคมไทย

สิงชะ วรรณสัย⁴ ได้บอกถึงที่มาของลำนานาไทย และรวบรวมวรรณกรรมลำนานาเพื่อเป็น
แนวทางในการศึกษาสาระของวรรณกรรมและเรียนรู้ภาษาถิ่นลำนานา

ประมวญ คิคคินสัน⁵ ได้รวบรวมคติชาวบ้านในรูปแบบของสารคดี เพื่อเป็นพื้นฐานทางการ
ศึกษาคติชาวบ้านในค่านิยมขบวิทยา มีตัวอย่างหลาย ๆ ภาค

ประคอง นิมนานเหมินท์⁶ ได้ศึกษาเรื่องลักษณะวรรณกรรมภาคเหนือ โดยค้นคว้ารวบรวม
งานของนักเขียนในสมัยต่าง ๆ ของภาคเหนือ เริ่มตั้งแต่สมัยหลังการสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ 8
ที่เชียงใหม่ใน พ.ศ. 2520 มีวรรณกรรมเกี่ยวกับศาสนาและประวัติศาสตร์ วรรณกรรมที่แต่งขึ้น
เป็นโคลงสี่สุภาพ วรรณกรรมประเภทคำวอ และได้นำวรรณกรรมเหล่านั้นมาวิจารณ์ในค่านิยม
อันดีลักษณะ เนื้อเรื่อง และกวีกรรม ตลอดจนชี้แจงอิทธิพลที่ได้รับจากวรรณกรรมภาคกลาง

¹ รัชฎาพรธ เสรฐวิวัฒน์ "สุภาษิตคำพังเพย" ภาวนิตวิทยา หน้า 21

² กัญญ์ จิตต์ธรรม ภาษิตชาวบ้าน คติชาวบ้านอันดี ³ หน้า 148

³ รัตน สติตานนท์ วิเคราะห์สุภาษิตพระร่วงในแง่วัฒนธรรม หน้า 212

⁴ สิงชะ วรรณสัย ปรัชญ์วรรณคดีลำนานาไทย หน้า 315

⁵ ประมวญ คิคคินสัน คติชาวบ้าน การศึกษาในค่านิยมขบวิทยา หน้า 348

⁶ ประคอง นิมนานเหมินท์ ลักษณะวรรณกรรมภาคเหนือ หน้า 317

สิงฆะ วรรณสัย¹ ได้เขียนหนังสือชื่อ หลักเกณฑ์การแต่งคร่าว อธิบายถึงหลักเกณฑ์การแต่งคร่าว โดยเขียนแผนผัง ชี้แจงตำแหน่งคำสัมผัส จำนวนคำ จำนวนวรรค เสียงวรรณยุกต์ และยกตัวอย่างคร่าวพญาพรหมประกอบการอธิบาย

มณี พยอมยงค์² ได้ศึกษาค้นคว้าเรื่องประวัติและวรรณคดีล้านนาไทย โดยกล่าวถึงประวัติวรรณกรรมและกวีผู้แต่ง อธิบายลักษณะคำประพันธ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่วรรณกรรมล้านนาแก่ชาวภาคเหนือและชาวภาคอื่น ๆ ที่สนใจและใช้เป็นหนังสือประกอบการเรียนภาษาและวรรณคดีท้องถิ่น ได้กล่าวถึงวรรณกรรมหลายประเภท เช่น คร่าวซอ กาพย์ กลอน โคลง ซอ เทคนิ และเพลงกล่อมเด็ก เป็นต้น

เสนาหา มณเฑียรรักษ์³ ได้ศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมคร่าวภาคเหนือ โดยศึกษาเฉพาะวรรณกรรมคร่าวซอ ซึ่งแต่งด้วยคำประพันธ์ร้อยกรองประเภทคร่าวจำนวน 22 เรื่อง ในแง่ประวัติความเป็นมาของวรรณกรรมคร่าว ลักษณะคำประพันธ์ของวรรณกรรมคร่าว เนื้อเรื่องและบทปริทัศน์บางตอนเกี่ยวกับวรรณกรรมคร่าวซอในค่าน เนื้อเรื่อง โกรงเรื่อง ตัวละคร การดำเนินเรื่องสำนวนภาษา วัฒนธรรมประเพณีและคตินิยม และยังได้เปรียบเทียบสำนวนภาษาของวรรณกรรมคร่าวซอกับวรรณคดีภาคกลางด้วย

ทรงศักดิ์ ปรากฏวัฒนากุล⁴ ได้วิเคราะห์วรรณกรรมล้านนาไทย เรื่องเจ้าวิทรสอนหลานและพระลอสอนโลก ได้กล่าวถึงตำนานประวัติศาสตร์ล้านนาไทย ลักษณะวัฒนธรรมล้านนาไทย ตลอดจนได้กล่าวถึงลักษณะค่านิยมของสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นล้านนาไทย ที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องเจ้าวิทรสอนหลานและพระลอสอนโลก

¹ สิงฆะ วรรณสัย หลักเกณฑ์การแต่งคร่าว 68 หน้า

² มณี พยอมยงค์ ประวัติวรรณคดีล้านนาไทย 172 หน้า

³ เสนาหา มณเฑียรรักษ์ วรรณกรรมคร่าวภาคเหนือ 281 หน้า

⁴ ทรงศักดิ์ ปรากฏวัฒนากุล วิเคราะห์วรรณกรรมล้านนาไทย เรื่อง เจ้าวิทรสอนหลานและพระลอสอนโลก 237 หน้า

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว¹ ได้ศึกษาวิจัย "การวิเคราะห์สังคมเชียงใหม่สมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้นตามต้นฉบับใบลานในภาคเหนือ" โดยอาศัยเอกสารใบลานเกี่ยวกับกฎหมายล้านนาไทยมาวิเคราะห์ถึงสภาพสังคม ประเพณีวัฒนธรรม การปกครอง และได้กล่าวถึงประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่ ก่อนเสียเอกราชแก่พม่าจนกระทั่งตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าเรื่อยมา นอกจากนั้นยังได้ศึกษาถึงตำแหน่งชนชั้นปกครองเชียงใหม่อย่างละเอียด

วัลลภา เครือเทียนทอง² ได้วิจัยการปฏิรูปการปกครองล้านนาไทยในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยศึกษาถึงวิวัฒนาการทางการปกครองล้านนาไทย ตั้งแต่สมัยก่อนตั้งอาณาจักรเรื่อยมาจนตกอยู่ในฐานะเมืองประเทศราชของไทยสมัยรัตนโกสินทร์ ว่ามีรูปแบบการปกครองอย่างไร อันส่งผลให้รัฐบาลไทยต้องเข้าควบคุมการปกครองให้ใกล้ชิดยิ่งขึ้น พร้อมทั้งศึกษาถึงวิธีการแต่ละขั้นตอนที่รัฐเข้าไปจัดการ ทลอดจนวิธีการป้องกันปฏิกริยาต่อต้านการจากราชการของเจ้าผู้ปกครองชาวพื้นเมือง จนสามารถขบเลิกสภาวะความเป็นประเทศราชของหัวเมืองฝ่ายเหนือ กลายเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรไทยได้สำเร็จ

ไพโรธ เลิศพิริยกุลมส³ ได้ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมคติชาวบ้านล้านนาไทยประเภทต่าง ๆ ได้แก่ สำนวน คำคม สุภาษิตและเพลงพื้นเมือง ปริศนาคำทาย ภาษาถิ่น นิทานชาวบ้าน ประเพณีไทยภาคเหนือ ฯลฯ และได้กล่าวถึงวรรณกรรมกับกวีล้านนาไทย โดยจำแนกวรรณกรรมออกเป็น 3 ประเภท คือ วรรณกรรมทางศาสนา วรรณกรรมที่เป็นร้อยกรองทั่ว ๆ ไป และวรรณกรรมร้อยแก้ว

มณี พยอมยงค์⁴ ได้รวบรวมคติสอนใจชาวล้านนาไทยไว้ในหนังสือธรรมบรรณาการ งานพระราชทานเพลิงศพพระครูสุคันธศีล (หลวงปู่คำแสน อินฺทจกฺกเถระ) ได้พูดถึงความเป็นมาของล้านนาไทยและได้ให้ความหมายของภาษิตล้านนาไทย ในรูปแบบคติสอนใจ

¹อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว การวิเคราะห์สังคมเชียงใหม่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นตามต้นฉบับใบลานในภาคเหนือ 331 หน้า

²วัลลภา เครือเทียนทอง การปฏิรูปการปกครองล้านนาไทยในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 187 หน้า

³ไพโรธ เลิศพิริยกุลมส คติชาวบ้านล้านนาไทย 229 หน้า

⁴มณี พยอมยงค์ คติสอนใจชาวล้านนาไทย 153 หน้า

การจำแนกลานนาภานิต

การจำแนกลานนาภานิตตามรูปแบบ

การจำแนกลานนาภานิตตามรูปแบบนี้ จะพิจารณาจากจำนวนพยางค์ที่ประกอบเป็นนาภานิต
หนึ่ง ๆ ซึ่งมีลักษณะเป็นกลุ่มคำสอน กลุ่มละ 4 พยางค์บ้าง 6 พยางค์บ้าง 10 พยางค์บ้าง
ลักษณะเหล่านี้ก็มีสัมพันธ์สองอย่างกัน การจำแนกตามจำนวนพยางค์นี้ยึดหลักการจำแนกลักษณะนาภานิต
ภาคกลางของ ฐะปะนีย์ นาครทรรพ¹ เป็นแนวเทียบ เมื่อพิจารณากลุ่มคำลานนาภานิตแล้วเห็นว่า
สามารถจะจำแนกตามรูปแบบหรือลักษณะจำนวนพยางค์ของนาภานิตได้ดังนี้

1. ลานนาภานิตที่ประกอบด้วยกลุ่มคำจำนวน 4 พยางค์ ได้แก่

กินเข้าไต่ตัน
เกรงดำชางปด
ชางเผาย่างวง
ตัวแก้วเมี่ยมแก้ว
ไม้โคนยามลม
ไม้สาวดำคม
ส้มก็พอเกลือ
หนังงอเหมือนพาก
หน้าเลื่อมตาตอก
หื้อหามไปค้า
อย่ากรายหมาวอ
อย่าคาตราซัง
อย่าครันเยยะกิน
อย่าจ่ายเงินผิด
อย่าชิงคำตาน

¹ ฐะปะนีย์ นาครทรรพ ความสำคัญของภาษาไทยและข้อสังเกตเกี่ยวกับลักษณะของภาษาไทย

อย่าชิงเมียทาน
 อย่าไค้แล้วหลง
 อย่าเต็กแม่หม้าย
 อย่าถือหมองวน
 อย่าทงกลางกาค
 อย่ามนจาเมือง
 อย่ายานใจหมอง
 อย่าย้ายคันทนา
 อย่าหยอผู้ใหญ่

2. ลำนนาภาษิตที่ประกอบด้วยกลอนคำจำนวน 5 พยางค์ ได้แก่

กวางแล่นอย่าตองหนา
 กินอินนอนหลับ
 ขวานฆ่าอย่าตีหัว
 ขาคีทานบชาย
 ชี้นใหญ่ยอนเฟ้น
 ชีเมียงเกิดกับเหล็ก
 ชีควายไหลทวนน้ำ
 ชีนักหมานกิน
 ชีแห่งจับตาหมา
 คนโบ้ไช้หลายเพื่อ
 ไข่ขอนหาจะเข้บ
 เจ็บทองตางแม่มาน
 เจ้าโช้หอกวนพลัน
 เจ้าวาวาทวยเจ้า
 เจ้าสอนอย่าไค้เคียด
 ขางแล่นอย่าชักหาง

คำราคีเยกชา
 ถอดทงหือหลมของ
 ทานจ้งอย่าเข้าใกล้
 ทานบ่เรียกออย่าขาน
 ทานบ่ขานอย่ากลาว
 ทานบ่ป่าวอย่าไป
 ทองบ่คันเหมือนชา
 น้ำบ่ไหลเชี่ยวพัน
 นอนดกอย่าทับฟาก
 มีคนตามมา
 มีใจแม่หลวงหลาย
 มีคนอย่เกียนคันศาล
 เรือนมันเพื่อหลายเสา
 วัคหัวแล้วลบงอน
 หึงແงบเคยพอง
 หลับตาคำน่าชน
 หมาบเหาะซึบ
 ฆมานอยฉนก่อนฟาน
 หนีฉนพนฟา
 ออย่าชนคำไปมา
 ออย่าชวัคเหล็กตราปลอม
 ออย่าจ้งมีไตชั่ว
 ออย่าจ้งซ้งคนเกา
 ออย่าเจียรจาทิมิด
 ออย่าชิงทานนังก่อน
 ออย่าได้โทษตัวคิง

ห้องสมุดบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

อย่า'คึก'ใจ'คน'มา'บ
อย่า'บ่น'โทษ'ตัว'คิง
อย่า'บั่น'คน'เป็น'หน
อย่า'ปาก'เป'ลื่อง'มั่ง'กาย
อย่า'ปลิ้น'กะ'บือ'เมื่อง
อย่า'ไป'น้ำ'ขึ้น'คอย
อย่า'พัน'พรา'เข้า'บ้าน
อย่า'รัก'เบื่อง'ยา'แถม
อย่า'รวม'แฉ'ลูก'เค็ก
อย่า'ลาย'ศ'าส'นา
อย่า'โล'ม'ต'เม'ีย'ทาน
อย่า'อ่าน'หนังสือ'หาย
อย่า'เรียน'เต'า'หาม'หง'ส

3. ลำนนาภานี้ประกอบด้วยกลุ่มคำจำนวน 6 พยางค์ ได้แก่

กิน'กอน'ทาน'มาน'กอน'แตง
กิน'ของ'เพ'น'ไ'ว'ของ'ตัว
กิน'ตาง'ลี้'ขี'ตาง'ยัง
กิน'บัน'ฟี่'บัน'น่อง
กิน'เข้า'หือ'ไ'ว'ตาน้ำ
ก'ล้วย'ค้ำ'งาน'งำ'ม'ค้ำ'ก'ล้วย
ก'ล้วย'บ'ส'ก'ก'าม'กิน
ชา'หนาม'เท'า'ชา'ห'ล้ง
เข้า'จัก'เล'ียง'ม'ัก'กิน'หวาน
คว'น'ไฟ'ไ'เ'ห'อบ'คัม
คว'าย'บ'ต'าย'ฟั่ง'ปาก'ขื้น
ง'าย'แก'ป'าก'ยา'ก'แก'ใจ

178128

ตามใจอยากลำบากทอง
 ห่าพ้อหลานปราบพ้ออยู่
 ฝึกฝนพรูกถักถักรื้อ
 ไปรคหน้าผอมทอมคนทุกข์
 สุกเช่นไม้ไผ่เช่นหลัว
 หนักเว่นเบาเฒ่าเว่นหนุ่ม
 โกรธเป็นข้าให้อยู่กาย
 ใจกว้างทานยอมยอคุณ
 ใจต่ำช่างตกหมอนรัก
 ใจตีบไม่พอคออ้าง
 ใจบุญช่างหมี่ดาก
 ตอกสันหื้อมกที่แก้ว
 สิวสันหื้อสิวที่บาง
 เทียวทางไกลอย่าจาโกรธ
 บั้หันนึ่งพังเหยียดแข่ง
 ปีกเสื้อหื้อเฟ้นหันหลัง
 พรองตีบเป็นหนี่หาน
 มาเล่นอย่าอ้างจับหลัง
 ย่ำถักข้างขมหัก
 ลูกเข้าอย่าปากจาแข็ง
 สีชาล่อหื้อกวางพัง
 หันหน้าคร้านอย่าเร็นเอา
 หันหน้ามืออย่าใครไค้
 หันหน้าไปอย่าจุเอา
 หน้าชื่อเหมือนหมาชีรต
 หน้าชคเหมือนหมาชีล่อ

อย่ามาจ้วงว้ายกินขึ้น
 อย่าจรรจาพันทวน
 อย่าโหมอว้าจ๊กไหม
 อย่าคอมมอยเปี้ยะการหนัก
 อย่าถากไม้มาหามือ
 อย่าพอกไม้ทิ่มคนไข
 อย่านั่งไกลดูงเงินค่า
 อย่าเบือนลายมักดวงสุข
 อย่าแปลงคอยหื้อออกเป่า
 อย่าเพิกไม้ปายาณม
 อย่าเร่งมาเถียงตาวัน
 อย่าเลาเจ้าและครุตน
 อย่าเล่นชู้ที่ทวนขวาง

4. ลานนาภาบิตที่ประกอบด้วยกลุ่มคำจำนวน 7 สยงค์ ได้แก่

กินเหมือนเพื่อนอย่ากินเหมือนเพื่อน
 เงินค่าเป็นเจ้าเข้าเป็นนาย
 จูเพื่อนเมาบ่เอาเพื่อนแท้
 เจ้ามีเวียกการหื้อแล่นช่วย
 คักจื้อกือเหมือนสือฟังธัมม์
 คีคำปากใจเทหากขม
 คาออยหนามอหนาบหัน
 น้ำเต็มบอกรอกทอกบดัง
 น้ำเต็มคันมันหึงกัง
 บควรหันชู้คักว่าไผ่
 ปลาตัวหลวงช่างคายน้ำขึ้น
 เป็นคนขายอย่าฟังคำสั่ง

ตัวเป็นไฟหือเมียเป็นน้ำ
 ตัวเป็นหิงหือเมียเป็นช่อง
 ฝ่ามือประคมีปาก
 เพิ่นเลามาอีตาเลาตอ
 เพิ่นว่าเลือตัวว่าพระเจ้า
 เมียคิงมือยาวอวคเมียทวน
 เมียมีขเพราะตัวใจคี่
 เมามาบิณณพปากอึ่ง
 แมงบังบคายกลั่นโบไม
 แมวขึ้นทวนมวนใจหนู
 ลูกหลานหลายแมเขาคายอยาก
 หันเมียทวนเลาอย่าใครไค
 หันสมบัติเรือนทวนใครไค
 หมาตกน้ำอันใจเลียบดิน
 หมาขามป้อมตอองมีอวอก
 หันร่างข่อยาข่อยาง
 เหล็กคืบคองคี่หลายเตา
 อยากบหมากะหลาเค็ก
 อยากบกันใบบรลึง
 ออย่าใช้ไปคี่เกี้ยวเมื่อคำ
 ออย่าทอคไม้หือเงือกทกใจ
 ออย่าประมาทเจ้าตนมีศีล
 ออย่าปัดเลือหือเพิ่นหันหลัง
 ออย่าฝังเงินคำหือทวน
 ออย่าสอหือรวบ้านนิคกัน

5. ลานนาภาภิตที่ประกอบด้วยกลอนคำจำนวน ๑ พยางค์ ได้แก่

กินแล้วหื้อเก็บเก็บแล้วหื้อจำ
 กินแล้วลืมอยากปากแล้วลืมคำ
 กินหื้อพอท้องหย้องหื้อพอตัว
 แก่เพราะกินเข้าเฒ่าเพราะเกิดเป็น
 กลัวเฒ่าตายอายเฒ่าทางทาว
 ขอย่าเฒ่ารักดักเฒ่าเฒ่าน้อย
 ขี้เรื้อน่านองซ่อนสองข้างฉม
 คำคืบยาวใจคำกำเเระ
 คนหลีกคำไกลคนไปคำไกล
 เหมือนน้ำสองแควตกไหนก็ได้
 ใครเว่ยหื้อกลานใครน่านหื้อเล่น
 ใครหื้อเพื่อนรักยากนักจักหวัง
 ใครหื้อเพื่อนจริงคำเกี่ยวก็ได้
 ใครรหื้อตามใคร่งามหื้อหย้อง
 งบหื้อเก็บคืบเก็บหื้อตาย
 งั่วหนาแข่งพังแล่นหาซ่อน
 เงินอยู่ไหนคำอยู่ไหน
 จักเก็บเขี้ยวไว้เฒ่าพอเป็นแสง
 ใจใสเป็นบุญใจขุ่นเป็นบาป
 ขางซอซอขางหมอลอ
 ซอควายยามนาซอคายาณ
 เขาก็ว่างายชวาก็ว่าแคค
 คาฟ้เจ็บท้องค่านองเจ็บใจ
 ตกก่อนเป็นชนตกหลังเป็นไพร
 ตกเรือถ่อช้ำตกน้ำถ่อชวย

ตาหิ้วก็ไต่ตาไต่ก็เสีย
 ที่กินบ่เกาที่เมาบ่ไต่
 ที่อ่อนก็แข็งที่แข็งก็อ่อน
 เหาการคิงบ่การทาน
 นิ่งหือคที่หนีหือคกัน
 น้ำไสทางขอกนำชนกลางวัง
 บ่มีหือหามาหือเสาะ
 เผื่อรพอวายเผื่ออายพอเฒ่า
 ฟารองก่อนผนคนโวก่อนสร้าง
 เมื่อคืนเป็นควนเมื่อวันเป็นเปลว
 เมาบ่หือหน้าหมาบ่บ่เขี้ยว
 เสือกบ่ตามแตกไค้แซกกันปด
 ว่าร้ายก็หนีว่าคก็อยู่
 สุนกมีไหนดโศกทุกขมีหัน
 สุขเมื่อกินเข้าสุขเมื่อเข้านอน
 สงต่ำซ่างหักหนักต่ำซ่างโค่น
 ส่วยไปหาแสงแสงไปหาหนอง
 หินเงินหน้าคำหินคำหน้าเส้า
 ออกเผือกินหวานออกसानไค้ซ่า
 อายน้ำที่ไหนดสีไค้สที่หัน
 สีเหล็กไหนดยอมเป่ลื่องถ่านที่หัน
 มารบมีปารมีบ่แก่
 ที่กลางคนชมหลายอย่าถามหนี
 น้ำววยสันตักน้ำเบิ่งบ่อ
 ปากเป็นธรรมใจคำเหมือนหมิ่นหม่อ
 เผื่อรคิงน้ำแม่พืงพอแห่ง

ฟ้าแม่มไหนดันฝนเรือนหนึ่งเทื่อ
 ฟ้าแม่มไหนดันฝนเรือนหนึ่งเทื่อ
 ฟ้าแม่มไหนดันฝนเรือนหนึ่งเทื่อ
 ฟ้าแม่มไหนดันฝนเรือนหนึ่งเทื่อ
 ฟ้าแม่มไหนดันฝนเรือนหนึ่งเทื่อ
 ฟ้าแม่มไหนดันฝนเรือนหนึ่งเทื่อ
 ฟ้าแม่มไหนดันฝนเรือนหนึ่งเทื่อ
 ฟ้าแม่มไหนดันฝนเรือนหนึ่งเทื่อ

6. ลานนภามิตีที่ประกอบด้วยกลุ่มคำจำนวน 9 พยางค์ ได้แก่

ขอนมมีเห็ดไผ่ทั้งมีเข้าใกล้
 คนงาวไค้จามอแงหนาไค้เคือก
 คนหลวักซีให้คนโบยซีโครหัว
 คาขายปลื้้นเห็นเหม็นก็อันอยู่บ้าน
 จักหาบก็อ้ายจักสะพายก็หนัก
 ใจเจ้าใจไพร่ยอมหยอที่เกี่ยวกัน
 เชื้อหมากแดงลายมันทั้งขึ้นช้าง
 น้ำไค้หนทางผีสง่าไค้คำปาก
 บันเข้าป่าไม้ปะโล่งเขียว
 เยี่ยะคนเคียวเหมือนตายเยี่ยะหลายเหมือนเล่น
 หันเจ้านั่งฉางามอย่านั่งฉาเปรียบ
 หน่วยนักหนักถึงคำคิดยิ่งหนักใจ
 อยู่คี่คี่เสาะหาเหล็กสีกัน

7. ลานนภามิตีที่ประกอบด้วยกลุ่มคำจำนวน 10 พยางค์ ได้แก่

กินไค้ไค้โนไค้กินไค้ไค้โนไค้
 เก็บผักลวกหัดลวกชวลวกอามน้ำ
 ของบักนรเนาะของบเดารส้ม
 คำสอแพคำยอสามหมอยเรือนชว
 ไครชื่อนหาชนไครนอนลนหาสา

ใครกลัวก็ให้ต้องได้ใครไปก็ขึ้นเหนือ
 จักกินก็ขึ้นจักละก็เสียขาย
 จักรุ่งก็ไปก่อนจักสอนก็ทวยหลัง
 จักปิกไพนก็ป้อจ้อหัวไพนก็ขวก
 คักกิมมิมคิมในน้ำไหลเชี่ยวพัน
 คบก็ไว้ในนิกคำหลักไว้ในใจ
 คำน้าให้ตีทรายนอนหงายให้หันฟ้า
 ทางหนักหนโตทางไพนก็ไพนเดียว
 น้ำขึ้นไ้ทางในน้ำใสไ้ทางนอก
 บ่ดีกลัวก่อนหมอบดีชอกอนบ่
 บ่ไ้ขึ้นบ่พันบ่ไ้ลับลอบ
 ประบันให้ประบันให้
 เป็นนายให้รักหมเป็นบ่ให้รักหลาน
 ผนตกแล้วใครขึ้นเป็นหนึ่เพิ่มมาถาม
 เพิ่มถามอย่างกลัวเพิ่มบ่ว่าอย่าไป
 เพิ่มกำให้เรากอบเพิ่มกอบให้เรากำ
 พังไ้บ่ดีเอาเขาใหม่บ่ดีกิน
 พ้าแรงก็หันสายฟ้าสายก็หันแรง
 ไฟในอย่าเอาออกไฟนอกอย่าเอาเข้า
 มักเดินเสียคำยามักคำซางเสียของ
 เมื่อคืนเป็นนกขันเมื่อวันเป็นนกเค้า
 แมงงมกขึ้นเน่าแมงเม่ามกคอมไฟ
 ไ้คคเอาเปลงขอเหล็กขอเอาเปลงเกี่ยว
 ไ้ออนบ่ทอนหักคนหลักอันอบนอม
 รักกันย่อนการกินยินดีเพื่อคำปาก
 สายเพียบคบหือปศสายสุมคบหือชาด

ลีตาน้ำคังออกลีคังน้ำตาออก
 เสือเป็นเสือเพื่อป่าป่าไม่งามเพื่อเสือ
 เล่นหมาหมาเลียปากเล่นครกสากตีหัว
 กล้าขี่ครั้งนั่งขี่ควายปากอกยายหัว
 ข้ามขั้วบนพญาพังทมนกเงิงเงา
 ปากหวานก้นส้มทางในชมเหมือนหมาแกว่ง
 วัคบ้เข้าพระเจ้าบ้ไหวคือคนหนา
 สิบเบี้ยปากท่านบ้เท่าห้าเบี้ยในมือ
 ออกได้เป็นพญาปัญญาแพ่เพ็น

8. ลานนาภาสิทที่ประกอบด้วยกลอนคำจำนวน 12 พยางค์ ได้แก่

กิณช้างก็เ็นหนึ่ ขี้บช้างก็เ็นคั่ว
 กั้วกั้วคอยมอหัน กั้วคนไผ่คอบหัน
 เก็บคำแม่ยิงไปท่า เก็บคำแม่ยาไปสวน
 ขนใจก็ไพร่ก็มั่ว ขนคี่ก็กรั้วคังไฟ
 จักกั้วหื้อกั้วคอง จักกั้วหื้อออกช้าง
 นอนที่สงหื้อนอนคว่า นอนที่ตำหื้อนอนหงาย
 บักร้องพระกีนเข้า บักร้องเจ้าขึ้นเรือน
 บัมีฝอยหมาบขี้ บัมีหนึ่เพ็นมดาม
 ปลาตัวเคี้ยวเน่าทั้งชา ร้าตัวเคี้ยวเน่าทั้งโอ่ง
 แปลงเรือนตามใจคนอยู่ แปลงอุตามใจคนนอน
 พระเจ้าวัคตัวบ้ไหว ไปไหวพระเจ้าวัคเพ็น
 พายช้างหื้อเข้าหว่างงา งมปลาหื้อกำมันัน
 หังควยห หักควยตา พิจารณาควยใจ
 ไม่นกเคี้ยวบเป็นกอ ปอดนเคี้ยวบเป็นเหลา
 เย็นนาหล้าเป็นข้าควาย เอาเมียขวายเป็นข้าลูก
 ละอ่อนให้เพื่อไกร้อยาก คนใหญ่ปากเพื่อไกรักกิน

ละทางหลังเป็นหย่อมหญ้า เอาทางหน้าเป็นหอเรือน
 หันทานมืออย่าใคร่ได้ หันทานไรอย่าคดถน
 จักหนีหื้อเฟิ่นเสียกาย จักตายหื้อเฟิ่นเล่าไว้

9. ลานนาภานิตที่ประกอบด้วยกลุมคำจำนวน 14 พยางค์ ไค่แก๊
 แกงฉักบั้งใส่หนึ่งอีมั้ง เราจักเสียก็เพื่อบมั้ง
 ของบมั้งกับข้างจับจำ ของบม้างข้างกำป้อน
 ของด้อยที่มั่งก ของมั่งจักอยู่ที่คาหัน
 คนแกแควบข้างจักสอน ไม่นอนนอนมันหึงบั้ง
 คนซี้ชีไฉนถามหา คนมีเมตตาไปไหนมั่งกัน
 คำบมั้งก็แปลงใส่ คำบม้างก็แปลงเอา
 คีคว่าคัวหิ้วคือคนง่าว คีคว่าคัวง่าวคือคนหิ้ว
 ใครเป็นเจ้าหื้อหมั้นเรียนคน ใครเป็นขุนหื้อหมั้นเฝ้าเจ้า
 จับใจแรงบมั้งใจกา จับใจหมอยาพยาธิบั้ง
 ตกตาเฟิ่นบมั้งก็โกรหัว ตกตาตัวบมั้งก็โกรให้
 คีหัวฟากสั่นหัวผา คีหัวหมาควรว่อนหน้าเจ้า
 เต็มว่าไพร่ก็หากใจคน บั้งชีคัวหน้าชนกินหญ้า
 ถม้นำลายหื้อตกรของ บั้งหย่องเหาะหื้อแยงคต
 บมั้งบอกหื้อมาหื้อนาย บมั้งบอกหื้อควายหื้อเจ้า
 ฟันบมั้งเป็นถ้อยไปหา มิตรสหายเป็นคิหื้อไปหา
 ไมโก่นคานก็เพราะคมเสียม ขุดเจาะเสียมแก้งนรากแก้ว
 ไมบั้งเน็งเน็งไหนจักตอม หมาบงอมแมมบั้งยี่เขี้ยว
 สิบคนเลาบเท่าคาหัน สิบตาหันเท่ามือกำ
 เสียมบมั้งหื้อใส่ตามหนัก คนบมั้งหื้อถามเจ้าเจื้อ
 คำภายไฉนควรเก็บออก คำภายนอกบมั้งควรเก็บเข้า

10 . ลานนาภานิตที่ประกอบด้วยกลุ่มคำจำนวน 16 พยางค์ ได้แก่
 คนหมั้นยากไร้มีผีสิงสาร ชีกร้านแฉวยานไฉนชอบหน้า
 ค่ำปากว่าแต่ใจแฝงไปหลาย ปากว่าบคายใช้การไม่ได้
 ไกรเป็นค้ำหื้อเลี้ยงจิวเลี้ยงควาย ไกรจิมหายหื้อเลี้ยงรูเลี้ยงพระ
 อย่าไปเข้าบ้านเมื่อท่านเสียของ อย่าไปลงหนองเมื่อปลาท่านหาย
 จอมปลากอยู่ยังนาวาแสงเข้า คนเข่าอยู่ยังเรือนว่าแสงเรือน
 บั้มบุพระพอนับผาเหลืออง บั้มคอกเฟื่องพอนับลิ้มเข้า
 พระจันทร์อยู่ฟ้าเป็นเหยื่อราหู ปลาเหียนอยู่รูยังรูกลุ่ส้อม
 ฟันงอยู่ใกล้ไคกินของฝาก ฟันงอยู่ใกล้ไคกินสากมอง
 ไฟจักคัมเอาชีฝอยเข้าทอด ไฟจักวอดเอาชีฝอยเข้าต้ม
 รักลูกรักเมียเสียพี่เสียน้อง รักปากรักท้องเสียเพื่อนเสียฝูง
 ศาสตร์คือบื้ออย่าหื้อหางตน วิชาตมคงลอย่าหื้อพรากข้าง
 หนีจากฟันงจักไปเพ็งไผ อย่าหนีแสงไฟไปเป่าหิ้งห้อย

11 . ลานนาภานิตที่ประกอบด้วยกลุ่มคำจำนวน 13 พยางค์ ได้แก่
 ไคกินอันไคหมั้นแจกหมั้นอวายนเฒ่ายอวกข้างจึงบ่มางบ่แตก
 บ่มิแหขวางปะปลาออกเลน หากบ่มิสีนาคข้างปะกวางปะฟาน
 ปิ่นมเต็มแลงกับฉ่าเคินดุง เงินมเต็มดงกับเคินคาสอด
 พ่อชายลูกเข้าหื้อผอสีแจงบ่าน แม่หญิงลูกเข้าหื้อผอสีแจงเรือน
 หนามหนมปลายแขวแขงบ่แหวออนแป้อ หนามแก่ปลายมมกัระวังไว้น้อ

12 . ลานนาภานิตที่ประกอบด้วยกลุ่มคำจำนวน 20 พยางค์ ได้แก่
 ทุกขบไคกินไผ่ตามไฟส่องทอง ทุกขบไคนงไคหยองฟืนองคุดแวน

การจำแนกลานนาภานิตตามความหมายที่เป็นไวยาจน์

ลานนาภานิตมีความเกี่ยวข้องกับคนลานนาไทยมาก เพราะเป็นคติธรรมสำหรับการดำเนินชีวิตและมีลักษณะสอดคล้องกับวัฒนธรรมทุกสมัย ในคติธรรมที่เป็นหลักเรื่องใดเรื่องหนึ่งมักจะมีลานนาภานิตหลายบทเป็นคำสอนโดยใช้คำกล่าวหรือคำอุปมาอุปไมยแตกต่างกัน ภาวนิตของภาคกลางก็มีลักษณะเดียวกันนี้ เช่น เมื่อต้องการจะสอนไม่ให้หวังในสิ่งที่ยังมาไม่ถึง อาจจะใช้คำกล่าวว่า "อย่าหมายน้ำบ่อหน้า" หรือ "ไม่เห็นน้ำตักกระบอก ไม่เห็นกระรอกโก่งหน้าไม้" เป็นต้น ลักษณะภาวนิตต่างบทกันแต่มีความหมายไปในทำนองเดียวกันเช่นนี้ เรียกว่า "ไวยาจน์" (SYNONYM).

ลานนาภานิตมีลักษณะที่เป็นไวยาจน์อยู่มาก ผู้วิจัยได้จัดจำแนกลานนาภานิตตามไวยาจน์ไว้ดังต่อไปนี้

1. ภาวนิตที่มีความหมายในทำนองว่าปากกับใจตรงกัน

ภาวนิต คำปากว่าแท้ ใจในก็เสริม ซาคินเคิม ฟุโหมมีหัน

คำแปล เมื่อปากว่าจริง ใจก็จริงตามด้วย ธรรมคาของกณนานแล้วพูดเช่นไรเป็นเช่นนั้น

ความหมาย ปากกับใจตรงกัน

ภาวนิต คำปากว่าแล้ว ก็แล้วทั้งใจ หมากม่วงสุกใน สุกทั้งหน่วยขวัน

คำแปล ปากพูดอย่างไรใจก็เป็นเช่นนั้น เหมือนกับมะม่วงสุกย่อมสุกทั้งลูกและขั้ว

ความหมาย ปากกับใจตรงกัน

ภาวนิต คำปากว่าแล้ว ใจในก็จริง คำฟุแม่ตึง ว่าไหนเป็นหัน

คำแปล ปากพูดแล้วใจก็จริงด้วย คำพูดหนึ่งพูดอย่างไรก็เป็นอย่างนั้น

ความหมาย ปากกับใจตรงกัน

2. ภาวนิตที่มีความหมายในทำนองว่าปากกับใจไม่ตรงกัน

ภาวนิต คำปากว่าแท้ ใจไม่ตาม เพ็นฟุเอางาม น้ำใส่วยหน้า

คำแปล ปากพูดว่าจริงแต่ใจไม่จริงด้วย เขาพูดเอาแต่ดีเหมือนเอาน้ำใสด้างหน้า

ความหมาย คนปากหวานพูดเอาแต่ดีเพื่อกลบบเกลื่อนความเลวของตน

ภานิต คำปากว่าแท้ ใจแม่ไปหลาย ปากว่าบ่คาย ใจการบ่ได้
คำแปล ปากพูดว่าจริงแท้ใจไปเป็นอื่น คำพูดอย่างเกียวย่อมใช้ไม่ได้
ความหมาย คนก็แต่พูดยอมใช้ไม่ได้

ภานิต คำปากว่าแท้ ใจในหลอหลัด เจ้าจืตอกแค ฟู่แท้เกมเล่น
คำแปล ปากพูดว่าใจแท้ใจโลเล เจ้าช้อคอกแคพคที่เล่นที่จริง
ความหมาย คนใจโลเลพูดจริงก็เหมือนพูดไม่จริง

ภานิต คำปากว่าแท้ ใจในหลอหลัด เหมือนน้ำสองแหว คีตใหม่ได้
คำแปล ปากพูดว่าจริงแท้ใจโลเล เหมือนน้ำไหลสองทาง กันเอาไปใช้ประโยชน์ไม่ได้
ความหมาย คนใจโลเลพูดว่าจริงก็ไม่น่าเชื่อ

ภานิต ปากเป็นธรรม ใจคำเหมือนหมิ่นหม้อ
คำแปล คำพูดแสดงความเมตตาแท้ใจคำเหมือนกับเขม่ากันหม้อ
ความหมาย ปากปราศรัยแต่น้ำใจเหือดคด

ภานิต ปากหวานกันส้ม ทางโน้มนเหมือนหมากแคว้ง
คำแปล ปากหวานแต่กันเปรี้ยวซ้ำข้างโน้มนยังเหมือนมะแว้ง
ความหมาย หน้าเนื้อใจเลื้อ

3. ภานิตที่มีความหมายสอนให้พูดจาอ่อนหวาน

ภานิต คนที่สวกร้าย ปากกล้าวาจา ไผ่ขุ่นนา เนอนายน้องหน้า
คำแปล คนที่สุกร้ายวาจาก้าแข็งยอมไม่มีไกรกรุนาน้อง
ความหมาย คนที่สุภาพมีวาจาอ่อนหวานยอมเป็นที่รักและเอ็นดู

ภาษิต จากคำที่คล้าย ๆ คำรายน้อยหนึ่งมี ก็หาภัยจะไม่ไฉน
คำแปล พุคแต่คำที่เสมอ ๆ ไม่พุกำหายบแนแต่่น้อยยอมหาภัยไม่ได้
ความหมาย คนที่ว่ามีวาจาอ่อนหวานยอมปลดกลภัยเสมอ

ภาษิต จาเทียมเปรียบไว้ กิ่งนกกระเหว ตัวมันเฒ่า ผิวคำกำเริว
 แต่เสียงวจี ควรคึกกับเข้า ปนออนเมาเมื่อร้อง
คำแปล จักเปรียบกับนกกาเหว่าที่ไม่สวยสีคำหม่น ๆ แต่เสียงร้องหวานปานจะกิน
 กับข้าวได้ รวนให้หลงละเมอเมื่อมันร้อง
ความหมาย คนที่มีวาจาอ่อนหวานถึงแม้รูปร่างไม่สวยแต่ก็น่ารัก

ภาษิต เทียวทางไกลอย่าจาโกรธ
คำแปล เมื่อเดินทางไกลไม่ควรพุดเหมือนโกรธหรือควายอารมณ์โกรธ
ความหมาย การเดินทางไกลมีภัยมากอยู่แล้วไม่ควรเพิ่มภัยที่เกิดจากคำพุดอีก

ภาษิต ลูกเขยอย่าปากจาแข็ง
คำแปล เมื่อตื่นเขยอย่าพุดเสียงแข็งหรือหยาบคาย
ความหมาย ควรเริ่มวันใหม่ด้วยคำพุดที่อ่อนหวาน

ภาษิต รักกันยอมการกิน ยินดีเพื่อคำปาก
คำแปล คนรักกันเพราะการเลี้ยงดูกัน ชื่นอกชื่นใจก็เพราะคำพุด
ความหมาย คำพุดที่อ่อนหวานยอมเป็นที่ยินดีของผู้อื่น

4. ภาษิตที่มีความหมายหาเองให้คิดก่อนพุด

ภาษิต คำเข้าหอย่าฟังดูออกปาก จักยากใจเมื่อภายหลัง
คำแปล ฟังคำเขามาแล้วอย่ารีบพุดออกไป จะลำบากใจเมื่อภายหลัง
ความหมาย ก่อนจะพุดอะไรออกไป ควรพิจารณาให้รอบคอบก่อน

ภาวิต คำบ่ควรจ่า เอม่าปากค่าน เป็นที่รำคาญแท้แท้ ขอวานักเล่
หื้อมันเงียบพัก พอมันหว่างอันใจดี

คำแปล นำเอาคำไม่ควรพามาพดให้น่ารำคาญจริง ๆ ขอวานให้เงียบพอให้สบายใจ
สักครู่หนึ่ง

ความหมาย การพูดคำที่ไม่ควรนำมาพดย่อมเป็นที่รำคาญแก่ผู้ฟัง

ภาวิต ง่ายแก่ปาก ยากแก่ใจ

คำแปล พุดง่ายยอมลำบากใจ

ความหมาย เมื่อพูดอะไรไปง่าย ๆ โดยไม่คิดเสียก่อนยอมทำให้หนักใจภายหลัง

ภาวิต เพิ่มถามอย่างล่าว เพิ่มป่าวอย่าไป

คำแปล เขาไม่ถามไม่ต้องพุด เขาไม่ป่าวเรียกก็ไม่ต้องไป

ความหมาย เมื่อไม่มีเหตุอันควรพุดก็ไม่ต้องพุด

ภาวิต เพิ่นเล่มา อีตาเล่ตอ

คำแปล เขาเล่มา นางตาเล่ตอ

ความหมาย คำที่เล่สืบ ๆ กันมาไม่ควรเชื่อ

ภาวิต อย่าเรียนเต่าหามหงส์

คำแปล อย่าเอาตัวอย่างเต่าที่หามหงส์

ความหมาย อย่าพุดในเวลาที่ไม่ควรพุด เหมือนกับเต่าในนิทานเรื่องเต่าหามหงส์¹

¹นิทานเรื่องนี้เล่าว่า เต่ากับหงส์เป็นสหายกัน วันหนึ่งที่หากินของเต่าเกิดความแห้งแล้ง
กันดาร หงส์จึงอาสาจะนำเต่าไปหาที่ใหม่โดยให้เต่าเอาปากคาบท่อนไม้ไว้แล้วหงส์สองตัวช่วย
กันคาบพาบินไป ขณะที่บินไปนั้น เด็กเลี้ยงควายเห็นเข้าได้เรียกให้เพื่อนหงส์หามเต่า แต่เต่า
ต้องการจะเลี้ยงจึงตะโกนว่าเต่าหามหงส์ พอปากก็หลุดจากไม้คาบตกลงมากระแทกพื้นตาย

5. ภาวศัพท์ที่มีความหมายเกี่ยวกับการพูดโอ้อวด

ภาวศัพท์ ข้ามข้ามพ้น อย่าพึ่งหมกมุ่นเงงเงา

คำแปล ข้ามสะพานยังไม่พ้น อย่าเพิ่งชมตัวกับกูเงา

ความหมาย ไม่ควรคุยอวดก่อนที่งานจะเสร็จ

ภาวศัพท์ ข้างซอซื่อ พ่อหมอซื่อ

คำแปล นักร้องเพลงซอซอซื่อ หมอยาซื่อ

ความหมาย คนชอบคุยโอ้อวดเปรียบเหมือนพวกหมอที่ไม่ชำนาญหรือฝีมือของคน

ภาวศัพท์ คามคัไว้นิด ค่ำลักไว้ในใจ

คำแปล คามคมซ่อนไว้ในน้อก ค่ำคาลัยซ่อนไว้ในใจ

ความหมาย ควรสงวนคำพูดที่เป็นหลักเป็นฐานเอาไว้บ้าง

ภาวศัพท์ น้อยล่วงคำคราน หนานล่วงคำร้ คนซื่อมักพ้อวคั่ว

คำแปล คนที่เคยบวชเณรมาแล้วมักละเมือคำสาบาน คนที่เคยบวชพระมาแล้วมัก

ละเมือคำสั่งสอน คนซื่อไม่มักคุยอวด

ความหมาย คนที่ชอบพู้อวคั่วเกินที่ไหวใจไม่ได้ เหมือนกับคนทั้งสองประเภทนั้น

ภาวศัพท์ บ่คี่หลวกก่อนหมอ บ่คี่ซอก่อนบ่

คำแปล ไม่ควรรักก่อนหมอ ไม่ควรร้องเพลงก่อนคนตรี^๑

ความหมาย การพู้อวคั่วกับคนที่จริงจังย่อมน่าอาย

ภาวศัพท์ ฟ้ำร้องก่อนฝน คนไวก่อนสร้าง

คำแปล ฟ้ำร้องก่อนฝนตก คนไวก่อนทำงาน

ความหมาย คนคุยอวดก่อนทำงานย่อมเชื่อไม่ได้ เหมือนกับฟ้ำที่ร้องก่อนฝนตก ฝนอาจจะตกหรือไม่ก็ได้

การขับร้องของทางเหนือที่เรียกว่าซอ จะต้องอาศัยเสียงคนตรีเป็นหลักเสมอ จะขับร้องโดยไม่มีเสียงปี่ หรือขับร้องก่อนที่ปี่จะขึ้นนำเสียงไม่ได้ ปี่ที่ใช้ประกอบซอโดยมากมี ๔ เลขนาคใหญ่เล็กต่างกัน เรียกว่า ปี่เต่า ปี่กลาง ปี่นาง ปี่ก้อย ตามลำดับ เป็นปี่ที่มีลักษณะเฉพาะของทางเหนือ

ภาวนิต เมียถึงมือยั่วอวดเมียท่าน

คำแปล เมียตัวมียั่วอวดเมียคนอื่น

ความหมาย อย่าอวดเมียคนอื่นว่าดี เพราะเมียของตนจะอิจฉาหรือน้อยใจ

ภาวนิต อย่านั่งกลางหมุ่เหล้าอวดตัวหาญ

คำแปล อย่าคุยว่าตัวเก่งกลางวงเหล้า

ความหมาย คนชอบคุยอวดเก่งมักจะถูกลงตีโดยเฉพาะในวงเหล้า

๕. ภาวนิตที่มีความหมายเกี่ยวกับการพุดมาก

ภาวนิต คนปากนักอู่มาก อมขี้แพะเต็มปากยังบรัตัว^๑

คำแปล คนพุดมากพุดมาก อมขี้แพะเต็มปากก็ยังไม่รู้ตัว

ความหมาย คนพุดมากแม้จะมีอันตรายถึงตัวก็ไม่รู้สึก

ภาวนิต อย่าจารจาพันทาน

คำแปล อย่าเจรจาเกินทาน

ความหมาย พยายามพุดน้อยกว่าคนอื่น

ภาวนิต อย่าปากเปลืองมั่งง่าย

คำแปล อย่ามั่งง่ายกับคำพูดพล่อย ๆ

ความหมาย ให้ระวังการพุดง่าย ๆ

มีนิทานเรื่องหนึ่งเล่าว่า ชายคนหนึ่งเป็นคนพุดมากจนใครต่อใครรำคาญอยู่เสมอ จึงมีคนคิดจะสั่งสอนหลอกให้ชายคนนั้นพุดไปตามนิสัย แล้วแอบโยนขี้แพะเข้าไปในปากของชายคนนั้นทีละก้อน ทีละก้อน จนเต็มปาก แต่ชายคนนั้นก็ยังหาใครสักตัวไม่คงพุดต่อไปเรื่อย ๆ จนคนที่คิดจะสั่งสอนต้องแพ้ไปเอง

7. ภาพที่มีความหมายเกี่ยวกับการโกหกหลอกลวง

ภานิต จกกลองเข้า จูหมาเฝ้าแกว่งหาง
คำแปล ล้วงกลองเข้าหลอกให้หมาเฝ้าแกว่งหาง
ความหมาย ใจฉลประโยชน์หลอกให้หลงก็ใจ

ภานิต จูเห็นเมา บ่เอาเห็นแท้
คำแปล หลอกเขาให้หลงแต่ไม่เอาเขาจริง
ความหมาย หลอกให้หลงรักเล่น ๆ

ภานิต ตามหนทางหลวง บ่ย่างยักย้าย พ้อยบ่นน่ายคอยคง มาจุฟ้าง
 ย่ำฟากหวัดคง มาจุฟ้าง หลมพงแผกหญ้า
คำแปล ทางเดินกว้าง ๆ มีไม้เดินแค่กลับคั่นกันไปตามป่าเขา มาหลอกให้ฟ้างว่าง
 เหมือนเหยียบฟากที่ไม่มีตงรองรับ มาหลอกให้ฟ้างตกหลมพงหญ้า
ความหมาย หลอกให้หลงรักเพราะเข้าใจผิด

ภานิต อย่าฟังคำคนด้าย
คำแปล อย่าฟังคำพูดของคนโกหก
ความหมาย อย่าเชื่อคำพูดของคนหลอกลวง

ภานิต ออกปากหนึ่งเข้าแสนห บ่หายอัยรรคพอแท้แม่มีตัวเดียว
คำแปล คำพูดออกจากปากเดียวเขาคนใดแสนห บ่เป็นผึ่งที่อยู่ในแม่มีตัวเดียว
ความหมาย คำโกหกหลอกลวงอาจแพร่กระจายไปได้ เหมือนลูกบู่ที่แพร่จากแม่บู่

๘. ภาพิตที่มีความหมายท่านองใจคำใจแคบ

ภาพิต ใจตีบโอบอว้าง

คำแปล คนใจแคบไม่มีใครสรรเสริญ

ความหมาย ไม่ควรเป็นคนใจแคบ

ภาพิต ใจคำข้างตกหมอนรก

คำแปล คนใจคำมักตกนรก

ความหมาย ไม่ควรเป็นคนใจคำ

ภาพิต สะเลียมหมากแคว้ง เห็นเล่าสื่อชม หัวใจจึงชม พอยชมกว่าอื่น

คำแปล สะเลียมและมะแว้งเขาเล่าสื่อกันว่าชมแล้ว หัวใจของหญิงชื่อนั้นยังชมกว่านั้น

ความหมาย ใจของคนบางคนอาจจะคำจึกกว่าน้ำหมึกคำ

ภาพิต หมาตักน้ำ อุ่นใจเดียวตื่น

คำแปล สุนัขตักน้ำหวังได้เลียเท้าของมัน

ความหมาย คนบางคนมักถกถวยประโยชน์ให้กับตนเองในทุกโอกาส

๙. ภาพิตที่มีความหมายท่านองใจบุญใจกว้าง

ภาพิต กินบันพี พี่น้อง

คำแปล กินแบ่งให้พี่ พี่แบ่งให้น้อง

ความหมาย ผู้เชื่อเพื่อเชื่อแผ่ยอมได้รับการตอบสนอง

ภาพิต ใจกว้างท่านยอมขอบคุณ

คำแปล คนใจกว้างยอมมีผู้สรรเสริญ

ความหมาย ควรเป็นคนใจกว้าง

ภาพิต ใจบาปตรงไถ่เป็นกำพร้าว

คำแปล ใจบาปมักเป็นคนกำพร้าว

ความหมาย ให้เป็นคนใจบุญ

ภาพิต ใจบุญช่างห่มมีดาก

คำแปล คนใจบุญมักมีดาก

ความหมาย ให้เป็นคนใจบุญ

ภาพิต ใจโลเป็นบุญ ใจซุนเป็นบาป

คำแปล การมีใจสะอาดเป็นบุญ มีใจซุนชั่วเป็นบาป

ความหมาย ให้เป็นคนใจบุญ

ภาพิต เจ้าน้องรัก จูงอกขึ้นตี หื้อแปลงใจดี คึงน้ำทั้งห้า ไถร้ายเสียก่อน

ช่างตีเมื่อหล้า หมมมีมาป่าล่า

คำแปล น้องรักจงออกทหน้าใจคึงแบ่น้ำทั้งห้าเข้าไว้ ถึงจะได้ร้ายก่อนก็มักจะได้ดี

ภายหลังเสมอ

ความหมาย คนที่ทำตนเป็นคนใจดีใจกว้างเพื่อแม่ประโยชน์แกผู้อื่นเสมอ ๆ ถึงจะ

มีภัยอันตรายใด ๆ ก็จะไม่รอกันและประสบผลคืออย่างแน่นอน

ภาพิต มีใจแผ่ดวงหลาย

คำแปล มีใจกว้างมาก

ความหมาย ความใจกว้างยอมเป็นที่ชื่นชมยินดี

10. ภาพิตที่มีความหมายท่อนองใจคนอาณยาก

ภาพิต มนุษย์ลุ่มพ้า โลกหล้าใจเหนียว ลึกซึ้งมือเคียว ไผ่ตอนหยั่งไค้

สากกรว กองกาเหนือไค้ จาเทียมไปเชียวลึก ดิบขาววา ยังรู้หยั่งทิก

ค่างอนก็โบราณ

คำแปล หัวใจของมนุษย์ในโลกใต้ผืนนี้ ถึงจะลึกเพียงข้อมือเดียวก็ไม่มีใครอาจหยั่งได้
แม่น้ำทั่วไปที่ว่ายเชี่ยวและลึก ลึบและยี่สิบวา ยังหยั่งถึงได้ คำโบราณท่านว่าไว้
ความหมาย ไม่มีใครอาจหยั่งใจคนได้

ภาษิต รู้จักหน้ารู้จักใจ น้ำไหลเชี่ยวพัน
คำแปล รู้จักแต่หน้าตาไม่รู้จักใจ น้ำนิ่งแต่ไหลเชี่ยวอยู่เบื้องใต้
ความหมาย รู้จักคนได้แต่หน้าตาไม่อาจรู้จักใจได้

11. ภาษิตที่มีความหมายเกี่ยวกับความประมาท

ภาษิต กิ่วก่อกวยนอหัน กิ่วคนเรานอหัน
คำแปล เราอาจมองเห็นกิ่วหรือคอคของภูเขาได้ แต่ไม่อาจเห็นความกิ่วหรือคอค
ของคนเราได้
ความหมาย ความลำบากหรือความอัปยศในอนาคตเป็นสิ่งที่ไม่ได้ จึงไม่ควรประมาท

ภาษิต แกงผักปลังใส่หนังอึ้ง เราจักเสียก็เพื่อมัน
คำแปล แกงผักปลังใส่หนังอึ้ง เราจะเสียก็เพราะความประมาท¹
ความหมาย อย่าประมาท

ภาษิต ใครซื้อแหซ่อน ใครนอนแหสาคร
คำแปล วังหาซ่อนเมื่ออยากถ่าย วังหาเสียเมื่ออยากนอน
ความหมาย อยู่อย่างประมาทไม่เตรียมตัวสำหรับอนาคต

¹คนบางคนมีความเชื่อหลายอย่างเกี่ยวกับการกินแกงผักปลัง เช่น ทำให้คอคลดลง
ทำให้ความอ้วนคงกะทันหันเสื่อมคลาย ในที่นี้คงเกี่ยวกับความเชื่อที่ว่าเมื่อแกงกับหนังตัวอึ้งซึ่งเป็น
สัตว์คล้ายเมงมอยู่ในรูคินแล้ว แกงผักปลังจะเป็นพิษ แม้ว่าปรกติตัวอึ้งจะเผาไฟกินได้ก็ตาม

ภานิต เพื่อรูจักน้ำแม่พืงพอแห่ง

คำแปล กว่าจะรู้จักตัวน้ำในแม่น้ำพืงก็แห่ง

ความหมาย อย่าประมาทเพราะเวลาและวารีไม่รอใคร

ภานิต เพื่อรูพอวาย เพื่อรูอายพอเพา

คำแปล กว่าจะรู้ก็เกือบหมดโอกาส กว่าจะอายก็แก่เกือบตายแล้ว

ความหมาย อย่าประมาท ควรระมัดระวังตัวอยู่เสมอ

ภานิต อย่าใช้ไปนุ่เกี่ยวเมื่อคำ

คำแปล อย่าใช้คนไปในยามกำลังคนเกี่ยว

ความหมาย อย่าประมาท คนที่ถูกใช้ไปคนเกี่ยวนั้นอาจได้รับอันตราย

ภานิต ลวนปากเสียศีล ลวนตีนตกต้นไม้ ลวนใจจักพินคาย

คำแปล พลังปากเสียศีล พลังตีนตกต้นไม้ พลังใจจะตายทันที

ความหมาย ควรระมัดระวัง อย่าให้พลาดพลั้งก่ออันตรายใด ๆ

12. ภานิตที่มีความหมายสอนให้มีความระมัดระวังหรือรอบคอบ

ภานิต ใครเวยหื้อคสถาน ใครน่านหื้อเล่น

คำแปล อยากเร็วให้คสถาน อยากนานให้วิ่ง

ความหมาย การทำอะไรก็ตาม ถ้าทำด้วยความระมัดระวังแม้จะช้า แต่ก็เรียบร้อย
ได้เร็วกว่าการรีบทำอย่างลวก ๆ

ภานิต จักลนกหนีพ่ายจากที่ หื้อลคี่ลให้เสียหลัง

คำแปล เมื่อจะลจากที่ไป ให้ลคี่ลข้างหลังอย่างละเอียด

ความหมาย ควรคิดหลังคึกหน้าให้รอบคอบก่อนจะทำอะไร

ภามิต ตำราคือยกช้า

คำแปล ที่ช้าเพราะมีตำราที่¹

ความหมาย การทำอะไรให้ได้ผลดีนั้นมักจะใช้เวลานาน

ภามิต ถมน้ำลายให้ตกร่อง นิ่งของเหาะให้แยงคุณ

คำแปล บ้วนน้ำลายให้ลงร่อง นิ่งของ ๆ ให้มองคุณ

ความหมาย ทำอะไรก็ตามควรระมัดระวังและรอบคอบ

ภามิต นมไค้มีสาว มื้อยาวเปิบพะ เสียปะใส่ขี้นานทา

คำแปล สาวไค้สาวเอา ทำเป็นมืยาวคว่าอะไรเรื่อยเปื่อย เสียทำไปคว่าเอาขี
ของหนานทาเข้า

ความหมาย อย่าทำอะไรสุ่มสี่สุ่มห้า

ภามิต น้ำไค้หนทาง มีสาวไค้คำปาก

คำแปล น้ำพมทางที่จะไหล มีสาวไค้คำพูดที่จะสวมรอยได้

ความหมาย ระวังอย่าเปิดโอกาสให้คนที่กำลังจ้องฉวยอยู่

ภามิต โบราณว่าไว้ อย่าจับควายเปื้อน จีบอกไฟเขื่อน ช่างเห็นเข้าบ้าน

คำแปล โบราณกล่าวไว้ว่าอย่าจับควายที่กำลังเจ็บ จูบองไฟไม่ตรงทางก็มักจะ
พุ่งเข้าบ้าน

ความหมาย อย่าทำอะไรเสี่ยงอันตรายโดยไม่ระวัง

ภามิต ไปทางหน้าหื้อเหลียวมอทางหลัง สีมะสังจะไกร

คำแปล ถ้าจะไปข้างหน้าให้เหลียวดูข้างหลังบ้าง สีมะอะไรจะไกร

ความหมาย ควรศึกษาค้นคว้าให้รอบคอบ

¹ มาจากการแข่งขันบ้องไฟ เมื่อบ้องไฟถูกจุดแล้วยกตัวพุ่งขึ้นช้า ๆ เจ้าของมักจะคุยว่า
เป็นเพราะมีตำราที่

ภาวนิต อย่าใจมัวว่าจักใหม่

คำแปล อย่าใจง่ายว่าจะปรับใหม่

ความหมาย ในการตัดสินใจพิจารณาควรทำด้วยความรอบคอบ

ภาวนิต อย่าเล็งเห็นแต่ที่ใกล้ เช่น หื้อมีใจเหมือนเชือกขาววาล้ำข้าง

คำแปล อย่าเล็งเห็นแต่ที่ใกล้ ๆ ให้มีใจเหมือนเชือกขี้สับวาที่ใช้ลำนข้าง

ความหมาย ควรเล็งเห็นการณ์ไกลอย่างรอบคอบ

13. ภาวนิตที่มีความหมายเกี่ยวกับการเหยียบย่ำข้าเดิม

ภาวนิต ตกเรือถ่อข้า ตกน้ำถ่อขย

คำแปล ตกเรือเอาไม้ถ่อกระแทกข้า ตกน้ำเอาไม้ถ่อยันฝั่ง

ความหมาย ข้าเดิมคนที่พลากพล้าง

ภาวนิต ไม่ทำวักันนอนกิน แม่นจักสินคักัน พันพักพันแปลงหัว ไม้กล้วยข้ามย่ำ

คนตกตำทวนอนหงาย บ่ควรตีกรายข้ามเหยียบ

คำแปล คนไม่ที่ถ่มนอนอยู่กับดิน จะตีคนทำพื้นหรือข้ามเหยียบอย่างไรก็ได้ไม่มีใคร

เกรงกลัว แต่คนที่ตกตำทวนอนหงายอยู่ไม่ควรเดินผ่านหรือข้ามเหยียบ

ความหมาย ไม่ควรเหยียบย่ำข้าเดิมคนที่พลากพล้าง

14. ภาวนิตที่มีความหมายเกี่ยวกับการหลง

ภาวนิต ยามเกากินหมากดัยเต๋ายามแล้ง

คำแปล ดิถีใจของเดิมเหมือนกินผลดัยเต๋าคอนหน้าแล้ง

ความหมาย การหลงคิดอยู่กับเรื่องเก่า ๆ อาจเสียผลเพราะสถานการณ์แวดล้อม

ได้เปลี่ยนไป

ภาณิต อย่าได้แล้วหลง

คำแปล เมื่อได้แล้วอย่าหลง

ความหมาย อย่าหลงติดอยู่กับสิ่งที่ได้มาหรือผ่านไปแล้ว

ภาณิต หนึ่งแห่งไม่เคยพอง

คำแปล หนึ่งแห่งไม่เคยพอง ¹

ความหมาย คนที่หลงติดอยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งมักจะไถ่ยาก

ภาณิต หน้าชื่อเหมือนหมาขี้รด หน้าชกเหมือนหมาขี้ฉ้อ

คำแปล ทำหน้าเฉยเหมือนหมาขี้รด ทำหน้าเชิดเฉยเหมือนหมาขี้เกวียน

ความหมาย คนที่หลงตนมักทำหยังไม่สนใจใคร

15. ภาณิตที่มีความหมายสอนให้รู้จักประมาณตน

ภาณิต กินเข้าแล้วนอนฝันพร้อวันเจ็ดเพื่อ กินเข้าแล้วเยี่ยงการพาลูกหลานเป็น
หนี้เป็นข้า

คำแปล กินข้าวแล้วนอนพัก ฝันจะให้พรวันละเจ็ดครั้ง กินแล้วรับทำงานจะทำให้ลูกหลาน
เป็นหนี้เป็นข้า

ความหมาย ทำงานแล้วควรรู้จักพักผ่อนบ้าง

ภาณิต กินเข้าหือไว้ตาน้ำ

คำแปล กินข้าวให้เหลือท้องไว้ตากินน้ำข้าง

ความหมาย ทำอะไรให้ทำแต่พอประมาณ

มาจากการทำอาหารชนิดหนึ่งชื่อ "หนึ่งพอง" ทำโดยเอาหนังมาเผาไฟแล้วหันเป็นชิ้น
นำลงแช่ในน้ำมันหมูให้อมน้ำมันจนอิ่มตัว จากนั้นจึงเอาไปทอดให้พอง หนึ่งที่แห้งหรืออมน้ำมันไม่
อุมจะไม่พองเมื่อนำมาทอด หนึ่งสัตว์ที่นำมาทำหนึ่งพองนี้ ถ้าเป็นหนังหมูจะเรียกว่า "แควหมู"

ภานิต กินหื้อพอทอง ห้อยหื้อพอตัว คันจักไกรหัว หื้อไกรหัวแท้ ๆ

คำแปล กินให้เต็ม แต่งตัวให้พอ ถ้าจะหัวเราะก็ให้หัวเราะจริง ๆ

ความหมาย ทำอะไรก็ให้รู้จักประมาณว่าเหมาะสมกับกรณี

ภานิต กินเหมือนเพื่อน อย่ากินเหมือนเพื่อน

คำแปล กินเหมือนเขา อย่ากินเหมือนเขา

ความหมาย ให้รู้จักประมาณฐานะของตน

ภานิต เปยะอะสังหื้อรู้จักประมาณ กระทำการหื้อรู้จักพักผ่อน แรงตัวอ่อนอย่าไป
หาบหนัก คันเอาบหนักหลังก็จักกอง

คำแปล ทำอะไรให้รู้จักประมาณ ทำงานให้รู้จักพักผ่อน แรงน้อยอย่าหาบหนัก
เพราะถ้าเอาไปหนักหลังก็จะกอง

ความหมาย ให้รู้จักประมาณกำลังของตน

ภานิต ลูกหลานหลายแม่เขาตายอยาก

คำแปล มีลูกหลานมากยาหรือยายจะออกตาย

ความหมาย หญิงชรามักจะเห็นแก่ลูกหลานมากกว่าตนเอง ไม่รู้จักประมาณตนเอง

ภานิต สูงลำช้างหัก หนักช้างโค่น

คำแปล สูงเกินไปมักจะหัก หนักเกินไปมักจะโค่น

ความหมาย ถ้าไม่รู้จักประมาณแต่พอที มักเป็นอันตราย

ภานิต สูงไหนหื้อคำ ท่าไหนหื้อย่อ หลักตอไหนมีหื้อขุดกัน

คำแปล ที่ไหนสูงจงทำให้เตี้ย ที่ไหนเตี้ยจงยกให้สูง มีหลักมีตอที่ไหนให้ขุดทิ้ง

ความหมาย ควรปรับทุกอย่างให้พอดี

ภานิต อย่าตีกองเสียงฟ้า อย่าขี้นาเสียงทาร์วัน

คำแปล อย่าตีกองแข่งเสียงฟ้าร้อง อย่าขี้นาแข่งกับดวงอาทิตย์

ความหมาย ให้รู้จักประมาณตน

ภาษิต หันเจ้านางงาม อย่างนางาเปรียบ

คำแปล เห็นเจ้านางงามอย่างนางาเปรียบเจ้านาย

ความหมาย อย่าทำตัวเสมอเจ้านาย หรือทำตัวเกินฐานะของตน

ภาษิต ต้นช้างขี้ อย่าช้ทวยช้าง

คำแปล เห็นช้างขี้อย่าช้ตามช้าง

ความหมาย ให้อำนาจประมาณตน

16. ภาษิตที่มีความหมายสอนให้ปฏิบัติตนเหมาะสมกับกาลเทศะ

ภาษิต กินบะรงก็เป็นหนี้ ขี้บะรงก็เป็นคำ กระทำตัวดีเป็นก็เฒ่า

คำแปล กินไม่เป็นก็เป็นหนี้ ขี้ไม่เป็นก็เป็นความ ทำตัวไม่ดีคนเขาก็ินหา

ความหมาย ให้อำนาจใช้รู้จักทำตามแต่กาลเทศะ

ภาษิต ก้อยอยู่ตามน้ำ ทำไปตามตัว น้ำเพียงใด สายบัวเพียงอัน

คำแปล ก้อย ๆ อยู่ไปตามน้ำตามเกิด น้ำลึกเพียงใดสายบัวก็ลึกเท่านั้น

ความหมาย ให้อำนาจปรับตัวเข้ากับสถานการณ์

ภาษิต ไกรคายโหง้หื้อหมั่นขึ้นต้นไม้ ไกรคายเมื่อยคายไซ้หื้อหมั่นหลับเมื่อวัน

คำแปล ถ้าอยากคายโหง้ให้ขึ้นต้นไม้บ่อย ๆ ถ้าอยากคายคายไคร้ให้นอนกลางวันบ่อย ๆ

ความหมาย ให้อำนาจหลีกเลี่ยงเหตุอันไม่ควร

ภาษิต จักไปเข้าบ้านเมื่อท่านเสียของ จักไปลงหนองเมื่อปลาท่านหาย

คำแปล อย่าเข้าบ้านท่านเมื่อท่านกำลังเสียของ อย่าลงหนองน้ำท่านในขณะที่

ปลาของท่านหาย

ความหมาย ให้อำนาจกาลเทศะ

ภาวนิต ไกรเป็นคี่หื้อเลี้ยงจัวเลี้ยงควาย ไกรนิมหายหื้อเลี้ยงหื้อเลี้ยงพระ
คำแปล อยากไคคี่ให้เลี้ยงจัวเลี้ยงควาย อยากนิมหายให้เลี้ยงพระ
ความหมาย ให้รู้จักเลือกสิ่งที่เหมาะสม

ภาวนิต จักจูงก็ไปก่อน จักสอนก็ทวยหลัง
คำแปล ถ้าจะจูงก็ให้ไปก่อน ถ้าจะสอนก็ตามหลัง
ความหมาย ทำตัวให้เหมาะกับความต้องการของตน

ภาวนิต ชื้อควายยามนา ชื้อคายาณ
คำแปล ชื้อควายหน้านา ชื้อคานาณ
ความหมาย ไม่รู้จักโอกาสที่ดี เพราะซื้อของในยามที่มีต้องการมากย่อมแพง

ภาวนิต ตอกสันหื้อมคักกัว ลัวสันหื้อฉั่วที่บาง
คำแปล ใช้ตอกสันหื้อคักกอก ใช้ลัวสันหื้อเจาะที่บาง
ความหมาย ใช้ของหรือคนให้เหมาะกับคุณสมบัติ

ภาวนิต นอนสงหื้อนอนคว่า นอนคำหื้อนอนหงาย
คำแปล นอนที่สงให้นอนคว่า นอนที่คำให้นอนหงาย
ความหมาย ให้รู้จักทำตัวให้เหมาะกับการงานและเตรียมพร้อมอยู่เสมอ

ภาวนิต นอนถกอย่งที่บ่ฟาก
คำแปล ถกขึ้นจากที่นอนแล้วอย่ากระที่บ่ฟาก
ความหมาย ทำตัวให้เหมาะสม ถ้ากระที่บ่ฟากตอนนั้นอาจทำให้คนอื่นต้องตื่น

ภาวนิต นิ่งหื้อคักที่ หนีหื้อคักน
คำแปล ถ้าจะนิ่งให้คักที่ ถ้าจะลุกจากที่ให้คักน
ความหมาย ควรระวังตัวทุกสถานการณ์หรือโอกาส

ภาษิต บ่ไค้ซันบ่พัน บ่ไค้สับลอบ

คำแปล ไม่ไค้เนื้อไม่พัน ไม่ไค้เนื้อสับไม่ลอบ

ความหมาย ให้รู้จักรอโอกาส

ภาษิต บ่ทันนั่งพึ่งเหยียคนแข็ง

คำแปล ยังไม่ทันนั่งรีบเหยียคนแข็ง

ความหมาย ให้รู้จักรอโอกาส

ภาษิต บ่กาหวังน้ำห้วยหน้า น้ำฟ้าบ่ไหลลงรวม

คำแปล อย่าหวังน้ำในห้วยข้างหน้า น้ำจากฟ้าก็บ่ไหลลงมารวม

ความหมาย ให้รู้จักใช้โอกาสให้เป็นประโยชน์

ภาษิต บ่มีข้าว บ่มีเนื้อกินแกง บ่มีเมี่ยงแพง ทุกข์ยามเมื่อยไ้ บ่มีเงินไ้
ทุกข์ยามชราไ้

คำแปล เมื่อไม่มีข้าวตอนชกน้ำแกงก็ลำบาก ไม่มีเมี่ยงแพงเจ็บป่วยก็ลำบาก
ไม่มีเงินเก็บไว้ยามชราก็ลำบาก

ความหมาย ทุกอย่างมีคุณค่าตามแต่กาลเทศะ

ภาษิต โบราณว่าไ้ เยอะไร่นาขวย ช่างเสียแรงควาย บ่มลั้งเข้า

คำแปล คำโบราณว่า ทำไร่นาสายกว่าถูก มักเสียแรงควายเปล่า ไม่ไค้ผลมาก

ความหมาย ให้รู้จักกาลเทศะที่เหมาะสม

ภาษิต โบราณว่าไ้ เยอะไร่นาปี เข้า ๆ แควนตี บ่มี่ซ้อง หั้ว ๆ ขวอย ๆ
เสียค่ายถั่วป่อง บ่หอนจักตีแต่นอง

คำแปล คำโบราณว่า ทำไร่นาปีแต่ต้นฤดูก็ไม่มีปัญหา ถ้าทำช้าหรือสายไม่กี่หอนถั่ว
เสียค่ายถั่วเปล่า ๆ

ความหมาย ให้รู้จักกาลเทศะที่เหมาะสม

ภาวिति ประทับันธุ ประณีปนัถิ

คำแปล ถาพบพระให้แบ่งแก่พระ ถาพบผิให้แบ่งแก่ผิ

ความหมาย ให้รู้จักฉวยโอกาส

ภาวिति ยามมีกินตัก ๆ ยามมีพริบตาขยับ ๆ

คำแปล เมื่อยามมั่งมีกินอยู่เรื่อย ๆ เมื่อยามไม่มีนั่งกระพริบตาขยับ ๆ

ความหมาย ให้รู้จักใช้โอกาสแต่พอดี เพื่อไว้โอกาสหน้าบ้าง

ภาวिति เปียะนาหฺล้าเป็นข้าควาย เจาเมียชวายเป็นข้าลูก

คำแปล ห่านาข้าเป็นทาสควาย มีเมียสายเป็นข้าลูก

ความหมาย ห่าอะไรไม่ถูกโอกาสมักเสียผล ห่านานอกถูกไค้ฉฉน้อยไม่คุ้มค่าเลี้ยงควาย มีเมียตอนแก่ไค้ฉฉเลี้ยงไม่ทันไค้ไ้

ภาวिति สุขเมื่อกินเข้า สุขเมื่อเข้านอน

คำแปล มีสุขยามกินข้าว มีสุขยามเข้านอน

ความหมาย โอกาสที่ควรมีความสุขก็ควรรับเอาความสุขนั้น

ภาวिति หน้าเดือนตาฟอก

คำแปล หน้าทะเล้น

ความหมาย ไม่รู้จักกาลเทศะ

17. ภาวितिที่มีความหมายว่าองหาความเดือดร้อนมาสู่ตัว

ภาวिति เจ็บทองตางแถมมาน

คำแปล เจ็บทองแทนหญิงมีกรรม

ความหมาย แต่ไปรับความเดือดร้อนของผู้อื่น

ภาณิต อยู่ที ๆ เสาหาเหล็กชี่กวนกัน

คำแปล อยู่ทีไม่ว่าทีไปหาส่วมาเจาะกัน

ความหมาย อยู่ที ๆ เสาหาเรื่องเกือครอนให้ตนเอง

ภาณิต อย่าห่อเข้าหือชาตามหนี

คำแปล อย่าห่อข้าวให้หาสของตามหลบหนี

ความหมาย อย่าหาเรื่องเกือครอนให้ตน

18. ภาณิตที่มีความหมายสอนให้หลีกเลี่ยงศัตรูหรือคนพาล

ภาณิต ท่านช้งอย่าเข้าใกล้ ท่านบ้ออย่าจเอา

คำแปล เห็นท่านเกลี้ยคอย่าเข้าใกล้ เห็นท่านบ้อบ้ออย่าหลอกเอา

ความหมาย ควรหลีกเลี่ยงสิ่งที่เป็นอันตรายและสิ่งที่ไม่ดี

ภาณิต มกงามมกน้ำมันหม คัศรมักใส่โทษ

คำแปล มกงามชอบน้ำมันหม คัศรชอบใส่ร้ายป้ายสี

ความหมาย ควรหลีกเลี่ยงเหตุที่น่ารำคาญหรือเป็นอันตราย

ภาณิต เว้นหมาหือพอสอก เว้นวอกหือพอวา เว้นคนพาลบาบิไบ หือเว้นไกลแสนโยชน

คำแปล หลบหมาให้ไกลสักสอกหนึ่ง หลบลิงให้ไกลสักวาหนึ่ง หลบคนพาลให้หลบ

ไกลสักแสนโยชน

ความหมาย ควรหลบคนพาลให้ไกลที่สุด

ภาณิต หนักเว้นเบา เสาเว้นหน้ม

คำแปล คนหาบหนักให้หลีกเลี่ยงคนหาบเบา คนชราให้หลีกเลี่ยงคนหนุ่ม

ความหมาย ควรหลีกเลี่ยงให้คนที่มีความแข็งแรงกว่า

19. ภาษิตที่มีความหมายห้วนงอให้ยอมรับความผิดของตนเอง

ภาษิต ซีนีโกสหมาปลาโกสแมว ของกินแมวรักษา ของกินหมาเอาไว้ว
 ความป็นกับผู้รักษา

คำแปล เนื้อโกสหมาปลาโกสแมว ของกินหมาและแมวกินได้ไม่รักษา หรือเก็บไว้ให้
 ผู้รักษาเอง

ความหมาย ให้ระมัดระวัง และให้ยอมรับความผิดของตนเอง

ภาษิต คาอยู่หน้า พอหน้าหัน

คำแปล คาอยู่ที่หน้า แต่มองไปหน้าไม่เห็น

ความหมาย คนเรามักมองไม่เห็นความผิดของตนเอง

20. ภาษิตที่มีความหมายสอนให้ปฏิบัติอยู่ในทางสายกลาง

ภาษิต จาโมจอยาก ลำบากทอง

คำแปล ความใจความอยากกิน มักจะลำบากทองภายหลัง

ความหมาย ควรกินแต่พอดี

ภาษิต ฟังได้บักเฒ่า เฒ่าโหมบักกิน

คำแปล ทำอะไรด้วยความรีบร้อนมักใช้ไม่ได้ เฒ่าโหมบักกินไม่ได้

ความหมาย ควรทำอะไรต่าง ๆ ด้วยความพอดี

ภาษิต รักลูกรักเมีย เสียพี่เสียน้อง รักปากรักท้อง เสียเพื่อนเสียฝูง

คำแปล เห็นแก่ลูกแก่เมียนักเสียญาติ เห็นแก่กินก็เสียเพื่อนฝูง

ความหมาย ควรปฏิบัติตนในทางสายกลาง

21. ภาษิตที่มีความหมายสอนให้รู้จักแก้ปัญหาคำขัดแย้งด้วยความละมุนละม่อม

ภาษิต ครกบดห่อข้าวสาก พากบดห่อข้าวหอมแกง

คำแปล ไม่ควรให้ครกมีสากคาอยู่ ไม่ควรให้จึกคาหอมแกง

ความหมาย ไม่ควรปล่อยให้เรื่องขุ่นเคืองค้างคาอยู่

ภาษิต ฐูปหอเคียด เขียบหอคาย

คำแปล ไม่ให้งูโกรธและไม่ให้เขียบคาย

ความหมาย ให้รู้จักประนีประนอมกับผู้อื่น

ภาษิต น้ำขุนไว้ทางใน น้ำใสไว้ทางนอก

คำแปล เอาน้ำขุนไว้ข้างใน น้ำใสไว้ข้างนอก

ความหมาย ไม่แสดงความซนเคืองให้ผู้อื่นเห็น

22. ภาษิตที่มีความหมายเกี่ยวกับเงินและความยากมีเงิน

ภาษิต พี่น้องเป็นต้อยาไปหา มิตรสหายเป็นคหิอไปหา

คำแปล ญาติพี่น้องได้ต้อยาไปหา มิตรสหายได้คหิอไปหา

ความหมาย มิตรสหายมีน้ำใจต่อกันมากกว่าญาติพี่น้อง

ภาษิต ยามเมื่อเป็นคหิ หากมีเกาป่า แฝงหยาบมาบชา ซาตาลงพงศ์พันธุ์ป่านา

บเหลียวพอหนามาไซ

คำแปล ยามใดที่มีป่าตั้งเกาคนตามมาหาไม้อา พออันจนไม่มีญาติ หรือป่านาเหลียวแล

มาเยี่ยมมกราบเคย

ความหมาย เมื่อมีเงินทองก็จะมีคนนับถือว่าเป็นญาติพี่น้อง

23. ภาษิตที่มีความหมายในการสอนคนให้มีความพยายาม

ภาษิต เกิดเป็นคน ขึ้นห้วยไหนหือสุด ชุกภูไหนหือทัก

คำแปล เกิดเป็นคน ขึ้นลำห้วยใดแล้วขึ้นตามไปหือถึงที่สุด ชุกภูใดให้ชุกจนถึง

ความหมาย ให้มีความพยายามจนถึงที่สุด

ภาษิต คอยออกคอยเอื้อน จักได้นั่งแท่นคำเหลื่อง คันจกเนื่อง ๆ จักเป็นคหิเอนเจ้า

คำแปล คอยออกทนทำไปจะได้นั่งแท่นทองสักวันหนึ่ง ถ้าอดทนบอย ๆ จะได้นั่งเอนเจ้า

ความหมาย ให้มีความอดทน

ภาพิต มารบมี มารบมีแก่

คำแปล ไม่มีมารบจริง มารบก็ไม่แก่กล้า

ความหมาย ความยากลำบาก ทำให้ความสำเร็จมีค่า

ภาพิต นึกน้อย เคียนตนตาล

คำแปล นึกเลิเล็กวันตนตาล

ความหมาย คอยนานะพยายามทำไปจะพบความสำเร็จ

ภาพิต ไม่ไ้โคนค้ำก็เพราะคมเสียม ชุกเลาะเลี่ยมเก้านรากล่าว

คำแปล ไม่ไ้โคนเพราะแทคมเสียม ที่ค่อย ๆ ชุกเลาะไปจนถึงโคนรากล่าว

ความหมาย ความสำเร็จย่อมมาจากความพยายามทีละ เล็กละน้อย

ภาพิต แม้งบงบคายกลิ้งไปไ้

คำแปล ตัวบงบคายเพราะอกลิ้งไปไ้

ความหมาย คนเราถ้ามีความพยายามย่อมไม่อดตาย

ภาพิต แม้งเม่าบินบน บันป้าก้อง

คำแปล ถึงแม้งเม่าจะบินสูงก็ไ้บันป้าก้องอาจไ้

ความหมาย ทุกสิ่งทุกอย่างไ้เห็นจากความพยายาม

ภาพิต อดเฝ้ากินหวาน อดส่านไ้ชา

คำแปล อดทนกินเฝ้าไปก่อนแล้วจะไ้กินหวาน อดทนส่านจะไ้ตะกร้า

ความหมาย ความอดทนและความพยายามย่อมนำไปสู่ความสำเร็จ

24. ภาพิตที่มีความหมายสอนให้มีความขยัน

ภาพิต คนหมั่นตายหลังค่าน คนคร้านตายหลังหัก

คำแปล คนขยันตายเพราะหลังค่าน คนเกียจคร้านตายเพราะหลังหัก

ความหมาย คนขยันทำงานทีละน้อย ๆ บ่อย ๆ คนขี้เกียจทำงานทีละเยอะ ๆ

ภาษิต คนหมั่นยากไร้มีผู้สงสาร ชีววันแหวยานในบ่ชอบหน้า

คำแปล คนขยันหากยากไร้มีผู้สงสาร คนขี้เกียจหลังยาวไม่มีใครชอบหน้า

ความหมาย ความขยันสำคัญกว่าความยากค้ำจุน

ภาษิต คนหลับลูกเข่า ถิ่นผักขูดปลาย คนหลับลูกชวาย ถิ่นผักขูดเค่า

คำแปล คนเล่นเข่าถิ่นผักขูดผัก คนเล่นสายถิ่นโกนผัก

ความหมาย คนลงมือทำงานก่อนย่อมมีโอกาสดีกว่า

ภาษิต ใครเป็นเจ้าของหนี้เรียนคุณ ใครเป็นหนี้หอนั้นเฝ้าเจ้า

คำแปล อยากรู้เป็นเจ้านายให้ขยันเรียนคุณพิเศษต่าง ๆ อยากรู้เป็นขุนนางให้ขยันเฝ้าเจ้านาย

ความหมาย ความขยันในทางที่ควรยอมนำไปสู่ความสำเร็จ

ภาษิต เงินอยู่ไถ่น้ำ คำอยู่ไถ่กิน

คำแปล เงินอยู่ไถ่น้ำ ทองคำอยู่ไถ่กิน

ความหมาย ของค้ำกายยอมทองวิชาความพยายามในการเสาะหา

ภาษิต ตกก่อนเป็นขุน ตกหลังเป็นไพร่

คำแปล ถึงก่อนได้เป็นขุน ถึงทีหลังได้เป็นไพร่

ความหมาย คนขยันทำงานก่อน ย่อมมีโอกาสดีกว่า

ภาษิต บม้หอหา บม้หอเสาะ

คำแปล ถ้าไม่มีหมา ถ้าไม่มาให้ตาม

ความหมาย ทุกอย่างยอมไถ่มาถว้การกระทำ

ภาษิต หมั่นค้าขายเพียงใด ไม่ผูกมือไว้ เยอะไรหากเป็นของเรา

คำแปล ถ้ายันค้าขายยอมได้แน่นอน ไม่มีใครผูกมือไว้ ทำได้ก็เป็นของเรา

ความหมาย คนขยันหมั่นเพียรย่อมประสบความสำเร็จ

25. ภาษิตที่มีความหมายสอนให้รู้จักความเกียจคร้าน

ภาษิต กินเขายาวแลวนอน กินเขาคอนแลวแหว แหว ๆ แหว่ง ๆ พิกมากินน้ำแกง
ถวยเกา

คำแปล นอนหลังอาหารเช้า เทียวหลังอาหารกลางวัน เทียวไปเทียวมากลับบ้าน
กินน้ำแกงถวยเค็ม

ความหมาย คนที่เอาแต่นอนและเที่ยวขอมไม่มีอะไรกิน

ภาษิต เขาก็กินเลี้ยงมักกินหวาน คนจักผานมักกินอนุ่น

คำแปล เมื่อข้าวจวนจะหมดมักกินอร่อย คนจะยากจนมักนอนสบาย

ความหมาย ความสุขสบายมักเป็นเครื่องล่อให้ลำบากภายหลัง

ภาษิต ใครเป็นเจ้าอยู่ภายใน

คำแปล อยากเป็นเจ้าให้อยู่เฉย ๆ

ความหมาย คนที่เกียจขอมอัน

ภาษิต เขาก็กวสาวย ขวาก็กวแตก

คำแปล ตอนเขาก็กางวาเขา ตอนสาวยกีกางวแตก

ความหมาย คนที่เกียจมักชอบฉันทัน

ภาษิต อย่าคร้านเยาะกิน

คำแปล อย่าขี้เกียจห้ามหากิน

ความหมาย อย่าขี้เกียจประกอบอาชีพ

26. ภาษิตที่มีความหมายสอนให้เป็นคนทำอะไรทำจริง

ภาษิต กินห่อพอกาบ หามห่อพอแรง แผลงห่อพอไซ ไซห่อพอนอน

คำแปล กินให้เต็มอิม หามให้เต็มแรง ทำให้พอไซ ไซให้พอนอน

ความหมาย ทำอะไรทำให้เต็มความสามารถ

ภาษิต คันทักพุงกพุงหอแรง คันทักแทงกแทงหอแมน คันทักแลนหอเล็งคูกุมและคอ
คำแปล ถ้าจะพุงกพุงหอแรง ถ้าจะแทงกแทงหอแมน ถ้าจะวังโหมองคูกุมไม่และคอ
ความหมาย ทำอะไรให้จริงจังและรอบคอบ

ภาษิต ค่าน้ำหอหันทราบ นอนหงายหอหันฟ้า
คำแปล ค่าน้ำให้เห็นทราบ นอนหงายให้เห็นท้องฟ้า
ความหมาย ทำอะไรให้ทำจริง

ภาษิต เยียะละสังหือเยียะแท้ ๆ เยียะย่อ ๆ แยะ ๆ บ่เป็นผล
คำแปล ทำอะไรให้ทำจริง ๆ ทำเหาะ ๆ แหะๆ ไม่ไฉนผล
ความหมาย ควรเป็นคนทำอะไรทำจริง

27. ภาษิตที่มีความหมายสอนให้พิจารณาก่อนที่จะทำหรือลงโทษผู้อื่น

ภาษิต คัพเจ็บทอง คานองเจ็บใจ
คำแปล คัพตัวเองเจ็บทอง คานองตัวเองเจ็บใจ
ความหมาย ไม่ควรคัพน้องของตนเอง

ภาษิต คาลูกคาเมียอยาวาจักฆาจักชาย จาขุนจานายอยาวาพอแม่
คำแปล ถ้าคาลูกเมียอยาวาจะชายหรือฆา พูกกับเจ้านายอย่าเรียกเป็นพอแม่
ความหมาย ให้ระวังในการกาและการพู

ภาษิต กัหมาพือมอหนาเจ้า
คำแปล กัสุนัขให้คุหมาเจ้าของ
ความหมาย ให้ระวังในการลงโทษ

28. ภาษิตที่มีความหมายสอนให้บำเพ็ญตนเป็นประโยชน์

ภาษิต เก็บผักกลมหักหลัง ทลชั่วลวคอบน้ำ
คำแปล เมื่อเก็บผักควรเก็บผักไปคั่ว ทลสะพานแล้วควรคอบน้ำเสียเลย
ความหมาย ควรใช้เวลาและโอกาสให้เป็นประโยชน์เต็มที่

ภาณิต คัน'ทาน'กาย'ชั่ว'ตัว'ก็'แปลง'ราว' ฟู'ร้าง'ฟู'สาว'ห้อม'น'อุก'อย่าง'

คำแปล ถ้า'ทาน'ทอด'สะพาน'ก็'ให้'ท่า'ราว'สะพาน' เจริญ'จาก'กับ'แม่'ร้าง'นาง'สาว'ให้'อุก'ท่า'

ความหมาย ควร'หา'โอกาส'ทำ'ประโยชน์'ตาม'ความ'เหมาะสม'

ภาณิต จัก'หนี'หื้อ'เพิ่น'เสีย'ตาย' จัก'ตาย'หื้อ'เพิ่น'ได้'เล่า'ไว้'

คำแปล ถ้า'หนี'ให้'ท่าน'เสีย'ตาย' ถ้า'ตาย'ให้'ท่าน'ได้'สรร'เสริญ'

ความหมาย พยายาม'ทำ'ตัว'ให้'ดี'ที่สุด'

ภาณิต เพิ่น'กำ'หื้อ'เรา'กอบ' เพิ่น'กอบ'หื้อ'เรา'กำ'

คำแปล ท่าน'กำ'ให้'เรา'กอบ' ท่าน'กอบ'ให้'เรา'กำ'

ความหมาย พยายาม'ช่วย'เหลือ'ผู้อื่น'ตาม'ควร'

29. ภาณิต'ที่มีความหมายสอนให้รู้จักการครองเรือน

ภาณิต ตัว'แก้ว'เมีย'แก้ว'

คำแปล ตัว'ดี'เมีย'ดี'

ความหมาย ตัว'เป็น'คน'ดี' เมีย'ก็'เป็น'คน'ดี'

ภาณิต ตัว'บ'นับ'ถือ'เมีย' คำ'เต็ม'คำ'เขี่ย'ก็'เสีย'ง' เมีย'บ'นับ'ถือ'ตัว' คำ'กอง'เท่า'หัว'ก็'เสีย'ง'

คำแปล ตัว'ไม่'นับ'ถือ'เมีย'มี'ทองคำ'เต็ม'ยั้ง'ก็'หมด' เมีย'ไม่'นับ'ถือ'ตัว'มี'ทองคำ'กอง'เท่า'หัว'ก็'หมด'

ความหมาย ตัว'เมีย'ควร'นับ'ถือ'ซึ่ง'กัน'และ'กัน'

ภาณิต ตัว'เป็น'ไฟ'หื้อ'เมีย'เป็น'น้ำ'

คำแปล ตัว'เป็น'ไฟ'ให้'เมีย'เป็น'น้ำ'

ความหมาย เมื่อ'ฝ่าย'หนึ่ง'ใจ'ร้อน' อีก'ฝ่าย'หนึ่ง'ควร'ใจ'เย็น'

ภาณิต ตัวเป็นหิ้งหื้อเมียเป็นทอง

คำแปล ถ้าตัวเป็นสวังให้เมียเป็นทอง

ความหมาย ตัวและเมียควรช่วยกันคนละไม้ละมือ

30. ภาณิตที่มีความหมายสอนไม่ให้คบชู้

ภาณิต อย่าเล่นชู้กับควยเมียท่าน

คำแปล อย่าเป็นชู้กับเมียผู้อื่น

ความหมาย อย่าเป็นชู้เมียคนอื่น

ภาณิต อย่าเล่นชู้ท่านหวง

คำแปล อย่าเป็นชู้กับคนที่เขาหวง

ความหมาย อย่าเป็นชู้กับคนที่หวง

ภาณิต อย่าโลมนต์เมียท่าน

คำแปล อย่าโลมนต์ให้เมียคนอื่นหลง

ความหมาย อย่าเป็นชู้กับเมียคนอื่น

31. ภาณิตที่มีความหมายไปในทำนองที่ว่าเราไม่สามารถปิดบังความซังไว้ได้

ภาณิต ครันไฟไผ่หอบกุ่ม

คำแปล ไม่มีใครห่อครันไฟไผ่ได้

ความหมาย ความซังปกปิดไม่ได้

ภาณิต ใบบัวห่อขาง ทำนารอนหอย เส้นผมบังกอย ที่ไหนจักกุ่ม ลักเอาอะสัง
มาบังห่อหุ้ม บังครันไฟนั้นไว้

คำแปล เอาใบบัวห่อขาง เอาร่อนน้ำในนาชอนหอย เอาเส้นผมบังกอยเขา
อย่างไรก็ไม่กุ่ม จะเอาอะไรมาห่อหุ้มครันไฟไว้ได้

ความหมาย ปิดบังความซังไม่ได้

ภาณิต ฟ้ำแจ่งก็เห็นลาย ฟ้ำขวยก็เห็นแขง

คำแปล ฟ้ำสว่างก็เห็นลวดลาย พอฟ้ำสายก็เห็นลายเส้นสาน

ความหมาย สักวันหนึ่งความลับก็ต้องถูกเปิดเผย

ภาณิต ฝนตกก็เห็นปล่อง แดคสองก็เห็นรู ยี่งน้ำหื้อซอนฟู แปลงรูฟือปลาออก

คำแปล ฝนตกก็เห็นช่อง แดคสองก็เห็นรู เพิ่มระดับน้ำให้ซอนลอย ทำรูให้ปลาออก

ความหมาย เมื่อทำความชั่วแล้ว สักวันหนึ่งก็จะมีคนรู้เห็น

32. ภาณิตที่มีความหมายสอนให้รู้จักรักษาความลับ

ภาณิต คำภายในไม่ควรเก็บออกภายนอก คนโงะอยู่เต็มคอกย่อนเขาคู้

คำแปล คำภายในไม่ควรนำออกภายนอก เหมือนกับที่คูกเก็บคนไม่ดีเอาไว้

ความหมาย ควรรักษาความลับ

ภาณิต ไฟในอย่าเอาออก ไฟนอกอย่าเอาเข้า

คำแปล ไฟในอย่านำออกไป ไฟนอกอย่านำเข้ามา

ความหมาย ควรรักษาความลับและไม่นำความเดือดร้อนเข้ามาหรือออกไป

ภาณิต อย่าปิดเสียหื้อเห็นหลัง

คำแปล อย่าเล็กเสียให้ผู้อื่นเห็นหลัง

ความหมาย อย่าเปิดเผยความลับ

33. ภาณิตที่มีความหมายสอนให้มีความเมตตากรุณาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

ภาณิต ของกินล่ำบันกันกินคนน้อย กินคนเดียวขวางแค่น

คำแปล ของกินอรอยแบ่งกันกินคนละนิด กินคนเดียวมักสำคัญ

ความหมาย ให้เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

ภาณิต ไค้กินอันใด หมั้นแจกหมั้นอวย แผ่ผายอวคอ้าง จึงจับข้างบ่แตก

คำแปล ไค้กินอะไรควรหมั้นแจกหมั้นเผื่อแผ่ ชื่อเสียงจะกว้างขวาง ไม่เสื่อมสลาย

ความหมาย ให้เลือกเพื่อเลือก

ภาษิต พระจันทร์อยู่ฟ้า สองแสงกลางหา ฝูงหมู่ดาวล้อมแสงแอมอ้อม

คำแปล พระจันทร์อยู่บนฟ้า สองสว่างกลางหา ข้อมมีหมู่ดาวมาแอมแอม
ห้อมล้อม

ความหมาย คนที่มีความเมตตากรุณา ย่อมเป็นที่พึ่งแห่งคนทั้งหลาย

ภาษิต น้ำเย็นที่ไหน ปลายอมไหลค่อน วังไคน้ำร้อน ปลายอมพาไปทีอื่น

คำแปล มีน้ำเย็นที่ไหน ปลายอมไปอยู่รวมกัน วังน้ำที่ไคร้อน ปลายอมหนี

ความหมาย คนที่มีความเมตตากรุณา ย่อมเป็นที่พึ่งแห่งคนทั้งหลาย

34. ภาษิตที่มีความหมายสอนให้เป็นคนกล้าหาญ

ภาษิต กลัวแต่ซางตาย อายแต่ซางทาง

คำแปล กลัวจริง ๆ มักตาย อายจริง ๆ มักหลุม

ความหมาย ควรเป็นคนกล้าหาญ

ภาษิต ใจกล้า ไม้โคชี่คอซางงา

คำแปล ใจไม่กล้า ไม้โคชี่คอซางงา

ความหมาย ควรเป็นคนกล้า

ภาษิต ใจแข็ง ไม้โคชี่คอซางงา

คำแปล ใจไม่แข็ง ไม้โคชี่คอซางงา

ความหมาย ควรเป็นคนใจเข้มแข็ง

35. ภาษิตที่มีความหมายเกี่ยวกับความยุติธรรมและอุทิศธรรม

ภาษิต ที่อ่อนก็แพง ที่แข็งก็แวน

คำแปล เลือกแพงที่อ่อน ที่แข็งไม่แพง

ความหมาย ไม่ยุติธรรม

ภานิต เป็นคนขายอย่างพึ่งคำสอ

คำแปล เป็นผู้ขายอย่างพึ่งคำสอเสียคณฺยง

ความหมาย ผู้ขายควรมีความยุติธรรม

ภานิต แปลงผิดไว้ที่อตุก แปลงถูกไว้ที่อหลาน

คำแปล ทำความไม่ค้ำให้อตุก ทำความค้ำให้อหลาน

ความหมาย ไม่ยุติธรรม

ภานิต แปลงเรือนตามใจผู้อยู่ แปลงอุตามใจผู้นอน

คำแปล ปลุกเรือนตามใจคนอยู่ ทำอุตามใจคนนอน

ความหมาย ควรมีความยุติธรรม ไม่ดำเอียงเออาแต่ใจตนเอง

ภานิต ฝนตกบไคร้ใบไม้ ฝนช้ำไร้ตกมาเยี่ยะหยัง

คำแปล ฝนตกไม้ทั่วใบไม้ ฝนจัญไร้ตกมาทำไม้

ความหมาย ไม่ยุติธรรม

ภานิต รักลูกพอประมาณ รักหลานช้ำยิ่งช้ำโยค

คำแปล รักลูกพอประมาณ แต่รักหลานมากยิ่งขึ้นกว่า

ความหมาย ไม่ยุติธรรม

ภานิต อ่อนไหนก็แทง แข็งไหนก็เว้น

คำแปล อ่อนที่ไหนก็แทง แข็งที่ไหนก็ละเว้นไม่แทง

ความหมาย ไม่ยุติธรรม

ภานิต อयरักเบื่องย่ำแคม

คำแปล อयरักฝ่ายหนึ่งแล้วเหยียบย่ำตอนริม

ความหมาย ควรมียุติธรรม

36. ภาพิตที่มีความหมายเกี่ยวกับความโลภ

ภาพิต มาจิดหัวใจ ดูเบาแท้ก เหมือนพองุ่นแห่งลมพือ สิบเบี้ยฝ่ายน้ำ
น้องไฝใจถือ ห้าเบี้ยในมือ ขว้างชักริมท้าว

คำแปล นาดงนที่ไจน้องเบาจริง ๆ เหมือนปุยพุ่นแห่งที่ลมพัด หวังใจจะ
เอาสิบเบี้ยในน้ำ แล้วรีบขว้างห้าเบี้ยในมือทิ้ง

ความหมาย ความโลภทำให้ขาดสติยังคิด

ภาพิต สิบเบี้ยฝ่ายน้ำ น้องไฝใจถือ ห้าเบี้ยในมือขว้างชักริมท้าว
น้องกำสองมือ น้องถือสองสาว ขาวค้ำเอาคู่เชื้อ

คำแปล ห้องหวังจะได้สิบเบี้ยในน้ำ แล้วรีบขว้างห้าเบี้ยในมือทิ้ง
น้องจับทั้งสองมือ น้องถือทั้งสองท่อน เอาทุกอย่างทั้งขาวทั้งดำ

ความหมาย โลกอย่างน่าเกลียด

ภาพิต หันท่านมีย่าใครไค้ หันท่านไร้อย่าคุณแคลน

คำแปล เห็นท่านมีย่าอยากไค้ เห็นท่านไม่มีมีย่าคุณถูก

ความหมาย เห็นของท่านแล้วอย่าโลภ

ภาพิต หันเมียท่านเลาอย่าใครไค้

คำแปล เห็นเมียท่านสวยอย่าอยากไค้

ความหมาย เห็นของท่านแล้วอย่าโลภ

ภาพิต หันสมบัติเรือนท่านอย่าใครไค้

คำแปล เห็นสมบัติในเรือนท่านอย่าอยากไค้

ความหมาย เห็นของผู้อื่นแล้วอย่าโลภ

37. ภาพิตที่มีความหมายสอนให้สละกิเลส

ภาพิต กามตัณหา พาหื้อดวงล้า บังเกิดใหม่สันดาน

คำแปล กามตัณหาพาให้ดวงละเมิด ก่อให้เกิดความเดือดร้อนใจ

ความหมาย ควรเว้นจากกามตัณหา

39. ภาสิตที่มีความหมายเกี่ยวกับความโง่และความอับจนปัญญา

ภาสิต คนโง่หลายเหลือ

คำแปล คนโง่ต้องใช้หลายหน

ความหมาย ไม่ควรใช้คนโง่

ภาสิต คิดว่าตัวหลักคือคนงาว คิดว่าตัวงาวคือคนหลัก

คำแปล คนที่คิดว่าตนฉลาดคือคนโง่ คิดว่าตนโง่คือคนฉลาด

ความหมาย คนโง่มักเอาตนฉลาด

ภาสิต จักหาบก็อาย จักสะพายก็หนัก

คำแปล จะหาบก็อาย จะสะพายก็หนัก

ความหมาย เลือกไม่ได้เพราะจนปัญญา

ภาสิต จักหาบก็อาย เลยสะพายสองบ่า ว่างบงามเที่ยวทางบ่มวน

คำแปล จะหาบก็อายเลยสะพายทั้งสองบ่า กว้างก็ไม่งามเดินทางก็ไม่สบาย

ความหมาย การแก้ปัญหาของคนโง่ยอมไม่เป็นผล

ภาสิต วัดบ่เข้า พระเจ้าบ่ไหวคือคนหนา

คำแปล คนที่ไม่เข้าวัดไม่ไหวพระคือคนโง่

ความหมาย คนไม่นับถือศาสนาคือคนโง่

40. ภาสิตที่มีความหมายเกี่ยวกับความสามัคคีและการแตกความสามัคคี

ภาสิต จัวตัวเดียวกินหญ้าแมกหมู คั้นเลื่อมกินรากก็จักพ่าย

คำแปล วัวที่หากินแต่ฝูงไปตัวเดียว ย่อมมีอันตรายจากเสือหรือโรคทำ

ความหมาย การแตกความสามัคคีย่อมมีโทษ

ภาสิต เจ้ายี่จักไปทางซ้าย เจ้าอ้ายจักไปทางขวา น้องก็ว่าน้องจักจี

พี่ก็ว่าพี่จักเฒ่า

คำแปล น้องจะไปทางซ้าย พี่จะไปทางขวา น้องจะชนกับพี่จะชน
ความหมาย เป็นการแตกความสามัคคี

ภาษิต พริกมีบ้านเหนือ เกลือมีบ้านใต้ ถักเคยมียนปลายไม้

คำแปล มีพริกที่บ้านเหนือ มีเกลือที่บ้านใต้ มีถักกำลังนปลายไม้

ความหมาย สามัคคีคือการรวมพลัง

ภาษิต ไม่นั่นเกี่ยวไม่เป็นกอ ปอต้นเกี่ยวไม่เป็นเหล่า

คำแปล ต้นไม้นั้นเกี่ยวไม่เป็นกอ ปอต้นเกี่ยวไม่เป็นป่า

ความหมาย คนเกี่ยวยอมไม่มีกำลังมาก

ภาษิต เยี่ยะคนเดียวเหมือนตาย เยี่ยะหลายเหมือนเล่น

คำแปล ทำงานคนเดียวเหมือนจะตาย ทำงานหลายคนเหมือนเล่น

ความหมาย หลายคนช่วยกันทำดีกว่าทำคนเดียว

ภาษิต เรือแน่นเพื่อหลายเสา

คำแปล เรือแน่นคงเพราะมีเสาหลายต้น

ความหมาย หลายคนยอมมีพลังมาก

41. ภาษิตที่มีความหมายสอนไม่ให้เป็นคนขี้เหนียว

ภาษิต ลำบับดีแปลงโล่ คำบับใหญ่ดีแปลงเอา

คำแปล เรื่องโล่บับก็ไม่ต้องสร้างขึ้น เรื่องบับใหญ่ก็อย่าทำเป็นเรื่องใหญ่

ความหมาย ไม่ควรพุดใส่ร้ายป้ายสี

ภาษิต อย่าชนคำไปมา

คำแปล อย่านำคำพุดไปมา

ความหมาย อย่าเป็นสื่อนำคำพุดไปกล่าวข้างโน้นข้างนี้เพื่อยุแหย่

ภาษิต อย่าส่อห่อชาวบ้านดิกัน

คำแปล อย่ายุยงให้ชาวบ้านทะเลาะกัน

ความหมาย อย่าเป็นคนชอบยุยง

42. ภาษิตที่ให้ความหมายสอนให้รู้จักพิจารณาหรือเชื่ออย่างมีเหตุผล

ภาษิต เก็บคำแม่งไปทำ เก็บคำแม่เอาไปสวน

คำแปล เก็บเอาคำพูดซึ่งที่คุยกันตามหน้า เก็บเอาคำของหญิงชราที่คุยกันในส่วน

ความหมาย คำพูดของผู้หญิงถึงกล่าวไม่ควรเก็บปากถือเป็นสาระ

ภาษิต ชะยมดีเพื่อรู้เจ้า ลูกเต๋าก็เพื่อพ่อแม่ คนแก้ก็เพื่อฟังธรรม

คำแปล ชะยมวัดดีเพราะพระ ลูกเต๋าก็เพราะพ่อแม่ คนแก้ก็เพราะฟังธรรม

ความหมาย เมื่อมีเหตุก็ย่อมมีภัย

ภาษิต ซองว่หอผอหาง ซอนางหอผอแม่ ไครรู้แน ๆ หอผอแขวพอคาแมยาย

คำแปล ซอว่าให้ดูหาง ซอนางให้ดูแม่ อย่ากรูแม่ให้ดูถึงพอคาแมยาย

ความหมาย เมื่อทำอะไรควรพิจารณาให้ละเอียด

ภาษิต ไคยีนแกหู้ ห่อคู้แกตา หั้นแกตา หือพิจารณาแกใจ

คำแปล ไคยีนแล้วให้ดู เห็นแล้วให้พิจารณากวใจ

ความหมาย ควรพิจารณากวความรอบคอบก่อนเชื่อ

ภาษิต ฟังคำเล่า บ่เท่าตาเห็น นอนหลับฝันเห็น บ่ควรก็เชื่อ

คำแปล ฟังคำเล่าไม่เท่าตาเห็น นอนหลับฝันเห็น ไม่ควรเชื่อ

ความหมาย ก่อนเชื่อควรพิจารณาให้ดี

ภาษิต ฟังควยหู้ กูควยตา พิจารณาควยใจ

คำแปล ฟังควยหู้ กูควยตา พิจารณาควยใจ

ความหมาย ควรพิจารณาเหตุผลอย่างรอบคอบ

<u>ภาณิต</u>	สืบนคนเล้า บ่เท่าตาหัน สืบนตาหัน บ่เท่ามือกำ
<u>คำแปล</u>	สืบนคนเอ้าไม่เท่าตาเห็น สืบนคนเห็นไม่เท่ามือถือ
<u>ความหมาย</u>	ควรพิจารณาไตร่ตรองอย่างถี่ถ้วน
<u>ภาณิต</u>	หลงเหยยหลง เข้าตงป่าไม้ แหนมหลงกว่า ¹ ไ้ร้าววัน ยังกลับ พอกพิก คีนไ้ค่นหลัง หลงใจหลงคำ หลงคีนบไ้
<u>คำแปล</u>	หลงเอยหลง แม่หลงไปเข้าป่าไ้ยี่สิบวันยังอาจกลับคีนไ้ แต่หลง ใจหลงคำไม้อาจกลับคีนไ้
<u>ความหมาย</u>	อย่าหลงเฟือหรือทำอะไรไปโดยไม่พิจารณา

43. ภาณิตที่มีความหมายในทำนองว่าเมื่อมีผลย่อมมีเหตุ หรือมีเหตุย่อมมีผล

<u>ภาณิต</u>	กล้วยบ่สูง กาบกิน
<u>คำแปล</u>	กล้วยไม่สูง กาไม่กิน
<u>ความหมาย</u>	ไม่มีเหตุก็ไม่มีผล
<u>ภาณิต</u>	ไ้กองามเฟือชน คนงามเฟือฉ่า ท้าวพระยางามเฟือยศ
<u>คำแปล</u>	ไ้กองามเพราะชน คนงามเพราะฉ่า ท้าวพระยางามเพราะยศ
<u>ความหมาย</u>	ผลย่อมเกิดแต่เหตุ
<u>ภาณิต</u>	คำบ่มีไ้บ่ว่า บ่มีท่าไ้บ่คืควายลง บ่มีตงบไ้บูแป้น คั่นไ้ค่นั่งแทนหื้อออก
<u>คำแปล</u>	เรื่องไม่มีไม่มีไ้บ่ว่า ไม่มีท่าไม่มีไ้กรตอนควายลง ไม่มีตงไม่ไ้บู กระต่านพั่น ถ้าไ้ไ้เป็นไ้ใหญ่แล้วไ้หื้อค่น
<u>ความหมาย</u>	ผลย่อมเกิดแต่เหตุควรอดทน
<u>ภาณิต</u>	คำบ่มีไ้บ่ว่า นกจับปลายคำวไ้ตัวผู้ก็ตัวเมีย
<u>คำแปล</u>	เรื่องไม่มีไม่มีไ้บ่ว่า นกเกาะปลายต้นมะคำ ถ้าไม่ไ้ตัวผู้ก็ตัวเมีย
<u>ความหมาย</u>	เมื่อมีเหตุต้องมีผล

¹คำว่า "กว่า" ในที่นี้เป็นศัพท์ภาษาไทยใหญ่ แปลว่า "ไป"

ภาษิต ครั้งใกล้ไฟ ไชใกล้แดด ถึงใกล้ชาย ควายใกล้หญ้า

คำแปล ครั้งอยู่ใกล้ไฟ ไซอยู่ใกล้แดด ผู้ถึงใกล้ชาย ควายใกล้หญ้า

ความหมาย มีเหตุร้ายน้อยมเกิดผลอย่างแน่นอน

ภาษิต ขึ้นบนานนอนบิ คำนี้มีเราว่า

คำแปล ขึ้นบนานนอนไมใช่ ไม่มีเรื่องไม่มีใครเราว่า

ความหมาย เมื่อมีเหตุก็ลงมือ

ภาษิต ก็เพราะถาม งามเพราะหยอง เขาควยงามเพื่อง

คำแปล ก็ไ้เพราะถาม งามไ้เพราะแต่ง เขาควยงามเพราะไ้คงเป็นาง

ความหมาย มีผลเพราะมีเหตุ

ภาษิต ปลาแห้งใกล้ปากแมว แมวไม่กินแมวก้าว สาวใกล้บ่าว บ่าวไม่หยูกข้าว

คำแปล ปลาแห้งใกล้ปากแมว แมวไม่กินแมวกิ้ง หึงสาวใกล้หนุ่ม หนุ่มไม่จับกัคำ

ความหมาย ควรระวังคนเหตุทำให้เกิดผล

ภาษิต แมวไม่ให้อา หมาไม่แยกเขี้ยว

คำแปล แมวไม่ให้อา หมาไม่แยกเขี้ยว

ความหมาย เมื่อไม่มีเหตุก็ไม่มีผล

ภาษิต ไ้ไม่เน็ง เ็งไหนจักทอม หมาบงอม แมวขี้เขี้ยว

คำแปล ไ้ไม่ไ้เม็งถึงงังไม่ทอม หมาไม่รีไ้เข้าไป แมวไม่แยกเขี้ยว

ความหมาย เหตุเกิดเพราะผล

44. ภาษิตที่มีความหมายเกี่ยวกับเรื่องธรรมชาติโลก

ภาษิต เกิดเป็นมนุษย์สัตว์โลกโลกา หากมีธรา ไรยแรงแก่เฒ่าเป็นธรรมชาติ

บวชาเจ้า เหมือนกันสัตว์คนใหญ่คนย

คำแปล เกิดเป็นคนและสัตว์ในโลกนี้ ย่อมมีความชราร่วงโรยเป็นธรรมชาติ

ไม่ว่าไพร่ผู้ใด เหมือนกันทั้งสัตว์ใหญ่สัตว์เล็ก

ความหมาย ความชราเป็นเรื่องธรรมดาโลก

ภานิต ขอนบ่เห็ด ไผ่ทิ้งเข้าใกล้

คำแปล ขอนไม้ที่ไม่มีเห็ด ใจรักก็ไม่เข้าใกล้

ความหมาย คนยอมเข้าหาสิ่งที่ไม่ประโยชน์เป็นธรรมดา

ภานิต ชาติว่าปลา กันมีน้ำจะอยู่ไหน

คำแปล ธรรมชาติของปลา ถ้าไม่มีน้ำจะอยู่ได้อย่างไร

ความหมาย คนและสัตว์ย่อมพึ่งเป็นธรรมดา

ภานิต คีเหล็กไหน หึงเป็ดองถ่านดิน

คำแปล คีเหล็กที่ไหมยอมเป็ดองถ่านดิน

ความหมาย เรื่องนี้เป็นธรรมดาโลก

ภานิต ฝนตกชิวานเอน หม้อเรือนนานตาย

คำแปล ฝนตกพรำ ๆ ไม่หยุดง่าย สู้เขเป็นเรือนไม่ตายง่าย

ความหมาย เรื่องนี้เป็นธรรมดาโลก

ภานิต ฟันงอยู่ใกล้ไถกินของปาก ฟันงอยู่ใกล้ไถกินซากมอง

คำแปล ญาตอยู่ใกล้ไถกินของปาก แต่ญาตอยู่ใกล้ไถกินซากกระดูกกระเบื้อง

ความหมาย ญาตอยู่ใกล้ได้รับความรักและคิดถึงมากกว่าญาตอยู่ใกล้เป็นธรรมดา

ภานิต น้าลัคคินนา หมาลัคตากลา น้าดาพระยา

คำแปล น้าวังคัคคินนา หมาวังคัคคินนา เพราะกลา คนน้าดาพระยา

ความหมาย เรื่องเหล่านี้เป็นธรรมดาไม่ควรถือโทษ

ภานิต มีคคมเจ้าชวงเป็นธำเท็ก แม่หญิงหลับเด็กชวงหุบมีชู

คำแปล มีคคมทางโคมักเป็นอันตรายแก่เจ้าของ ผู้หญิงนอนก็มักชอบมีชู

ความหมาย เรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องราวธรรมดา

ภาษิต แหมงจุนักขึ้นเน่า แหมงเมานักทอมไฟ

คำแปล แหมงวันชอบเนือเน่า แหมงเม่าชอบทอมไฟ

ความหมาย เรื่องธรรมดา

ภาษิต ลูกไกลไกลกินหัวไก่ ลูกใกล้ไกลกินหัวขวานหัวมูย

คำแปล ลูกที่อยู่ไกลไกลกินหัวไก่ ลูกที่อยู่ใกล้ไกลกินหัวขวาน

ความหมาย เรื่องธรรมดา

ภาษิต ลูกคนเดียวสอนยาก เข้าปากคำ ไก่ ฝ่ายที่หูกอบเข้า ขาวเขาสาวกิน

คำแปล ลูกโหลสอนยาก ขาวที่ยังไม่ได้ตกคำที่ก ค่ายหน้าทอน้ำไม่เข้า ขาวโสก
ที่แกแล้วสาวไม่ต้องการ

ความหมาย เรื่องธรรมดา

45. ภาษิตที่มีความหมายห่านองนานาจิตกั

ภาษิต ของกินล้าอยู่ห่านัก ของจรักรักอยู่ทาคัน

คำแปล ของกินจะอร่อยอยู่ห่านชอบกิน ของจะรักอยู่ทาคาเห็น

ความหมาย นานาจิตกั

ภาษิต ชั่งตวงจับตาหมา

คำแปล ชั่งตวงถูกตาหมา

ความหมาย นานาจิตกั

ภาษิต จับใจแรง บ่นเนนิจกา จับใจหมอยา พยาธิบสู

คำแปล ถูกใจแรง แต่ไม่ประหับใจกา ถูกใจหมอยาแต่พยาธิไม่ชอบ

ความหมาย นานาจิตกั

ภาษิต ไม่เล่นเกี่ยวกัถ่างปล้อง ฟัน้องกันแท้กัถ่างคน

คำแปล ไม่เล่นเกี่ยวกันยังถ่างปล้อง ฟัน้องกันแท้ ๆ ยังถ่างคน

ความหมาย นานาจิตกั

46. ภาษิตที่มีความหมายชี้ให้เห็นคุณค่าของเกา

ภาษิต ขาหน้าบเท้าหลัง

คำแปล ขาหน้าไม่เท่าขาหลัง

ความหมาย ขาที่ไปก่อนหรือของใหม่ย่อมดีไม่เท่าขาที่ไปทีหลังหรือของเดิม

ภาษิต เทียวจะปุกี่สม่วน บ่ควมบ่ที่ไวควัว

คำแปล กางเกงจวนซาลีสบาย ไม่มีเพดานไม่มีที่เก็บของ

ความหมาย ของเกาขอมดี ควรมีที่เก็บของเกาควย

ภาษิต นักรักเมียแพง เทียมแต่งรวมเนอ เหมือนกิ่งเสื่อเคยทรง นึงเกาไปแล้ว
ใจทองประสงค

คำแปล นักรักเมียรัก ที่รวมเคียวกันมา เหมือนกิ่งเสื่อที่เคยใส่ ยิ่งเกากยิ่งดี

ความหมาย ของเดิมที่มีมานานแล้วย่อมมีคุณค่า

จำแนกลานนาภานิตตามเนื้อหา

การจำแนกลานนาภานิตตามเนื้อหานี้ ได้จัดจำแนกโดยวิธีเขียนตามแบบที่
เจือ สตะเวทิน¹ ได้จัดจำแนกนาภานิตตามเนื้อหาไว้ในหนังสือสุภานิตสากต มีทั้งหมด
15 ประเภท คือ

1. กรอบครัว
2. การศึกษาอบรม
3. ความรักและการครองเรือน
4. การพัวพันหากิน
5. วาควยเศรษฐกิจและการครองชีพ
6. วาควยตนเอง
7. สังคม - สมาคม
8. วาควยวาจา
9. วาควยเกียรติยศชื่อเสียง
10. วาควยการปกครอง
11. วาควยศีลธรรม - วัฒนธรรม
12. วาควยบ้านเกิดเมืองนอน
13. วาควยกรรม
14. วาควยความไม่ประมาท
15. สุภานิตส่วนรวม

แต่เมื่อพิจารณาลานนาภานิตแล้ว ผู้เขียนเห็นว่า ถ้าจะจัดจำแนกตามเนื้อหา
หรือแหล่งที่เกิดลานนาภานิต เมื่ออาศัยการจัดจำแนกของ เจือ สตะเวทิน เป็นแนว
เทียบแล้ว ลานนาภานิตส่วนใหญ่จะสร้างจากสิ่งต่อไปนี้

¹เจือ สตะเวทิน สุภานิตสากต หน้า 39

1. ภาพที่สร้างจากกรอบครัว - ญาติ พี่น้อง

1. กำพร้าพ่อยังแควน กำพร้าแม่ดินแควน เต็งเหี้ยง
2. กินน้ำพิ บิ้นน้อง
3. คนมาใหม่อย่าพึ่งใส่การ เมียมานอย่าไปคา
4. กันจักถักก็ต่ออมพอก กันบักหัวหงอกก็บัก
5. จอมปลอกอยู่ยังนาวาแสงเช้า คนเขากอยู่ยังเรือนวาส่งเรือน
6. เจ้ายักไปทางชาย เจาอายจักไปทางขวา หองกวาจักจี้ พักว่า

จักเฒ่า

7. ภาพีเจบ่ทอง ถานองเจบ่ใจ
8. ถาลูกกวามี ยาวาจักมาจักชาย จาขุนจนาม ยาวาพอแม่
9. แผลงนิคไถ้อลูก แผลงถักไถ้อหลาน
10. พอชยลูกเขาห่อผดแจงบาน แม่ญิงลูกเขาห่อผดแจงเรือน
11. พี่เองเป็นก้อยาไปหา มีครสหายเป็นคี่หื้อไปหา
12. พี่เองนิคกันเหมือนพราพันน้ำ ยาวาพันผูกมันคือเวร เปอะเบ็กนั้น

นำหากมาเป็น เอาน้ำใส่เย็น ช่วยเปอะจิงเลี้ยง

13. พี่เองอยู่ไกล ไก่กินของฝาก พี่เองอยู่ไกล ไก่กินซากมอง
14. พี่สอง น้องหนึ่ง พี่พรอง น้องรูกลาว หลวกคนเกี้ยว บ่เท่าาง

ทั้งหมู่

15. พี่งพี่เจบ่ทอง พี่งน้องเจบ่ใจ คีคสังอันโก ใจตันตบเลี้ยง
16. มีข้าวของเงินค่าบจายกเป็นหินเป็นผา พี่งบขิ้นสูงหากเป็นเพื่อน

เป็นทาน

17. มีใจไมตรีต่อพ่อแม่
18. มีลูกคนเกี้ยวเหมือนคอกไม้หอยหุ มีลูกสองคนเหมือนผ้าสีชมพูพาคบ่า

มีสามคนรองรามากิน

19. ไม่เคยมเกี้ยวก็ต่างปลอง พี่งกันแตกต่างคน

20. ขามเมื่อเป็นคี่ หากมีเก้งป่า แฝงหอยมาบช้า ซาตาลงพันธุพงศ์
 ฝัน บ่เหลียวผอหน้ามาไซ

21. รักลูกพอประมาณ รักหลาน ชำยิ่งชำโยค
22. ละอ่อนให้เพื่อไคร่อยาก คนใหญ่ปากเพื่อไคร่กิน
23. ลูกไกลได้กินหัวไก่ ลูกใกล้ได้กินหัวมูย
24. ลูกคนเดียวสอนยาก เข้มตากคำปึก ฝ่ายทีกชอบเข้า บ่าวเขาสาวบ่เอา
25. ลูกบ่โหดขางบันกินนม
26. ลูกหลานหลายแม่เขาสายยาก
27. สิบคนพรา บ่เท่าคนชวาน หลานสิบคนบ่เท่าลูกเค้า ลูกสิบปลาย

นั่งยายอยู่เฝ้า บ่เท่าเมียแพงรวมชวน

2. ภาษิตที่สร้างเกี่ยวกับการศึกษาอบรม

1. กลัวแต่ขางตาย อายแต่ขางทาว
2. กวางแล่นอย่าตองหนา
3. กินข้าวแล้วอย่าดูคาย
4. กินขางก็เป็นเหนื ซิมขางก็เป็นค้ำ กระทำตัวบ่ดีเพิ่นก็เล่า
5. เกิดเป็นคนเข้าห้วยไหนหื้อสุก ชุกห้วยไหนหื้อทีก
6. กินแล้วหื้อเก็บ เจ็บแล้วหื้อจำ
7. กินหื้อพอดทราบ หายหื้อพอแรง แผลงหื้อพอไซ ไซหื้อพอนอน
8. กินหื้อพอทอง หย่องหื้อพอตัว กันจะไครหัวหื้อไครหัวแท้ ๆ
9. เกิดเป็นมนุษย์ สัตว์โลกโลกา หากมีชรา โรยแรงแก่เฒ่า เป็น

ธรรมดา บว่าซาเจ้าเหมือนกับสัตว์คนใหญ่่นอย

10. ขวานขว๋ายาคี่หลัว
11. ของบ่กินรู้เน่า ของบ่เลารู้ลี้ม
12. ชะยมคี่เพื่ออุเจ้า ลูกเค้าคี่เพื่อพ่อแม่ คนแก่คี่เพื่อฟังธรรม
13. ซาคีตานบชาย
14. ขามช่วยบ่พญาพังหมกันแยงหงา

15. คนแกแฉวข้างจักสอน ไม่นอนนอนมันถึงบ่คั่ง
16. ใครเป็นข้าที่อยู๋กาย
17. ใครเป็นเจ้าที่หมั้นเรียนคุณ ใครเป็นขุนที่หมั้นเฝ้าเจ้า
18. ใครรู้ที่อกาม ใครงานที่หยอง
19. ใครล็อกที่ดองใต้ ใครใบที่ขึ้นเหนือ
20. จักถูกหนีจากที่ ที่ลี้ภัยให้เสียหลัง
21. เจ้าไรที่ควนพลัน
22. เจ้านองรัก จูงอดขันตี ที่แปลงใจที่ตั้งน้ำทั้งท่า
23. เจ้ามีเวียงการที่แสนช่วย
24. เจ้าสอนอย่าเคียด
25. ขางแสนอย่ารักหาง
26. ไชว่าไม้อายาเอาเยยะยา ไชวงศาอย่าเอาเป็นพี่น้อง
27. ทานชาอย่าเข้าไกล
28. เทียวทางไกลอย่าจาโกรธ
29. ไค่กินอันใด หมั้นแจกหมั้นอวาย แผพายอากอ้าง จึงจักบ่ข้างบ่แตก
30. ไค่ยื่นแกหู่ ที่ดูแก่ตา หันแก่ตาที่พิจารณาแก้ไข
31. นอนที่สูงที่นอนคว่ำ นอนที่ต่ำที่นอนหงาย
32. นอนลุกอย่าตีบฟาก
33. บ่ดีเลี้ยงคนต่างคาว บ่ดีเลี้ยงท้าวต่างแดน บ่ดีดูแควนคนทุกข์
34. บ่ดีหลีกก่อนหมอ บ่ดีชอกก่อนบ่
35. โบราณว่าไว้ ไม่ท้าวไค่นอนดิน แม่นจักสิบคืบมัน พันฝักหั้นเป็นหลัง

ไผ่บักตัวข้ามย่า คนตกต่ำตวงนอนหงาย บ่ควรดีกรายข้ามเหยียบ

36. เป็นชายอย่าพึ่งคำส่อ
37. ไปทางหน้าหรือเสียดวงทางหลัง สุ่มอะสิ่งจะไค่รู้
38. นึกน้ำพุถูก ถูกถ้ำรือ
39. พรองคืบเป็นหนี่ทาน

40. เพ็ญไม้อามอยากล่าว เพ็ญบ่ปาวอย่าไป
41. พังคำเล่า บ่เทาตาหัน นอนหลับฝันหัน บ่ควรรู้เชื่อ
42. พังควยหู คูควยตา พิจารณาควยใจ
43. บวแอนบออาจงจับหลัง
44. มีกุนทานบะชา
45. มีเงินแสนอย่าบอกชาวบ้าน
46. มีใจแผ่หลวงหลาย
47. มีใจไมตรีถือพ่อแม่
48. เมียถึงมือยาวอดเมียทาน
49. รักลูกพอประมาณ รักหลานอย่ายิ่งซ้ำโยค
50. ลูกเขวอย่าปากจาแข็ง
51. วารายก็หนี ว่าดีก็อยู่
52. ศาสตรั้คือป่คือยาหื้อพราภคน วัตรคุมงคลต้องติดกายใจ
53. สิบคนเจวมเทาตาหัน สิบตาหัน บ่เท่ามือกำ
54. สูงไหนหื้อกำ ต่ำไหนหื้อยอ หลักตอมมีไหน หื้อซุกกุน
55. หมั้นค้าขายเหี่ยวไต้ โฉมผูกมือไว้ เยียะไค้หากเป็นของตน
56. หันเจาแงงฆางาม อย่าแงงฆาเปรียบ
57. หันทานคร้านอย่าเลี่ยนเอา
58. หันทานไข้อยาจุเอา
59. หันทานมือบ่ไครไค้
60. หันทานไร้อยาตูแควน
61. หันเมียทานเลาอย่าไครไค้
62. หันสมบักเมืองทานอย่าไครไค้
63. หื้อหายไค้
64. อย่ากรายหมาวอ
65. อย่าชนคำไปมา

66. อย่าชวักเหล็กตาปลอม
67. อย่าซื้อครานลูกควาย ก็นางนอนหลับ
68. อย่าคบหมา อย่ากะหลาเต็ก
69. อย่ากร้านเปี้ยะกิน
70. อย่าคาตราซัง
71. อย่าเคียด ทอยนมอเข้า พุบถวยและจาน
72. อย่าไคหัวกลางภาค
73. อย่าสาวัวควายกินรีน
74. อย่าจงชังคนเกา
75. อย่าจ่ายเงินผิด
76. อย่าจรรจาพันทวน
77. อย่าเจียรจาทิมัก
78. อย่าไจจกใหม่
79. อย่าชิงกำต่าน
80. อย่าชิงเมียทวน
81. อย่าใช้ไปอยู่เคียวเมื่อคำ
83. อย่าไคไท่ตัวคิง
84. อย่าต่านนิตทาวเรือนและเพื่อนบ้าน
85. อย่าตักใจคนบาป
86. อย่าตักทองเซียงฟ้า อย่าขึ้นมาเซียงตาวัน
87. อย่าเต็กแมหมาย
88. อย่าตากไม้มาหามือ
89. อย่าถือหมองวน
90. อย่าทอดไม้ต้มคนใจ
91. อย่างนั่งกลางหมู่เหล่าอวท้าวหาญ
92. อย่างนำเงินกำให้ทวนกู

93. อย่าเบื้อนลายมักลงสุข
94. อย่าประมาทเจ้าคนมีศีล
95. อย่าปั่นคินเป็นหุ่น
96. อย่าปากเป็ดอึ่งมั่งกาย
97. อย่าปลิ้นกระปือเมือง
98. อย่าปิดเสื้อหื้อเพินหันหลัง
99. อย่าปลง เมียหลวงลงเขีย อยู่เรือนกับเมียน้อย
100. อย่าแปลง คอยหื้อวอกเป้า
101. อย่าไปน้ำขึ้นคตย
102. อย่าเพิกไ้ปล้ำยามลม
103. อย่าฟังคำคนลาย
104. อย่าพันพราเข้าบ้าน
105. อย่ามุนจาเมือง
106. อย่ายายคันทนา
107. อย่าเรียนเกาหมหงส์
108. อย่าลายศาสนา
109. อย่าลืมครุฑาหื้อกระหำคุณคอบ เทวดาครอบใจจำ
110. อย่าเล็งเห็นทีไ้ใกล้ เช่น หื้อมีใจเหมือนเชือกขวาววาลามข้าง
111. อย่าเล่นรู้กัมเมียวาน
112. อย่าเล่นรู้ที่ทานหวง
113. อย่าเดาเจ้าและครูตน
114. อย่าสอดหื้อร่าบ้านนิคกัน
115. อย่าไ้สมนคเมียวาน
116. อย่าหยามใจหมอง
117. อย่าหยอผู้ใหญ่
118. อย่าทอเขาหื้อชวทานหนี

119. อย่าเอาข้าช้อยท่านเป็นเมีย เลียนักกว่าได้ไฉนนักกว่านี้ เต็มว่าเป็นดี
ก็ว่าเป็นข้าท่าน

120. อย่าเอาปูหมอนเป็นคนเรือน

121. อย่าอ่านหนังสือหาย

13. ภาพที่สร้างจากเศรษฐกิจและการครองชีพ

1. กินเหมือนเพื่อน อย่ากินเหมือนเพื่อน

2. ชื่อควายขามนา ชื่อควายขามฝน

3. ทองบัตินเหมือนขา

4. ที่คณะกลางคนหลายอย่าถามหนี้

5. ทุกข์มิได้กิน บ่มีไวยาจไปสองทอง ทุกข์มิไถ่คุ้มได้หยั่ง

พี่น้องคุณแควน

6. บ่ไรหนีกิน อิ่มใส่เลี้ยงทอง ไรหนีหย่อนหย่องท่าทาน บ่ไรหนีซื้อ
หมากพุดอาหาร การบุญ-การคุณ บ่มีสักข้อ เป็นหนี้สิน เพราะยาพิษฮ่อ ของคนเค็ม
พอบ้าง

7. บ่ร้องพระกินข้าว บ่ร้องเจ้าขึ้นเรือน

8. บ่มีเงินหมื่น อย่าลั่นชู้เจ้า บ่มีไก่เต็มเล้า อย่าลั่นหมูอ้าเกอ

9. บี้แล้วขำร้าย อยู่ตมพมาแดงน บี้ยังแควน อยู่พื้นหลองเจ้า

10. มีเข้าของเงินค่าบจ่ายก็เป็นหนี้เป็นฉา พี่น้องบ่ขึ้นสู่สงหากก็เป็น

เพื่อนเป็นท่าน

11. มีเงินค่าหลายหื้อท่านรู้ มีคำรู้อยู่ในโบลาน ย่อมเป็นสาธารณะ

ปางเปล่า

12. ยามมีกินตึก ๆ ยามบ่มีพริบตาหยิบ ๆ

13. สามหมาวายเข้า สามเขาวายเรือน

4. ภาษิตที่เกี่ยวเนื่องด้วยวาจา

1. เก็บคำแม่หญิงไปทำ เก็บคำแม่ย่าไปสวน
2. คำปากนักอุ้มมาก อมขี้แพะเก็บปากนรุตว์
3. คนที่สวกร้วยปากกล่าววาจา ไฉนขุนนา เนอนายน้อยหน้า
4. คนที่ลวกโคคำจา คนมีปัญญาแพ้เพิน
5. คำขอแพงเหลือคำซื้อ คำซื้อแพงเหลือคำดู
6. คำเข้าหูฟังหูออกปาก จักยากใจเมื่อภายหลัง
7. คำดีเตือนสำเนียงจุ่มสาม ย่อมเคยมีหัวทิศ
8. คำบ่ควรจา เอาปากถ่าน เป็นคำรำคาญ แท้ทักควรตักเสีย

หื้อมันเงียบพัก พอมันหว่างอันใจดี

9. คำมีแปลงโล่ คำใหญ่แปลงเอา
10. คำมีไฉนว่า นกจับปลายกา บ่ใจตัวผู้ก็ตัวแม่
11. คำปากว่าช้า ใจในหลอแหล เจ้าจู้คอกแคว ฟู้แพ่เกมเล่น
12. คำปากว่าแท้ ใจในก็เต็ม ซาติคนเต็ม ฟู้โพนมีหัน
13. คำปากว่าแม่ ใจในบ่ตาม ฟู้เอางาม น้ำใสช่วยหน้า
14. คำปากว่าแท้ ใจแปไปหลาย ปากว่าบ่ตาย ใจการบ่ได้
15. คำปากว่าแล้วก็แล้วถึงใจ หมดกม่วงสุดในสุดถึงหน่วยถึงขั้น
16. คำปากว่าแล้วในใจก็จริง คำอุ้มหญิงว่าไหนเป็นหัน
17. คำฟู้นักปราชญ์ เหมือนดาบสองคม คำฟู้คนโง่งม เหมือนลมพัดยอกไม้
18. คำสอแพ่คำยอ สามหมอยอยู่เรือนรั้ว
19. คำภายในบ่ควรเก็บออกภายนอก คนโง่อยู่เต็มดอกก็ย้อนเขาคือ
20. ง่ายแก่ปาก ยากแก่ใจ
21. จาจาดีครอย ๆ คำร้ายน้อยหนึ่งบ่มี ก็หาโทษบ่ได้แล
22. จาเปรียบไว้ดังนกกระเทวา ตัวบ่เลาผิดคำก่าเศร้า เสียวงจี

ควรดีกับชาว นุ่นวอนเมาเมื่อรอง

23. ใจแข็ง บ่ได้ซื้อสร้างผู้ ใจไม่กล้า บ่ได้ซื้อสร้างงา
24. คีตาปาก ใจแต่หาคชม
25. ปากหวานก้นส้ม ทางในชมเหมือนหมากแก้ง
26. เพิ่นเลามาอีตาเลาต่อ
27. ลวนปากเลียสื่อ ลวนตีนตกต้นไม้ ลวนไขจกปล้นตาย

5. ภาณิตที่เกิดจากความประพฤติ

1. กล้าซื้อครั้ง นิ่งซื้อควาย บ่ากอกขายหัว
2. กามันเหา พาซื้อดวงลัว บังเกิดไหม้สันดาน
3. กินกอนทาน มานกอนแต่ง
4. กินของเพิ่น ไร่ของตัว
5. กินขางก็เป็นหนี้ ซิมขางก็เป็นค่า กระทำด้วยดีเพิ่นก็เลา
6. กินแล้วลืมชาก ปากแล้วลืมคำ
7. แกเพราะกินเข้า เขาเพราะเกิดเมิน
8. ซี้ใกลู้กเขา ซี้เหล้าลูกขวย คนสับลาย ย่อมบ่ตายเพา
9. คนมักโกรธระ สวกกด้าสะหว กวักก็ดบาว ใจดำก่าเล้า
10. คำภายในบ่ควรเก็บออกภายนอก คนโทษอยู่เต็มคอกก็ย้อนเขามือ
11. ใครหื้อเพิ่นรัก ยากนักจักหวัง ใครหื้อเพิ่นชัง คำเดียวก็ได้
12. ใจตบไม้บ่อวดอ้าง ใจกว้างท่าย่อมขอคุณ ใจบุญขางหมมีลาภ

ใจบ่ขางได้เป็นกำพรว ใจคำขางตกหม่นนารก

13. เขากี่ว่างาย ขวาก็ว่าแคค
14. คำน้าหื้อหันทราย นอนหงายหื้อหันฟ้า
15. ถอดตงหื้อหดมของ
16. น้อยลวงคำคราน หนานลวงความรู้ คนซื่อมักฟั่วคั่ว
17. พ่อนบขาง คิแนดินบ่เพียง
18. มักเจนเสียถำบ่า มักคำขางเสียของ

19. สันไม้แพรุ คิมแพราย คำคียบแพคำพรอง หัวหยองบแพเกลาเกลี้ยง
20. หันเงินหน้าคำ หันคำหน้าเกรา
21. หันข้างชื้อยาที่หายข้าง
22. หันทานมีอย่าโกรไค หันทานไรอย่าคุณแควน
23. อยู่ดี ๆ เสาะหาเหล็กชื้อควนกัน

6. ภาษิตนี้ว่าด้วยการทำมาหากิน

1. กินเข้างายแล้วนอน กินข้าวคอนแล้วแอว แอว ๆ แหวง ๆ พิกมากิน
น้ำแกงถวยเกา
2. กินเช้าแล้วนอน ผีบันพรชื้อวัน 7 เพื่อ กินเช้าแล้วเยยะการเยียงงาน
พาลูกพาหลานเป็นหนี้เป็นข้า
3. กินฉิมนอนแบบหลับ
4. เข้าจักเลี้ยงมักกินหวาน คนจักฉานมักนอนอุ่น
5. คนหมั่นตายหลังคาน คนถ่านตายหลังหัก
6. คนหมั่นยากไร มีผู้สงสาร ชื้อคร้านแควยาน ไผ่ชอบหน้า
7. คนหลัวกคำไกล คนไม้คำไกล
8. คนหลับลูกเจ้า กินฉักยอคปลาย คนหลับลูกชวาย กินฉักยอคเค้า
9. คับชาคาตัว ถูกหล้างคิไค อยู่ไกลเมืองโคชอบฟ้า ก็หากได้ถ้อ
10. คันไกรหลัวกชื้อปฏิบัติหนักปราชญ์ คันไกรฉลาดชื้อปฏิบัติพาณิไซ คันไกร
ปาโลชื้อปฏิบัติคงเหว้า คันไกรมั่งมูตุนเท่าชื้อหมั่นทำไรทำนา
11. คำขายปุกพื้น แหนมคิอื่นอยู่บาน
12. ไคร่กินนั๊กชื้อกินเท่าปลายก้อย ไคร่กินน้อยชื้อกินเท่าหัวแม่มือ
13. ไคร่เป็นคิชื้อเลี้ยงจัวเลี้ยงควาย ไคร่ฉิบหายชื้อเลี้ยงชู่เลี้ยงพระ
14. ไคร่เป็นคิชื้อหมั่นค้ำ ไคร่เป็นชื้อชื้อชื้อเป็นนายปะกัน
15. ไคร่มีเงินคำชื้อหมั่นคิหมั่นสร้าง ไคร่ชื้อเพิ่มอวดอ้าง ชื้อหมั่นรักษาคิด

กินทาน

16. ไคร่เย็นหื้ออามน้ำวังหิน ไคร่มีสินหื้อกำ ไคร่ขึ้นสวรรค์ชั้นฟ้า
หื้อฆ่าเจ้าเอาของ

17. เงินอยู่ไค่น้ำ กำอยู่ไค่ดิน

18. จะคิดการใด รวบสามหามสี่ มือซ้ายกำปลา มือขวากำขึ้น
ปลาข้างคิ่นตกไป บ่หอนไค่กิน

19. จักอุใจ ป่านป้อทุนเต้า เหมือนนึ่งห่อเข้าตุ๋นควาย

20. ซื่อจัวหื้อผอทาง ซื่อนางหื้อผอแม่ ไคร่รู้แน ๆ หื้อผอแผว พอต
แมยาย

21. บ่มีหื้อหา บ่มีหื้อเสาะ

22. บ่มีแหต่างปะปลาออกเล่นหาด บ่มีสินาทช่างปะกวางปะฟาน

23. โบราณว่าไว้ เปี้ยะไร่นายขวย ช่างเสี้ยมแวงควาย บ่มูลมั่งเข้า

24. โบราณว่าไว้ เปี้ยะไร่นาปี เจ้า ๆ แควนดี บ่มีหื้อซ่อง ซ่า ๆ

ขวย เสี้ยมคายกล้าปล้อง บ่หอนจักดีแฉน่อง

25. ปีนบ่เต็มแหลง กีบอ่าเคิ่นดง เงินบ่เต็มดงกับเคิ่นคำสอ

26. เปี้ยะบ่เหมือนบวกร้าง สวนแดงไร่เต้า คั่นคนละหนี บ่มีไผ่เฝ้า

ฝูงสัตว์คนเบียนเคียนลัก กินมีเจ้าของอยู่เฝ้าพิทักษ์ ไผ่บ่อาจเข้าเพ็ง

27. พายจ้างหื้อเข้าหว่างงา งมปลาหื้อกำมัน ๆ

28. เพิ่นกำหื้อเรากอบ เพิ่นกอบหื้อเรากำ

29. ไผ่ไค่น้ำนาก็เพราะคมเสียม ชุกเลาะเสียมเค้างูนรากแก้ว

30. เปี้ยะการบ่เป็นแรง หีบน้ำแกงเหมือนฟาร์่อง

31. เปี้ยะคนเคี้ยวเหมือนคาย เปี้ยะหลายเหมือนเลน

32. เปี้ยะนาหั่วเป็นข้าวควาย เอาเมี่ยงขวยเป็นข้าวตุ๊ก

33. เปี้ยะอะสังหื้อเปี้ยะแท้ ๆ เปี้ยะย้อ ๆ แยะ ๆ บ่เป็นผล

34. เปี้ยะอะสังหื้อรู้จักประมาณ กระทำการหื้อรู้จักพักผ่อน แรงตัวอ่อน
อย่าไปหาบหนัก กันแอวบหักหลังก็จักกอง

อยู่ที่ต้นหม้อ

35. สวรรค์อยู่ในอก นรกอยู่ในใจ หม้อไฟแรงอยู่ในปาก ความทุกข์ยาก

36. สุกคำลัด พัดแฉกดินราย ยิงพอเมามาย ทุกชนนยากกลืน

37. ออเค้กิ้นหวาน ออศานไคชา

38. ลอยลากโนมาหามือ

39. อูกับคนใบ เหมือนผาไม่ความตา อูกับคนมีธูา เหมือนผาไม่โลงขอ

7. ภาษาที่สร้างจากเครื่องใช้ - บ้านเรือน

1. กิ้นข้าวไหกัน

2. กิ้นเอาไว้ในไห บกิ้นเอาไว้ในใจ

3. แกวแหง แสงแตก แสกลปุด สุกชาด สากหิน ของเหล่านี้อใช้การบได้

4. ขวานขว้อยาคีหัด

5. ชีเรือน้ำนอง ขอนทองขางลม

6. คนงาวไคจา หมอแกลงหนาไคเคือก

7. ครกบักหือซำสาก ปากบักหือซำหมอแกลง

8. เกรงสำขางปุด

9. คายกัไว้ในผัก คำหือลวกไว้ในใจ

10. ทุมผาดายหมาเหา คนคำเกาขางฉิกกัน

11. เทียวจะปุดไสมาน บมคังนบมที่ไคกรัว

12. ถวยและซอนเครื่องกรัวสงสาร บมวิญญูณ หยั่งรู้ถูกทอง พักพอกกัน

เสียงคังซิงของ แหงแตกในสันชักปุดน คนเราเกรงครัก จักยิ่งกว่าอันเพียงใด

13. น้ำเต็มบอกรอกทอดบัก

14. น้ำเต็ม ต้นมันทั้งคัง

15. บมซอน ทุกข์ใจยามตีนน้ำแกลง บมเมี่ยงแพง ทุกข์ใจ ยามเจ็บเป็น

เมื่อยไซ บมเงินไซทุกข์ใจเมื่อยามชราไซ

16. บทกลางตามกลาง เอรอวขางมาหอยคอกควาย เอรอกลงลาย

มาสะพานสองบ้านนยาของงานเที่ยวทางบมวน

17. ปากเป็นขรม ใจกำเหมือนหมื่นหม่อ
18. แผลงเรือนตามใจอยู่ แผลงกู ตามใจนอน
19. ฝนตกบรูเรือนร่ว บรูเขาคีเขารั่ว เพื่อบโกยอยู่กับเขา
20. นามี่หู้ ประคัมปาก
21. นิดกบเภา ขางเป็นข้าเล็ก แมตึงหลับเล็ก ขางหุบมีฐ
22. นิดน้อยเกียนคนตาล
23. ไนสาวคำคุม
24. เรือนมันเพื่อตลายเสา
25. เลือกบ่ตามแลก ไคแซกกันปลก
26. สายเพียบหื้อปลก สายสุกหื้อซาก
27. เสียมบคมหื้อใส่กามหนัก ๆ ทบหลวัก หื้อถามเจือ ๆ
28. นางอเหมือนพาก
29. หมอบชายไหมรื้อน ไมบเรือน เกรือเขาบขึ้น

8. ภาษิตที่สร้างจากกิจวัตรประจำวัน

1. เก็บผักสลกหักหลว ตกข้าวลวคอบน้ำ
2. ขึ้นไคยนอนเพ็น
3. ไกรขึ้นหาซอน ไกรนอนลนหาสาค
4. งาซางหักขาลึก คนหลับเก็กบเสียการ
5. ตกเรือถ่อช้า ตกน้ำถ่อชวย
6. ห่อนกบหง ท่งแซงกเวณ
7. น้ำจุ่นไวทางใบ น้ำใสไวทางนอก
8. บ่ไคจันบพัน บ่ไคสันบลาบ
9. เป็นคนบ่ไคเพ็งน้ำเพ็งไฟ บ่เพ็งไกลก็เพ็งใกล้ บ่ไคเพ็งหนึ่ง

กเพ็งหนึ่ง

10. พังไคยคเภา เภาไหมบคักิน

11. ไฟจกกับเอาขี้ผอยเราทอด ไฟจกวอดเอาขี้ผอยเราคบ
12. ไฟในอย่างเราออก ไฟนอกอย่าเอาเรา
13. เมื่อกินเป็นควัน เมื่อวันเป็นเปลว
14. ลูกเซนไฟ โหมเซนหลัง
15. สู้เมื่อกินเขา สู้เมื่อเขานอน
16. หนักเวนเบา เขาเวนหนุม
17. อามน้ำที่ไหน สักโลที่นั่น

9. ภาษิตที่สร้างจากการคบหาสมาคม หรือภาษิตที่ว่าด้วย สังคม - สมาคม

1. กันนั่งฝาก ปากเป็นเกรียว ทางจกเมื่อ บัดครอก
2. กตวยค่างาม งามค่างตวย
3. กันทานกายชั่ว ถั่วก็แปลงราว ฟูรางฟูสาว หอมมันถูกอย่าง
4. ขออย่าเอามัก ลักอย่าเอานอย
5. คนชั่วไม้มานา คนมีเมตตาไปไหนบักดัน
6. คนสวกรายโหด ในใจข้างหนุมมีภัย บัดอยู่ใกล้
7. จักหนีหื้อเพื่อนเลี้ยคาย จักตายหื้อเพื่อนเล่าไว
8. ใจกว้างทวนยอมขอบคุณ
9. ใจกว้างคกหนุมอนรก
10. ใจคืบใบยาวคาง
11. ใจยาวข้างใดเป็นกำพรา
12. ใจบุดขวาง หนุมมีลาภ
13. ทานธัญญาเราใกล้ ทานใบอย่าจุเอา
14. พรักมีบ้านเหนือ เกลือมีบ้านใต้ ผักแถมมีบนปลายไม้
15. พันองเป็นค้อยาไปหา มีตรสหายเป็นคี่หื้อไปหา
16. สัพพะว่าเชื่อ อย่าเชื่อใจคน เชื่อใจคนต่างจนใจเอง
17. เสียเงินเสียคำริหาได้ ของอยู่ดุมได้วิสัย เสียหน้าอกน้ำใจ

จักหาไหนพอ

10. ภาพที่สร้างจากธรรมชาติ

1. กวักกวักคอยผอหัน กวักคนเราไผ่ผอหัน
2. ขอนบมีเห็ดไผ่ทักเข้าใกล้
3. คอยอยู่ตามน้ำ ทำไปตามตัว น้ำเพียงใด สายบัวเพียงอัน
4. ตักกับจิ้มคิมใน น้ำไหลเขียวพื้น
5. น้ำไค้นทาง ผีสงได้คำปาก
6. น้ำไหลเขียวพื้น
7. น้ำไหลทางขอก น้ำขุนกลางวัง
8. บ่ถาหวังน้ำห้วยหน้า น้ำฟ้าไหลลงรวม
9. บ่หินไหล ไคร่ครูป้อ อย่าเอาไม้่อไปตั้งข้าง
10. ผ่นจักตกอย่ เชื้อใจจาว มีลูกสาวอย่าเชื้อใจมัน มุกบนคันย้อม

เกิดในป่า

11. ผ่นตกก็หันปล่อง แด่สองก็หันรู ยิงน้ำหื้อซอนฟู แผลงรูให้ปลาออก
12. ผ่นตกขี้นานเอื้อน หมาขี้เรื้อนนานตาย
13. ผ่นตกก็ไคร่ไผ่ ผ่นชี้ไร่ตกมาเยยะสัง
14. พระจันทร์อยู่ฟ้า เป็นเหยื่อราหู ปลาเหยียนอยู่รู ยังรู้ถูกต้ม
15. พระจันทร์อยู่ฟ้า สองแจ่งกลางหา ผุ่งหมุ่ควายอมแฝงแอบป่อง
16. ฟ้าแจ่งก็หันลาย ฟ้าขาวก็หันแวง
17. ฟ้าแมบไหนดก็หันผาเรือนหนึ่งเพื่อ
18. ฟ้าร้องก่อนฝน คนไว่ก่อนสร้าง

19. มนุษย์ลุ่มฟ้าโลกหล้าใจเหนียว เล็กข้อมือเคียว ไผ่ลอกหยังไค้
มหาสมุทรคงคาเหนือไค้ ลาเทียมไปเขียวเล็ก สิบขวาววายงูหยังเท็ก คำก่อนก็ไโบราณ

20. ไผ่คคเอาแปลงขอ เหล็กงอเอาแปลงเคียว
21. ไผ่ไค่นยามลม
22. ไผ่ออนมทอนหัก คนหล้าก้อออนน้อม
23. เยียวปลอมฝน สะเลียมปลอมใบ

24. รู้จักหน้า บรูจิกใจ น้ำไหลเชี่ยวพื้น
25. สนุกเมืองฟ้า มีฟ้ากับฝน สนุกเมืองคนมีการขวนเล่น
26. ส่ายไปหาแสง แล้งไปหาหนอง
27. สะเลียมหมากแคว้ง เพิ่นเล้าลือชม หัวใจชมพ้อยชมกว่าอัน
28. เสือเป็นเนื้อเพื่อป่า ป่าไม่งามเพื่อเสือ
29. หนวยนักรักหักง้าง ถ้าคิดยิ่งหักใจ
30. หนามหนุมบ่ลายแฉว แหวบแหวอ่อนเปื้อ หนามแก่ปลายมุ่ม

กระวังไว้เฒ่า

31. หนีฝนพ่นฟ้า
32. โอไทนก็เหม็น เหม็นไทนก็รู้ ยอดพรวาลูเพื่อลมแรง
33. เชื้อยฆางแปลง รุกแฉบสอฟอง ที่น่านขุนทองรอมรวย

11. ภาษิตที่สร้างจาก ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ

1. กล้วยบ่สุก กามกีน
2. กอนหินขวางชัก ลูกที่แข็งขัง ย่อมหมุ่กระนัง สะทอนใส่หน้า
3. ไข้เหมียงเกิดกับเหล็ก
4. ครั่งไกลไฟ ไชไกลแดด ผิงไกลชาย ควายไกลหญ้า
5. ครวนไฟไผ่หอมกุ่ม
6. เงินคำเป็นเจ้า ข้าวเป็นนาย
7. จิกมิกไทนก็ป้อ จอหวอไทนก็ขวก
8. ขึ้นเน่า หนอนบ่ชี คำมีเขมว่า
9. ขางขอชีผอ พอหมอชีอู
10. ชาติว่าน่า บ่หลางเซียมปลา ชาติว่าน่า บ่หลางเซียมข้าว
11. เชื้อหมากแดงลาย มันทิ้งบ่ขึ้นขี้
12. คีมในทอง ชีมีในปุม เอามาชุมนุมคีน้อยกว่าชี
13. เมาเหล็กไทนก็เป่ล้องฉานหัน

14. ที่เหล็กไหนก็ไปลอง ถานหัน
15. ตำราเขียนชา
16. ใบบัวหลวงข้าง คางนาตอนหอย เส้นผมบังคอย ก็ไหนจักกุม
จักเออะสั่งมาบังหลุม ยังจวนไฟนั้นไว้
17. ไม่นกเคียวบเป็นกอ ปอดนกเคียวบเป็นเหลา
18. ลูกนกเคียวสอนยาก ขาวบตากคำปึก ฝ่ายหักทอยเฮา
บาวเพาสาวบกิน

19. สุนัขมีไหน ไส้ทุกขมิ้น
 20. สูงลำช้างหัก นกสูงช้างโคน
 21. เหล็กคืบตองคี่หลายเตา
 22. อ่อนไหนก็แหง แข็งไหนก็เว่น
12. ภาษิตว่าควยโรคภัยไข้เจ็บ - สุขภาพ

1. กินหอยบ ๆ ผอมจืดกรอ
2. เจ็บทองคางแม่มาน
3. ใครตายโหงหื้อหมั่นขึ้นคนไม้ ใครตายเมื่อยตายไขหื้อหมั่นนอนหลับ

เมื่อวัน

4. จับใจแรงบแน่นใจกา จับใจหมอยาพยาธิบสู
 5. ที่คนบเถา ที่เมาบได้
 6. เป็นคนบก็ประมาณกัน ลูกหมาคี่กับขี้ยาคำยังเข้ายาได้
13. ภาษิตที่สร้างจากความรัก - การครองเรือน
1. ของกินล้ำ ปันกันกินคนนอย กินคนเคียวข้างแค้น
 2. ของกินล้ำอยู่หมัก ของจักรักอยู่ตาหัน
 3. จักเอามัวหื้อถามชาวบ้าน จักคานชูหื้อถามพ่อแม่ ยังเอือน
 4. จูเพิ่นเมา บเอาเพิ่นแท้
 5. เจ็บทองคางแม่มาน
 6. เต็มว่าที่กิน ที่นอนก็กับ ยังออกอยู่ไหนไป กับคิดซ่อม ถ้าในหัวใจ

จักออกอยู่ไป ถั่วใจเป็นบาง

7. ทำกรรรมบพอ ทำคอดแถมพาย
8. นายไคกินปลา ลวดลาเสียขึ้น บัคกรอกซาบารมภ
9. นายวาร์ก หากรับปลายใจ บักรัดเ็น จิตใจแต่ไร
10. นกขมมวน บักรัดวันบ่ทีไคร้ว บักรัดวันบ่ทีรวมขวาง ใจบ่กว้าง

พี่น้องทั้งหลาย

11. ยัวแก้วเมื่อยแก้ว
12. ยัวบับบื้อเมื่อย คำเต็มทำเยือกเสียง เมื่อยบับบื้อยัว คำกอง

เพาหัวก่เสียง

13. ยัวเป็นพิง หื้อเมื่อยเป็นของ
14. ยักรักเมื่อยแพง เคี่ยมแผ่งร่วมเนื้อ เหมือนคังเคื่อเคยทรง

นึ่งเกาไปแลวนั่งคองประสงก

15. เพ็นรักบขางจับจำ ของกินบสำบขางกำปอน
16. มางักหัวใจ กูเบาแท้ก เหมือนฟองนุ่นแห่งลมพือ สิบเบี้ยฝากน้ำ

นองไมจงถือ หาเบี้ยในมือ กว้างรักรับหา

17. แมญิงเป็นสาวเพ็นกูราย เป็นแมรวงแมหมายเพ็นกูควน
18. เมื่อยมีชเพราะตัวใจดี
19. ยามเมือรัก น้ำสุมวาหวาน ใจบเซยบาน น้ำตาลวาสม
20. รักกันยอนกรวักิน ยินดีเพื่อกำปาก
21. รักลูกรักเมื่อยเสียพิเสียของ รักปากรักทอง เสียเพื่อนเสียฝูง
22. รักกันหื้อยาว ป้อยสาวหื้อสัน มาคักบับพันกำคัก
23. ละทางหลังเป็นยอมหยู เอาทางหน้า เป็นหอเป็นเรือน

14. ภาพที่สร้างจากสัตว์

1. ไก่งามเพือชน คนงามเพือผ้า ทาวพระยางามเพือยศ
2. ขาหนาบเคาชาหลัง
3. ขี้ควายไหลทวยน้ำ
4. ขนิกหมากิน

5. ชิมหงจับตามมา
6. ครั่งไกลไฟ ไชไกลแดด ผึงไกลชาย กวายไกลหญา
7. กวายนตายเงงปากขึ้น
8. คามไคเอาไปบแพ หรือ คามไคบับไค
9. ฐบหือเกียก เขียคบหือตาย
10. ฐบแหวนแขง หึงอนหาซอน
11. จัวตัวเกียวกินหญาแมกหมู กั้นเลื้อบกินรากพาย
12. ไลซอนหาจักเข้
13. จกกลองขาว จุคมาเดาแวงหาง
14. จักกัวหือกัวคอง จักอูหืออูคอง
15. จักเข้เข้ไวมอกพอเป็นแสง เทาชาแมงแดงก้าบไค
16. จักจุกไปกอน จักสอนกัทยหลัง
17. จับใจแรง บแพนนิจกา จับใจหมอยา พยาธิบสู
18. ซางเขาย่างวง
19. ซากิว่าปลา กั้นบมีน้ำ จักอูไคฉันไค
20. ซากิว่าปลา กั้นลาจากน้ำ มหันปอกฝ่ายคินมา
21. ชิมไกลหมา ปลาไกลแมว ของกินแมวบรัคษา ของกินหมาบเก็บไว้

ความไปมีกับบุรุษ

22. สัตินยังรูฟลาด นักปราชญ์ยังรูลิมธัมม์ คำสิงคี่ลางทักเส้า
23. คี่เพื่องาม งามเพื่ององ เขาควายงามเพื่ององ
24. กากันคาย เหมือนควายกันกลา ผัดไปมานอกตัว
25. ทางหนูกัหนูไค ทางไหนกัไหนเหียว
26. นกบมีนบซางกำปโกอาควายบกินหญาบซางชมเขามัน
27. น้ำเย็นมีไไหน ปลาบอมไหลซอน ริงไคน้ำรอนปลาบอมพายไปหือน

28. หนึ่งแห่งบเคยพอง
29. บักขอกหญาหมาหื้อนาย บักขอกหญาควายหื้อเจ้า
30. บมีฝอยหมาบขี้
31. บมีแมวหนูกลา บมีแมวกลีบหาย บเหมืองชาวกรว รางคายแค
32. ปลาตัวเกี้ยวเนาทั้งชาวราตัวเกี้ยวเนาทั้งโอง
33. ปลาตัวหลวงชาวคายน้ำคน
34. ปลาแห่งไกลแมว แมวบกินแมวงาว สาวไกลบาว บหุบกี้ชวาม
35. พี่พองนายเหมือนควายกับเอียง สิบโซเหาเอาเม้นออกเลี้ยง
- จับยื่นของผอ เลี้ยง หันโซข้างนอน บมซอนตัวเพียงก็จับออกเลี้ยงยื่นของ
36. มาลัคคั่นนาหมาลัคคาทลา ด้บาควาพระยา
37. มจงามมกน้ำมันหมู หักรูมกใส่โทะ
38. แมงจูนมกขึ้นเนา แมงเมามักคอมไฟ
39. แมงบงบคายกันไบไม
40. แมวจั่นกวนบมานใจหนู
41. แมวบหื้อหนา หมาบยเียว
42. เมื่อกินเป็นนกชั้น เมื่อวันเป็นนกเคา
43. เมาบินบน บพนปากอ้ง
44. รุวิสัยเหมือนลาวรูทอ ผคในคอรู้ทัน
45. ลูกกำพรามีไผสอน จึงหัดแมงซอนไผสอนมันเตน
46. เล่นหมาหมาเลียปาก เล่นครกสาก สากตอยหัว
47. เลี้ยงหมาดม คอมคนทุกข
48. เว้นหมาหื้อพอคอก เว้นวอกหื้อพอวา เว้นคนควลาหื้อไกลแสนโยชน์
49. สี่ขาคลอหื้อควายพัง
50. หน้าข้อเหมือนหมากินไซ
51. หน้าข้อเหมือนหมากรก หน้าชคเหมือนหมากินไซ
52. หมาคกน้ำอุจใจเลียคิน

53. ทนายแพะขี้ขม

54. หวานน้อยคนก่อนฟาน

55. นมมากขามป้อมตกอุ้งมือวอก

56. อยู่ดุมซ่า บลากรั้วฝน หื้อกรั้วแต่ลมกับกิ่งไม้แห้ง

57. ออกบาริภาทหนึ่งเขาแสนหู ปู่หลายอยู่รู้คั้น ชุคมือแท่แม่มีมัวเกี้ยว

58. ลึงกับแมงเมา จันเฝ้ากับหนอน งูเห่ากับพังพอน หนอนกับนกไล่

ของเหล่านี้อยู่ทวยกันบ่ได้

59. อื่นเหมือนฟาน บ่เทาคลานเหมือนเตา

60. เอาเสื้อแรกร้าง มาหลอกดื้อหนี คีปาคงหื้อสั้วพ่ายยาน

15. ภาษิตนี้สร้างจากการปกครอง

1. ขุนใจถี่ไพร่กั้มัว ขุนบักรีกรั้วกังไฟ

2. คนไปไร่หลายเพื่อ

3. คนมาใหม่อย่ารังไร่การ เมียนานอย่าไปคำ

4. กอชอกกอชยเยื่อน จักไค่หนังแท่นคำเหลืออง กันออกเนื่อง ๆ

จักเป็นคิเนอเจ้า

5. คำบ่มีไผ่บ่ว่า บ่มีทุกไผ่บ่ตีควายลง บ่มีตงบ่ไถ่บ่แป้น กันไถ่บ่มีแท่น

หื้อออกทน

6. ใจเจ้าใจไพร่ยอมหอยที่เกี้ยวกัน

7. เจ้าวาวาหวายเจ้า

8. เต็มว่าไพร่บ่อยกัใจคน บ่ใช้สั้วหน้าชนกินหญ้า

9. หัวพอลาบ ปราบพอลอย

10. เป็นนายหื้อรักหมู เป็นปู่หื้อรักหลาน

11. อयरักเปื่องย่าแถม

12. เอาคนตาบอดนำทาง เอาคนตาฟางถือไหม้แคว ทางจักแว่กบ่แว่

ทางจักไปก็บ่ไป

16. ภาพที่สร้างจากกริยา - อาการ - การกระทำ - อาหารการกิน

1. กินข้าวแกวไวทาน้ำ
2. แกงฉกโป้ง ไส่ฉนังฉั้ง เราจักเสี้ยกเพือมั้ง
3. ของมกบอ ซางฉับจำ ของมล่าบ ซางกำปอน
4. คนตาคีรุ่งคนถานอก คนตาคีไปบรอก คนตาคีรุ่งคนตาคี
5. คนหลวักให้ คนโบยไกรหัว
6. คั้นจักฟุ้งหื้อฟุ้งแรง คั้นจักแทงหื้อแทงแมน
7. ไกรเวยหื้อกลาน ไกรนานหื้อแลน
8. จักฉีกชัชะ จักฉีกเสี้ยกาย
9. จักหามก้อย จักสะพายก้นัก
10. จักหามก้อย เลยสะพานสองป่า ย่างกิมงาม เพียวตางกิมมาน
11. ตกตาเฟิ่นเป็นคิไกรหัว ตกตาคัวเป็นคิไกรให้
12. ฉนนำลายหื้อศกรูของ ฉนหยองเหาะหื้อแยงคุณ
13. ฉนหื้อคู้ หนหื้อคู้กัน
14. ฉนไคฉนสาว มีอวาเปิบพะ เสี้ยปะใส่ฉนนานตา
15. บัฉนฉนฉนเหี้ยกฉน
16. บางพรองอยู่กินไ้ บางพรองอยู่บนต้นไม้ไกรหัว
17. ปักเลื่อหื้อ เฟิ่นหันหลัง
18. ยามเกา กินหมากคัมเตายามแลง
19. ย่าฉี ๆ ซางซบหัก
20. วัคหัวเลวรูปฉน
21. สุ่มกพอเกลื่อ
22. สี่ฉนน้ำกังออก สี่ฉนน้ำตาออก
23. หนนำหลอมตาคอก
24. หลับคากำนน้ำฉน
25. อโกธออย่าหื้อเกิดพายุ หลอนเกินหื้อบรเทา

17. ภาษิตที่เกิดจากตนเอง

1. คอยขอกกลอยเขื่อน จักไฉนเง้นแทนคำเหลือง กันอกเนื่อง ๆ จักเป็นค
เนอเจ้า

2. คิดว่าตัวหิ้วกคือคนงาว คิดว่าตัวงาวคือคนหิ้วก

3. กุณหวนมีควาบอกต่อทุกคน โทษทานมีอย่าบอกควางาย

4. ตายยหน้า ยอหน้าหัน

5. เมื่อรู้ถึง น้ำพึ่งพ้องเหง

6. เมื่อรู้พอวาย เมื่อชววยพอเฉา

7. ฝนตกบ้นรองหลอ บ่มันตาบ่มันกับหัน

8. เพ็นวาเลื่อ ตัววาพระเจ้า

9. สิบเบี้ยปากหา บเทาหาเบี้ยในมือ

10. หลงเหยหลง เค้าคงป่าไม้ แทนหลงกว่า ไค้ชาววัน ยังกลับ

พอกพุกคั้นไค้หนหลัง หลงใจหลงคำหลงคั้นไค้

11. ออไค้เป็นพระยา มีมะทยาแพเพ็น

18. ภาษิตสร้างจากศีลธรรม - วัฒนธรรม - ศาสนา - วัด

1. กินก่อนทาน มานก่อนแดง

2. ใจใสเป็นบุญ ใจขุ่นเป็นบาป

3. ทางหมาลอกรัว ลูกขูขูลูกขุน คนเนรคุณรายหลังคี่หน้า

4. บัณฑิตพระ พอนับคำเหลือง บัณฑิตคอเฟื่อง พอนับสิบขาว

5. ประคั้นหื้อกู ประคั้นหื้อนี้

6. ผุ่งภิกษุเดร ยมเนรพระนอย ยังรู้เชื่อควยกินไฟ คี่เลวร้าย

ควรเชื่อลงใจ

7. พระโลกมะเหมือนคนจูงหนู โลกวิทูพระรู้อย่างแก่ พระภิกษุสงฆ์
เหมือนคนถือแส้ไล่ลูกไปบละ มนุษย์ทั้งหลาย/ฤษณะเหมือนหนูโตเท่าตามหาง
เพ็นจูงไปพัน ๆ ขวาง ๆ ขอบนูนหนทางลูออกทางขวาง

8. พระเจ้ารักตัวไขว้ ไปไขว้พระเจ้ารักเห็น
9. มารบมี มารบมีแตกลา
10. รักบ่เช่า พระเจ้าไขว้ไขว้ คือคนหนา
11. สาวชอบใจใครหัวซิก ๆ ที่พระใครลึกลั่นไปแอ่วบ้าน
12. ทนทางบ่เหี่ยว เหี่ยวเขาปรก เหมือนจักขอสู้เปิงกา

การจัดประเภทคุณลักษณะจริยธรรมที่ปรากฏในลานนาภาณิก

คุณลักษณะของจริยธรรม

ได้แก่คุณลักษณะที่เป็นแนวทางในการประพฤติตนเพื่ออยู่กันได้อย่างร่มเย็นในสังคม ซึ่งมีผู้ทรงคุณวุฒิ¹ ของกระทรวงศึกษาธิการได้แบ่งไว้ 11 ประเภท คือ

1. ความรับผิดชอบ
2. ความซื่อสัตย์
3. ความมีเหตุผล
4. ความกตัญญูทุกเวที
5. การรักษาระเบียบวินัย
6. ความเสียสละ
7. ความสามัคคี
8. การประหยัด
9. ความยุติธรรม
10. ความอดุสาหะ
11. ความเมตตากรุณา

คุณลักษณะจริยธรรมทั้ง 11 ประเภทนี้ ในลานนาภาณิกได้มีสาระพอจะจัดประเภทของลานนาภาณิกตามคุณลักษณะจริยธรรมให้เห็นชัดได้ ดังต่อไปนี้

1. ความรับผิดชอบ

ความรับผิดชอบ หมายถึง ความตั้งใจที่จะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความผูกพันและความละเอียดรอบครอบ ยอมรับผลการกระทำในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตาม

¹โครงสร้างของคุณลักษณะของจริยธรรม (ผู้ทรงคุณวุฒิได้ปรับปรุงแล้ว) แผนโรเนียวของคณะกรรมการวัฒนธรรม ปี 2523

ความมุ่งหมาย ทั้งพยายามที่จะปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดีขึ้น ซึ่งจะสังเกตจากพฤติกรรมต่อไปนี้

การเอาใจใส่ในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อผลงานนั้น ๆ
 การซื้อสัตย์ต่อหน้าที่โดยไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนตัว
 การเคารพต่อระเบียบกฎเกณฑ์และมีวินัยในตนเอง
 การมีอารมณ์หนักแน่น เมื่อเผชิญกับอุปสรรค
 การรู้จักหน้าที่และกระทำตามหน้าที่เป็นอย่างดี
 การมีความเพียรพยายาม
 การมีความละเอียดรอบคอบ
 การใช้ความสามารถอย่างเต็มที่
 การปรับปรุงงานในหน้าที่ให้ดีขึ้นทั้งของตนเองและสังคม
 การตรงต่อเวลา
 การยอมรับผลการกระทำของตน
 คังภานิตต่อไปนี้

ภานิต	คำแปล	ความหมาย
กามคันหา พาทือลวงล้ำ ยังเกิดใหม่สันดาน	กามคันหา ย่อมชักนำให้ ทำผิด ทำให้เกิดความ เดือดร้อน	จงระวังกามคันหาให้มาก อย่าตกอยู่ในอำนาจของมัน เพราะจะได้รับความเดือดร้อน
กำพร้าวอยยังแควน กำพร้าวแม่ดินแควนเต้งเหยิง	กำพร้าวคอยยังชั่ว กำพร้าวแม่ ดินแควนโตงเตง	แม้มีความสำคัญกว่าพอ ในการรับผิดชอบต่อดูก ตรงกับ ภานิตภาคกลางว่า "เสียพอ เหมือนถ่อหัก เสียแม่เหมือน แพแตก"

ภาพิต	คำแปล	ความหมาย
กินก่อนทาน มานก่อนแต่ง กินข้าวแล้วนอน ผีขึ้นพร ท้อวัน 7 เพื่อ กินข้าวแล้ว เยี่ยะการเยี่ยะงาน พาลูก พาหลานเป็นหนี้เป็นข้า	กินอาหารก่อนทำบุญ มีกรรมก่อนแต่งงาน กินข้าวแล้วนอนพักผ่อน มีจะให้พรวันละ 7 ครั้ง กินข้าวแล้วทำงานเลย จะทำ ให้ลูกหลานเป็นหนี้เป็นทาส เขา	อย่างซึ่งสุกก่อนหาม เมื่อรับประทานอาหารแล้ว ควรพักผ่อนสักครู่หนึ่ง แล้วจึง ค่อยลงมือทำงานต่อไป เหมือน ได้รับพรจากผี เพราะทำ เหมือนขี้เกียจ แค่นี้ก็มีสุขภาพ ดี คนใดรับประทานอาหารแล้ว ลงมือทำงานทันที จะทำให้ สุขภาพเสื่อมอายุสั้น
กินเข้างายแล้วนอน กิน เข้ตอนแหว แหว ๆ แหว่ง ๆ พิภพกินน้ำแกงถ้วยเกา	กินข้าวเข้แล้วนอน กิน ข้าวเที่ยงแล้วเขี้ยว ก็แหว่เขี้ยว กลับมากินน้ำแกงถ้วยเกา	อย่ามัวแหว่เขี้ยวไม่รู้จัก ทำงาน จะทำให้ยากจน ต่อไป จะไม่มีอะไรกิน
กินทางดี ขี้ทางยัง	ใช้การกินแทนการหลบ งาน ใช้การไปถ่ายอุจจาระ เป็นการหยุดพักงาน	คนเกียจคร้าน มักหลบ เลี้ยงงาน
กินหื้อพอกาบ หาบหื้อ พอแรง แปลงหื้อพอไ้ ไขหื้อ พอนอน	ถ้าจะกินให้คุ้มมือหนึ่ง จะ หาบของให้พอกำลังคน จะทำ สิ่งใดให้พอใช้สอย แม้ป่วยไข้ ก็ให้พอกันหมด	ให้พุดจริงทำจริง ทุกอย่าง ให้เต็มความสามารถ

ภาพิต	คำแปล	ความหมาย
แกเพราะกินข้าว เสา เพราะเกิดเมิน	แกเพราะกินข้าว เสาชรา เพราะเกิดนาน	คนโง่เง่าแก่เปล่า ๆ ไม่มี ประสบการณ์ ความรู้
เก็บผักลดทักหัว ตกข้าว ลดอาบนํ้า	เมื่อไปเก็บผักควรจะหักฝืน มาด้วย เมื่อตกสะพานก็ควร อาบนํ้าเสียเลย	ไม่ควรปล่อยเวลาให้ล่วงไป โดยเปล่าประโยชน์
ชาหน้าบเทาชาหลัง	ชาหน้าไม่เทาชาหลัง	ของเดิมที่เราเมื่อนั้นมีค่า มากกว่าของที่เราย้ายไปเอา มาใหม่ การจะรักษาของเก่าไว้
ข้ามข้าวพัน อย่าพึ่งหมกน แยงเงา	ข้ามสะพานยังไม่พ้น อย่ารีบ ชมตัวกูเงา	ไม่ควรดูยอตนก่อนงานเสร็จ
ของบักนรู้เน่า ของบักเฒ่า รู้ลืม	ของควรกินแต่ไม่กินยอมจะ เน่าจะเสีย วิชาการใดไม่ขยัน เน่าเรียนเขียนอ่านก็จะลืมได้	ให้รู้จักทำสิ่งใดก่อนถึงใจ หลัง ส่วนวิชานั้นต้องขยันท่องมัน
คนโบไซหลายเพื่อ	คนโง่ต้องใช้หลายครั้ง	ต้องใช้คนโง่ทำงานหลาย ครั้ง กว่าทำได้ถูกต้อง
คนหมั่นตายหลังคาน คนคร้านตายหลังหัก	คนขยันจะตายเพราะหลัง คาน คนขี้เกียจตายเพราะ หลังหัก	คนขยันทำงานเป็นประจำ ย่อมดี คนขี้เกียจสะสมงานไว้ทำ ทีเดียว มักจะตายเพราะหลังหัก

ภาพิต	คำแปล	ความหมาย
คนหลับลูกเข่า กินผัก ยอดปลาย คนหลับลูกขวย กินผักยอดเค่า	คนตื่นเข้าไค้กินยอดผัก ตื่นสายไค้กินโคนผัก	คนตื่นเข้ายอมมีโอกา สได้เลือกสิ่งดี ๆ ไค้ ส่วนคน ตื่นสายไม่มีโอกาสในการเลือก เพราะจะมีแต่ของเหลือ
คำปากว่าแต่ ใจแม่ไป หลาย ปากว่าคายใช้การไม่ได้	พูดแต่ปาก ใจไม่จริงค้าย พูดเปล่า ๆ ใช้การไม่ได้	คำพูดนั้นพูดจริง ทว่าใจคิด ไปหลายทางพูดเปล่า ๆ ใช้การ ไม่ได้เลย ปากกับใจไม่ตรงกัน
คำขายพูดตื่น แหนมที่อื่นอยู่ บ้านมคาย	คำขายขาดทุนดีกว่า วิ่งเล่นอยู่กับบ้าน	ถ้าคำขายแล้วขาดทุน อยู่ บ้านเฉย ๆ ดีกว่าเพราะไม่ ต้องเสียอะไร
คายไค้เอาไปแพ้ว หรือ คายไค้พาบินบไค้	คายไค้แต่เอาไปไม่ไหว หรือคายไค้แต่พาบินไปไม่ได้	มีแต่ความคิดไม่สามารถ ทำตามความคิดนั้นได้
ใครเป็นข้าให้อยู่คาย	อยากจะเป็นทาสก็อยู่เฉย ๆ	อยากเป็นทาสเขาให้อยู่ เฉย ๆ ไม่ต้องทำอะไร
ใครเย็นให้อาบน้ำวังหิน ใครมีสินให้อำใครขึ้นสวรรค์ ขึ้นฟ้า ให้อำเจ้าเอาของ	ต้องการเย็นชุ่มฉ่ำต้อง อาบน้ำในลำธาร ต้องการ ขึ้นสวรรค์วิมานให้มาเจ้า เอาของ	อยากจะทำเย็นชุ่มเย็นให้อา บน้ำจากวังหิน ¹ อยากมีเงินให้ คำขาย อยากขึ้นสวรรค์ขึ้นฟ้า ให้มาเจ้าทรัพย์ เพื่อเอาทรัพย์

¹น้ำวังหินหมายถึงคนที่อยากอยู่ร่มเย็น ต้องมีขันที ความอดทน โสรัจจะ ความสงบ
เสถียรใจ อยากจะมีที่สให้หมั้นค่านั้น คือสละความชั่วประพฤติกความดีจะได้บุญกุศลเป็น
กำไร อยากจะขึ้นสู่สวรรค์ต้องตัดกิเลสอันเป็นเจ้าของจิตใจได้แก่ การตัดมา โลกะความโลภ
โทสะ ความโกรธ โมหะ ความลุ่มหลง ให้หมดสิ้น

ภาพิต	คำแปล	ความหมาย
งาข้างหักชำเือก คนหลับ เค็กมเสียการ	งาข้างหักในเวลาสู้รบ คน นอนดึกไม่เสียงาน	งาข้างหักในการสู้รบกับ ข้าศึกศัตรู คนนอนดึกไม่เสียงาน เมื่อลงมือทำงานได้แล้วต้องทำ ให้ถึงที่สุด
จะคิดการใด รวบสามหามสี่ มือซ้ายกำปลา มือขวากำขึ้น ปลาข้างคั่นตกไป บ่หอนไค้กิน	จะคิดทำงานสิ่งใดทีละสาม สี่อย่าง มือซ้ายถือปลา มือขวา ถือเนื้อ ปลามักจะคั่นหลุดไป จะไม่ได้กิน	จะคิดทำงานสิ่งใดทีละสาม สี่อย่างจะไม่มีทางทำสำเร็จได้ ในเวลาเดียวกัน มือซ้ายถือปลา มือขวาดึงขึ้นปลา ก็จะคั่นหลุด มือไป ผลสุดท้ายจะไม่ได้กิน อะไรเลย หรืออย่าจับปลา สองมือ
จักไปเข้าบ้านเมื่อท่าน เสียของ จักไปลงหนองเมื่อ ปลาท่านหาย	อย่าไปบ้านท่านในขณะที่ ของท่านกำลังหาย อย่าไป ลงหนองน้ำเมื่อปลาท่านกำลัง หาย	สอนให้รู้จักกาลเทศะ ความ ควรไม่ควร ถ้าไม่รู้จักสิ่งเหล่านี้ นี้ ก็วจะกลายเป็นแพะรับบาป ไป
จักหนีหื้อเฟิ่นเสียคาย จักตายหื้อเฟิ่นได้เล่าไว้	จะหนีให้เขาเสียคายจะตาย ให้เขาสรรเสริญ	ทำตัวให้เป็นประโยชน์ไว้ เมื่อหนีไปหรือตายไปคนเหล่านั้น จะได้สรรเสริญ

ภาพิต	คำแปล	ความหมาย
สินไกล่หมา ปลาไกล่แมว ของกินแมวรักษา ของกินหมา บ่อเอาไว้ ความโม้กับผู้รักษา	เนื้อไกล่หมาปลาไกล่แมว ของกินแมวไม่รักษา ของกิน หมาไม่เก็บไว้ ความโง่อยู่ที่ คนเก็บ	อย่าโทษหมาหรือแมวเมื่อ เราเก็บรักษาเนื้อปลาไม่ดี ไม่ระวังของหรือสอนไม่ให้โทษ คนอื่นนั่นเอง
เชื่อมะแดงลายมันทั้งชั้น ข้าง	พัชร์แดงไทยขอมไม่ขึ้นร้าน	คนที่ไม่เอาไหน ใครจะ ส่งเสริมอย่างไรก็เอาดีไม่ได้
คำพี่เจ็บทอง คำน้อง เจ็บใจ	คำพี่เจ็บทอง คำน้อง เจ็บใจ	จะคำว่าใครควรพิจารณา ให้รอบคอบ อาจจะกระทบ กระเทือนญาติพี่น้องเขา
คำน้ำหื้อเห็นทราย นอนหงาย หื้อเห็นท้องฟ้า	คำน้ำให้เห็นถึงทราย นอน หงายก็ให้เห็นถึงฟ้า	ควรจะทำอะไรให้ทำจริง เห็นผลจริง อย่าเหลวไหล
ตกก่อนเป็นขุน ตกหลัง เป็นไพร	ถึงก่อนเป็นขุนถึงทีหลังเป็น ไพร	ทำอะไรก่อนจะได้เป็นเจ้า เป็นนาย ถ้าทำทีหลังจะได้เป็น ลูกน้องเขา
ตีหัวฟากสนั่นหัวฟา ตีหัวหมา หื้อผอหน้าเจ้า	ทุบกระดานก็สะเทือนถึงฝา จะตีหมาให้ดูหน้าเจ้าของด้วย	จะทำอะไร อย่ากระทบ กระเทือนคนอื่น
บ่ไค่จีนบ่พัน บ่ไค่สนบ่ลาม	ไม่ได้เนื้อไม่พัน ไม่ได้เนื้อ สนไม่ลาม	จับที่มันคันไค่ตาย

ภาพิต	คำแปล	ความหมาย
ปะทุบันทึ่วทุ ปะตังบันทึ่อผี	พบพระถวายให้พระ พบผีให้ผี	คนไร้ประโยชน์ไม่มีใคร ต้องการพบพระก็ถวายพระ พบผีก็ให้ผีไป
ปลาตัวเดียวเน่าทั้งร่า ร่าตัวเดียวเน่าทั้งโอ่ง	ปลาตัวเดียวเน่าทั้งตะกร้า ปลาร้าตัวเดียวเหม็นทั้งไห	เสียคนเดียว ทำให้เสียทั้งหมด
ไปทางหน้าหื้อเสียขวมอ ทางหลัง ส้มอะสังจะไคว	ไปทางหน้าให้เสียขวมอ หลังส้มอะไรจะไคว	เป็นคำสั่งเตือนสติคนชั่วหลง ชั่วส้ม เพื่อให้รอบคอบ
เมื่อรู้คำพระเจ้า พอเข้า ไปอยู่ในโลง	เมื่อรู้คำสั่งสอนของพระเจ้า ก็เข้าวัชรามากแล้ว ทำอะไร ไม่ได้	คนล้มตัวอยู่ด้วยความประมาท ไม่สร้างควมดีไว้ เมื่อนี้จะ สร้างขึ้นมาทีหลังก็ยากจะ แล้ว หรือพอสำนึกตัวได้ก็สาย เสียแล้ว พอรู้คำสั่งสอนของ พระพุทธเจ้าก็พอดี เข้าไปอยู่ใน โลงศพ
ไม่ควรเห็นชู้ดีกว่าได้	ไม่ควรเห็นชู้ดีกว่าได้	อย่าเห็นคนอื่นดีกว่าญาติ พี่น้องตัว โดยเฉพาะพี่น้องที่สืบ สายโลหิตเดียวกัน
ผิวแก้ว เบี้ยแก้ว	ผิวดี เบี้ยดี	ผิวเป็นคนดี เบี้ยก็เป็นคนดี ทำอะไรก็เจริญก้าวหน้า

ภาวืต	คำแปล	ความหมาย
พ่อขายลูกเข้าหื้อผอสี แจ่งบ้าน แม่จึงลูกเข้าหื้อ ผอสีแจ่งเรือน	พอบ้านเมื่อตื่นขึ้นมาให้ลูกลืม บ้าน แม่เรือนตื่นเข้าขึ้นมาให้ ลูกลืมเรือน	สามีจะต้องดูแลความเป็นอยู่ ของครอบครัว ส่วนภรรยาต้อง ดูแลความเป็นไปภายในบ้านให้ เรียบร้อยเป็นความรับผิดชอบ ของสามีภรรยา
เพิ่นกำหื้อเรากอมเพิ่น กอมหื้อเรากำ	เมื่อเขากำให้เรากอม เมื่อ เขากอมให้เรากำ	อย่าอยู่เฉย ๆ จงทำตัวให้เป็น ประโยชน์แก่สังคมตามความ สามารถ
มีลูกคนเดียวเหมือนดอก ไม้ห้อยหู มีลูกสองคนเหมือน ผ้าสีชมพูพาดบา มีสามคน ร้องรำกีน	มีลูกคนเดียวเหมือนดอกไม้ ห้อยหู มีลูกสองคนเหมือนผ้าสีชมพู พาดบา มีสามคนร้องรำโรคอทิวา	การมีลูกควรมี 1 หรือ 2 คน ถ้ามีมากจะพบแต่ความลำบาก เป็นการวางแผนครอบครัวของ คนโบราณ
เมื่อคืนเป็นควัน เมื่อวัน เป็นเปลาว	ตอนกลางคืนเป็นควัน ตอน กลางวันเป็นเปลาว	กลางคืนคิด กลางวันทำงาน
เยี่ยะอะสังหื้อรู้จักประ มาณ กระทำการหื้อรู้จัก พักผ่อน แรงตัวอ่อนอย่าไป หาบหนัก กันเอวบหักหลัง กจักก่อง	ทำอะไรให้รู้จักประมาณ ทำงานให้รู้จักพักผ่อน กำลังน้อย ไม่ควรหาบหนัก ถ้าเอวไม่หัก หลังก็จะไก่อ	ให้รู้จักประมาณในแรง หรือ กำลังของตนและการทำงานให้ รู้จักพักผ่อนบ้าง อย่ามุ่งแต่งาน อย่างเดียว
ไม้ไค่นยามลม คนชม ยามเยี่ยะการ	ไม้ไค่นเมื่อมีลม คนจะรวม เมื่อทำงาน	ค่าของคนอยู่ที่ผลงาน

ภาพิต	คำแปล	ความหมาย
ไม่สาลำคุ่ม	ไม่สอยผลไม้นานเกินไป	กว่าจะรู้ตัวก็สายเสียแล้ว
รู้วิสัยเหมือนลวารู้หอ ผดในคอรูพื้น	รู้วิสัยจะว่ารู้ใจเงินห่อโผล่ ถึงคอรูพื้นเพเดิม	ต่างคนต่างก็รู้กันเสีย ถ้าทำ นอง "ไก่เห็นตีนงู งูเห็นนมไก่"
ศาสตร์ศิลป์คืออย่าให้ทาง ตน วัตถุมงคลอย่างหื้อพรากร ข้าง	ศาสตร์ศิลป์คืออย่าให้ทางตน วัตถุมงคลต้องติดกายไว้	มีสิ่งที่สำคัญเป็นสิ่งที่สำคัญ อย่าได้ เอาไว้ทางกายตน เพราะสิ่งมีค่า ใครก็รักษาไว้อย่างดีใกล้ ๆ ตัว
สิบเบี้ยฝ่ายน้ำ น้องใฝ่ใจ ถือ ห้าเบี้ยในมือควางวัดรับ หัว น้องกำสองมือน้องหื้อ สองสาว ขาวดำเอาคู่เหื้อ	สิบเบี้ยอยู่ในน้าน้องมุ่งจะ เอา ห้าเบี้ยในมือเสียโดย พลัน น้องจับทั้งสองมือขาวดำ เอาทุกอนิค	คนที่มีความใจไม่มั่นคง มีความ อยากได้ในสิ่งที่ตนไม่มีเอามาเป็น สมบัติผลสุกท้ายก็พลาคเพราะ การกระทำที่ชั่ว ๆ
หน้าเหลื่อมตาลอก	หน้าทะเล้น	เป็นคนไม่รู้จักกาละเทศะ มีแต่เล่นตลอดเวลา
หลับตาคำน้าขุน	หลับตาในน้ำขุน	ทำงานอย่างไม่เข้าใจงาน งมเอาทำไป
อย่าใจม่อว่าจักใหม่	อย่าใจง่ายทำอะไรไม่รู้ จักคิด	ต้องพิจารณาให้รอบคอบ เสียก่อนที่จะตัดสินใจทำอะไร
อย่าใช้ไปผู้เดียวเมื่อคำ	อย่าไปไหนคนเดียวในตอน กลางคืน	ทำอะไรไม่ควรประมาท

ภาพิต	คำแปล	ความหมาย
อย่าเง้งเห็นแต่ที่ไกลเช่น หื้อมีใจเหมือนเรือกระวาว ลุ่มขวาง	อย่างมองเห็นแต่สิ่งที่ไกล ๆ ให้มองสิ่งที่ไกล เหมือนเรือ 20 วา ผูกขวาง	มองให้รอบตัวพิจารณา โดยรอบคอบที่จะทำอะไรให้คิดถึง กาลไกล
อย่าปิดเสื้อหื้อเห็นหลัง	อย่าเปิดเสื้อให้คนอื่นเห็น หลัง	อย่าสาวไส้ให้กากิน
อย่าพันพราเข้ามาน	อย่าพันมิดเข้าหาตัว	อย่าพันมิดเข้าหาตัวเอง เพราะอันตรายมาก
อย่าถูงกลางกาด	อย่าเป็นนักแสดงกลางตลาด	อย่าเป็นนักแสดงกลางตลาด
อย่าเอาปุ่หมอนเป็นคนเรือน	อย่าเอาปุ่หวดเป็นคนโนเรือน	อย่าเอาปุ่หวดเป็นคนโนเรือน

2) ความซื่อสัตย์

ความซื่อสัตย์ หมายถึง การประพฤติอย่างเหมาะสมและตรงต่อความเป็นจริง
ประพฤติอย่างตรงไปตรงมา ทั้งกาย วาจา ใจ ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ซึ่งจะสังเกตจาก
พฤติกรรมต่อไปนี้

การไม่สับปลับกลับลอก

การไม่คล้อยตามพวกที่ฉ้อโกงหรือชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย

ความมั่นคงต่อการกระทำดีของตน

การไม่คดโกงตามตั้งใจทำจริง

การประพฤติตรงตามพูดและคิด

การไม่เอาเวลาทำงานในหน้าที่ไปใช้ทำประโยชน์ส่วนตัว

การประพฤติตรงไปตรงมาไม่คิดคดต่อผู้อื่น

การไม่ชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย

การไม่ส่อพลอเพื่อหาประโยชน์ส่วนตัว

ภาษิต	คำแปล	ความหมาย
กินอิมนอนบ่หลับ	กินอิมแล้วนอนไม่หลับ	เลี้ยงชีพโดยไม่ชอบ แม้จะได้ทรัพย์มาเลี้ยงตัว แต่ในกังวลหวาดกลัวต่าง ๆ หรือคนที่มีความสบายกาย แต่ทุกข์ใจ
คำปากว่าแล้วก็แล้ว หึง ใจมากมวงสุดในสุดหึง หน่วยหึงขวัน	ปากพูดอย่างใดใจก็เป็นอย่างนั้น เหมือนมะม่วงสุกยอมสุกทั้งลูกทั้งขั้ว	ใจกับปากตรงกัน

ภาษิต	คำแปล	ความหมาย
คำปากว่าแต่ใจในหลอ แหล เจ้าจี้คอกแคฟู่แท่แถม เหลน	ปากพูดความจริงแต่ใจตอแหล เจ้าคอกแคคคุมพูดจริงแถมเลน	ใจกับปากไม่ตรงกัน
คำปากว่าแล้วใจในก็จริง คำฟู่ แม่ยิงว่าไหนเป็นหัน	ปากพูดแล้วใจจริงด้วย คำ พูดผู้หญิงว่าอย่างใด เป็นนั้น	ยืนยันปากกับใจตรงกัน
คำปากว่าแต่ใจในก็เต็ม ชาติคนเต็มฟู่ไหนมีหัน	ปากว่าจริงใจก็จริงตาม ด้วยธรรมชาติคนเก่าพูดใด เป็นนั้น	ยืนยันปากกับใจตรงกัน
จักกั๋วหื้อกั๋วคอง จักกู หื้ออูคองข้าง	จะคอกให้คอกเหมือนคอง เมื่อจะโตให้โตเหมือนคองข้าง	ถึงจะจนให้ทำตัวอย่างงู จะชูคอให้สง่า ถ้าจะรวยให้รวย ถึงเศรษฐี
จุเพิ่นเมาบ่เอาเพิ่นแท้	หลอกให้เขาหลงแต่ไม่เอา เขาจริง	หลอกให้เขารักแต่ไม่จริงใจ
เจ้าว่าว่าทวยเจ้า	เจ้านายพูดให้พูดตามเจ้า นาย	เจ้านายพูดอย่างไรก็เอออ ตาม
ถอดตงหื้อหล่มของ	ดึงตงออกให้เขาตกของ	ทำอุบายให้เขาหลงกล
นายว่ารัก หากรักหลาย ใจ บ่รักแต่ใจจิตแต่ได้	น้องว่ารักแต่เป็นรักหลายใจ ไม่ใช่รักที่เกิดจากจิตจากใจ แท้ ๆ	รักแต่ปากพูดแต่ปากไม่มี ความหมายที่จะมั่นใจได้เลย

ภาพิต	คำแปล	ความหมาย
นายไต่กินปลา ลวดลา เสียขึ้นคิรอกข้าปรารมภ์ น้ำใสทางซอก น้ำขุ่น กลางวัง	น้องไต่กินปลาเลยทิ้งเนื้อ ไม่คิดถึงพี่ที่อาลัยคิดถึง น้ำใสทางซอก น้ำขุ่น กลางวัง	ไต่ใหม่แล้วลืมเก่า คนที่มีความรู้น้อยแต่ใจ สะอาด
บ่มีแห ช่างปะปลาออก แหล้นหาค บ่มีสินาทช่างปะ กว้างปะฟาน	ไม่มีแหมักจะพบปลาออกมา เล้นหาคทราย ไม่มีสินาทมักจะ พบแก่ง พบกว้าง	คนเรามักจะพบเห็นสิ่งที่ ไม่นึกไม่ฝันแต่สิ่งนั้นเราไม่อาจจะ เอาเป็นกรรมสิทธิ์ของเราได้ เพียงแต่นานไป
โบราณว่าไว้ อย่ายับ ควายเปื้อนจับอกไฟเจียน ข้างเห็นเข้าบ้าน	อย่าจับควายที่กำลังคุ้ย เพราะมากเจ็บ อย่าจุดบ้องไฟ ที่วิ่งไปทางราบ เพราะมักจะ เสี่ยงเข้าบ้าน	จะทำอะไรต้องคิดให้รอบคอบ อย่าเสี่ยงอันตรายจนเกินไป
ใบบัวห่อข้าง ทางนา ซ่อนหอย เส้นผมบังคอบที่ไหนด จักกุ่ม จักเอาอะสิ่งมาบังห่อ หุ้ม ยังควนไฟนั้นไว้	ใบบัวห่อข้าง ทางเดินน้ำ ปิดบังหอย เส้นผมบังภูเขามัน ไม่มีคได้ เราจะเอาอะไรมา ห่อควนไฟ	ความชั่ว ไม่อาจจะปิดบัง ได้ ขึ้นชื่อว่าความลับไม่มีในโลก
ปากเป็นธรรม ใจคำ เหมือนหมิ่นหม่อ	พูดแต่เรื่องศีลธรรม แต่ใจ คำเหมือนหมิ่นหม่อ	เหมือนมือถือสาปากถือศีล หรือปากปราศรัยน้ำใจเชือดคอ

ภาพิต	คำแปล	ความหมาย
ปิดเสื้อหือหันค่านหลัง	เปิดเสื้อให้เห็นค่านหลัง	อย่าเปิดเผยความผิด ของตัวให้คนอื่นฟัง ท่านองสาวได้ ให้กาเกิน
พระเจ้าวัดทัวบให้ ไปให้พระเจ้าวัดเพ็น	พระเจ้าวัดตัวเองไม่ให้ ไปให้พระเจ้าวัดอื่น	บุชชาชาติอื่นมากกว่าชาติตน หรือรักคนอื่นมากกว่าพวกของตัว
ฟาร่องก่อนฝน คนโวก่อน สร้าง	ฟาร่องก่อนฝนตก คนคุย โอ้อวดก่อนที่จะทำงาน	ฟาร่องก่อนฝนตก ฝนมักไม่ตก คนโวก่อนทำงานมักจะทำงานไม่ สำเร็จ คือเชื่อไม่ได้ทั้ง 2 อย่าง
ไม้คคเอาแปลงขอ เหล็กงอเอาแปลงเคียว	ไม้คคเอามาทำขอ เหล็ก งอเอามาทำเคียว	คคไม้คคเหล็กทำประโยชน์ ได้ แต่คนคคใช้ไม่ได้เลย
เยียะอะสังหือเยียะแท้ ๆ เยียะ ๆ ย้อ ๆ แยะ ๆ ม่เป็น ผล	ทำอะไรให้ทำจริง ๆ ทำ เพยะ ๆ แหยะ ๆ ไม่เป็น ผลอะไร	สอนให้เป็นคนจริงทำจริง พูดจริง
ยามเมื่อเป็นคี้ หากมีเก้า ป่า แ่งทวยมามช่า ซาตา ลงพงศ์พันธุ์พิน่า บ่เหลียว นอหน้ามาไซ	ยามเมื่อร่ำรวยมีป่า 9 คนก็ตามคิคไม้ซาดเมื่อยาม ยากจนลงญาติพี่น้องคนใดก็ ไม่ยอมเหลียวมาดูแลเยี่ยม เยียน	เข้าท่านองเพื่อนกินหาง่าย เพื่อนตายหายากเพราะยามมี เงินทองก็มาห้อมล้อม ยามยากจน หาใครรักคนก็ไม่มี เพราะนับถือ กันคคกันที่เงิน
เราคิคหือยาว พ้อยสาว หือสั้น มาคคับันพันคำคิค	เราคิคจะให้ยี้คยาวออก ไปอีก แต่กลับคึงเข้ามาให้สั้น คคพันความคิดเสียหมด	ใจไม่ตรงกันยากที่จะอยู่รวม กันคคไปได้

ภาษิต	คำแปล	ความหมาย
เขี้ยวปลอมฟัน สะเลี่ยม ปลอมใบ สิบคนพรว บเหาคมขวาน หลานสิบคน บเหาลูกเท่า ลูกสิบปลาย ยังยายอยู่เฝ้า บเหามีแยงรวมซอน หนทางบเหี้ยว เหลียวเข้า ป่ารก เหมือนจับผู้เหิงคา อย่าชนคำไปมา อย่าคาตาช้าง อย่าขวกเหลาตาปลอม อย่าจ่ายเงินผิด อย่านั่งโกดังเงินคำ อย่าเป็นอนลายมักดวงสุข อย่าปลิ้นกะปือเมือง	ปลิวสวจะปลอมกับน้ำฝน สะเคามีใบปนอยู่ด้วย สิบคนมีไม้เท่าหนึ่งคน ขวาน หลานสิบคนไม่เท่าลูก หนึ่งคน ลูกสิบคนไม่เท่าเมีย รักหนึ่งคน ทางเดินมีไม้เดินกลับไป เดินในป่ารก ทุเบื่อนจะไม่ เหมาะ อย่าชนคำพูดไปมา อย่าเอาของค้างไว้ใน ตาช้าง อย่าแกะดวงตราปลอม อย่าจ่ายเงินปลอม อย่านั่งโกดังเงินถุงทอง อย่าเป็นเพื่อนเอาแต่ทางสุข อย่าลวงกระบิลเมือง	คนฉวยโอกาสเอาความดี คนอื่นมาเป็นของตนไม่ดี ภรรยาที่รักเป็นคู่ร่วมทุกข์ ร่วมสุข ไม่ว่าเจ็บไข้ได้ป่วย ตลอดถึงชราและตายจากกัน ไม่เดินตามแบบแผนประเพณี เป็นการที่ไม่สมควร ไม่นำเอาคำพูดไป ๆ มา ๆ คือไม่ให้กันทานั่นเอง ไม่ให้โกงตาช้าง อย่าแกะดวงตราปลอม ให้รู้จักซื้อสัจย์ อย่านั่งโกดังเงินถุงทอง อย่าเป็นเพื่อนเอาแต่ทางสุข ให้ปฏิบัติตามระเบียบแบบแผน

ภาษา	คำแปล	ความหมาย
อย่าดูศาสนา	อย่าโกหกศาสนา	อย่าหลอกพระหลอกสงฆ์
อย่าขายคันทนา	อย่าเคลื่อนย้ายคันทนา	อย่าโกงที่ดินของผู้อื่น
อย่าใส่มนต์เมียท่าน	อย่าทำเสน่ห์เมียคนอื่น	ไม่ควรหลอกหลวงผู้อื่น
อย่าห่อข้าวหื้อข้าท่านหนี	อย่าห่อข้าวให้ทาสท่านหนี	อย่าช่วยเหลือให้ทาสท่านหนี
อย่าเหลนฐักันควยเมียท่าน	อย่าเป็นฐักับเมียผู้อื่น	อย่าเป็นฐักับเมียผู้อื่น
อย่าอ่านหนังสือหาย	อย่าอ่านหนังสือตกหรืออ่าน ข้ามข้อความ	อย่าอ่านหนังสือตกหรืออ่าน ข้ามทำให้ใจความหนังสือผิดแผก ออกไป
อย่าเอาข้าวของท่านเป็น เมีย เสียมากกว่าได้ ได้นักกว่า มี เต็มว่าเป็นคี่ก็ว่าเป็นข้า ท่าน	อย่าเอาทาสีท่านเป็นเมียมี แต่ทางเสียอย่างเดี๋ยวจึงจะดี อย่างไรก็ชื่อว่าป็นทาสท่าน	อย่าเอาสิ่งของที่ป็นกรรมสิทธิ์ ของผู้อื่นมาเป็นสมบัติของตัว มีแต่ทางเสียเปรียบ
อาบนํ้าที่โหนดสีโคลที่นั่น	อาบนํ้าที่โหนดสีโคลที่นั่น	คนหลายใจหลายเจ้านาย ทำงานที่หนึ่งกินที่หนึ่งเป็นคน เลอะเลอะไม่คี่

3. ความมีเหตุผล

ความมีเหตุผล หมายถึง ความสามารถในการใช้ปัญญาในการประพฤติปฏิบัติ รู้จักไตร่ตรอง พิจารณาให้ประจักษ์ ไม่หลงงมงาย มีความยับยั้งชั่งใจ โดยไม่ผูกพันกับอารมณ์ และความยึดมั่นของตนเองที่มีอยู่เดิม ซึ่งอาจนึกได้ ซึ่งจะสังเกตจากพฤติกรรมต่อไปนี้

ไม่ลุ่มหลง เพราะความเชื่อถืออย่างงมงาย อวิชา

ไม่ยึดถือตัวตนเอง หรือบุคคลเป็นใหญ่ หรือการกระทำดังงมงาย

ไม่สรุปเอาอย่างง่าย ๆ โดยไม่ใช้เหตุผลอย่างรอบคอบ

ใช้วิธีแห่งประชาธิปไตย ประกอบด้วย การยอมรับ การคิดพิจารณา การใช้วิธี

การหาปัญหา

ไตร่ตรองอย่างรอบคอบแล้วจึงตัดสินใจ

รู้จักควบคุมอารมณ์ คือมีสติยับยั้งชั่งใจ

รู้จักชม ความโลภ ความโกรธ ความหลงผิด

การหนีออกจากความเคยชินที่ผิด ๆ

รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณตน รู้จักกาละ รู้จักเทศะ ไม่เป็นคน

ดูเบาเรื่องง่าย

ภาษิต	คำแปล	ความหมาย
กินข้าวหืดไว้น้ำ	ทานอาหารให้ไวสำหรับน้ำ	ทานอาหารอย่าให้เต็มเกินไป ไวคือน้ำข้าง จะทำอะไรควรทำในพอดี
เก็บคำแมงป่องไม่ทำ เก็บคำแมงป่องไปสวน	เชื่อคำผู้หญิงเมื่ออยู่ที่หน้า หรือเมื่ออยู่ในสวนดอกไม้	เป็นคำเปรียบเทียบกับคนที่ไม่รู้จักใช้ความคิดของตนให้เป็นประโยชน์ คอยแต่ถามคนอื่นว่าไป

ภาพิต	คำแปล	ความหมาย
ขออย่าเอาจัก ลักอย่า เอาหนอย	ขออย่าเอามาก ขโมยอย่า เอาผิดเคียว	ทำอะไรรู้จักดูความเหมาะสม เสียก่อนจึงจะปลอดภัย สำหรับตนเอง
ขึ้นักหมาบกิน	ขึ้นักหมาไม่กิน	อย่าทำอะไรเกินพอดี
ชีเรือ่นำนองซ่อนสอง ข้างหลม	ชีเรือ่ตอนำนอง หากชี สองคนมักจะลม	ในชีวิตคู่ถ้าเมียขอมมี 2 คน ถ้าเกิดมีมือที่สามเข้ามาอีก ชีวิตคู่ขอมแตกร้างได้
คิดว่าตัวหัดวคือคนงาว คิดว่าตัวงาวคือคนหลวก	คิดว่าตัวฉลาดคือคนโง่ คิดว่าตัวโง่คือคนฉลาด	อวดรู้ฉลาดเป็นสมบัติ ของคนโง่ คนฉลาดมักอ่อนน้อม กลมตัว
เคร่งลำช่วงปุด	ตั้งมากเกินไปมักขาด	สอนให้ตั้งอยู่ท่ามกลาง พอดี ๆ ไม่ถึงไม่หย่อนเกินไป
ใครมีเงินมีค่า หื้อหมั้น คิดหมั้นสร้าง ใครหื้อเพิน อวดอ้าง หื้อหมั้นรักษาศิล กินทาน	อยากให้มีเงินทองให้หมั้น คิดหมั้นทำ อยากให้คนยกย่อง สรรเสริญต้องตั้งอยู่ในศีลใน ธรรม	คนขยันเท่านั้นที่จะหาเงิน ได้ คนมีศีลธรรมเท่านั้นที่เป็น ที่ยกย่องแก่คนทั้งหลาย
พอขายลูกเข้า หื้อผ่อสี แฉงบ้าน แม่บิงลูกเข้า หื้อ ผ่อสีแฉงเรือน	ผู้ขายลูกเข้าให้บุตรบริเวณ บ้าน ผู้หญิงลูกเข้าให้ บริเวณภายในบ้านเรือน	เป็นหน้าที่ของพ่อบ้านแม่ เรือนให้ปฏิบัติ เพื่อจะพบความ บงพร่องในบ้านเรือน

ภาพิต	คำแปล	ความหมาย
อย่าไ้เลวหลง	อย่าไ้เลวหลง	อย่าไ้หลงต่อสิ่งไ้ไ้มาแล้ว ควรหาใหม่อีก
กต่าซี้กรัง พั้งซี้ควาย ปากอกยายหัว	คนฉลาดมักจะทำเป็นกล้า หน้าเขกกบาล	ไม่ควรเป็นธรรมชาติ ขรรคมคา ครั้งยอมเปราะะ ซี้ควายยอมและ เมื่อสองสิ่งนี้ถือว่าตัวเองแข็ง เมื่อใดไ้ไ้ไม่นาคู
กวางแดนอย่าตองหน้า	กวางวิ่งอย่าวิ่งขวางหน้า	กวางวิ่งอย่าวิ่งขวางหน้า มัน เปรียบเหมือนน้ำเชี่ยว อย่าขวางเรือ
กินบ่ข้างไ้เป็นหนี ซิบ่ข้าง ไ้เป็นคำ กระทำตัวบ่ดี ไ้เป็นเล้า	กินไ้เป็นไ้เป็นหนี ซี้ไ้เป็น ไ้เป็นคำ การกระทำตัวไ้ไม่ดี ไ้มีคนเขานินทา	ไ้รู้จักไ้รู้จักหาในสิ่งไ้ถูก อย่าเป็นคนชั่วหรือไ้รู้จักวางตัว ไ้ดี
กินหอม ๆ ผอมช่อคร่อ	กินอยู่ตลอดเวลาไ้ไ้ไ้ไ้ ขึ้น	กินอาหารไ้ไ้ไ้ไ้ไ้ไ้ไ้ ถึงแม้จะกินมากไ้ไ้ไ้ไ้ไ้ไ้ไ้ เจริญเติบโตไ้
ซี้ไ้ลูกเข้า ซี้ไ้ลูก ขวย คนดีกลายยอมบ่ตาย เขา	นักแสดงไ้ไ้ไ้เข้า นักเลง สุราไ้ไ้ไ้ไ้ คนดีกลายตัวตาย ยอมมีอายุสั้นตายก่อนชรา	นักแสดงไ้ไ้ไ้เข้า นักเลง สุราไ้ไ้ไ้ไ้ไ้ไ้ไ้ไ้ไ้ไ้ไ้ไ้ไ้ ร่างกายยอมเป็นคนไ้ไ้ไ้ไ้ไ้ไ้ไ้ ชอบก่อเรื่องไ้ไ้ไ้ไ้ไ้ไ้ไ้ไ้ไ้ไ้ ตัวเองชรา

ภาพิต	คำแปล	ความหมาย
ซื้อควายไหลทวนน้ำ	ซื้อควายมักจะไหลไปตามน้ำ	คนไม่เป็นตัวของตัวเอง ใครว่าดีก็คล้อยตาม ใครว่าชั่วก็คล้อยตาม
ขุนใจดีไพร่ก็มีหัว ขุนบ่ดีรีดวัวคังไฟ	เจ้านายก็ลูกน้องก็ชอบ เจ้านายไม่ก็ลูกน้องก็เกลียด	เจ้านายก็ลูกน้องชอบ เจ้านายไม่ก็ลูกน้องนินทา
ของบ่มีกับข้างซั้บจำ ของบ่ล่ำบข้างกำป้อน	ของไม่ชอบไม่รู้จะบังคับอย่างไร ของไม่ร่อยไม่รู้จะป้อนอย่างไร	ของไม่ชอบไม่สามารถบังคับให้กินได้ของไม่ร่อยไม่รู้จะป้อนได้อย่างไร อยากที่จะฉีใจได้
ของกินล่ำอยู่ผู้มีรัก ของจักรักอยู่ที่คนเหิงใจ	ของกินร่อยอยู่ผู้ชอบของที่จะรักอยู่ที่ความพึงพอใจ	จะกินอะไรทำงานอะไรก็ทำในสิ่งที่เราชอบ เป็นงานที่ดีที่สุด พึงพอใจที่สุด
ชนบ่มีเห็ด ไผ่เหิงบ่เข้าใกล้	คอไม่มีเห็ดใคร ๆ ก็ไม่อยากเข้าใกล้	คนที่ไร้ทรัพย์ยอมหาผู้สนใจโดยดีไม่ได้
คนแก่แล้ว บ่ข้างจักสอนไม่สอน นอนมันเหิงบ่ตั้ง	คนแก่แล้วไม่รู้จักสอนอะไร ไม่นอนอยู่กับดินไม่สามารถจะตั้งได้	คนแก่แล้วไม่รู้จะสอนอย่างไร เปรียบเหมือนคอไม้ที่นอนกับดินไม่สามารถจะตั้งได้
คนง่าวไค้จา หมอแกงหนาไค้เหือก	คนโง่ได้พูดมักพาลามไม่หยุด เหมือนหมอแกงหนา ๆ ถ้าไค้เหือกแล้วไม่ยอมหยุดง่าย ๆ	ระวังคนโง่พูดเพราะพูดไม่หยุดเหมือนคนไม่คอยโกรธถ้าไค้โกรธแล้วถึงแตกหักที่เคียว

ภาษา	คำแปล	ความหมาย
คนปากนักพูดมาก อมยิ้ม แปะเต็มปากยังบริสุทธิ์	คนพูดมากถึงจะอมยิ้มแปะ อยู่เต็มปากก็ยังพูดอยู่ไม่รู้ลืกลำ	ยากมากที่จะห้ามคนพูด พยามให้หยุดพยามได้
คนมักโกรธ สวกลด่า สะทาว คำก็ดบยาว ใจคำ กำเสรา	ผู้ใดมักโกรธ คร่ำ จองทอง ใจคำ ผู้นั้นยอมมี ความคิดสั้น	คนโกรธง่ายยอมมีความคิด สั้น ๆ ไม่คิดให้ลึกซึ้งเป็นคน ไม่ดี
คนจิกคิกก็แถมพอก คันบิหัวหงอกกับคิได้	หากจะคิกก็แถมพอก (แบบเขา) หากไม่แถมถึง หัวหงอกก็ไม่คิ	คนเรามีอุปนิสัยมาแต่กำเนิด เหมือนหนามแหลมเองไม่มีใคร เคี่ยมสอน
คันจิกพุ่งก็พุ่งหือแรง คันจิกแทงก็แทงหือแม่น คันจิกแล่นหือเล็งคู่มและตอ	หากจะพุ่งก็พุ่งให้แรง ๆ หากจะแทงก็แทงให้ถูก หากจะ วิ่งให้พุ่มไม้และตอ	หากจะทำอะไรต้องทำจริง จึงถูกต้องและระมัดระวังด้วย
คันท่ายชั่ว ตัวก็แปลง ราว ฟูร้างฟูสาว หือมันถูก อย่าง	เมื่อคนอื่นพาลสะพานเรา ก็ทำราว เจริญผู้หญิงให้ถูก กาลเวลา	อย่าดูค้ายช่วยสังคมเท่าที่ จะช่วยได้ การเจริญกับผู้หญิง ต้องดูกาลเทศะ
ควนไฟไหม้หมอกัน	ควนไฟใคร ๆ ก็หือไม่มิด	ยากที่จะปิดความชั่วร้าย ไว้ได้
คำขอแพงเหลือคำซื้อ คำลือแพงเหลือคำลือ	"ขอ" มีค่ามากกว่า"ซื้อ" คำลือมีน้ำหนักกว่าคำพูด	การให้และผู้ขอเป็นคุณธรรม ที่แฝงใจไม่หาย ส่วนการซื้อเมื่อ จ่ายเงินเป็นอันหมดกัน

ภาพลักษณ์	คำแปล	ความหมาย
คำเข้าหูอย่าเพิ่งถูออก ปาก จักยากใจเมื่อพายุฝน	เมื่อได้ยินคำเล่าลือมาหรือ จะพูดอะไรออกไปให้ใครครอง เสียก่อนจะได้ไม่ยุ่งยากใจ เมื่อภายหลัง	ก่อนที่จะพูดอะไรออกไป จงพิจารณาให้รอบคอบเสียก่อน
คำดีเตือนสำเนียงชม ล้ำ ย่อมเคยมีทั่วทิศ	คำชื่นชมินหายย่อมมีอยู่ ทั่วทิศ	ไม่ให้สนใจต่อคำดีเตือน เพราะเป็นธรรมดาของมนุษย์ทั่วไป
คำบ่มีไยบ่ว่า บ่มีท่าไยบ่ ก็ควายลง บ่มีตบไยบ่เป็น คันไค้งแค้นที่ออก	ไม่มีความใคร่ไม่พูด ไม่ มีท่าทีเขาก็ไม่มีความได้ ไม่มี ตบไยบ่เป็นกระดาน ถ้าได้ เป็นใหญ่ให้มีความอดทน	เพราะเรื่องมันมีเขาจึงพูด กันและถ้าไม่ได้เป็นผู้ใหญ่ ปกครองคนต้องมีความอดทน ในการทำงานในหน้าที่และอดทน ต่อคำวิพากษ์วิจารณ์จากคน ทั้งหลาย
คำบ่ควรจาเอามาปาก ท่านเป็นศิรคำชญาแท้ทุกขอ วานคักเสีย หื้อมันเงียบพัก พอมิหว่างอันใจดี	คำไม่ควรพูดกลั่นนำมาพูด นำร่ำคาญจริง ๆ เงียบเสีย เถิดพอให้ใจดีสักกระยะหนึ่ง	คำที่ไม่ควรพูดอย่านำมาพูด มักจะกระพือใจกันเปล่า ๆ
คำบ่มีบ่มีเปลี่ยนแปลงไส คำบ่ ใหญ่บ่มีเปลี่ยนแปลงเอา	คำไม่มีไม่ควรทำไส คำไม่ใหญ่ไม่สำคัญไม่ควร ทำเอา	อย่าพูดถ้าไม่มีหลักฐาน ข้อมูลต่าง ๆ อย่าเสริมแต่ง เรื่องราวเล็ก ๆ น้อย ให้เป็นเรื่องใหญ่

ภาพิต	คำแปล	ความหมาย
คำนี้มีไผ่ว่า นกจับปลาย คำ บั๊ซตัวผู้ก็ตัวเมีย	เรื่องไม่มีใครคงไม่พูด นกเกาะกิ่งไม้ถ้าไม่ใช่ตัวผู้ ก็ตัวเมีย	เมื่อไม่มีเหตุคงไม่มีผล
คำปากว่าแต่ใจในบ่ตาม ผู้เอางามน้ำใสช่วยหน้า	ปากพูดจริงแต่ใจไม่จริง ควยพูดเอาแต่ดีเหมือนเอาน้ำ สะอาดล้างหน้า	ให้ระวังคนปากหวาน
คำภายในบ่ควรเก็บออก คำภายนอกคนโง่อยู่เต็ม คอกย่อนเขาบ่ดี	คำภายในไม่ควรนำออก คำภายนอกไม่ควรนำเข้า นัก โง่เต็มคอกเพราะเขาทำชั่ว	เรื่องภายในบ้านอย่านำ ออกไปพูดนอกบ้าน เพราะคน ประพาศิชั่ว ลูกจึงเต็มไปด้วย นักโทษ
คำพูนักปราชญ์เหมือนคาบ สองคม คำพูนางงาม เหมือนลมพัดยอดไม้	คำพูนักปราชญ์เหมือนคาบ สองคม คำพูดของคนโง่เหมือน ลมพัดยอดไม้	นักปราชญ์ยอมพูดมีเหตุมีผล ส่วนคนโง่พูดหาสาระไม่ได้ เหมือนลมพัดยอดไม้ไม่ต้อง กายเราเลย
คำส่อแพ้ค่ายอสามหมอ อยู่เรือนร้าว	คำไม่ดียงส่อเสียคนนะคำ ยกย่องหมอสามคนอยู่เรือนร่วม กันเรือนร้าว	ความใบ้ดีมักมีอิทธิพลมากกว่า ความดี คนรู้มากสามคนไปอยู่ ด้วยกันมักทำอะไรไม่สำเร็จ เพราะมัวแตกเถียงกัน เข้าตำรา รู้มากจะยากนาน

ภาพิต	คำแปล	ความหมาย
ควายบ่ตาย ฟังปากคื่น	ควายยังไม่ได้ตายรีบฆ่า แหละเนื้อ	เมื่อยังไม่พร้อมไม่ควร ลงมือทำงาน
คอยอยู่ตามน้ำ ทั่วไปตาม คว้นน้ำเพียงใด สายบัวเพียง อื่น	อดทนอยู่ไปให้เหมาะแก่ ฐานะ เหมือนสายบัวสูงหรือ ไม่ขึ้นอยู่กับน้ำ	วางตัวให้เหมาะสมฐานะ ตามความรู้ความสามารถ
ใครชี้ล่นหาซอน ใครนอน ล่นหาสาค	จะถายถึงจะวิ่งหาซอน จะนอนจึงจะวิ่งหาเสือ	ให้อยู่ด้วยความไม่ประมาท เตรียมทุกอย่างไว้ให้พร้อมเมื่อ จำเป็นต้องใช้
ใครตายโหง หื้อหมั้นขึ้นต้น ไม้ ใครตายไข้ หื้อนอนหลับ เมื่อวัน	อยากตายโหงให้ขึ้นต้นไม้ อยากตายไข้ให้นอนกลางวัน บ่อย ๆ	อยากตายโหงให้ขึ้นต้นไม้ บ่อย ๆ อยากตายไข้ให้นอน กลางวัน เพราะมียุ่งกักเยอะ และไม่ได้ออกกำลังกาย
ใครเป็นคี่หื้อหมั้นค้ำ ใคร เป็นชู้หื้อเป็นนายประกัน	อยากร่ำรวยให้หมั้นค้ำขาย อยากหนีบหายให้ค้ำประกันให้ คนอื่น	การค้ำขายเท่านั้นจะทำ ให้คนมั่งมี การค้ำประกันคนอื่น มีแต่จะเดือดร้อน
ใครเว่ยหื้อกลาน ให้นาน หื้อแล่น	ถ้าต้องการให้รวดเร็ว ค่อย ๆ กลานไป ถ้าต้องการให้ ลาร้าต้องวิ่งไป	สอนให้ทำอะไรทำอะไรละเอียด รอบคอบ เมื่อเสร็จก็ใช้ได้โดย ไม่ต้องมานั่งทำใหม่

ภาพิต	คำแปล	ความหมาย
ใคร'หิ้ว'หิ้ว'หิ้ว'ใคร ไป'หิ้ว'ขึ้น'เหนือ	อยาก'ฉลาด'ให้'ลง'ทาง'ใต้ อยาก'โง'ให้'ขึ้น'ทาง'เหนือ	การ'โง'อ่อน'อ่อน'ตาม'เป็น นิสัย'ของ'คน'ฉลาด' การ'โง'ได้'เพียง ชั่ว'คืน'มี'แต่'โง'อย่าง'เดียว
ใคร'หิ้ว'เพื่อน'รัก' ยาก'นัก จัด'หวัง' ใคร'หิ้ว'เพื่อน'ซัง'คำ เดียว'ก็'ได้	จะ'ทำให้'คนอื่น'รัก'นั้น'ยาก แต่'ถ้า'จะ'ทำให้'เขา'เกลียด'เขา ยัง'เดียว'เดียว'ก็'ทำได้	กว่า'ฉลาด'ก็'จะ'ปรากฏ'นั้น'ยาก ต้อง'ใช้'เวลา'มาก' ส่วน'ผล'ของ ความ'ชั่ว'นั้น'ปรากฏ'ง่าย'วินาที เดียว'ก็'ทำได้
ใคร'รู้'หิ้ว'ถาม' ใคร'งาม หิ้ว'หิ้ว'ของ	อยาก'รู้'ให้'ถาม' อยาก'ให้ งาม'ให้'แต่ง	สงสัย'ให้'ถาม'อย่าง'นี้'ไว้ จะ'ได้'รู้'ใน'สิ่ง'ที่'สงสัย' อยาก สวย'อยาก'งาม'ให้'รู้จัก'แต่ง
ง่าย'แก่'ปาก' ยาก'แก่'ใจ งู'หิ้ว'หิ้ว'เคียด' เขียว'คบ'หิ้ว'ตาย	คล่อง'ปาก'แต่'ล้า'มาก'ใจ งู'ไม่ให้'โกรธ'เขียว'คบ'ไม่ให้'ตาย	ให้'คิด'ก่อน'พูด'อย่า'พูด'อะไร พลอย' ๆ' จะ'ทำให้'หน้า'ใจ กาย'หน้า' หรือ'บัว'ไม่ให้'หน้า'น้ำ ไม่ให้'ขุน
งู'แผว'หน้า'แคง' พัง'เล่น'หา ผอน	งู'ถึง'หน้า'แข็ง'ถึง'จะ'วิ่ง'หา ผอน	ไม่'วางแผน'โครงการ'หรือ'แผน งาน'ไว้'ก่อน'ถึง'เวลา'ทำงาน'จริง จึง'วุ่น'วาย
จัก'กิน'ก็'ซี้'ชะ'จิก' ละ'ก็'เสีย ตาย	จะ'กิน'ก็'รัง'เกียจ'จะ'ทิ้ง'ก็ เสีย'ตาย	เป็น'คน'ไม่'แน่นอน'ขวาง ความ'เจริญ'ของ'ผู้อื่น' เปรียบ เหมือน'หมา'หวง'กาง

ภาพิต	คำแปล	ความหมาย
จักถูกหนี'พ่ายจากที่'หื้อกิด ถึ'เหลียวหลัง	จะ'ถูกหนีไปจากที่'เดิมให้ กิด'คูศึ'ๆ' เสิ่ยกอน'เหลียวมอง ข้าง'หลัง'บ้าง	สอนให้'เป็นคน'รอบ'คอบ
จัก'เอา'ตัว'หื้อ'ถาม'ชาว'บ้าน จัก'ค่าน'ฐึ'หื้อ'ถาม'พ่อ'แม่'ยัง'เรื้อน	จะ'แ่ง'งาน'ให้'สืบ'ประวัติ ความ'เป็น'มาจาก'ชาว'บ้าน เส่'ยก'อน'ท่า'อะไร'ให้'ปริ'กษา พ่อ'แม่	เพื่อ'ไม่'ให้'ผิด'พลาด'ในการ มี'คู่'และ'เพื่อ'มี'ให้'ผิ'คใจ'มา'การ'กา ตอง'ปริ'กษา'ท่าน
เจ็บ'ทอง'ทาง'แม่'มาน	ปว'ค'ทอง'แทน'หญิง'มี'คร'รภ	สน'ใจ'เรื่'อง'ของ'คน'อื่น นำ'เรื่'อง'ของ'คน'อื่น'มา'เคื่'อด ร่อน'แทน'เขา'ไม่'ดี
ชา'ติ'ว่า'ปลา'คัน'มี'น้ำ จะ'อยู่'ได้'ฉั'น'ใด	ข'ร'ม'ชาติ'ของ'ปลา'หาก ไม่'มี'น้ำ'อยู่'อาศัย'จะ'อยู่'อย่าง'ไร	ทุก'อย่าง'ยอม'เป็น'ไป'ตาม ข'ร'ม'ชาติ'หรือ'ทุก'สิ่ง'ใน'โลก ตอง'อาศัย'ซึ่ง'กัน'และ'กัน
ข้าง'ขอ'ซื้อ'ขอ' ข้าง'หมอ'ซื้อ'ซื้อ	ข้าง'ขอ'มัก'ขอ'แต่'เงิน' หมอ ยาม'ัก'ซื้อ'คุ'ย	คน'ทำงาน'ใด'มัก'คั้ง'หน้า หา'ผล'ประ'โย'ชน์'จาก'งาน'นั้น ให้'ตนเอง
ข้าง'แล่น'อย่า'ชัก'หาง	ข้าง'วิ่ง'ไม่'ให้'ถึง'หาง	น้ำ'เช่'ียว'อย่า'ขวาง'เรื่อ เหมือน'ข้าง'กำลัง'วิ่ง'อย่า'ไป'คั้ง ทาง'ขวาง

ภาษา	คำแปล	ความหมาย
ชาติว่าปลา คันลาจาก น้ำ บั้นปอกย้ายคืนมา	ธรรมดาว่าปลาถ้าออกจาก น้ำแล้วไม่เห็นกลับคืนน้ำอีก	เหมือนผู้หญิงที่หนีสามีไป แล้ว ยากที่จะกลับคืนอีก
จีนบ่เนาหนอนบ่ซี คำบ่มี เซาว่า	เนื้อไม้เนาหนอนไม้ไซ คำไม่มีเซาโก้พูด	ถ้าไม่มีเหตุ คงไม่มีผล
ชื่อว่วหื้อผอทาง ชื่อนาง หื้อผอแม่ ไครรู้แน ๆ หื้อ ผอผอพอตาเมยาย	ชื่อว่วให้คู่ที่นาง จะหื้อนาง ให้คู่เมื่ออยากคู่ให้แน ๆ ต้องคู่ ถึงตาและยาย	นางว่วบอกลักษณะร้ายดี ของว่ว แม่และตายาย บอกลักษณะเลวดีของลูก
ไซดำไม้ ออย่าเอาเยียะ ยา ไซวงศา ออย่าเอาเป็น พี่น้อง	ไม้ไซไม้อย่าเอามาทำยา ไม้ไซวงศาอย่าเอามาเป็นญาติ	ไม้ไซไม้อย่าเอามาทำยา ไม้ไซวงศาอย่าเอามาเป็น ญาติ นี่แค่จะให้โทษประการ เดียว ¹
กักคัมจัมคัมใน น้ำบ่ไหล เจียวพื้น	เจียว ๆ ขริมมักจะมีคัมข้าง ในน้ำบ่ไหลแต่ใต้น้ำไหล เจียว	เหมือนน้ำนิ่งไหลลึก
คามดีไว้นฝัก คำหลวก ไว้นใจ	คามคมเก็บไว้นฝัก ความรู้ เก็บไว้นใจ	อย่าเอาความดีของตัวเอง ให้ผู้อื่นฟังหรือคมในฝัก
ตีคำปากใจแท้หากชม	ปากพูดดีแต่ใจร้าย	ระว่างคนพูดหวานเพราะ ใจมักจะคำ เปรียบเหมือน ปากหวานกันเปรี้ยว

¹นิทานราชสีห์เอาลูกข้างมาเลี้ยง ลูกข้างโตก็ฆาราชสีห์ตาย

ภาพิต	คำแปล	ความหมาย
ดีเพราะถาม งามเพราะ หย่อง เงามเพื่อว่อง ดีมีในท้องช้อยในปม เงามา รุ่มนมน้อยกว่าชี้	ดีเพราะถาม สวยงาม เพราะแต่งงามเพราะโค้ง ดีก็อยู่ในท้องช้อยในท้องถ้ำเอา มารวมกันแล้วคือน้อยกว่าชี้	คนเรามีดีมีชั่วปนกันอยู่ ถึงมีความดีก็ชั่วความชั่วจะ ไม่มีเพียงแต่มากกว่า น้อยกว่า เท่านั้น
ไคยีนแกหูหื้อกูแก่ตา หัน แต่ตาหื้อพิจารณาแก่ใจ	ไคยีนกับหูให้กูแก่ตา เห็นแต่ ตาให้พิจารณาด้วยใจ	อย่าเชื่ออะไรง่าย ๆ ต้องพิจารณาให้รอบคอบเสียก่อน
คัณหารักเมียเหมือนเชือก มัดคอ คัณหารักลูกนั้นหนอ เหมือนปอมัดคอ คัณหารัก สมบัติภายนอกเหมือนบัว คองปลอกสุบดิน	ความรักเมียเหมือนเชือกผูก คอ รักลูกเหมือนเชือกผูกข้อศอก รักทรัพย์สินเงินทองเหมือนบัว ปลอกสวมขอเท้า	บ่วงทั้งสามนี้ผูกรัดมิดวน ในโลกไม่ให้เข้าถึงพระนิพพาน ได้
ตาหิ้วรักได้ตาไ้ก็เสีย	ถ้าคราฉลาดก็ได้ ถึงครา โง่ก็เสีย	คนมีปัญญาย่อมได้เปรียบ กว่าคนโง่
ตาอยู่หน้า ผอหน้าหัน	ตาอยู่หน้าแต่มองข้างหน้า ไม่เห็น	คนเรามักมองไม่เห็นความ ผิดของตนเอง
ตามใจอยากลำบาก ทอง	กินตามหิวหรือกินมาก ลำบากทอง	กินให้พอคือยามากและน้อย
ตำราคียกช้า	ตำราคียกช้า	พิจารณาคดีแล้วทำไมผิด พลาต สมความตั้งใจถึงจะช้า ก็ยังดี

ภาพิต	คำแปล	ความหมาย
ดีเหล็กไหญ่ยอมเปเลื่อง ถ่านที่นั่น เต็มว่าที่กิน ที่นอนก็คืบ ยังอดอยู่ได้ทนไป คัดก็ค้อม ที่ในหัวใจ จักอดอยู่ไปกลัวใจ บิ่นบ้าง	ดีเหล็กที่ไหญ่ยอมเปเลื่องถ่าน ที่นั่น ถึงว่าที่อยู่ที่กินกับแคบยังทน อยู่ได้ แต่กับใจทนอยู่ไม่ได้ ขึ้น ทนอยู่ต่อไปก็จะฉีกใจกันเปล่า ๆ	นัดทำงานที่บ้านใคร ที่นั่น บ้านนั้นยอมสิ้นเปลืองเป็นธรรมดา กับที่อยู่ได้จับใจอยู่ยาก
เต็มว่าพริกหลวง หมิ่น พันหารอยบเทาพริกหน้อย พายมือ	ถึงมีพริกหลวงเป็นหมิ่นเป็น พันก็ไม่เทาพริกเล็กที่มีจำนวน ไม่มาก	อย่าชมเหงรังแกผู้ที่เล็กกว่า บางที่เขาอาจจะเก่งกว่า ตรงกับ สุภาษิตเล็กพริกขี้หนู
เที่ยวจะพูดใสม่วน	กางเกงใกลจะขาดมักใส่ สบาย	จะรู้จักคุณค่าสิ่งใดต่อเมื่อ ใกลจะสาย
บ่มีความบ่มีที่ไวก๊ว	ไม่มีหิ้งก็ไม่มีที่ไวก๊วของ	ควรมีคู่ครองไว้เป็นที่พึ่งพา
ตอกสันห้อมคที่ก๊ว ลิวสัน หื้อลิวที่บาง	ตอกสันห้อมคที่คอก ลิวสันให้ ลิวที่บาง	ให้รู้จักใช้คนหรือสิ่งของ ให้ถูกต้องตามความสามารถ ของเขา
ถวยและซอน เครื่อง ครัวสงสาร บ่มีวิญญาน ยังรู้ ถูกต้อง พัดฟอกกัน เสียงดัง ซึ้งซ้อง แหงแตกในล้นซัด ปู้ชุน คนเราเคร่งครัด จักยิ่งกว่าอันเพียงใด	ถวยซอนยังมีการถูกต้องกัน ทั้ง ๆ ที่ไม่มีชีวิตจิตใจ คนเรา ซึ่งเป็นปู้ชุนก็อาจจะมีการกระ ทบกันบ้างเป็นธรรมดา	คนเราอยู่ด้วยกันย่อมมี การกระทบกระทั่งกันบ้าง เป็นของธรรมดาโลก

ภาพิต	คำแปล	ความหมาย
ท่านช้งอย่าเข้าใกล้ หัน ท่านไปอย่าจูเอา	เจ้านายเกลียดช้งอย่าเข้า ใกล้ เห็นท่านไม่พูดอย่าโกหก ท่าน	ศัตรูยอมมีแต่โทษจงอยู่ ห่าง ๆ และเห็นใครไม่พูด อย่าไปโกหก
ทำพอลาบ ปราบพอลอยู่	ทำพอให้เด็กจำ ปราบให้พอ อยู่อย่าทำเกินกว่าเหตุ	ลงโทษลูกหรือลูกศิษย์พอ ควรอย่าทำเกินกว่าเหตุ
ที่คณะกลางคนหลายอย่า ถามหนี้	ที่คณะคนหมู่มากอย่าถามหนี้ สินกัน	ที่คนมากหรือที่สาธารณะ ชน อย่าถามหนี้ไม่ดี
ที่คนไม่เกา ที่เมาไม่ได้	ที่คนไม่เกา ที่เมาไม่ได้	แก้ปัญหามิถูกจุดและ ความสมหวังไม่มีเสมอไป
ทุกซบได้กิน ไบ่ตามไฟ ส่องทอง ทุกซบได้นั่งไคหย้อง พี่น้องตูแควน	ถึงจนไม่มีอะไรจะกินก็ไม่มี ใครส่งไฟตูทองไค ถ้าทุกซบไม่มี เครื่องแต่งตัวผู้คนจะดูถูกเอา ไคแม่แตงาคี ๆ	สิ่งที่ปรากฏต่อสายตา สาธารณะชน ย่อมสำคัญกว่า ที่มองไม่เห็น
นกบิน บ้างกำปีกอ้า ควายบินหนัว บ้างขมเข มันลง	นกไม่บินถึงถือปีกอ้าให้บิน ก็บินไม่เป็น ควายไม่กินหนัว ก็ยากที่จะกดเขาให้มันกิน	ไม่ควรทำอะไรเป็นการ ผิดใจผู้อื่น
น้ำเต็มกระบอก ตอกก็ บด้าง	น้ำเต็มกระบอกกระแตก ไม่ด้าง	คนมีความรู้มักไม่โอ้อวด

ภาษิต	คำแปล	ความหมาย
น้ำบ่เติมคันมันหึงคัง	น้ำไม่เต็มคันโพนันจึงคัง	คนไม่รู้มักอวดรู้ คนไม่ รายนักอวดรวย
น้ำบ่ไหลเชี่ยวพื้น	น้ำนิ่งที่ผิวน้ำส่วนใต้น้ำเชี่ยว	ความรู้น้อยปัญญาน้อย ไม่อาจแก้ปัญหาที่ยาก ๆ ได้
ปลาแห้งใกล้แมว แมวไม่ กินแมงวาว สาวใกล้บ่าว บ่คบก็คำ	ปลาแห้งใกล้แมว แมวไม่ กินก็โจ้ หนูใกล้สาวไม่จับไม่ คลำ	ของสองอย่างนี้อยู่ใกล้ กันไม่ได้ เพราะถูกหาคากัน
ปากหวานกันส้ม ทางใน ชมเหมือนหมากแฉวง	ปากพูดหวานพูดเพราะ กันเปรี้ยว ข้างในชมเหมือน มะเขือขาว	ให้ระวังคนประเภทปาก หวาน แต่น้ำใจเข็ญคอกหรือ หน้าเนื้อใจเสือ
ผิดจำพริก ถูกดำรื้อ	ผิดรอไว้พริกนี้ถูกรอไว้ มะรืน	อย่าความตัดสินใจอะไร ลงไป ให้พิจารณาให้รอบคอบ เสียก่อน
เมื่อรู้คิงแม่น้ำพืงพอแห้ง	เมื่อรู้สึกตัวแม่น้ำบึงก็แห้ง เสียก่อน	อยู่ด้วยความประมาท เมื่อรู้สึกตัวก็สายเสียแล้ว ที่จะทำได้อีก
ตัวบ่นับถือเมีย คำเต็ม ล่ำเรือกก็เลี้ยง เมียบ่นับถือ ตัว คำกองเท่าหัวก็เลี้ยง	ตัวไม่นับถือเมีย มีทองคำ เต็มล่ำเรือกก็หมด เมียไม่นับถือ ตัวทองคำกองเท่าหัวก็หมด	สอนให้ตัว เมียนับถือกัน ให้เกียรติซึ่งกันและกันไม่ให้ ดูถูกเหยียดหยามกัน

ภาพิต	คำแปล	ความหมาย
ตัวรักเมียแพง เขียนแพง รวมเนื้อ เหมือนดั่งเสื้อเคย ทรง นุ่งเก่าไปแล้ว นุ่งต้อง ประสงค	ตัวรักเมียรักที่เคยอยู่รวม กันมา เหมือนผ้าเสื้อที่เคยนุ่ง ยุงเก่ายังนุ่งดี	ของเก่าหรือคนเก่าย่อม ดีกว่าของใหม่ เพราะรู้จักกัน ดีมาก่อน
ฝนตกไม่รู้เรือนรั้ว บรู้เขา ที่เขาชั่ว เพราะบได้อยู่กับ เขา	ฝนไม่ตกไม่ทราบว่าเป็น รั้ว ไม่ทราบว่าเขาคือหรือชั่ว เพราะไม่ได้อยู่กับเขา	เมื่อไม่ได้ทำงานหรือ อยู่ร่วมกัน เราย่อมไม่ทราบ นิสัยใจคอของคนได้
ฝนตกก็หันป้อง แดดส่อง ก็หันรู อึ่งน้ำแห่งชลพุ แปลงรูฟือปลาออก	ฝนตกก็เห็นช่องแดดส่อง ก็เห็นรู น้ำสูงขึ้นทำให้ซ่อนลอย ทำรูให้ปลาออก	เมื่อความจริงปรากฏขึ้น ย่อมจะมองเห็นความผิด
พั่งไคบคี่เอา เมาใหม่ บตีกัน	รีบเกินไปไม่ควรเอา เมา ใหม่แล้วไม่ควรกิน	ให้อยู่ในความพอดี ไม่ช้า หรือรีบจนเกินไป
ฝูงภิกขุเกร ยมเพชรพระ น้อยยังรู้เขี้ยวคินไฟ คี่แฉ ร้าย ควรเชื่อล่องใจ	พระเณรในวัดยังรู้เชื่อมั่นใน คินประสิว จะคี่หรือร้ายควรจะ ล่องเชื่อใจกันบ้าง	ก่อนจะปลงใจเชื่อสิ่งใด ควรพิจารณาเหตุผลให้ รอบคอบเสียก่อน
พระจันทร์อยู่ฟ้าเป็นเหยื่อ ราหู ปลาเหยียนอยู่รูยังรู้ถูก ส้อม	พระจันทร์อยู่บนฟ้ายังถูกราหูกัน (จันทร์ปราศ) ปลาไหลอยู่ใน รูยังถูกแทงได้	อย่าคิดว่าใครจะทำอะไร เราไม่ได้แล้วทำชั่วเพราะสิ่ง ที่คาดไม่ถึงก็มีมาก
พายขวางฟือเข้าหว่างงา งมปลาฟือกำหมั้น ๆ	หนีข้างให้เข้าหว่างงา หาก งมปลาให้จับแน่น ๆ	หนีทุกซัดให้หาทุกซัด เกรง กลัวครูอาจารย์ให้เข้าหา ใกล้ ๆ อย่างห่าง

ภาพิต	คำแปล	ความหมาย
พ่ายเคียบหื้อหนีจากเจ้า กันเข้าบ่หนีจากเมือง	หนีก็กไม่หนีจากเจ้านาย อดขาวไม่หนีจากเมือง	หนีทุกขหนีจนควรหนี เข้าหาที่ใหญ่อาจจะรอดได้ ถ้าหนีไปพึ่งผู้น้อยอาจจะทุกข์ เพิ่มขึ้นอีก
พี่น้องเป็นคี่คี่ไปไกล มิตรสหายเป็นคี่หื้อไปหา	พี่น้องเป็นคี่มีเงินไม่ให้ไป ไกลมิตรสหายเป็นคี่มีเงินให้ ไปหาเมื่อเดือดร้อนต้องการ ความช่วยเหลือ	เรื่องเงินเรื่องทองไม่ เป็นพี่น้องกันพี่มักเห็นเงินสำคัญ กว่าส่วนมิตรสหายเรารักกัน ตอนหลังแต่รักกันโดยน้ำใจ จึงเป็นที่พึ่งแก่เรา
พี่น้องอยู่ไกลไคกันของ ฝาก พี่น้องอยู่ไกลไคกัน สาทมอง	พี่น้องอยู่ไกลไคกันของฝาก พี่น้องอยู่ไกลไคกันสาครกร กระเดื่อง	พี่น้องที่อยู่ไกลชิดกันย่อม มีโอกาสกระทบกระทั่งกันเป็น ธรรมดา ส่วนพี่น้องที่อยู่ไกลกัน นาน ๆ พบกันก็เกิดความพิ ยีนดีเป็นธรรมดา
พี่แพงนาย เหมือนควาย กับเอี้ยง สัมไซเหา เอา เม้นออกเลี้ยง จับนินของผอ เลี้ยงหันไซขาวนอน บม ซอนตัวเพลิง ก็ส้มออกเลี้ยง ยีนฟอน เอี้ยงผอเลี้ยง บินเบียงทวยจร มีแต่ควาย ปอน บลอนรักเอี้ยง	พี่รักน้องเหมือนนกเอี้ยงรัก ควาย สัมไซเหาเอาตัวเดินออก หมดเกาะจับอยู่บนหลังคอยดูแล เห็นไซขาวตัวนอนที่แทรกกรม อยู่กับตัวเพรียก็ส้มออกกลิ่นกิน คอยบินติดตามไปมีแต่ควายเผือก เท่านั้นที่ไม่เคยรักนกเอี้ยง	นกเอี้ยงเลี้ยงควายเหมือน คนหลงรักเอ็นดูคนอื่นช่างเดียว

กาบิต	คำแปล	ความหมาย
พี่สอง น้องหนึ่ง พี่ พี่รอง น้องรองกลาง หลัวคนเคียววู่ไท่ทาง ท้งหมู่	พี่สองน้องหนึ่งพี่ก็หาทาง พยายาม น้องก็แสดงความคิด เห็น ฉลาดคนเคียววู่ไท่ท้งคณะ ไม่ได้	ให้ฟังความคิดเห็นซึ่งกันและ กันฉลาดคนเคียววู่ไท่ท้งเมือง ไม่ได้
เพิ่นเลามาอีกาเอาตอ	เขาเลามาทางตาเอาตอ	คำเล่าเขาว่าจงอย่าเชื่อ เพราะเป็นข่าวโคมลอย
เพิ่นว่าเลื่อตัวว่าพระเจ้า	เขาว่าเลื่อตัวว่าพระ	เห็นผิดเป็นชอบยกย่อง อันซพาลเป็นใหญ่
เพิ่นบ่รักบ่ชางซำจำ ของกินบ่จำชางกำป้อน	เขาไม่รักไม่รู้จะบังคับ อย่างไร อาหารไม่ร่อยไม่รู้ จะป้อนอย่างไร	ไม่ควรจะไปบังคับเขา ในสิ่งที่เขาไม่ชอบด้วยนิสัย เหมือนอย่าชมเขาโศกขึ้นให้ กลืนพญา
ฟังคำเล่า บ่เท่าตาเห็น นอนหลับฝันเห็น บ่ควรรู้เชื่อ	ฟังคำเล่าเขาไม่เท่าตาเห็น ควยตา ไม่ควรที่จะเชื่อความฝัน	ให้เชื่อเรื่องที่มีเหตุผล อย่าเชื่อลม ๆ แล้ง ๆ
ฟังควยหูควยตาพิจารณา ควยใจ	ฟังควยหูควยตา พิจารณา ควยใจ	หน้าที่ของหูให้ฟัง หน้าที่ ของตาให้ดูแล้วให้พิจารณาด้วย ใจให้รอบคอบ
ฟ้าแจ่มก็เห็นลายฟ้าขาว ก็เห็นแสง	ฟ้าสว่างก็เห็นลายฟ้าสาย ก็เห็นไถ่ถนัคนี้	เปรียบเหมือนน้ำลคคอดุค

ภาพิต	จำแปล	ความหมาย
พ้อมข้างตีแผ่นดินเพียง	รำไม่เป็นตีแผ่นดินไม่เรียบ	ไม่มองดูความบกพร่องของ ตนเองจะทำสิ่งอื่นเพื่อตัวเอง จะไม่อายหรือรำไมคิโหมปี โหมกลอง
มักเหล่นเสียคำยำ มัก คำร้างเสียของ	ชอบเล่นเสียความยำเกรง ชอบถอยชอบคำก็เสียเงิน เสียของ	รู้จักวางตัวตามฐานะอย่า ชอบถอยชอบความทำให้เสีย เวลา
มางักหัวใจ ดูเขาแท้หัก เหมือนฟองนุ่นแห้งลมพือสับ เบี้ยว ฝ่าย น้ำนองไผ่จ้งถือห้าเบี้ย ในมือ กวางฉัตรรับห้า	น้ำแปลกดูใจเขาจริง เหมือนนุ่นแห้งลมพือมุง เอาสับเบี้ยในน้ำ หึงห้าเบี้ย ในมือเสียโดยพลัน	อย่าใจเบาเชื่อคนง่าย อย่าหึงสิ่งของที่ตนมีอยู่ก่อนที่จะ ได้สิ่งใหม่มาแทน
ม้าถนนอย่าอ้างจับหลัง	ม้าวิ่งอย่าไปอ้างว่าจับ หลังม้า	อย่าอ้างอิงในสิ่งที่ตนเป็นไป ไม่ได้ เอาจมาเป็นเหตุเป็นผล
ไม้บ่เน็ง เดีงไหนจะคอม หมาบ่จอม แมวบ่ยี่เขี้ยว	ไม้บ่เอนด้งไม้คอม หมา ไม้จูแมวไม่แยกเขี้ยว	ถ้าผู้หญิงไม่ให้ทำแล้วยากที่ ผู้ชายจะทำอะไรได้หรือมาคอยแ ควย
มีเงินมีค่าหลาย หื้อท่านกู มีคำรู้อยู่ในใบลาน ย่อมเป็น สารารพปางเปล่า	มีเงินให้เขาภูมิความรู้ ในหนังสือย่อมไม่เกิดประโยชน์ อันใด	เมื่อถึงคราวเราจะไ้ยอม จะขัดข้องไม่อำนาจประโยชน์ให้

ภาพิต	คำแปล	ความหมาย
มดงามักนํ้ามันหมู ศัตรูมักใส่โทษ	มดงามชอบนํ้ามันหมู ก็ศัตรู ชอบใส่โทษหรือหาโทษมาให้ เมื่อมีโอกาส	ธรรมาค่าศัตรูเราย่อมไม่ ปรารธนาดีต่อเรามีแต่จะหาโทษ ให้เหมือนมดงามชอบนํ้ามันหมู จนใคร่กันนั้น
มีคคมเก่าข้างเป็นข้าเล็ก แมยึงหลับเด็กข้างหมมีฐ เมียมมีฐเพราะตัวใจดี	มีคคมทางโคนเป็นอันทราย ต่อเจ้าของ ผู้หญิงนอนดึกมักมีฐ ภรรยา มีฐเพราะสามีใจดี	มีคคมทางโคนเป็นอันทราย ต่อเจ้าของผู้หญิงนอนดึก มักมีฐ ภรรยาจะนอกใจสามีนั้น เพราะสามีเป็นคนใจดีเอาออก เอาใจและตามใจภรรยา
แมยึงเป็นสาวเพิ่นดูร้าย เป็นแม่วางแม่หมายเพิ่นภูแควน	เป็นสาวเป็นสั้หากประพฤติ คือคนก็จะดูถูก หากเป็นแม่หมาย คนมักจะมองในแง่ไม่ดี	ไม่ประสงค์จะให้ผู้หญิงเป็น โสเภณีเพราะเขาจะดูถูกเอาว่า ความประพฤติไม่ดี
แมงงนมักขึ้นเนา แมง เมามักทอมไฟ	แมลงวันชอบเนื้อเนา แมง เมาชอบทอมไฟ	เป็นธรรมชาติของสัตว์ทั้งสอง ชนิดสอนให้คนเราเข้าใจใน สภาวะของสิ่งต่าง ๆ ซึ่งเป็น ธรรมชาติได้เราเกิดความ สบายใจเมื่อพบในสิ่งที่ตัวเอง ไม่พอใจเข้า
แมวมให้หน้า หมายยี้เขี้ยว	แมวไม่ให้หน้า หมายไม่แยก เขี้ยว	ถ้าผู้หญิงไม่ให้หน้าแล้วยากที่ ผู้ชายจะทำอะไรได้

ภาพิต	คำแปล	ความหมาย
ไม่เลมเดียวก็ต่างปล้อง พี่น้องกันแท้ ๆ ก็ต่างคน	ไม่เลมเดียวหรือคนเดียว ก็ต่างปล้องกันพี่น้องกันแท้ ๆ ก็ต่างจิตต่างใจ	คนเอาจคนดีไม่ว่าที่ชาติ ตระกูล อยู่ทีตัวคนทำเองเหมือน ไม้ไผ่ลำเดียวกันแต่ก็ต่างปล้อง มีปล้องหนึ่งเสียปล้องอื่นก็ดี
ย่ำถี่ ๆ ช่างขบหัด	เคียวละเอียดย ๆ มักจะ เคียวถูกก่อนกรวด	อย่าวิตกหรือคิดอะไรให้ เกินกว่าเหตุจะทำให้เป็นทุกข์
ยามมีกินตึก ๆ ยามบ' มีพรับตาหยิบ ๆ	มีเวลาเงินก็ใช้จ่ายฟุ่ม เฟือย เวลาไม่มีได้แต่มองเขา ตาปริบ ๆ	ให้รู้จักประหยัดรู้จักใช้จ่าย เมื่อมีก็กินให้เต็มทีเมื่อไม่มีก็ ต้องอดทน
ยามเมื่อรักน้ำสุมว่าหวาน ใจบ'เซยบานน้ำตาลว่าส้ม	เมื่อรักแม่เปรี้ยวก็ว่าหวาน เมื่อไม่พอใจน้ำตาลแท้ ๆ ก็ว่า เปรี้ยว	คนเรามักขึ้นอยู่กับอารมณ์ ไม่ขึ้นกับเหตุผลเป็นธรรมดา ของปุถุชน
เยี่ยะนาหล้า เป็นข้าควาย เอาเมียชวายเป็นข้าลูก	ทำนาล้าชาเป็นทาสของ ควาย เอาเมียเมื่อแก่เป็นทาส ของลูก	ทำนาล้าชาให้ผละนอย แม่แก่ ต่างจะให้ควายก็ไม่เพียงพอ ต้องเกี่ยวพญาณาเลี้ยงควาย เหมือนทาสของมัน คนแต่งงานแก่ ก็ต้องเลี้ยงลูกจนตัวตาย เพราะ ลูกเติบโตไม่ทันอายุพ่อแม่ชื่อว่า เป็นทาสของบุตร

ภาพิต	คำแปล	ความหมาย
รักลูกรักเมีย เสียพี่เสีย น้อง รักทองเสียเพื่อนเสียฝูง	รักลูกรักเมียมักจะเสียพี่ น้อง รักทองตนเองมักจะเสีย เพื่อนฝูง	เห็นแก่ลูกแก่เมียยอมทำ ให้เสียญาติ เห็นแก่กินทำให้เสีย เพื่อนฝูง เป็นการเตือนสติว่า ไม่ให้หนักไปทางใดทางหนึ่ง พยายามเดินสายกลาง
รักลูกพอประมาณ รักหลาน ชั่วยิ่งชั่วโยค	รักลูกพอประมาณแต่รัก หลานยิ่งกว่า	รักลูกพอสัดตามประมาณ แต่รักหลานมากยิ่งขึ้นกว่า
รู้จักหน้า บ่รู้จักใจ น้ำ บ่ไหลเชี่ยวพื้น	รู้จักหน้าไม่รู้จักใจ น้ำไม่ ไหลเชี่ยวพื้น	ใจคนอ่านยากคมยากเห็น แต่หน้าไม่ทราบว่าเขาคิดอะไร
ละอ่อนให้เพื่อใครอยาก คนใหญ่ปากเพื่อใครกิน	เด็กร้องไห้เมื่ออยากได้ อยากกินผู้ใหญ่พูดเมื่ออยากกิน	เป็นกริยาของเด็กกับผู้ใหญ่ คือเด็กเมื่อร้องไห้จะเกิดจาก ความหิวความอยากได้ ส่วน ผู้ใหญ่ถ้าพูดมักถามสิ่งใดมัก อยากจะได้ในสิ่งนั้น
รักอุณใจบ้านป้อนุ่เท้า เหมือนนั่งห่อข้าวตุ๋นควาย	มีความหวังเต็มทีเหมือนกับ หวังห่อข้าวเลี้ยงควาย	เด็กเลี้ยงควายเมื่อตอน ควายไปเลี้ยงห่างหมู่บ้านยอม จะนำห่อข้าวกับข้าวเป็นอาหาร กลางวันไปด้วย ความหวังจะได้ กินข้าวกลางวันย่อมมีแน่นอน

ภาพิต	คำแปล	ความหมาย
ลวนปากเสียทีล ลวนตีน ตกต้นไม้ ลวนไข้จักพลันตาย	ละนองปากเสียทีลละนอง ตีนตกต้นไม้ ประมาทไข้จะตาย ง่าย	สอนไม่ให้ประมาทให้มีสติ ระวังรักษาตัวอยู่เสมอ
ลูกไกลไต่กินหัวไก่ ลูกไกล ไต่กินหัวขวานหัวมูย	ลูกอยู่ไกลไต่กินหัวไก่อยู่ ไกลไต่กินหัวขวาน	คนที่อยู่ไกลกันย่อมมีโอกาส กระทบกระทั่งกัน ส่วนที่อยู่ไกล กันนาน ๆ มาพบกันที่ย่อมมีแต่ ความชื่นชมยินดีกัน
ลูกบ่ให้ขางบันกินนม	ลูกไม่ร้องไห้ไม่รู้จักให้นมกิน อย่างไร	เมื่อไม่ทราบความประสงค์ ความต้องการไม่รู้จะให้อย่างไร
ลูกหลานหลายแม่เฒ่า ตายยาก	ลูกหลานหลายคนแม่เฒ่าแม่ ยาย มักจะตายออกยาก	ย่าหรือยายมักรักลูกหลาน มีอะไรก็เอาให้ลูกหลานกินหมด ตัวเองยอมอดถ้ามีลูกหลานมาก ก็มักจะเป็นโรคขาดอาหารหรือ อดตาย
เลี้ยงหมาดมหอมคนทุกข์ มันปุกหัวไค้รางขบ	เลี้ยงหมาดมโรอุปการะคน ยากพอมันไค้ขึ้นมาก็เนรคุณเอา	อุปการะคนเลว คนเลว เหมือนตอไม้ยูจะหน้ำเพียงใด ก็หาออกดอกออกใบไม่ว่าทำคุณ ไม่ขึ้นนั่นเท่ากับคนเลว
ลูกกำพร้ามีไผสอน จิ้งหีด แมงฆอน ไผสอนมันแต้น	ลูกกำพร้าไม่มีใครสอน จิ้งหีดแมงกระซอนใครสอน ให้มันแต้น	ธรรมชาติย่อมสอนสิ่งต่าง ๆ ให้เอง

ภาษาิต	คำแปล	ความหมาย
เลือกทางแลกให้สลก กันปุก	เลือกไปเลือกมาไคตะกร้า กันร้ว	เลือกนักมักไคแร่แทนที่ จะได้แกวกลับไคก่อนหิน (หมายถึงหญิงเลือกคู่)
วัดหัวแล้วลูลงอน	ที่หัวแล้วลูลหลัง	ทะเลาะกันแล้วกลับมา ทำดีต่อ ให้ระวังไวให้มาก
วารายก็หนีว่าดีก็อยู่	พูดร้ายก็หนีพูดดีก็อยู่	คนไม่มีความอดทน ไม่ฟังเหตุ ไม่ฟังผล
เว้นหมาหื้อพอกออก เว้น วอกหื้อพอว่า เว้นคนพาล หื้อไกลแสนโยชน	หลีกเลี่ยงให้ห่างหนึ่งศอก หลีก ลึงให้ทางหนึ่งวา หลีกคนชั่วให้ ห่างไกลถึงแสนโยชน	สิ่งที่น่ากลัวที่สุดคือคนพาล ให้หลีกไกล ๆ บางที่ต้องย้าย ที่อยู่เลยที่เดียว
ล้มก็พอเกลื่อ	ล้มกับเกลื่อพอ ๆ กัน	พอ ๆ กันไม่มีใครดี ใครเลวกว่ากัน
... สัพพะว่าเชื่ออย่าเชื่อใจ คนเชื่อใจคน ทางจนใจ เอง	จะเชื่ออะไรทั้งปวงไคแต่อย่า เชื่อใจคน ถ้าเชื่อใจคนมักจะจน ใจตนเอง	อย่าไว้ใจทางอย่าวาง ใจคน จะจนใจเอง ไม่ได้ ไว้วางใจคนง่าย ๆ
สนุกเมืองฟ้า มีฟ้ากับฝน สนุกเมืองคน มีการม่วนเล่น	สนุกบนชั้นฟ้ามีแต่เมฆและฝน สนุกเมืองคนมีการละเล่นต่าง ๆ	เป็นการสอนให้คนทราบ ว่าเมืองมนุษย์สนุกกว่าที่อื่น ไม่ควรจะฆ่าตัวตายง่าย ๆ
สิบเบี้ยภายหน้า บ่เท่า ห้าเบี้ยในมือ	สิบเบี้ยอยู่ข้างหน้าก็ไม่เท่า ห้าเบี้ยในมือ	สอนให้ยึดสิ่งที่ตนเอง มีอยู่

ภาษาิต	คำแปล	ความหมาย
สิบคนเล้า บ่เท่าตาเห็น สิบตาพัน บ่เท่ามือคลำ	สิบคนเล้าไม่เท่าตาเห็น สิบ ตาเห็นไม่เท่ามือคลำ	อย่าเชื่อคำเล่าลือเป็น คำเลื่อนลอย
สนุกมีไหน โศกทุกข์มีไหน	สนุกอยู่ที่ไหน ความทุกข์ก็มี ที่นั่น	สุขกับทุกข์อยู่คู่กัน ความทุกข์นั้นจะเกิดกับ ความสุขเสมอ
สี่ชาล้อให้ควายฟัง	สี่ขอให้ควายฟัง	พูดไม่รู้เรื่อง
สุขเมื่อกินข้าว สุขเมื่อ เข้านอน	มีความสุขเมื่อกินข้าว มีความ สุขเมื่อเข้านอน	มีความสุขเมื่อกินข้าว ไม่ควรนำเรื่องเศร้าโศก สลดปรมาคุย เมื่อจะหลับนอน ก็เช่นกันไม่ควรนำเรื่องขุ่นใจ มาคุยกัน คนเราจะมีสุขได้ก็ มีเวลาอยู่เท่านั้น
สูงไหนหือคำ คำไหนหือ ยอ หลักต่อมีไหนหือชุกกัน	ที่ไหนสูงให้คัดลงที่ไหนคำให้ ยกขึ้นที่ไหนมีต่อให้ชุกทั้ง	ปรับทุกอย่างให้พอดีอย่า ให้สูงมากต่ำมากและรกราก
เลียมบ่คมหือใส่คาม หนัก ๆ คนบ่หลิวหือถาม เจือ ๆ	เลียมไม่คมให้ทำคามหนัก ๆ คนไม่ฉลาดให้ถามบ่อย ๆ	การถามเป็นการศึกษา อย่างหนึ่ง ถ้าไม่รู้ให้ถาม ยิ่งถามบ่อย ๆ ก็ยิ่งเพิ่ม ความรู้ความฉลาด

กาธิต	คำแปล	ความหมาย
หลงเหตหลง เข้าคอง ป่าไม้ แหนมหลงกว่าไค้ ชาววัน ยังกลับพอกพิก คืนไค้ทางหลัง หลงใจหลง คำ หลงคืนไค้ เพราะ หลงอกใจ หลงคองหลงไค้ หลงจักคืนไปยากนัก	หลงเข้าป่าคองไค้ยังหลงไค้ กว่ายี่สิบวันก็ยังไม่กลับคืนไค้ ถ้าหลงใจหลงผิดเป็นชอบ ย้อนกลับคืนไค้ยาก	หลงทางหลงป่ายังมีวัน กลับไค้ถึง แม้จะเสียเวลา ถ้าหลงเชื่อคนอื่นง่าย ๆ เห็นผิดเป็นชอบ อย่างนักที่ จะกลับคืนมาไค้หรือหลงทาง คืนไค้ หลงใจคืนยาก
นักเว่นเบาเขาเว่น หนุ่ม	ของหนักเว่นของเบา คน ชราหกลักทางให้คนหนุ่ม	คนที่ต้องหกลักคนพาลซึ่ง ไม่ยอมฟังเหตุผล
หนังแห้งบ่เคยพอง	หนังแห้งบ่เคยพอง	มักจะเยอหยิ่งถือตัว ลืมนตน
หน่วยนักหนักถึง คำคิด ยิ่งหนักใจ	ผลมาก (ตก) จะหนักถึง ยิ่งคิดมากยิ่งหนักใจ	ไม่ควรคิดมากจะทำให้ หนักใจไม่เป็นสุข
เห็นของแห่งน้อง พอกุน อุใจ คั่นหรัย วันโคโสก เศร้า เอาผ้าผืนขาว ของ นางน้องเห็น มาสูบคมขม กลืนรส	เห็นสิ่งของแห่งน้องพอสบาย ใจ ขึ้นบ้าง หากวันโคไม่สบาย ใจก็เอาผ้าสีขาวของน้องมาสูด มาค้มเอากลิ่นของน้อง	เป็นการบันเทาความ โศกเศร้าของผู้ที่มีรัก แต่ร้างห่างจากไป
หันท่านมือยาไครไค้หัน ท่านโร้ยาคูแควน	เห็นท่านมือยาอยากไค้เห็น ท่านโร้ยาคูถูกเหยียดหยาม	อย่าอิจฉาและดูถูก เหยียดหยามคนอื่น เพราะ จะนำความทุกข์มาให้

ภาษาิต	คำแปล	ความหมาย
เห็นเมียท่านเลาอย่า ใครได้	เห็นเมียท่านสวยอย่าอยาก ได้	เห็นเมียท่านสวยอย่า อยากได้ เพราะไม่ใช่สมบัติ ของตัว
หมอบขาย ไต่เชือก ไม้เรื่อนเครือเขาขึ้น	หมอ(นิ่ง)ไม่เอน ไท(ข้าว) จะไม่เอียง ไม้เอนรามาเถา วัลย์ไม่ขึ้น	ถ้าผู้หญิงไม่ให้ทำแล้ว ยากที่ผู้ชายจะทำอะไรได้
นางอเหมือนพาก	นางอเหมือนจวก	การทำนางอทำให้ บรรยากาศไม่สดชื่นไม่ควร ประพาศิ
หมาบเห่าขี้ขบ	หมาไม่เห่ามักจะกัด	คนเงิบ ๆ มักเอาเรื่อง
หนามหนุมปลายแสว แทง บั่วออนแป้อ หนาม แก่ปลายมุ่มก็ระวังไว้เตอ	หนามอ่อนถึงจะปลายแหลม แต่ถ้าไม่เข้ามีแต่จะอ่อนพับไป ส่วนหนามแก่ถึงปลายจะหักให้ จงระวังไว้เถิด	เปรียบเหมือนคนที่มีความรู้ ฉลาดแต่ไม่ค่อยหาประสบการณ์ หรือใช้ให้เกิดประโยชน์คนที่ เขาทำทุกอย่างด้วยความชำนาญ ชำนาญไม่ได้ให้ระวังอย่าได้ โอ้อวดกับผู้ที่แก่ประสบการณ์
ยามเกากินหมากดับ เตายามแล้ง	จิตใจเหมือนไตกินกับเต่า ในฤดูแล้ง	อย่าคิดใจจนหลงเพราะ จำทำความทุกข์ให้เกิดแก่เรา
หนีฝนพ่นฟ้า	หนีฝนไม่พ่นฟ้า	ไม่มีใครหนีความทุกข์ เนื่องจากแก่เจ็บตาย

ภานิต	คำแปล	ความหมาย
เหล่นหมาหมาเลียปาก เหล่นครกสากคอยหัว	เล่นกับหมาหมาเลียปาก เล่นกับครกสากคอยหัว	รู้จักวางตัวตามฐานะ ถ้าไม่อย่างนั้นก็ไม่มีใคร ยำเกรง
อคไ้เป็นพระยา มีพระยาแพ่เพิ่น	อคทนไ้เป็นพระมีบุญญายอม ที่จะชนะคนอื่น	ความอคทนไ้เป็นพระยา ผู้มีบุญญามักจะชนะคนอื่นเสมอ
อโกชาอย่าหื้อเกิดพุ หลอนเกิดหื้อบรเทา	อย่าให้ความโกรธเกิดพุ ขึ้นหาถเกิดขึ้นมาให้บรเทาเสีย	พยายามข่มความโกรธ ไว้อย่าได้แสดงออกมา
อยู่ดี ๆ เขาหาเหล็ก ชื้อควนกัน	อยู่ดี ๆ หาส่วนมาแทงกัน ตัวเอง	อย่าแสวงหาความเคียด ร้อนมาสู่ตน
อยู่ดูมฟ้ายากกลัวฝนหื้อ กลัวแดดลมกับกิ่งไม้แห้ง	อยู่โตฟ้ายากกลัวฝนให้กลัว แดดลมกับกิ่งไม้แห้ง	อย่ากลัวความดีให้เกรง กลัวความชั่ว อย่าพอแพคอ อุปสรรค
อย่าเอา คนตาบอดคนนำทาง เอาคนตาฟางกำไม้แคร ทางจักแวกกับแวงทางจักไปก็ บไป	เอาคนตามอดนำทางเอาคน ตาฟางถือไม้จุกไฟ ทางที่จะเลี้ยว ก็ไม่เลี้ยวทางที่จะไปก็ไม่ไป	เอาคนโง่หรือคนที่รู้บ้าง ไม่รู้บ้างเป็นผู้นำยอมทำให้ ยุ่งยากไม่รู้ว่าจะแวงหรือไป ทางไหนดี
อึ่งกับแมงเมา ขึ้นเนา กบนอน ภูเห่าพังพอน นอน กับนกไล่ ของเหล่านี้อยู่ทวย กันบได้	อึ่งอ่างกับแมลงเมา เนื้อเนา กับนอน ภูเห่ากับพังพอน นอน กับนกไล่ ทั้ง 4 อยู่ด้วยกันไม่ได้	ของทั้งสี่คู่นั้นเป็นศัตรูกัน ไม่ควรให้อยู่ด้วยกัน

ภาษา	คำแปล	ความหมาย
ออกปากนึ่งเข้าแสนหุบ หลายอยู่ขึ้น คอแอ่แท่แม่นัน มีตัวเดียว	พูดออกปากหนึ่งเข้าแสนหุบ หลายตัวอยู่ขึ้น ลูกพูดตัวเล็กหลาย ตัวแท้ จริงแล้วมีแม่ตัวเดียว	โกหกคนเดียวแสนคนถือ เป็นความจริงหมด ลูกพูดมาก เกิดจากแม่ตัวเดียวด้วยเหตุนี้ จึงพินิจพิจารณาเหตุเหตุผลใน เรื่องที่เขาพูดควรเชื่อหรือไม่
โอ้ไหนก็เหี้ยน เหี้ยนไหน ก็รู้ บอกราวหลูเมื่อลมแรง	ทำอะไรที่ไหนก็เห็นทำไมดี ทำชั่วที่ไหนใครก็รู้ บอกราวดู เมื่อลมพัดแรง	เราทำชั่วที่ไหนคนย่อมรู้ เมื่อมีเหตุย่อมมีผล
อย่าคิดใจคนบาป	อย่าพอใจคนชั่ว	ไม่ควรพอใจคนชั่ว
อย่าเพิกไม่น้ำยามลม	อย่าโศกไม่ใหญ่ยามมีลม	ไม่ควรทำอะไรขณะที่ กำลังรุนแรง ทำนองน้ำเชี่ยว อย่าขวางเรือจะเป็นอันตราย ได้
อย่าฟังคำคนฉาว	อย่าฟังคนพูดโกหก	อย่าเชื่อคนโกหก
อย่ารวมแล้วลูกเด็ก	อย่าไปอยู่กับเด็ก	อย่าไปคบเด็กเหมือนกับ การคบเด็กสร้างบ้าน

4. ความกตัญญูทเวที

ความกตัญญู หมายถึง ความรู้สึกนึกในการอุปการะคุณหรือบุญคุณที่ผู้อื่นหรือสิ่งอื่นมีต่อเรา

กตเวที หมายถึง การแสดงออกและตอบแทนบุญคุณ ดังนั้นความกตัญญูทเวทีจึงหมายถึง ความรู้บุญคุณ และตอบแทนคุณต่อคนอื่นและสิ่งอื่นที่มีบุญคุณ ความกตัญญูทเวทีนี้จะสังเกตได้จากพฤติกรรมต่อไปนี้

การแสดงความรักน้อมถ่อม ยกย่องเชิดชู ไม่ลบหลู่ดูหมิ่น
การชักนำคนอื่นให้นิยมยินดีในการทำความดีตอบแทนผู้มีพระคุณ
ปฏิบัติต่อบุคคลผู้มีพระคุณด้วยความซื่อตรง ไม่ปลิ้นปล้อนในหรือมีสิ่งใดแอบแฝงอยู่
เบื้องหลัง

ไม่ละทิ้งผู้มีพระคุณในคราวที่ผู้มีพระคุณเดือดร้อน ลำบาก
เคารพรักใคร่ ไว้วางใจ และเชื่อถือนับถือในผู้มีพระคุณที่ไม่ผิดศีลธรรม
ไม่ทำตนให้เป็นทีเลื่อมเสียชื่อเสียงแก่วงศ์ตระกูล และผู้มีพระคุณ
ทำให้ผู้มีพระคุณสุขใจ อิ่มใจ และไม่คิดร้ายต่อบุคคลผู้มีพระคุณ
ลานนาภาษิตที่มุ่งสอนให้มีความกตัญญูทเวที

ภาษิต	คำแปล	ความหมาย
กินแล้วลืมอยาก ปาก แล้วลืมคำ	กินแล้วลืมความอยาก พูดแล้วลืมคำพูด	ไม่ให้ลืมความทุกข์ยาก ลำบาก ลืมคุณคนมันคงใน ความสัจย์
คุณท่านมีกรรมบอกที่รู้ รู้คนโทษตนมีอย่าบอกโดย ง่าย	ใครมีคุณคือความดีควรบอก ให้คนอื่นทราบแต่โทษคือความชั่ว ของตนควรปิดบังไว้	การสรรเสริญความดีของ ผู้อื่นเป็นการทำดีควรกระทำ แต่ความชั่วของตนไม่ควร โฆษณาเพราะไม่น่าอวด

ภาพิต	คำแปล	ความหมาย
จอมปลวกอยู่ยงนา ว่าแสงเข้า คนเฒ่าอยู่ยง เรือนว่าแสงเรือน	จอมปลวกอยู่ในน่าวาแสง เข้า คนชราอยู่ในเรือนว่า แสงเรือน	ให้รู้จักยกย่องนับถือสิ่ง ที่ควรยกย่องนับถือ ควรทำ ความดีแต่เนิ่น ๆ แก่เฒ่า จะได้สบาย
บนับพระ พอนับ เหลือง บนับต่อเฟื้อง พอนับสิบเข้า	ไม่นับถือพระเณรก็ควรนับถือ จิ๋วร ไม่นับถือต่อข้าวก็ควรนับถือ ข้าวสิบ	ให้ความเคารพนับถือ ความดีของคนอื่นสักเล็ก ก็ยังดี
เลี้ยงสามหมาวาเข้า เลี้ยงสามเฒ่า นิมหาย เรือน	เลี้ยงหมาสามตัวกินข้าว หมด เลี้ยงคนชราไว้ในบ้านสาม คน จะนิมหายบ้านเรือน	ก่อนจะทำอะไรลงไป ให้คิด ถึงคุณค่าของมันก่อน ผลเสีย
หน้าชื่อเหมือนหมาขีรอก หน้าชดเหมือนหมาขีล่อ	ทำหน้าเฉยอย่างสุนัขขีรอก ทำหน้าหยิ่งทะนงเหมือนสุนัข เกวียน	เป็นลักษณะของคนลืมหูลืมตา
หางหมาลอครวรรูคทุ กุดเน คนเนรคุณ ร้ายหลัง คี่หน้า	หางสุนัขลอครวรรูคทุ คนชั่วใดก็ทิ้งเนรคุณที่หลัง	คนเนรคุณหน้าไหว้หลังหลอก โบราณเปรียบเหมือนสุนัข เอาหางรอกรวรรูคทุไป ๆ มา ๆ
หนีจากพี่น้องจกไปพึ่ง ไผเหมือนหนีจากไฟไป เป่าหิ้งห้อย	หนีจากพี่น้องจะไปพึ่งใคร เหมือนกับหนีจากไฟไปเป่า แมงหิ้งห้อย	ไม่ควรหนีจากญาติมิตร สนิทสนมไปพึ่งอาศัยคนอื่น เหมือนกับไปเอาหิ้งห้อยแทน ไฟฉะนั้น

ภาณิต	คำแปล	ความหมาย
อย่าฆ่าจ้าวควายกินจีน	อย่าฆ่าจ้าวควายกินเนื้อ	เพราะสัตว์ทั้งสองชนิดนี้ มีค่าต่อกันเรามากจึงห้ามฆ่า
อย่าประนามเจ้ากนิ ศีล	อย่าประนามว่าร้ายพระเณร องค์ที่มีศีล	อย่าดูถูกเณรองค์ที่มีศีล
อย่าลืมนุญครุบาหื้อ กระทำคุณตอบ เทวดา ครอบใจจำ	อย่าลืมนุญครุบาอาจารย์ ให้กระทำคุณตอบแทน เทวดา จะเอาใจใส่	อย่าลืมนุญครุบาอาจารย์ ให้ตอบแทนคุณแทน เทวดา จะเอาใจใส่เรา
อย่าเลาเจ้าและ ครูตน	อย่านินทาเจ้านายและครู ตน	อย่านินทาเจ้านายและ อาจารย์ของตน

5. การรักษาระเบียบวินัย

การรักษาระเบียบวินัย หมายถึง การควบคุมการประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องและเหมาะสมกับจรรยาบรรณ ขอบบังคับ กฎหมาย และศีลธรรม ซึ่งการรักษาระเบียบวินัยต้องรักษาระเบียบทั้งภายนอกอันหมายถึง การมีวินัยต่อการบริโภค การอุปโภค สถานที่ การปกครอง และรักษาระเบียบภายใน ได้แก่ การแต่งและควบคุมท่วงท่ากิริยา วาจา และใจให้หมดจดงดงามด้วยการเว้นชั่ว ประพฤติชอบทั้งต่อหน้าและลับหลัง ได้แก่

มีระเบียบ ท่วงท่า ระเบียบกิริยา ระเบียบวาจาและระเบียบใจ

ลวนลามาธิตที่มุ่งสอนให้เกิดการรักษาระเบียบวินัย มีดังต่อไปนี้

ภาษิต	คำแปล	ความหมาย
กินแล้วหือเก็บ เก็บ แล้วหือจำ	กินแล้วให้เก็บเก็บแล้วให้จำ	มุ่งให้เป็นระเบียบเรียบร้อย และรู้จักหลายจำในสิ่งที่ทำผิดมาแล้ว
คั่นนั่งฟากปากเป็นเครือ ทางจักเปื้อนคิตใจรอด	พูดคุยกับเพื่อนบ้านจนมีคำ เพิ่มความลำบากในการกลับ บ้านของตน	ให้รู้จักเกรงใจผู้อื่นไปบ้าน เขาอย่าคุยนาน
จักงูก็ไปก่อน จักสอน ก็ทายหลัง	หากงูก็ให้ไปก่อนสิ่งของ หากจะสอนก็ให้ตามหลังสิ่งของ	จะเป็นผู้ตามก็ไปก่อน หากจะให้เป็นผู้นำก็อยู่ข้างหลัง ให้รู้จักหน้าที่ไม่ว่ากายหน้าที่ กัน
จากคำคือร้อย ๆ คำ รายน้อยหนึ่งก็มีก็หาทยะ บได้แล	พูดแต่คำอ่อนหวานเสมอ ๆ ไม่เคยพูดคำหยาบข่มหาอันตราย ไม่ได้	คนมีวาจาอ่อนหวานยอม ปลอศกับทุกที่

ภาพิต	คำแปล	ความหมาย
ทางหนูกัหนูไต่ทางไหน ก็ไหนเพียว ท่านมเรียก อ้ายชาน ท่านมตามอยากลาว ท่านม ป่าวอย่าไป ท่านมไซ่ฟือรู้ อ้ายรู้ท่านมฟือยีนอย่าใคร ยีนบคี่แล	ทางหนูกัหนูไต่ ทางไหนก็ ไหนเคิน ท่านมเรียกอ้ายชานท่านม ตามอ้ายพูดท่านมออกอ้ายไป ท่านมอยากก็ให้อ้ายรู้ ท่านม ให้ฟังก็อย่าฟังมันไม่คี่	ทางไครก็ทางมันอย่าก้าว กายกันหรืออย่าแข่งกัน สอนให้แต่สิ่งที่ฟังจะรู้ฟัง กระทำให้อีกกาลเทศะ
เท่ารู้การคิง บ่รู้การ ท่าน ถมน้ำลายฟือตกรูช่อง นึ่งหยองเหาะฟือแยงคุดตน	เท่ารู้งานของตัวไม่รู้งาน ท่าน ถมน้ำลายให้พันรู นึ่งยong ๆ ให้ดูการนึ่งของตัวเอง	เท่าแต่รู้งานของตนเอง ไม่รู้งานคนอื่น จะทำอะไรให้ระมัดระวังอย่า ทำอะไรสุมสี่สุมห้า โดยเฉพาะ การนึ่งยong ๆ ต้องระวังให้มาก อาจจะขายหน้าเขาได้
นับไค้นับสาว มื้อยาว เบบพะ เสียปะไล้ชืหนาน ทว	สาวไค้สาวเอามื้อยาวไค้ เปรียบไม่ระมัดระวังจะพบชื หนานทา	จะทำอะไรให้ระมัดระวัง อย่าสุมสี่สุมห้าทำไปเรื่อย อาจจะผิดพลาดไค้
น้ำไค้หนทางผีสงไค้ คำปาก	น้ำไค้หนทาง คนทรงไค้ คำพูด	เมื่อเดินทางไกลสิ่งสำคัญ คือน้ำ ถ้าไปยังที่แปลกถิ่นได้ ระวังคำพูด

ภาพิต	คำแปล	ความหมาย
นอนลุกอย่าพับฟาก	นอนลุกอย่ากระพับฟาก	ตื่นนอนขึ้นมาตอนเช้าอย่า กระพับพื้นกระดานบ้านเรือน
บ่ตีร้องพระกินข้าว บ่ตีร้องเจ้าขึ้นเรือน	ไม่ใหร้องพระเณรกินข้าว ไม่ใหร้องเรียกเจ้านายขึ้นเรือน	ไม่ควรเชิญเจ้านายขึ้นบ้าน เพราะเห็นของมีค่ามักจะขอลือ ว่าเป็นคนมีอำนาจส่วนพระเณร นั้น ไม่ควรเรียกกินข้าวหลัง เที่ยงจะผิดศีล
บ่ตีบอกหล้ามาให้นาย บ่ตีบอกหล้าควายให้เจ้า	ไม่ควรบอกหล้ามาให้นาย ไม่ควรบอกหล้าควายให้เจ้า	ไม่ควรหาเรื่องลำบากมาได้ ตัวเอง เพราะเจ้านายจะใช้ หรือให้เราไปเกี่ยวหล้ามาให้ ม้าหรือให้ควาย
บ่หันไหล ไคลครูป้อ อย่าเอาไม้อออกไปจังก้าง	ก่อนหันที่เคลื่อนไปตามน้ำ มักไม่มีตะไคร่น้ำห่อหุ้ม อย่าเอา อออกไปจังก้าง	ถ้าเราเคลื่อนไหวอยู่เสมอ ในการงานย่อมคล่องแคล่ว ไม่ว่าด้านสมองและร่างกาย และอย่าชักขวางผู้มีอำนาจ
ฝนจักตกจะเชื่อใจดาว มีลูกสาวอย่าเชื่อใจมันนุก บอนคันยอมเกิดในป่า	หากดาวมีเต็มบนท้องฟ้าอย่า เชื่อว่าฝนไม่ตก มีลูกสาวก็อย่า ไว้วางใจมากนักควรดูแลอย่างใกล้ชิด	อย่าไว้วางใจหรือเชื่อใจลูกสาว เรื่องเกี่ยวกับผู้ชายเพราะเรื่อง นี้เป็นเรื่องของธรรมชาติ
เพิ่มถามอย่ากล่าว เพิ่มป่าวอย่าไป	เขาไม่ถามเราอย่ากล่าว เขาไม่บอกเราอย่าไป	คำพูดใดที่เขาไม่ถามเรา กล่าวเป็นคำพูดที่ไม่มีค่าเหมือน พูดไปสองไพเบี้ย

ภาพิต	คำแปล	ความหมาย
ไฟในอย่าเอาออก ไฟนอกอย่าเอาเข้า	ไฟในอย่าเอาออกไฟนอก อย่าเอาเข้า	เรื่องเดือดร้อนในบ้าน ไม่ควรนำไปพูดนอกบ้าน เรื่องไม่ติดนอกบ้านไม่ควรนำมา พูดในบ้าน เพราะความเดือด ร้อนเปรียบเสมือนหนึ่งไฟ
มีเงินมีไรเป็นหินเป็น ผา ฟัน้องมีสู้หาเป็นเพื่อน เป็นทาน	มีเงินมีไรก็เป็นหินเป็นผา ฟัน้องไม่มาหาสู้เป็นเขาเป็นทาน	เป็นญาติพี่น้องกันควรช่วย กันแก้ปัญหาพูดจาปราศรัยกัน อย่าคิดเป็นอื่น
เมื่อคืนเป็นนกขัน เมื่อวันเป็นนกเค้า	กลางคืนเป็นนกขันกลางวัน เป็นนกเค้าแมว	เที่ยวกลางคืนแต่กลางวัน นอนหลับเป็นคนไม่ดี
ไม่อ่อนน้อมหนัก คนหลิวก้ออ่อนน้อม แมวขึ้นคานบ่มานใจหนู	ไม่อ่อนน้อมหนักยาก คนฉลาด ยอมรู้จักอ่อนน้อม แมวขึ้นตึง หนูไม่สบายใจ	คนอ่อนน้อมถ่อมตนเป็น คนดีมีแต่คนรัก ถูกใจอีกฝ่ายแต่ไม่ถูกใจ อีกฝ่ายหนึ่ง
รักกันย้อนการกิน ยินดีย้อนคำปาก	รักกันเพราะการเลี้ยงดู มีความยินดีเพราะคำพูด	จะเลี้ยงดูเพียงใดก็ตามดู วาจาที่อ่อนหวานไม่ได้สามารถ ผูกไมตรีได้นาน
ลูกเขยอย่าปากจาแข็ง	ตั้นเขยอย่าพูดจาหยาบ	ตั้นเขยอย่าพูดคำหยาบ

ภาพิต	คำแปล	ความหมาย
ล้นบ่แพ้รี คีแพรงคา เคียบบ่แพ้คำปอง หัวหยอง บ่แพ้เกล้าเกลี้ยง	ล้นบ่แพ้รี คีชนะไม่มีค่า โกรชไมแพ้คำปองร้าย หัวมีผม ยุ่งไมแพ้คนผมเกลี้ยง	ความโกรชแสดงว่าความ ออกมา ทำให้เราเพื่อคร้อน ภายหลังคนยามยุ่งปองร้าย ระเบียบม้วยวายเพราะเพียง แต่ผมบนหัวเท่านั้น ยังไม่มี ปัญญารักษาให้เรียบร้อย ชีวิต และงานเขาก็ต้องยุ่งเหมือนผม คนมีผมเรือนไม่ได้เพราะมีนิสัย ตรงกันข้ามกับคนผมยุ่ง ไม่มี ความเรียบร้อยสวยงามและ
วัดบ่เข้าพระเจ้าบ่ไหว คือคนหนา	วัดไมเข้า พระเจ้าไมไหว เป็นคนที่มีกิเลสหนา	คนที่กิเลสหนามองเห็นวัตถุ เป็นใหญ่ไม่สนใจเรื่องศาสนา
สาวชอบใจใครหัวซิก ๆ ดูพระใครลิกหมั้นไปแอ่ว บ้าน	สาว ๆ ที่พอใจก็หัวเราะ กิก ๆ พระเณรอยากลิกมักไป เที่ยวบ้านบ่อย ๆ	เพราะถ้าพระเณรไปเที่ยว บ้านญาติโยมเสมออยากที่จะดำรง ในเพศพรหมจรรย์อยู่ได้นาน
สูงล้ำร่างหัก หนักล้ำ ข้างโคน	สูงนักมักจะหัก หนักมากมัก จะล้ม	ไม่ควรแสดงว่าตนสูงหรือ ฉลาดกว่าคนอื่นเพราะมักเป็น อันตราย
หนทางหลวงมาแต่ยาก ย้ายพอยบุนน่ายคอยดง มาจุฟ้าง ย่าฟากหวัดตง มาจุฟื่อง หลมพงแผกหญ้า	ทางเดินมีไม่เดินกลับค้นค้น ไปตามป่าห่อกลให้เหยียบฟาก พลาดห่อกลให้หัดห่อลม	ไม่เดินตามระเบียบแบบแผน ประเพณีห่อกลให้หลงรักแล้ว ผลักทิ้ง

ภาพิต	คำแปล	ความหมาย
อย่ากรายหมาว้อ	อย่าอย่างกรายผ่านสุนัขบ้า	มีแต่อันตรายเท่านั้น
อย่าชิงคำต๋าน	อย่าแย่งพูด	อย่าแย่งผู้อื่นพูด
อย่าปลงเมียหลวง เมียน้อย อยู่เรือนกับเมีย น้อย	อย่าให้เมียหลวงและเมีย น้อยอยู่รวมกัน	ต้องให้เกียรติยกย่องเมีย แรกจึงจะถูกรวม
อย่าปากเปลืองมั่งง่าย	อย่าพูดมากและมั่งง่าย	ไม่ควรพูดมากและเป็นคน มั่งง่าย
อย่าเหลนฐูที่ทานข้าง	อย่าเล่นรู้ที่ทานชอบ	อย่าเป็นคู่กับผู้หญิงที่คนอื่น เขาหวงเขารัก
อย่าเรียนเต่าหามหงส์	อย่าเรียนเต่าหามหงส์	อย่าพูดในเวลาไม่ควรพูด เหมือนนิทานเต่าหามหงส์ ¹
เอื้อยบข้างแปลง ชุม แสงส่องห้อง หื่อน้ำขุนทอง ชอบรอย	ไม่กล่าวโทษคนผิดที่จากไป ให้น้ำขุนชอบรอย	ไม่กล่าวโทษคนผิดที่จากไป แล้วเหมือนน้ำขุนไหลตามรอย

¹ เต่ากับหงส์เป็นสหายกันที่หากินของเต่ากันคน หงส์จึงอาสาหามเต่าบินไปหากิน
ที่ใหม่ เต่าเอาปากคาบไม้ตรงกลางไว้สองข้าง หงส์ 2 ตัวคาบพาบินไป เด็กมองเห็นเต่า
หามหงส์ เต่าตะโกนว่าไม่ใช่หงส์หามข้า ปากหลุดจากไม้จึงตกลงมาตาย

6. ความเสียสละ

ความเสียสละ หมายถึง การละความเห็นแก่ตัว การให้ปันแก่คนที่ควรให้ด้วยกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังสติปัญญา รวมทั้งการรู้จักสละทิ้งอารมณ์ภายในตนเองด้วย สืบเนื่องจากพฤติกรรมต่อไปนี้

ช่วยเหลือผู้อื่นทำธุระ การงานที่ไม่มีโทษ

ไม่เบียดเบียน

ช่วยเหลืองานสาธารณะประโยชน์

ช่วยเหลือให้คำแนะนำทั้งในทางโลกและทางธรรม

ช่วยเหลือเขาเป็นธุระให้สำเร็จประโยชน์

ช่วยแสดงความเห็นอย่างตรงไปตรงมา

ช่วยแก้ปัญหาเดือดร้อนแก่คนที่ไม่ทำผิด

ช่วยคิดหาแนวทางที่ถูกที่ชอบ

ช่วยเพิ่มพูนความรู้ให้แก่อนุชนตามกำลังสติปัญญา

แบ่งปันเครื่องอุปโภค บริโภคแก่ผู้ขัดสนที่สมควรให้สละทรัพย์เพื่อสาธารณกุศล

ยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นมีความสุข

ไม่อาฆาตจองเวร

ให้อภัยในความผิดของผู้อื่นที่สำนึกผิด

ไม่นึกสมน้ำหน้าผู้อื่น เมื่อเพี้ยงพล้ำ

ไม่โลภอยากได้ของของผู้อื่นมาเป็นของตน

ลानนภาณิตที่สอนให้คนรู้จักเสียสละ มีดังต่อไปนี้

ภาษีก	คำแปล	ความหมาย
กินของเพื่อนไ้ของตัว	กินของคนอื่นเก็บของคนเองไว้	เห็นแก่ตัว เอาเปรียบคนอื่น
ของกินล้ำ ปันกันกินคนน้อย กินคนเดียวข้างแค่น	ของกินอร่อยแบ่งปันคนละเล็ก ละน้อย กินคนเดียวมักสำคัญ	กินคนเดียวหาเป็นสุขไม่ สอนให้รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่คนอื่น
ครกบักหื้อว่าสาก ปากบัก หื้อว่าหม้อแกง	ครกไม่ควรจะเอาคราสาก ทัพพีไม่ควรคราหม้อแกง	ให้ประคับประคองใช้สิ่งที่พอ จะจุนเจือกันได้
ใครเป็นดีหื้อเลี้ยงวัว เลี้ยงควาย ใครนิมหายหื้อ เลี้ยงหมู เลี้ยงพระ	อยากร่ำรวยให้เลี้ยงวัวควาย อยากนิมหายให้เลี้ยงพระเลี้ยงเณร	เมื่ออยากร่ำรวยให้ค้าขาย วัวควาย แะหากอยากให้กิเลส นิมหายต้องบริจาคเงินเลี้ยงพระ
ใจตอนหาจะเจ็บ	และตอนไม่หาจะขาด	ไม่ควรจะพุดคุยเรื่องที่จะทำ ให้เกิดความเดือดร้อน
เจ้าใจหื้อควนพลัน	เจ้านายใจต้องรีบควนฉับพลัน	เมื่อเป็นคนรับใช้เขา เมื่อเจ้านายใช้ให้ทำอะไร ก็ต้องรีบทำ
เจ้ามีเวียกการหื้อเด่น ช่วย	เจ้านายมีงานการต้องรีบเด่น ไปช่วย	เจ้านายมีงานในวังให้ ช่วยเหลือ
ใจกว้างทานยอมขอบคุณ	ใจกว้างทานยอมสรรเสริญคุณ	สอนให้เป็นคนใจกว้าง
ใจเจ้าใจไพร่ยอมห้อยที่ เดียวกัน	ใจไพร่และใจเจ้านายยอม มีหัวอยู่ที่เดียวกัน	ให้เห็นอกเห็นใจกันเพราะ ทุกคนมีหัวใจเหมือนกัน

ภาพลักษณ์	คำแปล	ความหมาย
ใจกว้างทกหมอนรก	ใจกว้างทกหมอนรก	คนใจกว้างจะพบแต่ความลำบาก
ใจดีไปขออวดอ้าง	ใจดีกับคนค้ายศใครไม่สรรเสริญ	สอนให้ไม่ให้เป็นคนใจแคบ
ใจบุญช่างหมิ่นลาภ	ใจบุญศรัทธามีลาภ	สอนให้เป็นคนใจบุญ
ได้กินอันไหนแจ่มนั้น ตายแพมายอวดอ้างจึง จักบังบาบแตก	ได้กินสิ่งใดแต่แยบแยบมัน จึงจะไม่บังบาบแตกสามัคคี	การให้เป็นการบุญไมตรี ผู้ให้ยอมเป็นที่รักแก่คนทั้งหลาย ผู้ให้ยอมไม่อับจน
ผู้เผยลาภขางหมาเห่า คนคำเถาขางนิกกัน	ผู้เผยลาภขางหมาเห่า หากนำเอาถ้อยคำพูดเค็มมาพูด นักรจะทะเลาะกัน	เป็นการสอนไม่ให้ทำเรื่อง ที่เหลวไปแล้วกลับมาพูดอีก
ทองบั้นเหมือนชา	ทองจะไม่ตันเหมือนชาของ เรา	คนเราต้องกินทองแบ่งเวลา สำหรับงานส่วนตัวและส่วนรวม

7. การสามัคคี

ความสามัคคี หมายถึง ความพร้อมเพรียงเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ร่วมมือกันกระทำ
กิจการให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี โดยเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว พฤติกรรมที่สังเกตได้
คือ

ปรับตนเองให้เข้ากับผู้อื่นได้ดี
รับผิดชอบส่วนรวมมากกว่าตน

เรามีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในกิจการของส่วนรวม
 เป็นผู้ประสานความสามัคคีในหมู่คณะ
 ไม่แบ่งแยกพวกเราพวกเรา
 รักหมู่คณะ มีใจหวังดีและช่วยเหลือเกื้อกูลในทางไม่ผิดศีลธรรม
 ของคนอื่นในแง่ดีเสมอ

คานนาภาณิตที่สอนให้คนเกิดความสามัคคี มีดังนี้

ภาณิต	คำแปล	ความหมาย
แปลงเรือนทามใจอยู่ แปลงมูทามใจนอน	ทำเรือนทามใจอยู่ ทำมู ทามใจนอน	อย่าเอาแต่ใจเขาเป็น ประมาณ บางอย่างเราต้อง ค้อยตามความพอใจของผู้อื่น
เสียเงินเสียคำรหาได้ ของอยู่ตกคุ้มวิสัย เสียน้ำอก น้ำใจ จักหาไหนม่อ	เสียเงินเสียทอง ยังหาได้ เพราะเป็นสิ่งที่วิสัย แต่เสียน้ำใจ จะหาไหนมาแทนได้ง่าย ๆ	กำลังใจไม่ใช่เป็นสิ่งที่ได้มา ง่าย ๆ ไม่ควรจะให้เสียไป เพราะถ้าเสียกำลังใจก็เหมือน กับเสียทุกสิ่ง
หันหน้าไปอย่าดูเขา	เห็นคนมาไปอย่าหลอก ลวงเขา	เห็นเขาไปอย่าหลอกเขา
หมากขามป้อมตกองมือ วอก	มะขามป้อมตกอยู่ในมือถึง	เปรียบเทียบกับที่ราบถึง สิ่งของที่ตกอยู่ในมือคนชั่วหรือ โจรทั้งหลายยากที่จะไถคืนมา
อย่าชิงทานนั่งก่อน	อย่าชิงที่นั่งซึ่งเขามานั่ง ก่อนแล้ว	อย่าแย่งที่นั่งของคนอื่นเขามานั่ง มาก่อน

ภาพิต	คำแปล	ความหมาย
อยู่บนทานอย่าอยู่ปลาย ปันจัวปันควายให้ลูกหลาน เหลน	อยู่บนคนอย่าอยู่เปล่า ปลายปันจัวปันควายให้ลูกหลานเล่น	คนเราอยู่ที่ไหนควรทำตัว ให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น อย่าอยู่ว่าง ๆ
กล้วยคว่างาบ งามคำ กล้วย	กล้วยคว่างามไว้และงามก็ คำกล้วยไว้	คนเราต้องพึ่งพาอาศัยกัน
คนตาดีจึงคนตาบอด คนตาดีบอกจึงคนตาดี	คนตาดีจึงคนตาบอด แต่ถ้ามคน ตาดีไปไม่บอกให้คนตาบอดจึงคน ตาดี (คนมีปัญญาจึง คนโง่บางครั้ง ก็องงให้คนโง่นำคนมีปัญญา)	ตามี 2 ชนิด คือตานอกนา ใน ตาในได้แก่ปัญญา คนตาดี อาจจูงคนตาบอดไปไหน ๆ ได้แต่บางครั้งก็ต้องอาศัยตา ในคือปัญญาของคนตาบอด เลี้ยงชีพ
เจ้ายี่ไปทางซ้าย เจ้า อ้ายจิกไปขวา น้องก็ว่าน้อง จักจี พี่ก็ว่าพี่จักเฒ่า	เจ้ายี่ว่าจะเดินไปทางซ้าย เจ้าอ้ายจะเดินทางขวา น้องก็ว่า จักจี พี่ก็ว่าพี่จักเฒ่า	การแตกแยกไม่ลงรอยกันมี แต่ความยุ่งยาก
จัวตัวเดียวกินหญ้าแพก หมู คั้นเสียบกินรำก็จะพ่าย	จัวตัวเดียวกินหญ้าแพกจากหมู ถ้าเสียบไม่เอาไปกินก็จะถูกหัวกิน	การทำอะไรคนเดียวย่อม ไม่ผลอดภัย
บ่ดีเลี้ยงคนต่างดาว บ่ดีท้าวต่างแดน บ่ดีคู่แค้นคน ทุกข	ไม่ควรเลี้ยงคนต่างดาว เลี้ยงท้าวต่างแดน ไม่ควรคู่หมั้น คนยากจน	คนต่างชาติเป็นอันตรายต่อ ประเทศชาติ ไม่ควรให้การ อุปการะและไม่ควรจะเหยียด หยามคนจน

ภาษาิต	คำแปล	ความหมาย
ปั่นไม่เต็มหลังกับลา เดินคงเงินไม่เต็มถังกกับเดิน ค้าสอด	ปั่นไม่เต็มแต่ใจไม่ควรเหี่ยวไป ในคง เงินไม่เต็มถังกกับเดิน ไม่คอยเหี่ยวไปค้าขาย	เต็มใจเต็มที่แล้วจึง ลงมือทำ
เป็นคนบ่ได้เพ็งน้ำก็เพ็ง ไฟ บ่เพ็งไกลก็เพ็งใกล้ บ่ได้เพ็งหนึ่งก็เพ็งหนึ่ง	คนเราไม่เพ็งน้ำก็เพ็งไฟ ไม่เพ็งที่ไกลก็เพ็งที่ใกล้ เพ็งใด เพ็งสิ่งใดสิ่งหนึ่ง	เราอยู่คนเดียวในโลกไม่ได้ ต้องมีสิ่งพึ่งพาไปสิ่งใดสิ่งหนึ่ง
ตัวเป็นไฟ หื้อเบียดเป็น น้ำ	ตัวเป็นดินเป็นไฟหื้อเบียด เป็นน้ำ	ฝ่ายหนึ่งร้อนก็ให้ฝ่ายหนึ่ง เย็นจึงจะอยู่ด้วยกันได้อย่างมี ความสุข การนอนกรนกระทบ กันการอยู่เป็นคู่ครองก็จะถูก ทำลายลง
ตัวเป็นหิ้งหื้อเบียดเป็น ช่อง	ตัวเป็นสวิง ให้เบียดเป็นช่อง	ให้ร่วมมือกันในการทำงาน จึงจะทำให้ฐานะเจริญขึ้น
พริกมีบ้านเหนือเกลือ มีบ้านใต้ ผักแฉลบมีบนปลาย ไม้	พริกมีเรือนทางเหนือ เกลือ อยู่บ้านทางใต้ ผักตำลึงอยู่บน ยอดไม้	ของเหล่านี้แม้จะอยู่ต่าง ที่กัน แต่เมื่อเอามารวมกัน เป็นห่อแกล้งแล้วก็อร่อย หมายถึงความพร้อมเพรียง สามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน
เพ็งพี่เจ็บตอง เพ็งน้อง เจ็บใจ คิคสังอันใด ใจกัน คืบเลี้ยง	ไปพึ่งพาพี่ก็ปวดทรวง พึ่งพาน้อง ก็ปวดใจ คิคอันใดก็กับตันใจไปหมด สิ้น	เมื่อถึงคราวตกอับยากหน้า ไปพึ่งพาใครก็ไม่ได้

ภาพิต	คำแปล	ความหมาย
ไม้ต้นเดี่ยวไม่เป็นกอ ปอดต้นเดี่ยวไม่เป็นเหล่า	ไม้ต้นเดี่ยวไม่เป็นกอ ปอดต้นเดี่ยวไม่เป็นเหล่า	คน ๆ เดี่ยวทำงานใหญ่ ไม่สำเร็จต้องรวมกันทำ
พี่น้องผิวกัน เหมือนพรวัว พัวน้ำ ออย่าผิวกันผิวกันเพื่อเวร เปื้อนเปื้อนนั้น น้ำหากเป็น เอาน้ำใสเย็นช่วย เปื้อน จึงเลี้ยง	พี่น้องทะเลาะเหมือนเอา มีพรวัวพัวน้ำ ออย่าทำผิวกัน ถ้าวเร เราจะเปื้อนเปื้อน ตมก เพราะน้ำ ควรเอาน้ำใสสะอาด มาล้างให้เปื้อนตม หมคสิ้นไป	พี่น้องกันตัดไม้ตายขาย ไม่ขาด ทะเลาะกันบ้างก็ อย่าได้ถือสาถึง บาปเกิด จากใจจะให้บาปหายต้อง อาศัยใจสะอาดบดเป่า
เยี่ยะคนเคียวเหมือน ตายเยี่ยะหลายหลายเหลน	ทำญ์เคียวเหมือนตาย ทำ หลายคนเป็นประคุดเล่น	ความพร้อมเพรียงแห่งหมู่ ยอมนำมาซึ่งความสุขสอนให้ ทำงานเป็นกลุ่ม
เรือนหมั้นเพื่อหลาย เสา	เรือนจะมั่นคงเพราะมี หลายเสา	การทำงานหรืออะไรก็ตาม หลายคนยอมดีกว่าคนเดียว
เสื่อเป็นเนื้อเพื่อป่า ป่าไม่งามเพื่อเสื่อ	เสื่อจะมีเนื้อหนังก็เพราะ ป่า ป่าจะตั้งอยู่ได้เพราะมีเสื่อ	ต่างก็อาศัยซึ่งกันและกัน เหมือนเสื่อพิเพราะป่าปก ป่ารกเพราะเสื่อยัง
อย่าจงชังคนเก่า	อย่าจงเกลียดชังคน เก่าแก่	เพราะไม่ปรีโยชนอันใด มีแต่จะไม่สบายใจ
อย่าคานผิวกาว เรือน และเพื่อนบ้าน	อย่าพูดจากระรานชาวเรือน และเพื่อนบ้าน	อย่าทะเลาะคนในเรือน และเพื่อนบ้าน

ภาษาิต	คำแปล	ความหมาย
อย่าตานกริยาเมียนาน	อย่าทำให้กรรยาแตกแยกกับ สามี	อย่าทำให้กรรยาเขา แตกจากสามี
อย่าส่อหือชาวบ้าน	อย่าคึกค่อให้ชาวบ้าน ทะเลาะกัน	อย่าเหยให้ชาวบ้าน ทะเลาะกัน

๘. การประหยัค

การประหยัค หมายถึง การใช้สิ่งทั้งหลายพอเหมาะพอควร ให้ได้ประโยชน์มากที่สุด ไม่ยอมให้มีส่วนเกินมากนักรวมทั้งการรู้จักระมัดระวัง รู้จักยับยั้งความต้องการให้อยู่ในกรอบ และขอบเขตที่พอเหมาะพอควร การประหยัคแบ่งเป็น ประหยัคเวลา และประหยัคทรัพย์

การประหยัคเวลา ได้แก่ การรู้จักใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ ให้เหมาะกับการละเทศะ รู้คุณค่าของเวลามียอมให้เวลาหมดเปลืองไปโดยเปล่าประโยชน์ แต่นำมาใช้ให้เป็นประโยชน์อันยิ่งใหญ่ ในการหาความรู้ สร้างความดีในการสร้างสมรรถภาพ ในการสร้างอำนาจ ในการสร้างทรัพย์

การประหยัคทรัพย์ ได้แก่ การรู้จักใช้ทรัพย์ให้ถูกต้อง และเหมาะสม ได้แก่ พยายามจ่ายทรัพย์เท่าที่จำเป็นให้สมควรแก่สภาพ

การรู้จักเก็บรวบรวมรายได้อันควรเก็บไว้เป็นทุนสำรอง

นำทรัพย์ที่มีอยู่ให้เจริญงอกงาม

คุ้มครองรักษาทรัพย์ให้ปลอดภัย

บุญของเก้านันควรบุญให้กลับใช้ประโยชน์ได้ใหม่

ใช้และถนอมของใช้และทรัพย์สินให้คงคุณค่าและประโยชน์นาน ๆ

รู้จักทำของใช้เอง อย่าคิดแต่จะซื้อหรือจ้างงานเขาทำราคาไป

ไม่ใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือยให้หมดเปลืองโดยเปล่าประโยชน์

ไม่บำรุงบำเรอความสนุกสนานจนเกินไป
ขยันหาทรัพย์ใหม่มาเพิ่มเติม

ภาพิต	คำแปล	ความหมาย
ซื้อควายยานนาซึ้งคา ยามฝน	ซื้อควายทำนาเมื่อถึงฤดู ทำนา ซื้อคานในฤดูฝน	ถ้าเก็บครอนแล้ว ถ้าจะทำมักจะตองเพิ่มค่า แรงคานของเหมือนซื้อ ควายฤดูไถนยอมซื้อแพง ซื้อคานในฤดูฝนก็ยอมแพง
ลูกคนเกี้ยวสอนยาก เขวาคากคำปึก ฝ่ายหักทอ บเขว บาวเขวสาวบักิน	ลูกคนเกี้ยวสอนยาก ชาว ที่ไม่ตาคแกล้งคำลำบาก ฝ่าย ที่เล่นใหญ่หนักทอไม่ได้ เจ้า บาวที่รราสาวสาวก็ไม่ชอบ	หากทุกอย่างอยู่ใน สภาพพออยู่แล้ว จะไม่ เกิดปัญหา
บิไซหนี้กิน อิ่มได้ เลี้ยงทอง ไซหนี้หยัน หยองทำทาน บิไซหนี้ ซื้อ หมากพลูอาหาร การบุญ การคุณ บิไซหนี้ขอ เป็นหนี้ สิน เพราะยาฝิ่นหอ ของกินเก็บปอบคาง	มิใช่เป็นหนี้เป็นสินเพราะ เลี้ยงได้เลี้ยงทองมิใช่หนี้ เพราะแต่งเนื้อแต่งตัว มิใช่ เป็นหนี้เพราะการทำบุญทำทาน มิใช่หนี้ซื้อข้าวปลาอาหารแต่ เป็นหนี้เพราะสุรายาฝิ่นของ พวกจีนฮั่นเอง	จะเป็นหนี้เป็นสินเพราะ เหตุอื่นไม่เป็นไป แต่เป็น กวยสุรายาฝิ่นหามิ ประโยชน์อะไรไม
เงินค่าเป็นเจ้าเขา เป็นนาย	เงินเป็นเจ้า ชาวเป็น นาย	เงินกับชาว 2 ประการนี้มีความสำคัญแก่ ชีวิตมนุษย์ไม่ควรจ่ายง่าย เกินไป ต้องรู้จักคุณค่าของ มันด้วย

ภาษาิต	คำแปล	ความหมาย
อย่าหวังแม่น้ำหายหน้า น้ำฟ้าบไหลลงรวม	อย่าหวังน้ำในลำห้วยข้าง หน้า น้ำฟ้าจะไม่ไหลลงมารวม	ไม่ให้เป็นคนผัดวัน ประกันพรุ่ง ปัจจุบันต้อง ดีกว่าอนาคต วันนี้ดีกว่า พรุ่งนี้
บ มีซอนทุกซ์ เมื่อกิน แกง บมีเมียแพง ทุกซ์ใจ ยามเจ็บไข้ บมีเงินไว้ทุกซ์ ยามชราโง	ไม่มีซอนทุกซ์ ใจยามชดแกง ไม่มีเมียรัก ผังรักทุกซ์ยาม เจ็บไข้ไคป่วย ไม่มีทรัพย์สินทุกซ์ ยามยามแก่ชรา	เปรียบเทียบให้เห็น ความลำบากต่าง ๆ มุ่ง สอนให้เป็นคนมัชยัสถ์ เก็บเงินไว้ใช้เมื่อยาม แก่เฒ่า
หันเจาญ่งผางาม อย่า นุ่งผ้าเปรียบ	เห็นเขาสวมเสื้อผ้าสวย อย่าไปสวมเปรียบเทียบ	มุ่งให้ตัวเองมีความ ภูมิใจในตัวเอง ไม่ควร ไปเปรียบเทียบกับคนอื่น เพราะถ้ายิ่งเปรียบเทียบ กับคนอื่นมาก ๆ ก็ยิ่งไม่ สบายใจและหมกเป่ลื่อง มากขึ้น
เห็นช้างขี้อย่าขีทวย ทาง	เห็นช้างขี้อย่าขีตามทาง	ให้รู้จักประมาณตนอย่า คิดทำอะไรแข่งขันกับคนที่ ร่ำรวยกว่า

ภาพศัพท์	คำแปล	ความหมาย
เยียดการบีบเป็นแซง หีบน้ำแกงเหมือนฟารอง	ทำงานหำการไม่เป็นเรื่อง แต่เวลาหีบซคน้ำแกง เสียยัง ฟารอง	ทำงานน้อย แต่กินมาก ยอมไม่พอใจจ่าย
ฝนตกแล้วใครซี้ เป็น หนี้เพิ่มมาถาม	ฝนตกอยากจะทำ เป็นหนี้ เขาถูกเขามาทวงเป็นทุกข์ยิ่งนัก	ความทุกข์เวลาปวดท้อง ถ่ายขณะฝนตกกับความทุกข์ ที่เป็นหนี้เขาแล้วเขามาทวง ถามเป็นทุกข์พอกัน
กินเข้าหื้อไวคาน้ำ	กินเข้าควรไวทองสำหรับ ใส่น้ำ (ไม่ให้มึนจนกินน้ำไม่ได้)	ควรกินให้พอดี
อย่าคักลองเขียงฟ้า อย่าเร่งมาเขียงตัววัน	อย่าคักลองแขงฟ้า อย่าเร่ง มาแขงกับตะวัน	อย่าอยู่อย่ากินโดย เกินฐานะตนเอง โดย แขงกับคนอื่น
อย่าฝังเงินค้ำหื้อทาน	อย่าฝังเงินทองให้ทานรู้	ของมีค่าควรรักษา ไว้ให้ดี ไม่ควรให้ใครรู้

9. ความยุติธรรม

ความยุติธรรม หมายถึง การปฏิบัติด้วยความเที่ยงตรง สอดคล้องกับความ
เป็นจริงและเหตุผล ไม่มีความลำเอียง สืบเนื่องจากพฤติกรรม

ไม่ลำเอียงเพราะความชอบพอรักใคร่

ไม่ลำเอียงเพราะเกลียด

ไม่ลำเอียงเพราะกลัว

ไม่ลำเอียงเพราะหลง
ไม่เซาเซางคนฉิบ

ลานนาภาษิตที่มีความหมายทางสอนให้คนรักความยุติธรรม มีดังต่อไปนี้

ภาษิต	คำแปล	ความหมาย
คันทาตัว ถูกล้างดี ไค อยู่ไกลเมืองโคชอกฟ้า ก็หากไคคั้น รีบเร็วบธา จักหลูหนามามือ ซาธา ซาคแล้ว สะพายถ่าถักหลู จากมือ เป็นของเพื่อนจอย	หากชะตาตัวเองจะพึงไคแมน จะอยู่ห่างไกลสุดขอบฟ้าก็จะกลับ คืนสู่เอือนมือไมช้าก็เร็ว หากชะ ตาซาคแล้วแมของที่สะพายไวบน มาก็จะหลูจากมือเป็นของคนอื่น ไป	ของที่เป็นของเราแล้ว ยอมไม่ไปไหนแต่ถาของโค ที่ไม่ใช่ของเราแม้จะถือไว้ ก็ต้องหลูมือไปเป็นการ สอนไม่ให้คนไปเอาของของ ผู้อื่นมาเป็นของตน ของนั้น จะอยู่กับตัวไม่นานก็จะสูญหาย ไป
เค็มว่าไพร่นอยก็ใจคน มิใช่สัควาหน้าชนกินหญ้า ที่อ่อนก็แห้ง ที่แข็งก็ เวน	แม้จะเป็นไพร่ฟ้าราษฎรก็ เป็นคน หาใช่หน้าชนกินหญ้าไม่ ที่อ่อนก็แห้ง ที่มันแข็งก็ เวน	ไม่ว่าจะเป็นเจ้านาย หรือไพร่ก็มีความเป็นคนเท่ากัน ผู้รักษากฎหมายซาคความ ยุติธรรมตกอยู่ในภายาคติ มักเวนที่แห้ง แห้งที่อ่อน
นอยฉวงคำครวน หนานฉวงความรู้ คนชู้มัก พ้อวคตัว	เคยบวชเณรมาแล้วยังฉวง เกินคำสาบานเคยบวชพระมา แล้วยังฉวงเกินความรู้ คนชู้ไม่ มักพ้อวคตัว	ผู้ที่มีการศึกษาวรรจะ เป็นผู้ที่เชื่อถือได้ไม่ควร พ้อวคตัวเอง

ภาษาิต	คำแปล	ความหมาย
เป็นคนกับประมาทกัน ถูกหมาคักกับช้ายาค้างเขา ยาใด	เกิดเป็นคนไม่ควรดูถูกกัน คู่แค้นระถูกหมาคักกับแกยาผี ยังเป็นยารักษาโรคได้	เตือนไม่ให้ดูถูกดูหมิ่นกัน เพราะคนต้องมีค่าอยู่ในตัว บาง
เป็นนายหรือรักหนู เป็น ปู่หรือรักหลาน	เป็นหัวหน้าให้รักลูกน้อง ปู่เป็นปู่ของรักหลาน	เป็นคุณธรรมของผู้เป็น หัวหน้าคนและหัวหน้าของ ตระกูล
ฝนตกบ่ใครไ้บ่ไ้ ฝนชั้ ไร้ตกมาเยี่ยะหยัง	ฝนตกไม่ทั่วไ้บ่ไ้ ฝนจัญไร ตกมาทั่วไ้	ฝนหมายถึงความ ยุติธรรมแต่เมื่อความยุติธรรม มีไ้ไม่เท่ากันมันก็เป็นความ จัญไรที่ไ้ไม่ไ้จะไปรยปราย ลงมาเลย
ฝ่ามือหู่ ประตุมิปาก	ฝ่ามือหู่ ประตุมิปาก	จะพูดอะไรจะทำอะไร ให้ระวัง อย่างนี้กว่าไ้ใครไม่ รู้ไม่เ็น
มาลัดคั่นนา หมาลัดคาก กลา ฌีบาภาพระยา	มาวิ่งลัดคั่นนา หมาวิ่งลัดไร กลา คนมาคากพระราชา	ทั้ง 3 อย่างนี้โบราณ ถือว่าไม่มีโทษ
ละทางหลังเป็นหยอน หญา เอาหนาเป็นหอเรือน	ทิ้งข้างหลังไว้จนหญาขึ้น ไม่สนใจ สนใจสิ่งที่อยู่ข้างหน้า	ไม่ควรทิ้งลูกเมียและ ถิ่นเดิมของคนและไม่ควร เอาข้างหน้าเป็นจุดหมาย
ส่ายไปหาแสง แสงไป หาหนอง	เฉียงไปหาฉาย แสงไป หาหนอง	มีเกราะห้อยแล้วกลับมี กรรมมาซ้ำเติมอีกหรือมีซ้ำ ความพลอย

ภาพิต	คำแปล	ความหมาย
เห็นเงินหน้าคำ เห็นคำ หน้าเสา	เห็นเงินหน้าคำ เห็นทองคำ หน้ามีด	อย่าเห็นแก่สินจ้าง รางวัลจนลืมศีลธรรมเสีย
เห็นท่านโรยยาถูแควน	เห็นท่านยากโรยยาถูถูก	อย่าถูถูกคนยากจน
สิดาน้ำตังออก สิดังน้ำ คาออก	ขยี้คาน้ำมูกไหล ขยี้จุมูกน้ำ ตาไหล	เหมือนลุ่มหน้าประจุมูก ตองตั้งตัวใหญ่พิธีกรรมตั้งอยู่ ในท่ามกลาง ¹
เห็นสมบัติเรือนท่าน ใครได้	เห็นสมบัติเรือนท่านอยากได้	เป็นการเตือนไม่ให้ อยากได้
เหล็กคืบตองตีหลายเคา	เหล็กที่ได้อัดไม่ตองหลอม หลายแห่ง	เปรียบคนที่ไม่ตอง ทดสอบให้มากก็ได้
ออนไทนิกแห่ง แข่ง ไทนิกเวน	ออนที่ไทนิกแห่ง แข่งที่ไทน ิกเวน	เป็นการทำงานของคน ซึ่งฉลาดขาดความ ยุติธรรม

¹ ตัวอย่าง เมื่อแม่มีบุตรบอกพอกเกรงพอดิแม่ ถ้าไม่บอกก็เกรงว่าบุตรจะพาพ
ควรพยายามหาทางแก้เตือนแม่ของตนจึงจะดี

10. ความอดสาหัส

ความอดสาหัส หมายถึง ความพยายามอย่างเข้มแข็ง เพื่อให้เกิดความสำเร็จ
ในการทำงาน สืบเนื่องจากพฤติกรรม ต่อไปนี้

บากบั่น พยายาม

อดทน

ขยัน

ไม่ท้อถอย

ไม่ยอมแพ้

พยายามต่อสู้เพื่อเอาชนะอุปสรรคจนประสบความสำเร็จ

กระตือรือร้น

หนักแน่นไม่หวั่นไหวง่าย

ลุล่วงภารกิจที่สอนให้คนมีความอดสาหัส มีดังต่อไปนี้

ภาพิต	คำแปล	ความหมาย
เกิดเป็นคน ขึ้นห้วยไหน หือสุด ชุครูไหนหือทีก	เกิดเป็นคนเค้นเข้าล้าจาร โคจงให้ถึงกันล้าจาร เจาะชุครู อะไรก็โคถึงที่สุด	ให้เป็นคนที่ทำอะไรทำใหถึง ที่สุด ทำจนกว่าจะสำเร็จ
ขึ้นในใหญ่ยืนเฟิ่น	ขึ้นในใหญ่เพราะคนอื่น	อาศัยคนอื่นจึงทำงานสำเร็จ มีชื่อเสียง จึงไม่น่าสรรเสริญ เลย
คนหมั่นยากไร มีคนสง สาร ชีคร้านแฉวยาน ไบบ ขอบหน้า	คนขยันถึงแม้จะยากจนยังมี คนสงสาร แก่คนช้เกียจสันหลัง ยาวไม่มีใครรอนหน้าเลย	ความจนไม่สำคัญ สำคัญอยู่ ที่ความขยันหมั่นเพียร

ภาพิต	คำแปล	ความหมาย
คอยออกคอยเฝ้าจนจักได้ นั่งแทนคำเหลือง คั่นออก เนื่อง ๆ จักเป็นคี่เนื้อเจ้า เงินอยู่ไต้หน้า คำอยู่ไต้ คิน	พยายามอดทนไปเกิดแล้ว จะได้เป็นใหญ่ ถ้าอดทนอยู่ น้อย ๆ จะยังมีเงินทอง มีเงินอยู่ในน้ำ มีทองอยู่ใน คิน	สอนให้มีความเพียรพยายาม ในการทำงาน ทรัพย์สินในดินดินในน้ำ ต้องใช้ความอดสาหะทนเพียร เอาจึงจะได้มาซึ่งก็มีมากด้วย
เจ้านองรัก จูงอดขันตี หื้อแปลงใจคี่คั่งน้ำหง้า ร้ายเสียก่อนทางคี่เมื่อหล้า หุมมีมาป่าล่า	น้องรักจงอดทนทำให้ดี เหมือนแม่เข้าหง้า คนร้ายก่อน คี่ที่หลังมีมากมาย	สอนให้อดทน ใจกว้าง เพราะคนที่ร้ายก่อนคี่ที่หลังก็มี
เจ้าสอนอย่าไต่เคียด	เจ้านายสั่งสอนอย่าไต่โกรธ	ไม่ให้เป็นคนโกรธง่าย เมื่อถูกเจ้านายว่ากล่าวตักเตือน
ใจบ่อแข็ง บ่ไค้ชื้อค่อข้างผู้ หรือใจบ่อกล้า บ่กล้าบ่ไค้ชื้อ ค่อข้างงา	ใจไม่แข็งบ่ไค้ชื้อค่อข้างผู้ หรือใจไม่กล้าบ่ไค้ชื้อค่อข้างงา	กำลังใจเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง ในการทำงานทั้งหลาย งานจะ เสร็จโดยคี่ก็เพราะใจกล้าทำ กล้าเสี่ยงในสิ่งที่ควร
ใครกินนั้ก หื้อกินเท่า ปลายก้อย ใครกินน้อย หื้อกินเท่าหัวแม่มือ	อยากกินมากให้กินเท่าปลาย ก้อยอยากจะกินน้อยให้กินเท่า หัวแม่มือ	ค่อย ๆ เป็นไปทีละน้อย ถ้าหากทำรวดเร็วเกินไปจะ ไม่ประสบผลสำเร็จได้

ภาพิต	คำแปล	ความหมาย
ชาตีสาน้ำกลางเขียม ปลา ชาตีสาน้ำลอนเขียม เข้า	ธรรมดาว่าน้ำยังไม่ขาด ปลา ธรรมดาว่าน้ำยังไม่ขาด ข้าว	ในน้ำย่อมมีปลา ในน้ำย่อม มีข้าว เปรียบเทียบว่าผู้หญิง สักคนหนึ่งในชีวิตนี้ก็ย่อมจะพบแน่
ช่างสี่ตีนยังรู้พลาด นักปราชญ์ยังรู้ลืมนิ่ม คำลึง คือจับวางที่ก็เข้า	ช่างสี่เท้ายังรู้พลาด นักปราชญ์ยังมีการลืมนิ่ม ทองคำอย่างใดบางครั้งก็ทำได้	สี่ตีนยังรู้พลาด นักปราชญ์ ยังรู้พลั้ง เตือนว่าคนเราย่อมมี การพลาดพลั้งได้เสมอ
เขาก็อ่างาย ขวาก็ว่า แตก	เขาก็อ่างวว่าเขาก็อู่ สาย ก็ว่าแตกกร่อน	เป็นคำอ้อของคนที่เกียจ
เที่ยวทางไกลอย่าจา โกรธ	เที่ยวทางไกลอย่าพูดจา โกรธ	เดินทางไกลอย่าพูดภัย
บมีแมวหนูกี่ล่า บมีผู้ว่า ก็จับหาย บมีเหมืองฝาย เขากลับข้างตายแตก	ไม่มีแมวหนูกี่เพ่นพ่าน ไม่มี ผู้แนะนำสั่งสอนก็เสียหาย ไม่มี เหมืองฝายขุดก็ตายแตก	เป็นคำสอนเปรียบเทียบให้ ทราบว่าคนเราจะเจริญได้ต้องมี ผู้แนะนำสั่งสอน
บมีหื้อหา บมาหื้อเสาะ	ไม่มีให้เสาะหา ไม่มาให้ ตาม	ของที่ยังไม่มีก็ให้เสาะหา มาไว้ คนที่ยังไม่มาก็ให้รับตาม เพื่อไม่ให้เสียเวลา เสียการ เสียดงาน
บหันเข้าป่าไม้ ปะใส่ งูเขียว	ไม่หันเข้าป่าไม้ ก็พบงู เขียว	ยังไม่ได้ลงมือทำการก็มี อุปสรรคมาติดกันแล้ว ถ้าทำ จริง ๆ จะขนาดไหน

ภาพิต	คำแปล	ความหมาย
บาง'พอง'อยู่'คืน'ให้' บาง'พอง'อยู่บน'คน'ไม่'ใคร'หัว'	บาง'อยู่'พื้น'ดิน'ร้อง'ให้' บาง'อยู่บน'คน'ไม่'หัว'เราะ'	คน'ทุก'ซึก'ก็'ทุก'ซึก'แทบ'ตาย' หา'เลี้ยง'ตัว'เอง'แทบ'น้ำ'ตา'กระ'เด็น'คน'รวย'ก็'รวย'ฉับ'ฟ้า'
ปี'แล้ว'ซ้ำ'ร้าย' อยู่'ตูม'หมา'เหงา'งั้น' ปี'นี้'ยัง'แกล้ง'อยู่'พื้น'หล่ง'เข้า'	ปี'แล้ว'ร้าย'กว่า'ที่'อยู่'กระ'ห่อม'หลัง'คา'หมา'เหงา'งั้น' มา'ปี'นี้'ค่อย'ยัง'หัว'ที่'ไค'อยู่'ไค'ยัง'ซ้ำ'	ค่อย'เจริญ'ขึ้น' เพราะ'มี'บุญ'ซ้ำ'แล้ว'
เปรียบ'เหมือน'บว'กว้าง'สวน'แดง'ไร'เท่า' กัน'คน'ดัก'หนึ'บ'มี'ไผ'เผ่า' ผูก'สัตว์'คน'เบียน'เคียม'ดัก'กัน' มี'เจ้า'ของ'อยู่'เผ่า'พิทักษ์'ไผ'บ'อาจ'เข้า'เขา'พัง'	หาก'ไม่'มี'คน'เผ่า'สวน'เผ่า'ไร' มัก'จะมี'สัตว์'หรือ'คน'มา'ลัก'ข'บาย'ของ'ใน'สวน' ใน'ไร' แต่'หาก'มี'เจ้า'ของ'เผ่า'ดูแล'อยู่'ก็'จะ'เป็น'ที่'เกรง'ใจ'คน'อื่น'	สิ่ง'ใด'ก็'ตาม'ถ้า'เรา'ทิ้ง'ไว้'ยอม'มี'อัน'เป็น'ไป' ไม่'ว่า'จะ'เป็น'พื'ง'ผล'บ้าน'เรือน'หรือ'เมีย'
อย่า'คร้าน'เยี่ย'ะ'กิน'	อย่า'ชี้'เกียด'ทำ'กิน'	อย่า'ชี้'เกียด'ทำ'งาน'
อด'เผ็ด'กิน'หวาน' อด'सान'ไค'ซ้ำ'	อด'เผ็ด'ก็'ไค'กิน'หวาน' อด'ทน'ต่อ'การ'सान'ก็'ไค'ตระ'กล้า'	สอน'ให้'มี'ความ'อด'ทน'
พ้อ'หา'ว'ไป'ค้า'	ให้'หา'บ'ของ'ไป'ค้า'	ให้'หา'บ'ของ'ไป'ขาย'
หัน'ทวน'คร้าน'อย่า'เรียน'เอา'	เห็น'ทวน'ชี้'เกียด'อย่า'เอา'อย่าง'	ไม่'ให้'เอา'อย่าง'คน'ชี้'เกียด'ควร'เป็น'คน'ขยัน'อด'ทน'

ภาพิต	คำแปล	ความหมาย
หมั่นค้าขายเที่ยวไต่ไผ่ ขูดมือไว้ เยียะไต่หากเป็น ของเรา	หมั่นค้าขายแล้วใครไม่ขูด ขูดมือไว้ ทำไต่หากเป็นของ เรา	สอนให้เป็นคนขยัน หมั่น ทำการค้าขายเงินขาดย่อมมีมา และเป็นของเรา
สุดคำคิด พัดแผ่นดินขาย ยังพอเบามาย ทุกซ้นจนยาก กัน	หมดความคิดขึ้นมาก็วกแผ่น ดินขาย ก็ทำให้คลายความ อดอยากลงได้	เมื่อหมดหนทางหาเงินก็ซุก ดินปั้นอัฐก็ยังพอเลี้ยงชีวิตได้
มีค่น้อยเคียนค่นตาล	มีคเล็กเล็กวันค่นตาล	ให้มีความพยายามเหมือน มีคเล็ก ๆ อันเดียวสามารถ ตัดค่นตาล โค่นลงได้
ฝนตกชุกชานเอื้อน หมา ชีเรื้อนนานตาย	ฝนตกพรว ๆ มักหยุดช้ำ หมาชีเรื้อนนานตายหรือมักจะ ตายยาก	อะไรก็ตามที่เราไม่ชอบ เรารำคาญทำให้เรารู้สึกว่า มันยาวนานเหลือเกิน
ฟ้าแมบไหนเห็นฝ่าเรือน หนึ่งเพื่อ	ฟ้าแลบที่ไรเห็นฝ่าเรือน หนึ่งครั้ง	นาน ๆ จะได้เจอของดี ๆ สักที
มารบมี บารมีบ่แก่	ไ้บ่มีมาร บารมีบ่แก่กล้า	อุปสรรคเป็นสิ่งที่ทำให้คน เข้มแข็ง ถ้าไม่มีอุปสรรคคนก็ ไม่มีความสามารถ
แมงเม่าบินบนบ่พ่นปากอึ่ง	แมลงเม่าบินวน ยังไม่พ่น ปากอึ่งอ่างได้	ทุกอย่างถ้าเราพยายามทำ ย่อมสำเร็จ

ภาพิต	คำแปล	ความหมาย
แมงบั้งคายกันใบไม้ ไม้ไค้นคั่นก็เพราะคม เสียมซุดเลาะเสียมเกาฐน รากแก้ว	หนอนไม้คายเพราะอด อยากใบไม้ ไม้ล้มก็เพราะคมเสียมที่ ค่อย ๆ ซุดจนถึงรากแก้ว	คนเราจะอดตายนั้นยากมาก ถ้าเราขยันทำมาหากิน ถ้ามีความพยายามแล้ว ทุกอย่างย่อมจะสำเร็จ
สวรรค์อยู่ในอก นรกอยู่ ในใจ หม้อไฟแดง อยู่ในปาก ความทุกข์ยาก อยู่ที่ตีน ที่มือ	สวรรค์อยู่ในอกนรกอยู่ใน ใจ ทุกข์โศกภัยอยู่ในปาก ความทุกข์ยากอยู่ที่เท้าที่มือ	ความสุขและความทุกข์ เกิดจากใจจะร้ายจะดีเพราะ ปาก ความขยันด้วยมือด้วยเท้า ย่อมนำความสุขความเจริญมาให้
ใครมีเงินมีคำหือหมั่นคิด หมั่นสร้าง ใครหือเพิ่นอวดอ้าง หือหมั่นรักษาศีลกินทาน	อยากมีเงินมีทองให้ขยัน คิดและทำงาน อยากให้ทาน อวดอ้างให้หมั่นรักษาศีล	คนขยันเท่านั้นจะหาเงินได้ คนมีศีลธรรมเท่านั้นที่ผู้อื่นยกย่อง
สุกเช่นใบไม้ใหม่เช่นหลัว	หมดช่วงไม้ ใหม่จนหมดช่วง ฟันแล้ว	อดจนถึงที่สุดแล้ว

11. ความเมตตา-กรุณา

เมตตา คือ ความรักใคร่ปรารถนาจะให้ผู้อื่นเป็นสุข กรุณา คือ ความสงสาร คิดจะช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ดังเกิดจากพฤติกรรม คือ

ไม่ฆ่า ไม่ทุบตี ตัก เจ็บลอบ หรือทำร้ายด้วยลักษณะต่าง ๆ

ไม่ข่มขู่ คุกคาม ใช้อำนาจ ใช้อิทธิพลด้วยความเกรี้ยวโกรธ เคียดแค้น

ไม่เบียดเบียนใครให้เดือดร้อน

ช่วยผู้พลบใจเมื่อผู้อื่นได้รับความลำบากเดือดร้อน

ให้ความอนุเคราะห์เกื้อกูล

มีความสลดใจเมื่อเห็นผู้อื่นมีทุกข์

แผ่เมตตาให้แม้จะมีทำให้เดือดร้อน

มีอาการทางกาย วาจา ที่แสดงต่อผู้อื่นด้วยความสุภาพนุ่มนวล

ลानนาภษิตที่สอนให้คนมีความเมตตา-กรุณา มีดังต่อไปนี้

ภษิต	คำแปล	ความหมาย
กินข้าวให้ทัน	กินข้าวให้เต็ม	ข้าวให้โตเมื่อนิ่งแล้ว ยังไม่ได้ถวายข้าวบูชาพระหรือ ตักบาตรไถนนั้นชื่อว่ายังไม่เป็น ประโยชน์ต่อเมื่อได้ทำบุญแล้ว จึงจะตีรับประทานเป็นประโยชน์ มุ่งให้ทำบุญทำทาน
กินน้ำให้เย็น	กินให้แบ่งพี่ และแบ่งให้น้อง	ให้เป็นคนใจกว้างจะเป็น ที่รักแก่คนทั้งหลาย

ภาษาิต	คำแปล	ความหมาย
กัฏฐกัฏฐคอบผอนัน กัฏฐ คนเราไผ่ผอนัน	คอคของภูเขารามอง เห็น แต่ความคอคกัฏฐของคน เราใครมองไม่เห็น	ไม่ให้เหยียบย่ำดูถูกคนที่ ล้มจมเหมือนกับว่าคนล้มอย่า ข้าม
คนชี้ชี้ไผ่ถามหา คนมี เมตตาไปไหนบ้าง	คนชี้เห็นยวไม่มีใครถาม หา คนเมตตาไปไหนก็ไม่อด ตาย	สอนไม่ให้ตระหนี่ชี้เห็นยว เพราะตระหนี่ทำให้ขาดลาภ ผู้ไม่ตระหนี่ยอมไม่มีลาภ
ใครมีเงินมีคำหมิ่นสร้าง ใครหื้อเพื่อนอวดอ้าง หื้อหมิ่น รักษาศีลกินทาน	อยากมีเงินมีทองให้ขยัน ทำ และทำการงานอยากให้ ผ่านอวดอ้างให้หมิ่นรักษาศีล	คนขยันเท่านั้นที่หาเงินได้ คนมีศีลธรรมเท่านั้นเป็นที่ยกย่อง แก่คนทั้งหลาย
ใจบาร่วงได้เป็น กัฬาร	ใจบาร่วงมักเป็นกัฬาร	คนหากไม่มีความเมตตา กรุณา ก็เหมือนอยู่คนเดียวในโลก เพราะไม่มีใครชอบคนใจร้าย
ใจโล้เป็นบุญ ใจขุน เป็นบาป	ใจสะอากเป็นบุญ ใจขุน เป็นบาป	จิตใจแจ่มใสย่อมมีความสุข จิตใจขุ่นมัวนั้นย่อมมีแต่ความทุกข์
คำดูถูกคำเมื่อยอย่างว่า จักขาย จาขุนจาย อย่าว่าพ่อแม่	คำดูถูกคำเมื่อยอย่างจะ ขาย พูกกับเจ้านายอย่าง พลและแม่	คำพูดเหล่านี้จะแสดงถึง จิตใจของคนพูดว่าเป็นอย่างไร
ตกต่ำเป็นเป็นดีใคร หัวตกต่ำหัวเป็นดีใครให้	ถึงคราวคนอื่นอาหัวเราจะ ถึงคราวเราบ้างกลับน่า ร้องไห้	ควรเห็นอกเห็นใจผู้อื่น

ภาพนิค	คำแปล	ความหมาย
ตกเรือล่อช้า ตกน้ำ ล่อชุย	ตกเรือเอาไม้ล่อกระแทก ตกน้ำเอาไม้ล่อยันส่งไป	สอนให้เมตตากรุณาไม่ ช้าแก่คนที่พลาดหรือผิดพลาด
มารบมีปาระมีบ่แก่	มารไม่มี บารมียอมไม่ สมบูรณ์	ทานเป็นเบื้องต้นแห่ง การสร้างบารมีทั้งปวง ถ้าไม่รู้จักรักการให้ทานแล้ว บารมีอื่นก็ไม่เกิด
น้ำเย็นมีไหนด ปลาย่อม ไหลซ่อน วงโค่น้ำร้อน ปลาย่อมพวยไปทีอื่น	น้ำเย็นมีที่ไหนด ปลาย่อมไป รวมกันอยู่ที่นั่น น้ำร้อนมีที่ไหนด ปลาย่อมหนีไปทีอื่น	ความเมตตาปราณีเป็นที่ ปรารถนาของคนและสัตว์ ความโหดร้ายเป็นสิ่งที่ไม่พึง ปรารถนาของใคร ๆ
น้ำซุ่นไวทางใน น้ำ ใสไวทางนอก	น้ำซุ่นเอาไวข้างใน น้ำใส เอาไวข้างนอก	ความไม่พอใจความเสียใจ เก็บไว้ในใจ พยายามหาหน้า แถมขึ้นเข้าไว้
พระจันทร์อยู่ฟ้า สอง แจ้งกลางหาว ฝูงหมู่ดาว ยอมแผ่แสงแอบบ้อง	พระจันทร์ส่องสว่างจาก ฟากฟ้า ย่อมมีดวงดาวรอบล้อม เคียงคู่	ความเมตตาเปรียบเหมือน แสงจันทร์ ย่อมนำความยินดี มาสู่คนทั้งหลาย ผู้มีเมตตายอม มีผู้รักใคร่สนับสุนน
มีเจ้าของเงินคำบ่จ่าย ก็เป็นหินเป็นผา ฟัน้องบ่ขึ้น สู่ลงหากก็เป็นเพื่อนเป็นทวน	มีสมบัติเงินทองไม่ใช่ว่า ก็เหมือนมีก้อนอิฐก้อนหิน ฟัน้อง ไปไปมาหากันก็เป็นคนอื่น	เงินทองเป็นของต้องใจ ให้เป็นประโยชน์อย่าเก็บไว้ เฉย ๆ ญาติพี่น้องกันควรไปมา หาสู่กันบ้างจึงจะชื่อว่า เป็นญาติกัน

ภาพิต	คำแปล	ความหมาย
ไม้ท้าวไต้นอนดิน แม่น จักลั่นคัตบัน พันพิ้งพันแปง หลัว ไม้บักลัวข้ามย่ำ คน ตกค้ำท้าวอนหงาย บัควร คักกรายข้ามเหยียบ	ไม้ที่โคนลงไปคนก็ข้ามได้ เพราะเอาไปทำพื้นแต่คนตกค้ำ อนหงาย ไม่ควรกราย เข้าไปเหยียบ	อย่าซ้ำเติมคนที่พลาดท่า เพราะคนเรารวมแล้วลุกขึ้นได้
มีใจแผ่หลวงหลาย	มีใจเผื่อแผ่มากมาย	ให้มีใจกว้างมาก ๆ
จกกลองเข้า จุหมา เขาแกว่งหาง	ลวงกลองเข้าหลอกให้หมา แกว่งหาง	สาวหลอกชายแก่ให้หลงรัก
จักหามก็อ้าย จักสะพาย ก็หนัก	จะหามก็อ้าย จะสะพายก็ หนัก	งานหนักไม่เอางานเบาไม่สู้
จักหามก็อ้ายเลยสะพาย สองบ่า ย่างบงาม เพียว ทางบมวน	จักหามก็อ้ายเลยสะพายทั้ง สองบ่าเลยเดินเปะปะ ๆ	ยิ่งแก่ก็ยิ่งเข้าตัว ยิ่งกลัว ก็ยิ่งฉว
จับใจแรงบ่เหน็นใจกา จับใจหมอยาพยาธิบู้	ถูกใจอึดแรงแต่ไม่ถูกใจกา ถูกใจหมอแต่ไม่พอใจโรคต่าง ๆ	เป็นการยากที่จะทำอะไรดี ให้ถูกใจทุกคน แต่ถ้าทำได้จะเกิด ผลดีอย่างมาก
จาเปรียบไว้คังนก ตระเหว่า คัวบเลาฉิวค้ำก้า เล่า เสียงวจี ควรคักกับเข้า บุนอนเมาเมื่อร้อง	คำพูดที่เหมือนนกดูเหว่ามีสี คำรูปร่างไม่สวย แต่เสียงร้อง ของมันไพเราะเหมือนจะกินกับ ข้าวได้ ทั้งเสียงมันร้องน่ารื่นรมย์ แท้ ๆ	คนมีวาจาอ่อนหวาน ถึงแม้ จะมีรูปร่างไม่สวยก็น่ารัก

ภาพิต	คำแปล	ความหมาย
จิกปิกไหนักป้อ จ้อหัว ไหนักชวัก	เป็นกองนิคที่ไหนักพอกที่นั่น เป็นรูปที่ไหนักยิ่งเจาะที่นั่น	ปิ้งกองเล็ก ๆ ก็ยิ่งเพิ่ม ขึ้น ยิ่งกลวงก็ยิ่งควักออกมา เหมือนมีคำคมพลอยในกรณี หลัง ส่วนที่ปิ้งรวยก็รวยขึ้น ในกรณีแรก
ข้างเตาย่างวง	ข้างแกเหียบบวงวงตัวเอง	ผู้ทำความดีมาแต่หนุ่มมา เสียเอาตอนแก่ เหมือน "เรือลมเมื่อจอด ตาบอดเมื่อ แก่"
ทำกรรมบ่พอ จะทำคอ แถมทวย ฟักวังเมาทวยบั้น คว่าง	ทำกรรมยังไม่พอบังทำคออีก ฟักลังโคดตามหาจนหมุนคว่าง	สร้างทุกซั้ให้แล้ว ยังสร้าง ความเจ็บใจให้อีก
บ่อกั้นมวน บ่มีความบ่มีที่ ไวครว บ่มีตัวบ่มีที่รวมข้าง ใจบ่กว้างฟ่องบ่หลาย	ไม่คุยก็ไม่สนุ่ก ไม่มีหึงก็ไม่ มีที่ไวของไม่มีสามีก็ไม่รักไม่มี ใครเคียงข้าง ถ้าใจไม่กว้าง ก็น้องก็มีไม่มาก	เป็นคำสอนมุ่งเปรียบเทียบ เทียบกันในเรื่องจำเป็น 4 ประการ มุ่งเอาผู้หญิงที่ไม่มีสามีเป็นหลัก
โบราณว่าไว้ เยียะไร นาปี เข้า ๆ แควนดี บ่มี ที่ช่อง ช้า ๆ ขวาย ๆ เสียคายกล่าปล่อง บ่หอน จักดี (แอน้อง)	โบราณกล่าวว่า จะทำนา ปีให้ทำแต่เช้า ๆ จะไม่ขัดข้อง อะไร หากทำช้า ๆ สาย ๆ ก็เป็นที่น่าเสียคาย มันไม่ดีหรอก	จะทำอะไรให้รีบทำเสีย แต่เนิ่น ๆ มุ่งเตือนผู้หญิง ผู้ชายให้มีคู่ในวัยที่ควรมี แก่เกินไปก็ไม่ดี

ภาพิต	คำแปล	ความหมาย
ไฟจกดับเอาชี้อยู่เข้า ทอดไฟจกทอดเอาชี้อยู่ เข้าณ	ไฟจะดับกลับเอาเชื้อเพลิง โยนใส่ ไฟจะดับเอาเชื้อเพลิง มากม่อีก	ความโกรธกำลังจะเหือด หาย กลับมาทำเรื่องให้โกรธ ขึ้นอีก
อย่าเด็กแม่หมาย	อย่าชมชื่นแม่หมาย	อย่าชมชื่นแม่หมาย
อย่าถือหมองวน	อย่าถือหมอยาพิษ	อย่ามีใจคิดร้ายคนอื่น
อย่าทอดไม้ถ่มคนไข	อย่าทิ้งไม้ถูกคนป่วย	อย่าทิ้งไม้ไปถูกผู้ป่วย
อย่าขุนจำเมือง	อย่าไปขุนวายกับจำเมือง	อย่าไปรบกวณจำเมือง ซึ่งเป็นคนอื่น
เอาเสือแรดช้าง มา หลอกให้หนี ตีป่าคง นือ สัตว์พ่ายหยาน	เอาเสือ แรด ช้าง มาหลอกให้หนี ตีป่าให้สัตว์แล้ว หนีไป	เหมือนเขียนเสือ ให้วิ่งแล้ว

สรุปผลการศึกษาค้นคว้าและขอเสนอแนะ

การวิเคราะห์ ลานนาภาษิต มีสาระและรายละเอียดเกี่ยวกับการศึกษาค้นคว้า

ความมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อจัดทำแนกลานนาภาษิต ออกตามรูปแบบ ความหมาย และเนื้อหา
2. เพื่อจำแนกประเภทคุณลักษณะจริยธรรมที่ปรากฏในลานนาภาษิต

สรุปผลการศึกษาค้นคว้า

จากการนำลานนาภาษิตมาศึกษาค้นหาความหมาย ด้วยการพูดคุยกับ ผู้รู้ทั่ว ๆ ไปของชาวลานนา ทำให้ผู้เขียนพบว่า ภาษิตลานนามีอิทธิพลต่อการสอนนาของชาวลานนา มาก เขาเหล่านี้สามารถพูดภาษิตได้อย่างคล่องปากและนำภาษิตมาใช้ได้อย่างเหมาะสมเกือบทุกเรื่อง โดยที่ในบางครั้งผู้พูดเองไม่ได้ตั้งใจจะกล่าวเป็นภาษิต ทั้งนี้เพราะคำเหล่านี้ติดปากติดใจเขาอยู่ตลอดเวลาอันเนื่อง

มาสังเกตว่า ทำไมลานนาภาษิตจึงเป็นถ้อยคำที่ติดปากติดใจของชาวลานนาโดยทั่วไป อาจจะเป็นเพราะถ้อยคำเหล่านี้มีความหมายชัดเจน มีความกระชับ สมบูรณ์ในตัวเอง และเสียงก็ไพเราะคล้องจองสละสลวยการจดจำ ทั้งยังเป็นถ้อยคำที่กลั่นกรองคัดแปลงสืบทอดมาแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน ถ้ามีภาษิตใดทั้งชุด ภาษิตนั้นก็จะหายไปจากความทรงจำของชาวลานนา ที่เหลืออยู่จึงเป็นภาษิตที่ชาวลานนารับและใช้ในชีวิตประจำวันนั่นเอง

ลานนาภาษิตเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะที่ใช้กล่าวอ้างถึงได้แทบทุกเรื่องทุกความคิด เนื่องจากส่วนใหญ่จะเป็นคติธรรมในการดำเนินชีวิต ผู้เขียนจึงสนใจนำลานนาภาษิตมาศึกษาวิเคราะห์ และได้ผลการศึกษาดังต่อไปนี้

1. การจำแนกลานนาภาษิต

1.1 จำแนกตามรูปแบบ หมายถึง จำแนกตามลักษณะของภาพิตที่เป็นกลุ่มคำ ซึ่งมีเรื่องสัมพันธ์ลงของกัน ในลานนาภาพิตจะจัดจำแนกได้ดังนี้ คือ

- 1.1.1 ลานนาภาพิตที่ประกอบด้วยกลุ่มคำ จำนวน 4 พยางค์
- 1.1.2 ลานนาภาพิตที่ประกอบด้วยกลุ่มคำ จำนวน 5 พยางค์
- 1.1.3 ลานนาภาพิตที่ประกอบด้วยกลุ่มคำ จำนวน 6 พยางค์
- 1.1.4 ลานนาภาพิตที่ประกอบด้วยกลุ่มคำ จำนวน 7 พยางค์
- 1.1.5 ลานนาภาพิตที่ประกอบด้วยกลุ่มคำ จำนวน 8 พยางค์
- 1.1.6 ลานนาภาพิตที่ประกอบด้วยกลุ่มคำ จำนวน 9 พยางค์
- 1.1.7 ลานนาภาพิตที่ประกอบด้วยกลุ่มคำ จำนวน 10 พยางค์
- 1.1.8 ลานนาภาพิตที่ประกอบด้วยกลุ่มคำ จำนวน 12 พยางค์
- 1.1.9 ลานนาภาพิตที่ประกอบด้วยกลุ่มคำ จำนวน 14 พยางค์

ส่วนใหญ่จะเป็นรายหรือคำกลอนขอ หรือเป็นคำคร่าว

- 1.1.10 ลานนาภาพิตที่ประกอบด้วยกลุ่มคำ จำนวน 16 พยางค์

มีลักษณะเป็นคำรายและคร่าว

- 1.1.11 ลานนาภาพิตที่ประกอบด้วยกลุ่มคำ จำนวน 18 พยางค์

- 1.1.12 ลานนาภาพิตที่ประกอบด้วยกลุ่มคำ จำนวน 20 พยางค์

การจำแนกลานนาภาพิตตามรูปแบบนี้จะเห็นได้ว่าลานนาภาพิตจะมีจำนวนพยางค์เป็นคู่มากกว่าคี่ ทั้งนี้คงเป็นเพราะความสะดวกในการแบ่งวรรคในการพูดนั่นเอง

1.2 จำแนกตามความหมาย ลานนาภาพิตส่วนใหญ่จะมีความหมายซ้ำ ๆ กัน แต่ตัวภาพิตแตกต่างกันมากบ้างน้อยบ้าง ซึ่งอาจจะเป็นเพราะเรื่องที่ใช้สอนให้พูดกันอยู่ในชีวิตประจำวัน นั้นไม่ได้แตกต่างกัน ในส่วนใหญ่ถึงแม้ในส่วนย่อยจะต่างกันออกไปบ้างตามท้องถิ่น การจำแนกลานนาภาพิตตามความหมาย หรือเรียกว่า จำแนกตามไวพจน์ภาพิตนั้น มีจำนวนไวพจน์ทั้งหมดจำนวน 46 ไวพจน์¹

¹ คุปต์ที่ 2 หัวข้อการจำแนกลานนาภาพิตตามความหมายที่เป็นไวพจน์

1.3 จำแนกภาษิตตามเนื้อหา จำแนกโดยพิจารณาจากตัวภาษิตว่ามีเนื้อหา
เกิดจากเรื่องอะไร โดยอาศัยแนวการจัดเนื้อหาของ เจื้อ สตะเวทิน ซึ่งแบ่งไว้
15 ประเภท เป็นแนวเทียบถาณภาษิต จำแนกตามเนื้อหาได้ 18 ประเภท คือ

- 1.3.1 ภาษิตที่สร้างจากครอบครัว-ญาติพี่น้อง
- 1.3.2 ภาษิตที่สร้างจากการศึกษาอบรม
- 1.3.3 ภาษิตที่สร้างจากเศรษฐกิจและการครองชีพ
- 1.3.4 ภาษิตที่สร้างจากการเกี่ยวเนื่องด้วยวาจา
- 1.3.5 ภาษิตที่สร้างจากความประพฤติ
- 1.3.6 ภาษิตที่สร้างจากการทว่ามาหาถิ่น
- 1.3.7 ภาษิตที่สร้างจากเครื่องใช้-บ้านเรือน
- 1.3.8 ภาษิตที่สร้างจากกิจวัตรประจำวัน
- 1.3.9 ภาษิตที่สร้างจากสังคม-สมาคม
- 1.3.10 ภาษิตที่สร้างจากธรรมชาติ
- 1.3.11 ภาษิตที่สร้างจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ
- 1.3.12 ภาษิตที่สร้างจากโรคภัยไข้เจ็บ-สุขภาพ
- 1.3.13 ภาษิตที่เกิดจากความรัก-การครองเรือน
- 1.3.14 ภาษิตที่เกิดจากสัตว์
- 1.3.15 ภาษิตที่เกิดจากการปกครอง
- 1.3.16 ภาษิตที่เกิดจากกริยา-อาการ-การกระทำ-อาหารการกิน
- 1.3.17 ภาษิตที่เกิดจากตนเอง
- 1.3.18 ภาษิตที่เกิดจากศีลธรรม-วัฒนธรรม-ศาสนา-วัด

2. จำแนกถาณภาษิตตามคุณลักษณะจริยธรรม ที่มีผู้ทรงคุณวุฒิและกระทรวง-
ศึกษาธิการได้แบ่งไว้มี 11 ประเภท คือ

- 2.1 ความรับผิดชอบ
- 2.2 ความซื่อสัตย์

- 2.3 ความมีเหตุผล
- 2.4 ความกตัญญูทดแทน
- 2.5 การรักษาระเบียบวินัย
- 2.6 ความเสียสละ
- 2.7 ความสามัคคี
- 2.8 การประหยัด
- 2.9 ความยุติธรรม
- 2.10 ความอดุสาหะ
- 2.11 ความเมตตา-กรุณา

เมื่อจำแนกแล้วปรากฏว่าลัทธิภิกษุสงฆ์สอนคนลัทธิให้มีความเมตตา-กรุณา และสอนให้มีความเมตตา-กรุณา และความรับผิดชอบเป็นอันดับรองลงมา และที่ภิกษุสงฆ์สอนน้อยที่สุดคือ การประหยัด ทั้งนี้บรรพบุรุษลัทธิภิกษุสงฆ์จะสอนลูกหลานให้เป็นคนมีเหตุผล มีความเมตตา-กรุณา ซึ่งคุณลักษณะจริยธรรมดังกล่าวเป็นสิ่งสำคัญที่จะสอนให้ลูกหลานเป็นคนที่มีศีลธรรม ทำให้สังคมอยู่ได้อย่างสันติสุข ส่วนคุณลักษณะจริยธรรมด้านอื่น ๆ ก็มีสำคัญด้วยเช่นกัน ถ้าพิจารณากันด้วยตาและจากพฤติกรรมของคนลัทธิภิกษุสงฆ์แล้วจะเห็นคุณลักษณะจริยธรรมทั้ง 11 ประการอยู่ครบถ้วน หากมีความเข้มข้นและเจือจางต่างกันตามแต่ภาวะของสังคมที่ดำเนินชีวิตอยู่

ข้อเสนอแนะ

1. ควรจะมีการค้นคว้าหาข้อมูลเชิงลึกว่าทำไมจึงมีอยู่เป็นอันมาก ตามวัดวาอาราม และหมู่บ้านทั่วภาคเหนือ
2. ควรจะมีการวิเคราะห์ลัทธิภิกษุสงฆ์ในลักษณะที่เป็น "ปฏิพจน์" คือ ภาษิตที่มีความหมายตรงกันข้าม
3. ควรจะมีการศึกษาเปรียบเทียบลัทธิภิกษุสงฆ์กับลัทธิของภาคกลาง ภาคอีสาน และภาคใต้

4. ควรจะได้ศึกษาวิเคราะห์ทางด้านภาษิตในแง่สังคมวิทยา
5. ควรจะได้นำเอาภาษิตมาเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนวรรณกรรมพื้นเมือง และวิชาวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือในระดับอุดมศึกษา
6. ควรจะบรรจุภาษิตเป็นวิชาหนึ่ง เป็นวิชาเลือกบังคับเรียนในสาขาภาษาถิ่นในระดับอุดมศึกษา
7. ควรเสนอแนะไปยังคณะกรรมการฝ่ายสงฆ์ ให้เอาภาษิตสอดใส่ในการเทศนาตามโอกาสอันควร
8. ควรจะได้เผยแพร่ภาษิตโดยอาศัยสื่อมวลชน

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กิ่งแก้ว อัทธากร คติชนวิทยา หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู 2519, 366 หน้า
(เอกสารนิเทศการศึกษา ฉบับที่ 184)
- เจือ สตะเวทิน สุภาวีสากล โรงพิมพ์ก้าวหน้าการพิมพ์ 2515, 147 หน้า
- ฉันทิชย์ กระแสลิขิต กวีโอहार - โบราณคดี ก้าวหน้า 2503, 583 หน้า
- เชียงใหม่, มหาวิทยาลัย คณะศึกษาศาสตร์ งานวิจัยศิลปพื้นบ้านล้านนา 2522,
277 หน้า
- ระปะนีย์ นาคทรพร ความสำคัญของภาษาไทยและข้อสังเกตเกี่ยวกับลักษณะของ
ภาษาไทย โรงพิมพ์กรุงเทพการพิมพ์ 2514, 137 หน้า
- ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล วิเคราะห์วรรณกรรมล้านนาไทย เรื่องเจ้าวิสูตรสอนหลาน
และพระลอสอนโลก ปริญญาพนธ์ กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
2519, 237 หน้า อักขรเนา
- นายกรัมนตรี, สำนัก สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ รายงานการสัมมนา
จริยธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน โรงพิมพ์กรมการศาสนา 2522, 251 หน้า
- บุปผา ทวีสุข คติชาวบ้าน มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2520, 250 หน้า
- ไพโรธ เลิศพิริยภมร คติชาวบ้านล้านนาไทย โรงพิมพ์สุวิวงศ์บุ๊คเซ็นเตอร์ 2516,
229 หน้า
- บุญโฮย จิตต์ธรรม "ภานิตชาวบ้าน" รวมคำแหง 2 : 2 กรกฎาคม 2518
_____ ภานิตชาวบ้าน วิทยาลัยครูสงขลา 2517, 148 หน้า
- มณี พยอมยงค์ ประวัติและวรรณคดีล้านนาไทย พิมพ์ครั้งที่ 2 โรงพิมพ์สุวิวงศ์บุ๊คเซ็นเตอร์
2516, 172 หน้า
- _____ คติสอนใจชาวบ้านนาไทย พิมพ์ครั้งที่ 1 สำนักวัฒนธรรมแห่งชาติ 2524,
160 หน้า
- _____ วัฒนธรรมบ้านนาไทย สำนักวัฒนธรรมแห่งชาติ 2524, 303 หน้า

ยุทธ เลขคำขวัญ คหิชาบ้านไทย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2520,
450 หน้า

รัตน สติทานนท์ วิเคราะห์สภาพชีวิตพระร่วงในแง่วัฒนธรรม ปริญญาโท กศ.ม.

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2510, 219 หน้า อัดสำเนา

ราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรม พิมพ์ครั้งที่ 4 2503, 1053 หน้า

สงวน โชติสุรัตน์ ประเพณีไทยภาคเหนือ พิมพ์ครั้งที่ 2 โอเคียนส์โตร 2512, 356 หน้า

สิงฆะ วรรณะสัย ปริทัศน์วรรณคดีลาลนาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
2524, 175 หน้า

สุทวิชค์ พงษ์ไพบูลย์ คหิชาบ้านบักอู่ โรงพิมพ์ก้าวหน้าการพิมพ์ 2512,
210 หน้า

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว การวิเคราะห์สังคมเชียงใหม่ สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
ตามต้นฉบับโบราณในภาคเหนือ ปริญญาโท อ.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2520, 331 หน้า

อานนท์ อาภาภิรมย์ สังคม วัฒนธรรมและประเพณีไทย แพรวพินยา 2519, 146 หน้า

อินทร์ สุใจ ภาษิต คำพังเพย คำคมของลาลนาไทย โรงพิมพ์องค์การบริหารส่วนจังหวัด
แพร่ 2523, 75 หน้า

Hault, Thomas Ford. Dictionary of Modern Sociology. New York,
Little Adams & Co., 1969. 47a p.

ภาคผนวก

ภาคผนวก

การเขียนอักษรลานนากับอักษรไทยกลาง

การเขียนลานนาภาคใต้เขียนอักษรลานนาไทยเป็นอักษรไทยกลางแบบเขียนอักษร หรือ แบบปวิรรค ตามแบบอย่างของ สิงะ วรณดิษฐ์ การเขียนแบบปวิรรค เป็นการรักษารูปศัพท์ไว้ คืออักษรลานนาไทยตัวใดตรงกับอักษรไทยกลางตัวใด จะเขียนตรงกันในตอนแรก ผู้ที่ไม่คุ้นเคยกับการเขียนแบบนี้ จะรู้สึกประคักประเค็ก เพราะอ่านออกเสียงไม่ตรงกับเสียงเดิม แต่ถ้ามหาความเข้าใจกัน การเขียนแบบนี้สักเล็กน้อยแล้ว จะทำให้อ่านคล่อง เขียนคล่อง ไม่ต้องพะวงถึง ไม่ตรี ไม่ทัวา จะได้ชี้แจงในลำดับต่อไปนี้

พยัญชนะที่ออกเสียงไม่ตรงกัน

เมื่อเราเขียนเทียบอักษรแล้ว ถ้าจะออกเสียงเป็นภาษาลานนาไทย ต้องออกให้ถูก มีพยัญชนะบางตัวออกเสียงไม่ตรงกับภาษาไทยกลาง ผู้ศึกษาพึงสนใจจดจำพยัญชนะที่ออกเสียงไม่เหมือนกันไว้

พยัญชนะที่	1	2	3	4	5
เสียงไทยกลาง	ก	ข	ค	ฌ	ง
เสียงที่ไม่เหมือนไทยกลาง	_____				กะ
ไทยกลาง	จ	ฉ	ช	ฌ	ญ
เสียงที่ไม่เหมือนไทยกลาง	_____				จะ
ไทยกลาง	ฉ	ฐ	ท	ฑ	ณ
เสียงที่ไม่เหมือนไทยกลาง	_____				คะ
ไทยกลาง	ด	ถ	ท	ธ	น
เสียงที่ไม่เหมือนไทยกลาง	_____				ทะ
ไทยกลาง	ป	ผ	พ	ภ	ม
เสียงที่ไม่เหมือนไทยกลาง	_____				ปะ

ตามแผนผังที่เขียนในขั้นนี้ เราจะเห็นได้ชัดเจนว่า พยางค์ที่ 3 ของวรรคออกเสียง
เปลี่ยนจากเสียงไทยกลางทั้งสิ้น ในที่นี้พูดเฉพาะแต่เสียงเท่านั้น โดยรูปพยางค์เมื่อเทียบอักษร
แล้วคงเป็นไปตามรูปที่มี เมื่อท่านจะออกเสียงให้ตรงตามเสียงอ่านนาโผแล้วให้ออกเสียงตาม
ที่เทียบไว้

ตัวอย่างอ่านออกเสียง ค.

คือ	ออกเสียงว่า	ก็	คง	ออกเสียงว่า	คง
เคน	"	เคน	คอย	"	กอย
คัน	"	กาน	โค้ง	"	โก่ง
คอน	"	กอน	ไค	"	ไก

ตัวอย่างอ่านออกเสียง ช.

ชาย	ออกเสียงว่า	จาย	ชอง	ออกเสียงว่า	จอง
ชม	"	จม	เชย	"	เจย
ชัน	"	จัน	ชา	"	จา
เซียงชี	"	เจียงจี	ชาต	"	จาก

เสียง ท.

พยางค์ตัวนี้ ไม่มีปัญหาในการออกเสียง เพราะออกเสียงเหมือน "ค.เค็ก" ของ
ภาคกลาง เว้นแต่เมื่อเขียนตามอักษรอ่านนาโผเท่านั้นจึงจะสงสัย เพราะรูปพยางค์ "ท"
นี้ไม่มี เราใช้พยางค์ "ท" ตัวเดียว

ตัวอย่างอ่านออกเสียง ท.

ทาน	ออกเสียงว่า	ทาน	ทอง	ออกเสียงว่า	ทอง
ทวย	"	ทวย	เทียน	"	เทียน

ตัวอย่างอ่านออกเสียง ท.

ทัน	ออกเสียงว่า	ตัน	ทอม	ออกเสียงว่า	ทอม
ท่า	"	ตา	ทอง	"	ทอง

ตัวอย่างอ่านออกเสียง พ.

พา	ออกเสียงว่า	ปา	พาน	ออกเสียงว่า	ปาน
พิง	"	ปิง	เพียร	"	เปียน
พอง	"	ปอง	พาง	"	ปาง
เพ็ก	"	เป็ก	ทิก	"	ปิก

เสียงจัตวามีมากกว่าของภาษาไทยกลาง

พยัญชนะที่ 1 ของวรรคทุกวรรค มีพื้นเสียงเป็นเสียงจัตวาทุกตัว เมื่อมีรูปวรรณยุกต์โท เสียงไหนจะ เป็นเสียงโท (แท้) ไม่เสียงโทครึ่งเอก เหมือนของภาคกลาง เป็นเสียงที่มีมากกว่าของภาคกลาง เป็นเสียงที่คนภาคกลางออกเสียงได้ยาก เสียงจัตวาของพยัญชนะที่ 1 ของวรรคนี้ จะยกตัวอย่างให้ดูต่อไปนี้

วรรค ก.	ก	ข	ค	ฃ	ง
เสียงจัตวาฉานนา	กะ	—	—	—	—
วรรค จ.	จ	ฉ	ช	ฌ	ญ
เสียงจัตวาฉานนา	จะ	—	—	—	—
วรรค ฉ.	ฉ	ฐ	ช	ฌ	ญ
เสียงจัตวาฉานนา	จะ	—	—	—	—
วรรค ต.	ต	ถ	ท	ธ	น
เสียงจัตวาฉานนา	ทะ	—	—	—	—
วรรค ป.	ป	ผ	พ	ภ	ม
เสียงจัตวาฉานนา	ปะ	—	—	—	—

ตัวอย่างการอ่านออกเสียง กะ

กา	ออกเสียงว่า	กะ	การ	ออกเสียงว่า	กาน
กิน	"	กิน	กำ	"	กำ
เกวียน	"	เกวียน	กอน	"	กอน
กลม	"	กลม	เกณท์	"	เกน

ตัวอย่างการอ่านออกเสียง ฏะ

พยัญชนะตัวนี้ที่ใช้เขียนภาษาด้านนาไทยตรงไม่มี มีแต่ใช้เขียนภาษาบาลี
ถึงแม้จะเขียนภาษาบาลีก็ตาม การออกเสียงก็คงเป็นเสียงจัตวา ตามพื้นเสียงของ
พยัญชนะด้านนาไทย

ตัวอย่างการอ่านออกเสียง ตะ

ตา	ออกเสียงว่า	ตะ	ตาม	ออกเสียงว่า	ตาม
ตู	"	ตู	ตอน	"	ตอน
ทัน	"	ทัน	เตอน	"	เตอน
ตัว	"	ตัว	เตม	"	เตม

ตัวอย่างการอ่านออกเสียง ปะ

ปี	ออกเสียงว่า	ปี่	ปู	ออกเสียงว่า	ปู
เป็น	"	เป็น	ปูน	"	ปูน
ปาน	"	ปาน	ปาง	"	ปาง
ปลิง	"	ปลิง	ปอง	"	ปอง

พยัญชนะที่มี ร. กล้ำ

ตัว "ร" นี้ ถ้ากล้ำพยัญชนะที่ 1 ให้อ่านออกเสียงเหมือนตัวที่ 2, ถ้ากล้ำพยัญชนะที่ 3 ให้ออกเสียงเหมือนตัวที่ 4 ถ้ากล้ำพยัญชนะที่ 2 ที่ 4 ให้อ่านออกเสียงทั้ง 2 เสียง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

พยัญชนะที่	1	2	3	4	5
วรรณ ก.	ก	ข	ค	ฆ	ง
วรรณ จ.	จ	ฉ	ช	ฌ	ญ
วรรณ ฉ.	ฉ	ซ	ซ	ฌ	ณ
วรรณ ต.	ด	ถ	ด	ธ	น
วรรณ ป.	ป	ผ	พ	ภ	ม

ตัวอย่าง ร. กล้ำ ก. (กล้ำพยัญชนะที่ 1 อ่านออกเสียงเป็นตัวที่ 2)

กรง	อ่านออกเสียงว่า	ขง	รอยกรง	อ่านออกเสียงว่า	รขยของ
กรอม	"	ขอม	กรอม	"	รขบ
กรวม	"	ขาม	เกรงขาม	"	รข้งขาม

ตัวอย่าง ร. กล้ำ ค. (กล้ำพยัญชนะที่ 3 อ่านออกเสียงเป็นตัวที่ 4)

ครว	อ่านออกเสียงว่า	ฆว	ครัว	อ่านออกเสียงว่า	หัว
คร้ง	"	ฆ้ง	คราง	"	หาง
กรู	"	ฆู	ครี	"	หรี
คราว	"	ฆาว	คราว	"	หาว

ตัวอย่าง ร. กล้ำ ต. (กล้ำพยัญชนะที่ 1 อ่านออกเสียงเป็นตัวที่ 2)

ครา	อ่านออกเสียงว่า	ถา	ครี	อ่านออกเสียงว่า	ถี
บัวครา	"	บัวถา	ครอง	"	ถอง
ครีษฐ์	"	ถีษฐ์	คระหมอก	"	ถะหมอก

ตัวอย่าง ร. ก ล้ำ พ. (กล่าวพยัญชนะที่ 3 อ่านออกเสียงเป็นตัวที่ 4)

ทรวง	อ่านออกเสียงว่า	ทวง	ทรวง	อ่านออกเสียงว่า	ตวง
มีตรี		มีตรี	ทรวม	"	รวม

ตัวอย่าง ร. ก ล้ำ ป. (กล่าวพยัญชนะที่ 1 อ่านออกเสียงเป็นตัวที่ 2)

ปราสาท	อ่านออกเสียงว่า	ผาสาท	ประสงค์	อ่านออกเสียงว่า	ผะสง
ไปรยปราย	"	ไยหมาย	เปรียน	"	เียน

ตัวอย่าง ร. ก ล้ำ พ. (กล่าวพยัญชนะที่ 3 อ่านออกเสียงเป็นตัวที่ 4)

พระ	อ่านออกเสียงว่า	ทะ	พรา	อ่านออกเสียงว่า	ภา
เพร	"	เก	พรวม	"	ภอม
พราง	"	ภาง	พรุก	"	ภูก (วันภูก)
พรอง	"	ภอง	เพรียก	"	เกียก
เพรวะ	"	ภะวะ	พะวะ	"	ภะวะ (เป่ามะเขือ)

หมายเหตุ ร. ก ล้ำ เหล่านี้จะไม่อ่านล้นล้นเลย มีแต่ทำให้เสียงพยัญชนะแปรไปเท่านั้น

ภาคผนวก ข.

ฉานนาภาณิต

อักษร ก.

1. กั้วค้ำงาม งามค้ำกั้ว
2. กั้วบสกก กามกั
3. กั้วแทซางตาย อายแทซางทาว
4. กั้วซักรั้ง นั่งซัควาย ฆ่ากอกยายหัว
5. กวางแลนอย่าตองหน้า
6. กอนหินขวางซัก ถกที่แข็งขัง ย่อมหมกระนัง สะทอนใส่หน้า
7. กามคัณหา พาหือลงล้ำ บังเกิดไหม้สันดาน
8. กั้วพราพ้อยังแควน กั้วพราแม่ดินแควนเต็งเหียง
9. กินกอนทาน มานกอนแต่ง
10. กินของเพิ่น ไร่ของตัว
11. กินเขางายแลวนอน กินเขาคอนแล้วแอ่ว แอ่ว ๆ แหวง ๆ พิกมากินน้ำแกงด้วยเกา
12. กินเช้าแลวนอน ฝันพรหือวัน ๗ เพื่อ กินเช้าแล้วเยาะการเยาะงาน
พาสกพาหุดานเป็นหนี้เป็นข้า
13. กินเช้าหือไร่ตาน้ำ
14. กินเช้าไคตัน
15. กินตางฮู้ ซัถางยัง
16. กินฆ่างก็เปิ่นหนี้ ฆ่าฆ่างก็เปิ่นคำ กระทำตัวบ่ก็เพิ่นก็เล่า
17. กินบั้นพี ฝันบั้นอง

18. กินแล้วดื่มอยาก ปากแล้วดื่มคำ
19. กินแล้วหือเก็บ เจ็บแล้วหือจำ
20. กินหวอม ๆ ผอมชอครอ
21. กินหือพอคราม หาบหือพอแรง แปงหือพอใจ ไซหือพอนอน
22. กินหือพอทอง หย่องหือพอตัว กันจักไกรหัวหือใครหัวแท้ ๆ
23. กินเหมือนเพื่อน อย่ากินเหมือนเพื่อน
24. กินอมนอนหลับ
25. ก้าวก้าวคอยผอนัน ก้าวคนเราผอนัน
26. เก็บคำแม่ยิงไปท่า เก็บคำเมียไปสวน
27. เก็บผักจวกหักหัว ตกข้าวจวกอาบนํ้า
28. เกิดเป็นคนขึ้นห้วยไหนหือสก ขจรไหนหือตึก
29. เกิดเป็นมนุษย์ สัตว์โลกโลกา หากมีขรา ไรแรงแก่เจ้า เป็นธรรมดา
บว่าข้าเจ้า เหมือนกันสัตว์คนใหญ่น้อย
30. แก่เพราะกินเข้า เจ้าเพราะเกิดเป็น
31. แกงผักบังใส่หนังอึ้ง เราจักเสียก็เพื่อมัน
32. แก้วแหง แสงแตก แสลดปก สดขาด สาดหิน ของเหล่านั้ใช้การบ่ได้
33. ไ่งามเพื่อชน คนงามเพื่อผา ทาวพระยามงามเพื่อยศ

อักษร ข.

34. ขวานฆ่าอย่าตีหัว
35. ขออย่าเอานัก ลักอย่าเอาน้อย
36. ของกินสำปันกันกินคนน้อย กินคนเกี้ยวช่างแคน
37. ของกินล่ายที่ไม้ก ของจักรักออยที่ตาหิน
38. ของบกินรูเภา ของบเลาธุลี

39. ของบ่มีก บ่ข้างซั่มจำ ของบ่ล่ำ บ่ข้างกำปอน
40. ขอนบ่มีให้ค ไผ่หังบ่เข้าไกล
41. ขะยมคี่เพื่อรู่เจ้า ลูกเต้าคี่เพื่อพ่อแม่ คนแก่คี่เพื่อพึ่งธรรม
42. ขาหนาบเทาขาหลัง
43. ขาคี่ทำนบ่ขาย
44. ขามซั่มพน อย่าพึ่งหมกนแยงเงา
45. ขี่เรือน้ำนอง ข้อนสองข้างลม
46. ขี่ไถ่ลูกเข้า ขี่ไถ่ลูกขวาย คนล้มลาย ย่อมบ่ตายเฒ่า
47. ขี่ควายไหลทวนน้ำ
48. ขี่นั๊กหมากิน
49. ขี่บันไหญ่ยอนเฟิ่น
50. ขี่เหมยงเกิดกัมเหตัก
51. ขี่แห่งจับตาหมา
52. ขนใจคี่ไพร่กั่มว ขนคี่รีกรั้วกังไผ
53. เข้าจักเสี้ยงมกั๊กินหวาน คนจักยานมกั๊กอนอน

อักษร ก.

54. คนแก่แล้วบ่ข้างจักสอน ไผ่ขอนแก่นมันหังบ่ตั้ง
55. คนขี่ขี่ไผ่ถามหา คนมีเมตตาไปไหนบ่ถั่น
56. คนง่าวไค้จา หม้อแกงหนาไค้เคือก
57. คนตาคี่จ้งคนตามอด คนตาคี่ไปบ่รอด คนตามอดจ้งคนตาคี่
58. คนที่สวกร้าย ปากกัฉาวจา ไผ่หม่นา เนื่อนายน้องเห็นา
59. คนที่ สวกร้าย โทสะไนใจ ข้างหม่มมีภัย บ่ค้อยไค้
60. คนไบ้ไค้หลายเตื่อ

61. คนปากนั้กั้มาก อมขี้เพะเต็มปากยังบ่รั้ว
62. คนมักโกรธะ สวักถั่วสหาว คำคี่มยาว ใจกำกั่าเส็ก
63. คนมาใหม่ อย่าฟังใส่การ เมี้ยนมาอย่าไปค้า
64. คนหมั้นตายหลังค่าน คนคร้านตายหลังหัก
65. คนหมั้นยากไร มีผู้สงสาร ขี้คร้านแะวยาน ไผ่ชอบหน้า
66. คนหลับลูกเข้า กินผักยอคลาย คนหลับลูกขาย กินผักยอเค้า
67. คนหลับลูกให้ คนบ่ขี้โครหัว
68. คนหลับลูก้าไกล คนบ่ค้าไกล
69. คนหลับลูก้าจ่า คนมีปัญญาแพ้เพื่อน
70. ครั่งโกสไฟ ไชโกสแตก ฐึงโกสขาย ควายโกสหญ้า
71. ควนไฟไผ่หอมกุ่ม
72. ควายบ่ขายฟั่งปากขึ้น
73. ค่อยอ่อยค่อยเบื่อน จักไค่มั่งแทนคำเสื่อง กันอกเนื่อง ๆ จักเป็นคี่เนอเจ้า
74. ค่อยอ่อยตามน้ำ ทำไปตามตัว น้ำเพียงโค สายบัวเพียงอื่น
75. คั้นไคร่หลักหื้อปฏิบัตินักปราชญ์ คั้นไคร่ฉลาดหื้อปฏิบัติพาลินใจ
คั้นไคร่พาไลหื้อปฏิบัติคนกงเหล้า คั้นไคร่มั่งมุลคนเท่าหื้อหมั้นทำไรทำนา
76. คั้นชาตาตัว ถูกหลางคี่ไค่ อยู่ไกลเมืองโคชอกท่า ก็หากไค่หื้อ รีบเร็วเข้า
หากจักส่นามามือ ชาตาขาดแล้ว สะพายกำถื่อ ก็หลดจากมือ เป็นของเฟิ่นจ้อย
77. คั้นจักคี่คี่แต่อดมพอก คั้นคี่หัวหงอกกับคี่
78. คั้นจักฟุ้งก็ฟุ้งหื้อแรง คั้นจักแทงก็แทงหื้อแมน คั้นจักแล่นหื้อเล็งคุดมและตอ
79. คั้นท่นกายชั่วตัวก็แปดงราว ฟ้างฟ้าวหื้อมันถอย่าง
80. คั้นนังฟากปากเป็นเครือ ทางจักเมือบคี่คี่จอรอด
81. ก้าขายปดพื้น แหมมคี่อื่นอยู่บ้าน
82. กามไค่พามินบ่ไค่

83. คาบไค้เอาไปบ่แพ
84. คำขอแพงเหลือคำซื้อ คำสื้อแพงเหลือคำอู้
85. คำเข้าหอยาฟุ้งดูออกปาก จักยากใจเมื่อภายหลัง
86. คำดีเกียน สำเนียงจ่มสาม ย่อมเคยมีหัวทิศ
87. จำควรจา เอามาปากท่าน เป็นดีรำคาญแท้หัก ขอวานคักเสีย
ห้อมมันเงียบหัก พอมิหว่างอันใจคัก
88. คำนี้มีบ่เปลี่ยนแปลงได้ คำบ่ใหญ่บ่เปลี่ยนแปลงเอา
89. คำนี้มีไม่ว่า นกจับปลายคำ บ่ไซ่ตัวนี้ก็ตัวเมีย
90. คำนี้มีไม่ว่า บ่มีท่าไม่ว่าตีควายลง บ่มีตง บ่ได้ปูแป้น
91. คำปากว่าแท้ ใจในหลอหลด เจ้าจิกอกแค ฟู่แพเกมเหล่น
92. คำปากว่าแท้ ใจในหลอหลด เหมือนน้ำสองแคว ตีคโหนบได้
93. คำปากว่าแท้ ใจในก็จริง คำฟู่แม่อึง ว่าไหนเป็นหั้น
94. คำปากว่าแท้ ใจในก็เต็ม ชาติคนเคิม ฟู่ไหนมีหั้น
95. คำปากว่าแท้ ใจในก็ตาม ฟู่เองาม น้ำใสช่วยหน้า
96. คำปากว่าแท้ ใจเฒ่าไปหลาย ปากว่าบ่คาย ไซ่การบ่ได้
97. คำปากว่าแล้ว ก็แล้วทั้งใจ หมากม่วงสุกใน สุกหึ่งหน่วยหึ่งวัน
98. คำภายในบ่ถวเร่เก็บออกภายนอก คนไทยอยู่เต็มควกขอนแก่น
99. คำฟู่นักปราชญ์ เหมือนดาบสองคม คำฟู่คนง่าวงม เหมือนลมพัดยกอกไม้
100. คำสื้อแพ่คำขอ สามหมอยเรือ่นรว
101. คีควาหิ้วกคือคนง่าว คีควาตัวง่าวคือคนหิ้วก
102. คนทวนมีควรบอกรู้ชน โทษคนมีอย่าบอกโดยง่าย
103. เกรงลำรางปก
104. ไกรกินนักรู้กินเท่าปลายก้อย ไกรกินน้อยรู้กินเท่าหัวแม่มือ
105. ไกรรู้ค้นหาชน ไกรนอนค้นหาศาค

106. ไคร่ตายโหงหื้อหมั้นขึ้นต้นไม้ ไคร่ตายเมื่อยตายใช้หื้อหมั้นนอนหลับเมื่อวัน
 107. ไคร่เป็นข้าหื้ออยู่ตาย
 108. ไคร่เป็นเจ้าหื้อหมั้นเรียนคุณ ไคร่เป็นชนหื้อหมั้นเฝ้าเจ้า
 109. ไคร่เป็นกึ่งหื้อเลี้ยงจัวเลี้ยงควาย ไคร่จับหายหื้อเลี้ยงจูล้างพระ
 110. ไคร่เป็นดีหื้อหมั้นแก้ว ไคร่เป็นข้าหื้อเป็นนายประกัน
 111. ไคร่มีเงินคำหื้อหมั้นคิดหมั้นสร้าง ไคร่หื้อเพื่อนอวดอ้างหื้อหมั้นรักชาติภักดี
 112. ไคร่หื้อถาม ไคร่งานหื้อหยอง
 113. ไคร่เว่ยหื้อคลาน ไคร่นานหื้อแสน
 114. ไคร่หื้อรักหื้อดองไค้ ไคร่ไปหื้อขึ้นเหนือ
 115. ไคร่หื้อเพื่อนรัก ยากนักจักหวัง ไคร่หื้อเพื่อนซัง คำเดียวก็ไค้
 116. ไคร่หื้อเย็นหื้ออาบนํ้าวังหิน ไคร่มีสินหื้อค่า ไคร่ขึ้นสวรรค์ขึ้นฟ้า
 หื้อมาเจ้าเอาของ

อักษร ง.

117. จัวจัวเกี่ยวกินหื้อแหกหมั้น คั้นเลื่อมกินรำก็จักพ่าย
 118. งาข้างหักชำเค็ก คนหลับก็เก็บเสียการ
 119. ง่ายแก่ปาก ยากแก่ใจ
 120. งับหื้อเคียด เขียวคอบหื้อตาย
 121. งั่วหน้าแข่ง หึงแค้นหาซ่อน
 122. เงินคำเป็นเจ้า ข้าเป็นนาย
 123. เงินอยู่ไค้หน้า คำอยู่ไค้กิน
 124. ใจซ่อนหาจักเขี้ยว

อักษร จ.

125. จกกลองเข้า จหมาเฒ่าแกว่งหาง
126. จอมปลวกอยู่ยงนาวาแสงเข้า คนเฒ่าอยู่ยงเรือนวาสงเรือน
127. จะคือการโก รวบสามหนี่ มื้อช้ายกำปลา มื้อชวากำขึ้น
ปลาช่วงคืนตกไป บ่หอนไค้กิน
128. จักกักขี้ชะ จักละก็เสียคาบ
129. จักกั๊วหื้อกั๊วคอง จักอู๊หื้อคองข้าง
130. จักเข็เข็ไว เน้าพอสแสง เหาขามแงงกั๊วไค้
131. จักจูงก็ไปก่อน จักสอนก็ทวยหลัง
132. จักไปเข้าบ้าน เมื่อท่านเสียของ จักไปลงหนอง เมื่อปลาท่านหาย
133. จักลูกหนีพายจากที่ หื้อก็คักเหสียวหลัง
134. จักหนีหื้อเป็นเสียคาบ จักตายหื้อเป็นไค้เล่าไว
135. จักหามก็อาย จักสะพายก็หนัก
136. จักหามก็อาย เคยสะพายสองบ่า ย่างก็บงาม เทียวทางก็บ่มวน
137. จักเอาผ้าหื้อถามชาวบ้าน จักตั้นหื้อถามพ่อแม่อังเรือน
138. จับใจแรง บ่แนมใจกา จับใจหมอยา พยาธิบัส
139. จาคำก็ตร้อย ๆ คำรายน้อยหนึ่งบ่มี ก็หาไถยะบไค้แล
140. จาเปรียบไว กั๊วนกตระเหวา ตัวบ่เลา ฅิวคำกำเส้า เสียวจี
ควรรคักกับเข้า บ่นวนเมาเมื่อร้อง
141. จักปิกไหนดบ้อ จ้อหว่อไหนดขวก
142. จูเฟิ่นเมา บ่เอาเฟิ่นแท้
143. เจ็บทองทางแมมาน
144. เจ้าใช้หื้อควนพลัน
145. เจ้านองรัก จูงอกขันตี หื้อแปลงใจจิ กั๊วน้ำพังหา

146. เจ้ามีเวียกการ หื้อแล่นช่วย
147. เจ้ายี้จักไปทางซ้าย เจ้าอ้ายจักไปทางขวา น้องก๊วเจ็กจี่ พี่ก๊วจักเภา
148. เจ้าว่าว่าทวยเจ้า
149. เจ้าสอนอย่าได้เคียด
150. ใจกว้างท่าย่อมยอด
151. ใจเจ้าใจไพร่ยอมหยอที่เคียวกัน
152. ใจคำซางตกหมอนรก
153. ใจต้มไต่เอวกอ้าง
154. ใจแข็งมิได้ซื่อซางผู้ ใจกล้ามิได้ซื่อซางงา
155. ใจบาปซางไคเป็นกำพรว
156. ใจบุญซางหมมีลาภ
157. ใจโลเป็นบุญ ใจขุนเป็นบาป

อักษร ซ.

158. ซาคีว่าน้ำ บ่หลางเขียนปลา ซาคีว่านา บ่หลอนเขียนเข้า
159. ซาคีว่าปลา คันมีน้ำ จะอย่ไคณโค
160. ซาคีว่าปลา คันลาจากน้ำ บ่หันพอกน้ายคี่นมา
161. ซางซอซื่อ ซางหมอซื่อ
162. ซางเฒ่าอย่างวัง
163. ซางแล่นอย่าชักหาง
164. ซางสี่ตีนยังรู้พลาด นักปราชญ์ยังรู้ลืมหิมม์ ก่าสิ่งคี่ลางทีก็เค้ร่า
165. ซันโก้ลหมา ปลาโก้ลแมว ของกินแมวรักษา
166. ซื่อหมากแดงลาย มันตึงบ่ขึ้นอั้ง

167. เข้าก็ว่างาย ขวาก็ว่างแคค
 168. ใจดำไม้อายาเอาเยียะยา ใจวงศาอย่าเอาเป็นพี่น้อง

อักษร ช.

169. ชื่อควายขามนา ชื่อคายนวน
 170. ชื่อจัวหื้อผอทาง ชื่อนางหื้อผอแม่ ใครรู้แน่ ๆ หื้อผอแนวพ้อตาแม่ยาย

อักษร ค.

171. คักกิมจิมกิมโน น้ำไหลเชี่ยวพัน
 172. คักจือกือเหมือนสือฟังอัม
 173. คำพี่เจ็บทอง คำน้องเจ็บใจ
 174. คาลูกคาเมียอย่าว่าจักชาจักขาย จาชนจานาอย่าว่าพ้อแม่
 175. คายคี่ไว้ในผัก คำหลีกไว้ในใจ
 176. คำน้าหื้อหันทราย นอนหงายหื้อหันฟ้า
 177. คีค่าปาก ใจแท้หากชม
 178. คีเพื่อถาม งามเพื่อหยอง เขาควายงามเพื่อว่อง
 179. คิมิในทอง ชิมิในปม ปดามาชมเม คิน้อยกว่าช
 180. ไค้กินอันใด : หมันแจกหมันอวย แม่ผายอวค่าง จึงจิกบ่มางบแตก
 181. ไค้ยินเก๋ หื้ออุเก๋ตา หันเต๋ตา หื้อพิจารณาเก๋ใจ

อักษร ต.

182. ตกกอนเป็นขน ตกสนเป็นไพร
 183. ตกตาเฟิ่นเป็นตีไกรหัว ตกตาตัวบุนตีไกรให้

184. ตกเรือถ่อช้า ตกน้ำถ่อชย
185. ตกส้นหื้อมคักที่แก้ว สิ้นส้นหื้อส่วที่นาง
186. คัดหารักเมียเหมือนเชือกมัดคอ คัดหารักลูกนั้นเหมือนปอมมัดคอ
187. คัดหารักสมบัติภายนอกเหมือนม่วงคล้องปลอกสุมกิน
188. คาหันตายเหมือนควายหันหญ้า ผัดไปมานอกรั้ว
189. คาหึงวกก็ไค์ คาไค์ก็เสียบ
190. คาอยู่หน้าผาหน้าหิน
191. ตามใจอยาก ล้าปากทอง
192. คำราก็ยกช้า
193. ตีหัวฟากสนั่นหัวฝา ตีหัวหมาควรว่อนหน้าเจ้า
194. ตีเหล็กไหนดยอมเปลื้องถ่านไฟที่หิน
195. เต็มว่าที่กิน ที่นอนก็คับ ยังออยู่ไค้นานไป คับคัก็ค้อม ที่ในหัวใจ
จักออยู่ไป หัวใจบีบข้าง
196. เต็มว่าพริกหลวง หมิ่นพันหาร้อย บ่เท่าพริกน้อยพายมือ
197. เต็มว่าไทรน้อยก็ใจคน บ่ใช้สั้วหน้าชนกินหญ้า
198. เต็มจะปดไสม่วน บ่มีความบ่ที่ไค้รั้ว

อักษร ถ.

199. ถมน้ำลายหื้อตกรูของ นั่งหย่องเหาะหื้อแยงคุณ
200. ถวยและซอน เครื่องกรัวสงสาร บ่มีวิญญาน ยังรู้ถูกต้อง พัดพอกัน
เสียงกังซิ่งของ แหงแตกในสันซัด ปลูชน คนเราเคร่งครัด จักยิ่งกว่าอันเพียงใด
201. ถอกตงหื้อหมของ

อักษร ท.

202. ทองบ่กั้นเหมือนสันชา
 203. ทางหนั๊กหนั๊ก ไท่ ทางไทนั๊กไทนั๊กเดียว
 204. ทานซังอย่าเข้าใกล้ หันทานไปอย่าจู่เอา
 205. ทานซังอย่าเข้าใกล้ หันทานไปอย่าจู่แควน
 206. ทานม่เรียกก้อยาซาน ทานม่ถามอย่ากล่าว ทานม่ป่าวอย่าไป ทานม่โง่หื้อร่อย่า
 ทานม่หื้อยีนอย่าไกรยีน บ่คี่แด
 207. ทำกรรมพ้อ ทำคอแถมควย ที่กว้างเมาทวยบั้นกว้าง
 208. ทำพ้อหลาบ ปราบพ้ออย
 209. ที่กะกลางคนหลายอย่าถามหนั
 210. ที่คั่นเกา ที่เมาบ่ได้
 211. ที่อ่อนก็แพง ที่แข็งก็เว้น
 212. ทักขบไค่กิน บ่มีไค่ตามไฟส่องทอง ทักขบไค่บ่ไค่หย่อง ฟันองคฺแควน
 213. ทมผาลายพม่าเท่า คั่นคำเกาขวางผิวกัน
 214. เทวการกิจ บ่การทาน
 215. เพี้ยวทางไกลอย่าจาโกรธ

อักษร น.

216. นกบ่บินฆางกำปิกมันอ้า ควายบ่กินหญ่าฆางซมเซามันลง
 217. นอนที่สูงหื้อนอนคว่า นอนที่ต่ำหื้อนอนหงาย
 218. นอนลอกอย่าฟักปาก
 219. นอยลวงคำคราน หนานลวงคำรู่ คนซื่อมักซื่อตัว
 220. นั้งหื้อคี่ หนีหื้อคั่น
 221. นัยไค่บ่สาว มื้อยาวเงิ่นพะ เสี่ยงปะไล่ซื่อหนานทา

222. นายไคกินปลา ลวดลาเสียขึ้น บัศกรอกข้าปรารมภ์
 223. นายวาร์ก หากรักปลายใจ บักรักแต่ใน จิตใจและไส้
 224. น้ำขุนไว้ทางใน น้ำใสไว้ทางนอก
 225. น้ำไคหนทาง ผีสงได้คำปาก
 226. น้ำเต็มบอกรอก ทอกลับตั้ง
 227. น้ำบเต็มตม้นึงตั้ง
 228. น้ำบไหลเชี่ยวพัน
 229. น้ำบวยตักน้ำบเพิงบ่อ
 230. น้ำเย็นมีไหน ปลาย่อมไหลค่อน วังไคน้ำร้อน ปลาย่อมพ่ายไปตื้น
 231. น้ำใสทางขอก น้ำขุ่นกลางวัง

อักษร บ.

232. บัควรหันชีติกว่าไ้
 233. บัโชหนกิน อิมไ้เลี้ยงทอง ไขหนั้นหน้องท่าทาน บัโชหนซื้อ หมายพลอาหาร
 การบญการคณ บัมีลักซอ เป็นหนึ่เป็นสิน เพราะยาเงินหื้อ ของครั้นเคิมพอบ้าง
 234. บัศบอญมาหือนาย บัศบอญควายหื้อเจ้า
 235. บัศรื่องพระกินเข้า บัศรื่องเจ้าขึ้นเรือน
 236. บัศเลี้ยงคนต่างดาว บัศเลี้ยงทาวต่างแดน บัศคิแควนคนทุกข์
 237. บัศหิ้วกอกอนหมอ บัศชอกอนปี
 238. บัศขันบัพัน บัศคันบิลาบ
 239. บัศหวังนำห้วยหน้า น้ำฟาบไหลลงรอม
 240. บัศนึ่งฟ้งเหยียกแข็ง
 241. บัศบอพระ พอนับผ้าเหลือง บัศบอเฟื่อง พอนับลิมเข้า
 242. บัศมีเงินหมื่น ออย่าสิ้นธุเจ้า ไก่บเต็มแล้ว ออย่าสิ้นหม้อเกอ

243. บ่มีผอยหมาบชี้ บ่มีหันเพิ่นมถาม
244. บ่มีแมวหนักล่า บ่มีผู้วักถินหาย บ่มีเหมืองฝาย เขากล้าซางตายแตก
245. บ่มีหื้อหา บ่มีหื้อเสาะ
246. บ่มีเขางปะปลาออกเล่นหาค บ่มีสีนากซางปะกวางปะพาน
247. บ่มีกลางตามหลาง เอารอกซางมาห้อยคอกควาย เอางลดาบ ๆ มาสะพายสองบา
มันยังบงามเหียวทางบมวน
248. บ่มีหันเข้าป่าไม้ปะโล่งเขียว
249. บ่มีกบ่มวน บ่มีควนกับมีที่ไคร้ว บ่มีผัวกับมีที่ส่วนซาง ใจบ่กว้างพื้นองกับหลาย
250. บ่มีดินไหล ไกลครบบ่อ อย่าเอาไม้้อไปงักงาซาง
251. บางพร่องอยุ่กินให้ บางพร่องอยุ่บนต้นไม้ไครหัว
252. โบราณว่าไว้ ไม้ทาวไค่นอนกิน แม่นจักสินคักบัน พันพักพันแปลงหลัว
ไผ่กล้วยข้ามยัว คนตกคำทาวนอนหงาย บ่ควรรักกรายข้ามเหยียบ
253. โบราณว่าไว้ เยียะไรนาขวย ซางเสี้ยแรงควาย บ่มลั่งเข้า
254. โบราณว่าไว้ เยียะไรนาปี เข้า ๆ แควนคี่ บ่มีที่ซ้อง ซ้า ๆ ขวย ๆ
เสี้ยคายกลาปลอง บ่หอนจักคี่แลนอง
255. โบราณว่าไว้ อย่ายับควายเปื้อน จิบอกไฟเจื้อน ซางเหินเข้าบ้าน
256. ใบบัวบกซาง ท่างนาซอนหอย เส้นผมบังคอย ที่ไหนจักกุ่ม จักเอาอะสัง
มายังห่อหุ้มควนไฟ

อักษร ป.

257. ปลาตัวเคียวเน่าทิ้งช้า ไร่ตัวเคียวเน่าทิ้งโง่
258. ปลาตัวหลวงซางตายน้ำตื้น
259. ปลาตัวหลวงบ่แพ้เจ้าคั่ง เพิ่นอยู่ไกลยอเอา
260. ปลาแห้งไกลปากแมว แมวบ่กินแมงงาว สาวไกลบ่าวบ่หุบกี้ชวาม

261. ปะรุ^๕บัน^๕หือ^๕รุ ปะ^๕ฉิ^๕บัน^๕หือ^๕ฉิ
262. ปากเป็น^๕ธรรม ใจ^๕คำ^๕เหมือน^๕หมื่น^๕หมื่น
263. ปากหวาน^๕กัน^๕สั้ม ทาง^๕โน^๕ชม^๕เหมือน^๕หมาก^๕แคว้ง
264. ปี่^๕แล้ว^๕ซ้ำ^๕ราย อยู่^๕ตม^๕หมา^๕แห่ง^๕น ปี่^๕ยัง^๕แคว^๕น อยู่^๕พัน^๕หลอง^๕เข้า
265. ปีก^๕เสื้อ^๕หือ^๕เพิ่น^๕หัน^๕ดัง
266. ปิ่น^๕บ่^๕เต็ม^๕เหลง^๕กับ^๕ลา^๕เคิน^๕คง เงิน^๕บ่^๕เต็ม^๕ถง^๕กับ^๕เตี๋ย^๕ว^๕คำ^๕สอ^๕
267. เป็น^๕คน^๕ซา^๕ยอ^๕ยา^๕ฟ้ง^๕คำ^๕สอ
268. เป็น^๕คน^๕บ่^๕ประ^๕มา^๕ท^๕กัน คุก^๕หมา^๕คัก^๕บ่^๕ซี้^๕ยา^๕คำ^๕ยัง^๕เข้า^๕ยา^๕ได้
269. เป็น^๕คน^๕บ่^๕ไค^๕เพิ่น^๕น้ำ^๕ก็^๕เพิ่น^๕ไฟ บ่^๕เพิ่น^๕โก^๕สก็^๕เพิ่น^๕โก^๕ส บ่^๕ไค^๕เพิ่น^๕หนึ่ง^๕ก็^๕เพิ่น^๕หนึ่ง
270. เป็น^๕นาย^๕หือ^๕รัก^๕หม เป็น^๕บู่^๕หือ^๕รัก^๕หลา^๕น
271. เปรียบ^๕เหมือน^๕บว^๕กว้าง สว^๕น^๕แต^๕งไร^๕ไค^๕ คั้น^๕คน^๕ละ^๕หนี้ บ่^๕มี^๕ไผ^๕เฝ้า^๕ ผง^๕สั^๕ท^๕ว^๕คน^๕เบี^๕ยน
เคียน^๕ลัก^๕ คั้น^๕มี^๕เจ้า^๕ของ อยู่^๕เฝ้า^๕พิ^๕ทักษิ^๕ ไผ^๕บ่^๕อาจ^๕เข้า^๕เพ^๕ร้ง
272. ไป^๕ทาง^๕หน้า^๕หือ^๕เหลียว^๕มอ^๕ทาง^๕หลัง สิม^๕อะ^๕ดัง^๕จะ^๕ไค^๕รู้

อักษร ผ.

273. ตัว^๕แก้ว^๕เมี^๕ยแก้ว
274. ตัว^๕บ่^๕นับ^๕ถือ^๕เมี^๕ย คำ^๕เต็ม^๕ล่ำ^๕เยี^๕ยก็^๕เลี^๕ยง เมี^๕ยบ่^๕นับ^๕ถือ^๕ตัว คำ^๕กอง^๕เท่า^๕หือ^๕ก็^๕เลี^๕ยง
275. ตัว^๕เป็น^๕ไฟ^๕หือ^๕เมี^๕ยเป็น^๕น้ำ
276. ตัว^๕เป็น^๕หึง^๕หือ^๕เมี^๕ยเป็น^๕ซ้อง
277. ตัว^๕รัก^๕เมี^๕ยแพ^๕ง เที^๕ยม^๕แผ^๕งร่ว^๕มเนื^๕อ เหมือน^๕คัง^๕เลื^๕อเค^๕ยทรง นึง^๕เกา^๕แล้ว
นึ่ง^๕คอง^๕ประ^๕สงค
278. ผิด^๕ถ้า^๕พรก ถก^๕ถ้า^๕รือ
279. เผื่อ^๕รัก^๕คิง^๕น้ำ^๕แม่^๕พิง^๕พอ^๕แห่ง
280. เผื่อ^๕รพ^๕อว^๕าย เผื่อ^๕อ^๕าย^๕พอ^๕เฝ้า

อักษร ผ.

281. ฝนจักตกอย่าเชื่อใจดาว มีลูกสาวอย่าเชื่อใจมัน บุกรอนคันยอมเกิดในป่า
 282. ฝนตกก็หันป้อง แดดส่องก็หัน
 283. ฝนตกชิวานเดือน หม่าขี่เรือนนันทาย
 284. ฝนตกใบไผ่ใบไม้ ฝนไร่ไร้ตกมาเยี่ยะหยัง
 285. ฝนตกแล้วใครขี่ เป็นหนี้แล้วเพิ่มมาตาม
 286. ฝนตกบรูเรือนรื้อ บรูเขาขี่เขาชั่วเพื่อนไค้อยู่กับเขา
 287. ฝนตกบนหลังรองหอ บมีคำผอมันกับหัน
 288. ฝนมีหุ ประทุมปาก
 289. ฝนภิกขุเจร ยมเนรพระน้อย ยังรู้เชือก้วยกินไฟ คำคี่และร้าย ควรลองเชื่อใจ

อักษร พ.

290. พรองคืบเป็นหนี้ทาน
 291. พระโคตมะ เหมือนคนงูหนุ โลกวิทุ พระรู้เขื่องแก่ าลา
 292. พระจันทรอยู่ฟ้า เป็นเหยื่อราหู ปลาเหยียนนอยร ยังรู้ถักส้อม
 293. พระจันทรอยู่ฟ้า สองแจรงกลางหาว ฝูงหมูควา ยอมแฉงแอมบ้อง
 294. พระเจ้าวัคตัวบ่ไหว ไปไหวพระเจ้าวัคเพ็น
 295. พริกมีบ้านเหนือ เกลือมีบ้านใต้ ผักแคบมีบนปลายไม้
 296. พ่อชายลกเข้าหื้อผอสีแจ่งบ้าน แม่หญิงลกเข้าหื้อผอสีแจ่งเรือน
 297. พายช้างหื้อเข้าหว่างงา งมปลาหื้อกำมัน ๆ
 298. พายเล็กบ่หื้อหนีจากเจ้า กลันเข้าบ่หื้อหนีจากเมือง
 299. ฟันองไคเป็นค้อย่าไปหา นิตรสหายไคเป็นคิหื้อไปหา
 300. ฟันองผิกกัน เหมือนพราพันน้ำ อย่าผนผกมันหื้อเวร เป้อะเปิกนั้น
 น้ำหากพาเป็น เอาน้ำใสเย็น ช่วยล้างจิ้งเสียง

301. พี่น้องอยู่ไกลไต่กินของฝาก พี่น้องอยู่ใกล้ไต่กินสากมอง
 302. พี่เพงนาย เหมือนควายกับเอียง สับไซ้ไห เอามันออกเสียง
 จับยื่นของมือเอียง หันไซ้ข้างนอน บ่มซอนตัวเพลิง ก็สับออกเสียงยื่นพอน
 เอียงมือเอียง บินเยี่ยงทวยจร มีแต่ควายปอน บ่หลอนรักเอียง
 303. พี่สอง น้องรูหนึ่ง พี่พี่พรอง น้องร่นองกล่าว หัววกคนเดียว บ่เท่า่งาวทั้งหมู่
 304. พี่พี่เจ้บ่ทอง พี่น้องเจ้บ่ใจ คึกสังอันใด ใจคันกับเอียง
 305. พี่น้าหื้อเรากอม พี่นอมหื้อเราก่า
 306. พี่เม่ตามอย่ากล่าว พี่เม่ป่าวอย่าไป
 307. พี่เม่รักบ่ซางขี้บ่จำ ของกินเม่ดำบ่ซางกำปอน
 308. พี่เม่เลามาอีตาเล่าต่อ
 309. พี่เม่ว่าเสีย ถ้าวาพระเจ้า

อักษร พ.

310. พี่นบ่ซาง ก็แผ่นคินบ่เพียง
 311. หังคำเล่า บ่เท่าตาหัน นอนหลับฝันหัน บ่ควรก็เชื่อ
 312. พี่งักขยห ขยตา พิจารณาขยใจ
 313. พี่งักขยเฮา เฮาใหม่บ่คิกิน
 314. พี่ร่อก่อนฝน คนไว่ก่อนสร้าง
 315. พี่แจ้จกัหันลาย พี่ขวยกัหันแซง
 316. พี่แมบไหนไค้เห็นผาเรือนหนึ่งเพื่อ
 317. ไฟในอย่าเอาออก ไฟนอกอย่าเอาเข้า
 318. ไฟรักกับเขาขี้ผอยเข้าทอดไฟรักวอกเขาขี้ผอยเข้าถม

อักษร ม.

319. มก่งามมก่น้ำมก่นม คัทร่มกัไลโทย
320. มนุษย์มฟ้า โลกหล้าใจเหนียว เด็กข้อมือเคียว ไผ่ตอนหยั่งไค้ ลากรา
คงคาเหนือไค้ จาเทียมไปเขี้ยวเล็ก สิบชาววา ยังรู้ยังเท็ก
คาก่อนกัไวยราณ
321. มก่เล่นเสียคำยา มก่คำซางเสียของ
322. มาจีกหัวใจ กุเบาแท้ก เหมือนพองน่นแห่งดมพื่อ สิบเบี้ยผ่า่น้ำ
น้องไค้ใจถือ ห้าเบี้ยในมือ ขว้างชักรับหัว
323. ม้าลัคนา หมาลัคนากลา มีน้ำคำพระยา
324. ม้าเล่นอย่าอย่างจับหลัง
325. มารบมี ปารมีบ่แก่
326. มีเข้าของเงินคำบ่จ่ายก็เงินหินเป็นผา ฟันองบ่ขึ้นสู่ลงหากก็เงินเงินเป็นทวน
327. มีก่ก่ทวนบ่ผา
328. มีเงินคำหลายหื้อทวนกั มีคำรื้ออยู่ในใบลาน ย่อมเป็นลาหารด้างแปล่า
329. มีใจแผ่หลวงหลาย
330. มีลูกคนเกี้ยวเหมือนดอกไม้หอยห มีลูกสองคนเหมือนผ้าสีชุมพุดกบ่า มีสามคน
รองรามากิน
331. มีคคมเค้าซางเป็นข้าเท็ก แม่บึงหัดบ่เค็กซางหมมีชู้
332. มีคนอยเคียนคันตาล
333. เมียกิงมียาอวกเมียนทาน
334. เมียมีชู้เพราะว่าฉวีใจคี่
335. เมื่อคืนเป็นควน เมื่อวันเป็นเปลว
336. เมื่อคืนเป็นนกธัน เมื่อวันเป็นตกเค้า
337. แม่บึงเป็นสาวเพิ่นกร้าย เป็นแม่ร้างแม่หม้ายเพิ่นคุดแควน

338. แมงงน้^๑น้^๒กัน^๓เน^๔า แมงเม^๑าแม^๒ก^๓ตอม^๔ไฟ
 339. แมงบงบ^๑ตาย^๒ก^๓ัน^๔โบ^๑ไม^๒
 340. แมว^๑ขึ้น^๒ควน^๓ม^๔วน^๑ใจ^๒หน^๓
 341. แมว^๑บ^๒หือ^๓หน้า^๔หมา^๑บ^๒ยี่^๓เขี้ยว^๔
 342. ไ้^๑ค^๒เค^๓เอา^๔เปล^๑ง^๒ขอ^๓ เ^๑ล^๒ี^๓ง^๔อ^๑เอา^๒เปล^๓ง^๔เค^๑ียว^๒
 343. ไ้^๑ค^๒ัน^๓ค^๔ัน^๑เก^๒เ^๓ระ^๔ค^๑ม^๒เล^๓ียม^๔ ช^๑ค^๒เล^๓าะ^๔เล^๑ียม^๒เค^๓้าง^๔น^๑ร^๒าก^๓แก^๔ว^๑
 344. ไ้^๑ค^๒ัน^๓ย^๔าม^๑สม^๒
 345. ไ้^๑ค^๒ัน^๓เค^๔ียว^๑บ^๒เ^๓็น^๔ก^๑อ^๒ ป^๑อ^๒ค^๓ัน^๔เค^๑ียว^๒บ^๓เ^๔็น^๑เ^๒ล^๓า^๔
 346. ไ้^๑บ^๒เ^๓ึง^๔เ^๑ง^๒ไ^๓น^๔จ^๑ัก^๒ตอม^๓ ห^๑มา^๒บ^๓ง^๔อม^๑แม^๒ว^๓บ^๔ยี่^๑เขี้ยว^๒
 347. ไ้^๑เล^๒ม^๓เค^๔ียว^๑ก^๒ี^๓ต^๔าง^๑ปล^๒อง^๓ พ^๑ัน^๒ง^๓ก^๔ัน^๑เท^๒ก^๓ี^๔ต^๑าง^๒ค^๓น^๔
 348. ไ้^๑ส^๒าว^๓ล^๔ำ^๑ค^๒ม^๓
 349. ไ้^๑อ^๒อน^๓บ^๔ห^๑ด^๒อน^๓ห^๔ัก^๑ ค^๒น^๓ห^๔ล^๑ัก^๒อ^๓อ^๔อน^๑น^๒เ^๓อม^๔

อักษร ย.

350. ย^๑าม^๒มี^๓ก^๔ิน^๑ค^๒ิก^๓ ๆ ย^๑าม^๒มี^๓พ^๔ริ^๑บ^๒ศ^๓า^๔ห^๑ย^๒ิบ^๓ ๆ
 351. ย^๑าม^๒มี^๓ก^๔ิน^๑จ^๒น^๓ห^๔ง^๑น ย^๑าม^๒มี^๓เ^๔น^๑น^๒ต^๓า^๔น^๑อ^๒
 352. ย^๑าม^๒เ^๓ื่อ^๔เ^๑็น^๒ค^๓ี^๔ ห^๑าก^๒มี^๓เ^๔้า^๑ป^๒้า^๓ แ^๑ง^๒ท^๓ว^๔ย^๑มา^๒บ^๓ชา^๔ ชา^๑ต^๒าล^๓ง^๔ พ^๑ัน^๒อ^๓พ^๔ง^๑ศ^๒ี^๓พ^๔ี^๑น^๒า^๓
 บ^๑เ^๒ล^๓ี^๔ย^๑ว^๒เ^๓อ^๔หน้า^๑มา^๒ไ^๓ห^๔
 353. ย^๑าม^๒เ^๓ื่อ^๔ร^๑ัก^๒ น^๑้ำ^๒ค^๓ว^๔่า^๑ห^๒ว^๓าน^๔ ไ^๑จ^๒บ^๓เ^๔ย^๑ม^๒าน^๓ น^๑้ำ^๒ค^๓า^๔ล^๑ว^๒่า^๓ส^๔ัม^๑
 354. ย^๑าม^๒เ^๓ื่อ^๔ก^๑ัน^๒ห^๓มา^๔ก^๑ต^๒บ^๓เ^๔า^๑ย^๒าม^๓แ^๔ล^๑ง^๒
 355. ย^๑้ำ^๒ก^๓ี^๔ ๆ ช^๑าง^๒ข^๓บ^๔ห^๑ัด^๒
 356. เ^๑ีย^๒ะ^๓ก^๔าร^๑บ^๒เ^๓็น^๔ช^๑ง^๒ ห^๑ี^๒บ^๓น้ำ^๔แ^๑ง^๒เ^๓ื่อ^๔น^๑พ^๒้า^๓ร^๔อง^๑
 357. เ^๑ีย^๒ะ^๓ค^๔น^๑เค^๒ีย^๓เ^๔ื่อ^๑น^๒ต^๓าย^๔ เ^๑ีย^๒ะ^๓ห^๔ล^๑าย^๒เ^๓ื่อ^๔น^๑เ^๒น^๓
 358. เ^๑ีย^๒ะ^๓น^๔า^๑ห^๒ล^๓่า^๔เ^๑็น^๒ช^๓ำ^๔ค^๑ว^๒าย^๓ เ^๑า^๒เ^๓ีย^๔ข^๑ว^๒าย^๓เ^๔็น^๑ช^๒ำ^๓ล^๔ก^๑

359. เปียะอะล้งหื้อเปียะแท้ ๆ เปียะย้อ ๆ แต้ ๆ บ่เป็นผล
 360. เปียะอะล้งหื้อรู้จักประมาณ กระทำการหื้อรู้จักพักผ่อน แรงตัวอ่อนอย่าไป
 หามหนัก กันแอมหนักหลังก็จักกอง
 361. เปี้ยวปลอมปน สะเลียมปลอมใบ

อักษร ร.

362. รักกันย้อนการกิน ยินดีเพื่อคำปาก
 363. รักลูกพอประมาณ รักหลานซำยังซำโยน
 364. รักลูกรักเมีย เสียพี่เสียน้อง รักปากรักท้อง เสียเพื่อนเสียฝูง
 365. รู้จักหน้า บ่รู้จักใจ น้ำไหลเชี่ยวพัน
 366. รู้วิสัยเหมือนนกควาร้อย ผดในคอรั้น
 367. เราคือหื้อยาว พอยสาวหื้อสั้น มาตักมันพันคำคิด
 368. เรือนมันเพื่อหลายเสา

อักษร ล.

369. ลวนปากเสียศีล ลวนตีนตกต้นไม้ ลวนใจจักพลันตาย
 370. ละทางหลังเป็นหย่อมหญ้า เอาทางหน้าเป็นเหอเป็นเรือน
 371. ละอ่อนให้เพื่อใครอยาก คนใหญ่ปากเพื่อใครกิน
 372. ลักอุ๋นใจ ปานพอนเค้า เหมือนหนึ่งหื้อเข้าควาย
 373. ลูกเขยอย่าปากจาแข็ง
 374. ลูกกำพร้าว บ่ถาไผสอน จิ้งหีคแมงซอน ไผสอนมันเต้น
 375. ลูกไล่เค็กินหัวไก่ ลูกไล่เค็กินหัวขวานหัวมย
 376. ลูกคนเคียวสอนยาก เข้าบ่ตากคำปิก ฝ่ายหูกหอบเข้า บ่าวเฒ่าสาวเฒ่า
 377. ลูกบ่ไผขวางบันกีนม

378. จุกหลายหลายแม่เฒ่าคายอยาก
 379. เสน่หามาเลียปาก เสน่ปากปากค้อยหัว
 380. เลี้ยงหมาดม ทอมคนทุกข มั่นปากหัวไคข้างขม
 381. เลือกบตามแดกไคแซกแกมูก

อักษร ว.

382. วัคบเข้าพระเจ้าบไหวคือคนหนา
 383. วัคหัวแล้วสมงอน
 384. ว่าร้ายก็หนี ว่าก็ถอย
 385. เว้นหมาหื้อพอกคอก เว้นวอกหื้อพอวา เว้นคนพาสาบไบ หื้อเว้นไกลแสนโยชน์

อักษร ส.

386. สุนกมีไหน โศกทุกขมีหัน
 387. สุนกเมืองฟ้ามีฟ้ากับณ สุนกเมืองคนมีการม่วนเล่น
 388. ส้มก็พอกเคสือ
 389. ส่วยไปหาแสง แล้งไปหาหนอง
 390. สวรรค้อยในอก นรค้อยในใจ หม้อไฟแดงอยู่ในปาก ความทุกข์ยากอยู่ที่ต้นที่มือ
 391. สะเดียมหมากแคว้ง เพ็นเลาสิอชม หัวใจชม พ้อยชมกว่าอัน
 392. สันบแพรี ก็แพร้าย คำเคียบบแพคำพรอง หัวหยองบแพเกสาเกลี้ยง
 393. สัพพะว่าเชื่อ อย่าเชื่อใจคน เชื่อใจคนข้างจอนใจของ
 394. สามหมาวายเข้า สามเฒ่าฉาวายเรือน
 395. สายเพียบคบหื้อปด สายศคบหื้อซาก
 396. สาวชอบใจใครหัวซิก ๆ ขพระใครสิกหมั้นไปแอวบ้าน
 397. สิบคนเลาบเท่าตาหัน สิบตาหันเท่ามือกำ

39. ฅมคพรว้า บ่เท่าคฆวาน หลานสืบคน บ่เท่าลูกเต้า ลูกสืบปลาย
 ฅนยายอัยเฝ้า บ่เท่าเมี้ยนแพงรวมซ้น
399. สิบเบี้ยฝายน้ำ ฅองไผ่ใจถ้อ ห้าเบี้ยในมือ ข้างซัดรับหัว ฅองกำสองมือ
 ฅองหื้อสองสาว ขาวคำเอากูเชื้อ
400. สิบเบี้ยฟักท่า บ่เท่าห้าเบี้ยในมือ
401. สิบห้าหื้อควายพัง
402. สุขเมื่อกินเข้า สุขเมื่อเข้านอน
403. สุกคำคิด พัดแผนดินขาย ยังพอเบามาย ทุกซ้นนอยากกั้น
404. สุกเซไฟใหม่เซ่นหลัว
405. สูงล้ำข้างหัก หนักล้ำข้างโค่น
406. สูงไหนหื้อคำ คำไหนหื้อยอ หลักตอมมีไหนหื้อชกน
407. เสียเงินเสียคำริหาได้ ของอยู่ไค้ลมวิสัย เสียหน้าอกน้ำใจ จักหาไหนมาเื้อ
408. เสียบ่คมหื้อไ้ส่คามหนัก ๆ คบ่หลักหื้อถามเจื้อ ๆ
409. เสือเป็นเสือเพื่อป่า ป่าไม้งามเพื่อเสือ

อักษร ท.

410. หนทางบ่เทียบ เสี้ยวเข้าป่ารก เหมือนจักบ่สู้เพ็งตา
411. หนทางหลวง บ่เต้ายกย้าย พอยบ่บ่นฝายคอยดง มาจุฟัว้าง ย่าฟากหวักดง
 มาจุฟูลัง คมพงแผกหญ้า
412. หั้นของแหงนอง พอทนอนใจ คั้นหรัย วันใดโคกเศร้า เอาฉ่าฉินขาว
 ของนายนองหน้า มาสคคมกลืนรส
413. หั้นเงินหน้าคำ หั้นคำหนาเศร้า
414. หั้นเจ้านงฉ่างาม อย่างนงฉ่าเปรียบ
415. หั้นข้างหื้อย้าชั่วย้าง

416. หันท่านคร้านอย่าเรียนเอา
 417. หันท่านไปอย่าเรียนเอา
 418. หันท่านมืออย่าใคร่ได้ หันท่านไรอย่าคุณแควน
 419. หันเมียท่านเถาอย่าใคร่ได้
 420. หันสมบัติเรือนท่านใคร่ได้
 421. หางหมาล่อกริ้ว ถอดถอดคนเนรคุณ ร้ายหลังคี่หน้า
 422. หื้อทาบไปค้า
 423. หันกเว้นเบา เสาเว้นหุ่ม
 424. หันแห่งบเคยพอง
 425. หันจอเหมือนพาก
 426. หันชื่อเหมือนหมาขี้รด หันชกเหมือนหมาขี้ด
 427. หันเลื่อมตาออก
 428. หันมหนมปลายแซว แทงบแนวอ่อนแปด หันมแก้ไขมมก็ระวังไว้เคอ
 429. หันจากพี่น้อง จักไปเพ่งไฉ อย่าหนีเสียไฟ ไปเป่าหิ้งหอย
 430. หันนิมพินฟ้า
 431. หันยนักหนักถึง คำคึกยิ่งหนักใจ
 432. หันบชาย ไหมเชื่อน ไหมเชื่อน เครือเขาบขึ้น
 433. หันคำชายเที่ยงได้ ไหมผูกมือไว้ เยียะไค้หากเป็นของตัว
 434. หันบเหาะขยับ
 435. หันตกล้ำอันใจเสียตื่น
 436. หันนอยดณอนพาน
 437. หันกขามป้อมคอกงมื่อวอก
 438. หันเหยหลง เข้าคงป่าไม้ แหมมหลงกว่าไค้ชาววัน ยังกลับพอกพิก
 คั่นไค้หนหลัง หลงใจหลงคำ หลงคินมไค้
 439. หันคาคำนำขุน

440. . เล็กก็บ่ต้องตีหลายเตา

อักษร อ.

441. อโกรธา ออย่าหื้อเกิดพุ หลอนเกิดหื้อบรธา
 442. ออกได้เป็นพระยา มีญ่าแพ่เพิ่น
 443. ออกเผ็กกินหวาน ออกสานโคธา
 444. ออกปากหนึ่งเข้าแสนห ปุหลายอัยรุ่น คคน่อแพ่แม่นันมีตัวเดียว
 445. อ่อนไหนก็แพง แฉ้งไหนก็เว่น
 446. อามน้ำที่โชน สโคลที่หัน
 447. อึงกับแมงเมา ชื่นเนากับหนอน งูเห่าพังพอน หนอนกับนกได้ ของเหล่านี้
 อยู่ทวยกันบ่ได้
 448. อื่นเหมือนกับฟาน บ่เท่าคนคลานเหมือนเต่า
 449. อู้กับคนใบ้ เหมือนเมาไม้กวมตา อู้กับคนมีญ่า เหมือนเมาไม้โล่งข้อ
 450. เอาคนตาบอดนำทาง เอาคนตาฟางกำไม้แคร่ ทางจักแว่กับแว่
 ทางจักไปกับไป
 451. เอาเสื้อแรดช้าง มาหลอกหื้อหนี ตีป่ากง หื้อสัตว์พ่าย่าน
 452. ออย่ากรายหมาว่อ
 453. ออย่าชวักเหล็กตราปลอม
 454. ออย่าชนค้ำไปมา
 455. ออย่าคบคนใบ้บรู้ง
 456. ออย่าคบหมา ออย่ากะหลาเค็ก
 457. ออย่าเกียจค่อหนอ ไซ่หาทุนถวยและจาน
 458. ออย่ารำนเปี้ยะกิน
 459. ออย่าฟางจั่วควายกินขึ้น

460. อย่าจ้งซังคนเกา
461. อย่าจรงจาพันทาน
462. อย่าจ่ายเงินผิด
463. อย่าจ้งตีไต่ชั่ว
464. อย่าเจียรจาที่มีค
465. อย่าโหม่อว่าจักใหม่
466. อย่าชิงคำทาน
467. อย่าชิงทานนั่งกอน
468. อย่าชิงเมียทาน
469. อย่าไ้ไปไ้เคียวเมื่อคำ
470. อย่าคอมอยเยยะการหนัก
471. อย่าไ้แล้วหลง
472. อย่าไ้โทษตัวคิง
473. อย่าทานผิดธาวเรือนและเพื่อนบ้าน
474. อย่าคิกใจคนมาป
475. อย่าตักสองเถียงฟ้า อย่าชิม่าเถียงตาวัน
476. อย่าเต็กแม่หม้าย
477. อย่าถากไม้มาหามือ
478. อย่าถือหมอง่วน
479. อย่าทงกลางภาค
480. อย่าทอดไม้ตีคนไข้
481. อย่าทอดไม้หื้อเงือกตกใจ
482. อย่านั่งกลางหมให้สาวดัวหาญ
483. อย่านั่งโกถถึงเงินคำ

484. อย่าประมาทเจ้าคนมีศีล
 485. อย่าปั่นป่วนเป็นนัย
 486. อย่าปากเปื่องมั่งง่าย
 487. อย่าปิดเลื้อยหื้อเพื่อนหลัง
 488. อย่าไปนำขึ้นคอย
 489. อย่าปล้นกระบือเมือง
 490. อย่าแปลงคอยหื้อออกไป
 491. อย่าฉั่งเงินคำหื้อท้าว
 492. อย่าฟังคำคนลาย
 493. อย่าพันพัวเข้าบ้าน
 494. อย่าเพิกไม่ปล้ำยามลม
 495. อย่ามางกริยาทวน
 496. อย่ามนจาเมือง
 497. อย่ายานใจหมอง
 498. อย่ายายกัณหา
 499. อย่ารักเบื่องยาแค้น
 500. อย่ารวมแกลดเล็ก
 501. อย่าเรียนเตาหมองหงส์
 502. อย่าอายศาสนา
 503. อย่าลืมคุณทรบ หื้อกระทำคุณตอบ เทวการรอบใจจำ
 504. อย่าเล็งต้นที่ใกล้ตน หื้อมีใจเป็นเหมือนเรือขวาววาล้ำช้าง
 505. อย่าเล่นรักกับควยเมียทาน
 506. อย่าเล่นรทนางข้าง
 507. อย่าเลาเจ้าและครุฑ
 508. อย่าสอหื้อชาวบ้านนิคกัน

509. ยำหยาเข้าหื้อชาทานหนี

510. อยำหยาผใหญ่

511. อยำอานหนังสือหาย

512. อยำเอาชาชอยทานเป็นเมีย เสียมากกว่าได้ ได้นักกว่ามี เต็มว่าเป็นก็กว่า
เป็นชาทาน

513. อยำเอาปทุมอนเป็นคนเรื่อน

514. อัยตี้ ๆ เสาะหาเหล็กจี้ควนกัน

515. อยำบ่ทานอยำอัยบ่คาย บั้นจัวบั้นควายหื้อดกทานเล่น

516. อยำพำบถากตัวฝน หื้อกลัวเตลมกับกั้งไม้แห้ง

ภาคผนวก ค

ศัพท์อนุกรม

ศัพท์	คำอ่าน	คำแปล
กน	กน	ที่นั่ง (ในที่นี้)
กนสม	กน-สม	กนเปรี้ยว
กบอหัน	กอ-บอ-หัน	ก็ไม่เห็น
กลองเช่า	กลอง-ชาว	กลองสานควยใบตาล หรือไม่ไฉสำหรับ ใส่ข้าวเหนียว
กะหลา	กะ-หลา	เขาคู, เข้าพวก
กวม	กวม	กรอม
กลางวัง	+ กาง-วัง	ตรงที่ลึก
ก้วงเมาทวย	+ ก้วง-เมา-ทวย	คลังโคลไหนดลงตามหา
กลั่น	กลั่น	อคหยาก
ก่เลียง	กอ-เลียง	กัหมค
กอง	กอง	โก่ง
กะหลา	กะหลา	ควบคู่กัน
ภาค	ภาค	ตลาด
กายชั่ว	กาย-ชั่ว	พาคไม้ทำสะพาน
การคิง	+ กาน-คิง	งานของตัว
กำ	กำ	คำ
กำเสา	กำ-เสา	คำมีด
กินงาย	กิน-งาย	กินอาหารเข้า
กิวฏ	กิว-ฏ	ลอคของภูเข่า, ทางผ่านของเจาะ

คำศัพท์	คำอ่าน	คำแปล
กึดคับ	กึด-กั๊บ	คับแคบ
กุน	กุน	ราบ (ตัด)
กุม	กุม	คุม, พอ, คุม, นิด
เก็บ-เขี่ย	เก็บ-เขี่ย	เลือกเฟ้น
เก็บคำ	เก็บ-คำ	เขี่ยคำ, ถือเอาถ้อยคำ
แกว-แหง	แกว-แหง	แกวรวาว
ขบ-หัด	ขบ-หัด	เคี้ยวลูกก่อนกรวด
ขวัก	ขวัก	แกะสลัก, เจาะ
ขว้าง-ขัค	ขว้าง-ขัค	ขว้างทิ้ง, ขว้างไป, ปาไป
ขอก	ขอก	ขอ
ของ-กรีน	ของ-กีน	ของรัก
ของ-เฟิ่น	ของ+ไ่	ของคนอื่น
ชะยม	ชะ-ยม	เคี้ยว, ผู้รับใช้พระ
ขั๊บ-จำ	ขั๊บ-จำ	บังคับ
ขัว	ขัว	สะพาน
ข้า	ข้า	ทาส
ข้า-ขอย	ข้า-ขอย	ทาสี (หญิงรับใช้)
ข้า-ควาย	ข้า-ควาย	ทาสของควาย
ข้า-เจ้า	ข้า-เจ้า	ข้าของเจ้า
ข้า-ลูก	ข้า-ลูก	ทาสของลูก
ข้า	ข้า	กา
ขึง-ของ	ขึง-ของ	เสียงดังกรังกร้อง
ขี้-ไค-หัว	ขี้-ไค-หัว	มักหัวเราะ
ขี้-จะ	ขี้-จะ	เกลียด, รังเกียจ, ขยะแขยง

ศัพท์	คำอ่าน	คำแปล
ชีءอย	ชี-ءอย	ขยะมูลءอย, เชื้อเพลิง ที่เกิดจากเศษไม้ที่เผาไ้ขยะ
ชียาคำ	ชี-ยา-คำ	ชีเกาของดิน
ชีเหมียง	ชี-เหมียง	สนิม, กากใบเหมียงที่เกี่ยวแล้ว
ชีอู	ชี-อู	ชีคุย
ขุนณา	ขุน-นา	กรุณา
ขุคเลาะเลียม	ขุค-เลาะ-เลียม	คอย ๆ ขุคจนรอบ
เข่า	เข่า (ข่าว)	ข่าว
เขางาย	เข่า-งาย	ข่าวเข่า, อาหารมือข่าว
เขาทอน	เข่า-ทอน	ข่าวเที่ยง, อาหารมือเที่ยง
เขียมข่าว	เขียม-ข่าว	ข่าวหายาก, ไข่น้อย ๆ
เขียมปลา	เขียม-ปลา	หาปลาหายาก, ไม้มีปลา
คนชีจี	คน-ชี-จี	คนกระหนี่
คนคำเกา	คน-ก้า-เกา	เก็บเอาเรื่องเก่า ๆ มาพูด
คนงาว	คน-งาว	คนโง่
คนขาย	คน-จาย	ผู้ขาย
คนเคิม	คน-เคิม	คนเก่า
คนไ้	คน-ไ้	คนโง่, คนพาล
คนโว	คน-โว	คนโม่, คนชีโว
คนหนอย	คน-หนอย	คนละนิด, คนละหนอย
คนหมั้น	คน-หมั้น	คนขยัน
คนหลัก (คนหลัวก)	คน-หลัก	คนฉลาด
กระนั่ง	คะ-นั่ง	กระทำ
ครอย ๆ	คอย-คอย	เสมอ ๆ

ศัพท์	อ่าน	คำแปล
ควั	ควั	สิ่งของ
คลอง	คลอง	คลอง
ควน (กริยา)	ควน	ควง, แหวงหมุนเข้าไป
ควน (นาม)	ควน	เพดาน
ควรก็กับเขา	กวน-กิ-กับ-ข้าว	ควรงินกับข้าวได้
คว้ง	คว้ง	ละลาละลึง
ควายพอน	ควาย-ปอน	ควายเผือก
คอก	คอก	คูก
คอย	กอย	เครื่องเป่าชนิดหนึ่งทำด้วย เขาวัว-คอยเป็นเครื่องดนตรี ของพวกกะเหรี่ยง
คอยเยื่อน	กอย-เยื่อน	ออกจนรอจังหวะโอกาสนาน ๆ
คอยอยู่	กอย-อยู่	ออกนอญ
คัน	คัน	หากว่า, ถ้าวา
คันจัก	กัน-จัก	ถ้าจะ
คันจักก็	กัน-จัก-ก็	หากจะก็
คันบมี	กัน-บอ-มี	เมื่อไม่มี, ถ้าไม่มี
คา	กา	แค
คาบ	คาบ	ครึ่ง, มื้อ
ควาว	ควาว	เป็นชื่อวรรณกรรมที่แต่งด้วยคำประพันธ์ คลองจองประจุทองโช, ขางแห่งควาว หมายถึงความคิด ความคำนึง ความปรารถนา ควาวเป็นคำเขียนในหนังสือโบราณ ฉันทลักษณ์ ควาวเป็นของล้านนาไทยโดยเฉพาะมี 4 บท คือบทคน บทที่สอง และบทสงท้าย เวสสุภาวี่ แต่งข้อความ เป็นควาวทองแต่งบทคนแล้วแต่ บทที่สอง ที่สามสลับกันไป ส่วนบทสงท้าย แต่งหลังจากที่จบการจะจบเรื่อง ควาว คำที่มี ร กล่า ปรากฏในวรรณกรรมต่าง ๆ เช่นเอกสารใบลานและสมุดข่อยเช่น

แห่งวา ควาว เช่น

คำ
คำ
คำ

คำ
คำ
คำ

ทองคำ
ชม
ย่นไว

ศัพท์	คำอ่าน	คำแปล
คำคิด	ก้า-กิด	ความคิด
คำเดียว	ก้า-เดี่ยว	ที่เดียว, เดี่ยวเดียว
คำไม่ควร	ก้า-บอ-ควน-จา	คำไม่ควรพูด
คำไม่มี	ก้า-บอ-มี	คำพูดไม่มี
คำใหญ่	ก้า-บอ-ใหญ่	คำพูดมีไม่มาก, ไม่สำคัญ
คำพูด	ก้า-พู	คำพูด เป็นโวหาร
คำยาว	ก้า-ยาว	ความเลวร้ายเกรง
คำรู้	ก้า-รู้	ความรู้
คำสอน	ก้า-สอน	คำสอนเสีย, ขุนง, คำฟ้อง
คำสิ่ง	ก้า-สิ่ง-ดี	ทองคำเนื้อเหลือง
		เหมือนขมิ้น
คำหวั่น	ก้า-หวั่น	ความรู้, ความฉลาด
คำอยู่	ก้า-อยู่	คำพูด
คิด	กิด	คิด
คิดถี่	กิด-ถี่	คิดมาก, คิดให้ละเอียด
คิดดัง	กิด-ดัง	คิดอะไร
คิด	กิด	คิด
คุณ	คุณ	ความดี
คุณ	คุณ	คุณ
เคร่งคร่ำ	เค่ง-คร่ำ	ถึงเกินไป
เกรี้ยวเซา	เกี้ยว-เซา	เถาว์ลย์
เกว้งน	เกา-งน	โค่น
เคียน	เคียน	คว้น, แกะสลัก, กลึง, พยายาม

ศัพท์	คำอ่าน	คำแปล
เคียนลัก	เคียน-ลัก	พยายามขโมย
แควนดี	แควน-ดี	ค่อนข้างดี, ย่อมดี
โค่นก้าน	โก่น-ค่าน	โค่นล้ม
ไครนาน	ไค-น่าน	ค่อนข้างนาน
ไครเป็นดี	ไค-เป็น-ดี	อยากร่ำรวย
ไครหัว	ไค-หัว	หัวเราะ
ไค	ไค	ท่า, แคะ
ไคลครุ	ไค-ครุ	ตะไคร่น้ำ
งอม	งอม	วังเข้ามาจะทำร้าย
งาย	งาย	เขา
งาว	งาว	โง่
งาวงม	งาว-งม	โง่งม, คนโง่
งัด	งัด	แปลก, อัจฉริยะ
เงินคำ	เงิน-คำ	เงินทอง
เงินผึก	เงิน-ผึก	เงินปลอม
เงือก	เงือก	งู
จก	จึก	ดวง
จมสาม	จม-สาม	บน
จอหวน	จอ-หวน	เป็นแฉ่งลึกลงไป
จักเข็บ	จัก-เข็บ	ตะเข็บ
จักตานฐ	จัก-ตาน-ฐ	จะคุยกับคู่รัก
จักละ	จัก-ละ	จะทิ้ง
จักสอน	จัก-สอน	จะตาม
จักเลี้ยง	จัก-เลี้ยง	จะหมก, จะลั่น

ศัพท์	คำอ่าน	คำแปล
จับ	จับ	ถูก
จับใจ	จับ-ใจ	ถูกใจ
จับยื่นยอง	จับ-ยื่น-ยอง	จับยื่นอยู่บน
จับหลัง	จับ-หลัง	ชี้หลัง, เกาะหลัง
จาขุนจ่านาย	+ จา-ขุน-จา-นาย	พูดกับ เจ้ากับนาย
จาเทียม	+ จา-เทียม	พูดอุปมา
จิกปีก	จิก-ปีก	ก่องเล็ก ๆ
จื้อฝ้อ	จื้อ-ฝ้อ	เงียบสงบ
จุ	จุ	หลอก
เจ็บเป็น	เจ็บ-เป็น	เจ็บป่วย
เจ้ายี่	เจ้า-ยี่	เจ้าสอง
เจ้าอาย	เจ้า-อาย	เจ้าหนึ่ง
เจียรจา	เจียร-จา	เจรจา, พูด
เจือ ๆ	เจือ-เจือ	บอย ๆ
เจื่อน	เจื่อน	เอนไปทางระนาบ
ใจขุน	ใจ-ขุน	ใจสกปรก, ใจขุ่นมัว
ใจทึบ	ใจ-ทึบ	ใจแคบ
ใจบแข็ง	ใจ-บอ-แข็ง	ใจไม่ถึง, ใจไม่แข็ง
ใจแผ	ใจ-แผ	ใจกว้าง
ใจมอ	ใจ-มอ	ใจง่าย
ใจใส	ใจ-ใส	ใจสะอาด
จระไร	จระ-ไร-ไร	แกหงอม
จอม	จอม	แคบเข้า
จ้ง	จ้ง	ราน

ศัพท์	คำอ่าน	คำแปล
ข้างแค้น	ข้าง-แก ^๙ น	มักสำคัญ
ข้างขอ	ข้าง-ขอ	นักขับ, นักร้อง
ข้างตาย	ข้าง-ต ^๙ าย	มักตาย
ข้างทาว	ข้าง-ท ^๙ าว	มักหลดม
ข้างปะ	ข้าง-ปะ	มักจะพบ
ข้างปลุค	ข้าง-ปลุ ^๙ ค	มักขาด
ข้างผิดกัน	ข้าง-ผิด-ก ^๙ ัน	มักจะทะเลาะกัน
ข้างพู	ข้าง-พู ^๙	ข้างพลาย, ข้างตัวผู้
ข้างหมมีภัย	ข้าง-หม-มี-พ ^๙ ย	มักชอบมีภัยบ่อย ๆ
ขาย	ขาย	เอียง
ขึ้น	ขึ้น	เนื้อ (เนื้อสัตว์ทุกชนิด)
ชุมนุม	ชุม-น ^๙ ม	รวมกัน
ทุกคน, ทุกคน	จ ^๙ ุ-คน, จ ^๙ ุ-คน	ทุกคน
เจน	เจน	ระยะกำหนด
เจื่อน	เจื่อน	เอน
แจก	แจก	กะกราด้าน
ขวย	ขวย	ล่าง
ขวาม	ขวาม	คลำ
ขอ	ขอ	ขับร้อง, ร้องเพลง
		เพลงพื้นเมืองเหนือ
ขอนสอง	ขอน-ส ^๙ อง	ขีสองคน
ข่า	ข่า	กะกราด้าน
ขาว	ขาว	ยืม
ขาววา	ขาว-ว ^๙ า	ยืมวา

ศัพท์	คำอ่าน	คำแปล
แขง	แขง	เป็นตา, เช่น ตาราง (ถนัดถนี่-ส่วนวน)
แขว	แขว	แหลม
คอม	คอม	จมอยู่
คอย	คอย	ภูเขາ
คักคิม้ง	คัก-กิม-ม้ง	เงี้ยวขริ้ม
คังไฟ	คัง-ไฟ	ก่อไฟ
คินไฟ	คิน-ไฟ	คินประสีว, คินป็น
คิมโน	คิม-โน	ลึกในใจ
คูแควน	คู-แควน	คูแควน, คูญก
ไคคำจา	ไค-ก่า-จา	ไคคำพูด
ไคคำปาก	ไค-ก่า-ปาก	จับคำพูดไค
ไค ⁺ จา	ไค-จา	ไคพูด
ตก	ตก	ตก, ถึง
ตกตา	ตก-ตา	ถึงคราว
ตน (น้ำตน)	น้ำ-ตน	คนโท
ตองหนา	ตอง-หนา	ขวางหน้า, ตรงหน้า
ตอเฟื่อง	ตอ-เฟื่อง	ตอขาวที่เกี่ยวแล้ว, ตอฟาง, ช้างขาว
ตัวคิง	ตัว-คิง	ตัวเอง
ตัวปเลา	ตัว-ปอ-เลา	รูปร่างไม่สวย
ตัวพู	ตัว-พู	ตัวผู้
ตา	ตา	ส่วนที่แบ่งไว้, ระยะ, คราว
ตากลา	ตา-กลา	นาที่หว่านกล้าไว้

ศัพท์	คำอ่าน	คำแปล
+ ต่าง	+ ต่าง	แทน, ต่าง
ตาโบ๋	+ ตา-โบ๋	มีแววโง่, ถึงคราวโง่
ตาลอก	+ ตา-ลอก	ตาลอกแลก
ตาหลึก	+ ตา-ลวก	ตามีแววฉลาด
ตาหันกาย	+ ตา-หัน-กาย	ตาเห็นก็เห็นเปล่า
ตึก ๆ	ตึก ๆ	บอย ๆ ซ้ำแล้วซ้ำอีก, ไม่มีประมาณ
ติด	ติด	กัน, ปิด
เติก	เติก	กต, ชมชื่น
เต็มว่า	+ เต็ม-ว่า	ถึงว่า
เตอ	เตอ	เด็ด
เติ้งเหยียง	เติ้ง-เหยียง	โตงเตง
เตียว	เตียว	กางเกง
ทอก	ทอก, ท็อก	กระทุ้ง, กระแทก
ทางนา	ต ทาง-นา	ทางเดินของน้ำที่ชาวนา เจาะไว้ตามคันนา
ทานบไซ	ต่าน-บอ-ไซ	ทานไม่เปิดเผย
ทาว	ทาว	ล้ม, หกล้ม, โคนล้ม
ทำไปตามตัว	ทำ-ไป-ตาม-ตัว	ทำตามใจตัวเอง
ที่เมา	ตี่-เมา	ที่หลงรัก
ที่แมน	ตี่-แมน	ที่ถูก
ทึง	ทึง	คง, ทึง
ทึงหน่วยทึงขวั้น	ทึง-หน่วย-ทึง-ขวั้น	ทั้งลูกทั้งชั่ว
ท๊ิบ	ท๊ิบ	กระต๊ิบ

ศัพท์	คำอ่าน	คำแปล
พื้น	พื้น	ทุน
ฟือเวร	ฟือ-เวร	ถือเป็นเวรแก่กัน
ทุกซกึน	๗ ^๗ ทุก-กิน	ลำบากเพราะอาหาร การกิน
ทุนเहां	๗ ^๗ ทุน-ต้าว	เยอะเยอะ(สำนวน) มาก, เอลัน
๗ ^๗ ทุม	๗ ^๗ ทุม	หมคลุม
เพพัง	๗ ^๗ เต-ปัง	ห่าลาย
เทิง	๗ ^๗ เติง	ถึง
เทัยว	๗ ^๗ เตี้ยว	เคิน
เทัยวทาง	๗ ^๗ เตี้ยว-ทาง	เคินทาง
๗ ^๗ แททัก	๗ ^๗ แท-ตัก	จริง ๆ
๗ ^๗ แทน	๗ ^๗ แทน, แทน	ตำแหน่ง, บัลลังก์
๗ ^๗ ทุ	๗ ^๗ ตุ	พระภิกษุ
๗ ^๗ ตุเจ้า	๗ ^๗ ตุ-เจ้า	พระภิกษุ
๗ ^๗ ตุพระ	๗ ^๗ ตุ-พระ	พระเณร
นกงัน	๗ ^๗ นก-จัน	นกค้อนทอง
๗ ^๗ นกตระเหว่า	๗ ^๗ นก-ตะ-เหว่า	นกคุเหว่า
๗ ^๗ นอนอน	๗ ^๗ นอน-อน	นอนสบาย
๗ ^๗ นัก	๗ ^๗ นัก	มาก
๗ ^๗ นาปี	๗ ^๗ นา-ปี	นาปี(นาที่ปลูกตามฤดูฝน)
๗ ^๗ นาย	๗ ^๗ นาย	หัวหน้า
๗ ^๗ นารก	๗ ^๗ นา-รก	นรก
๗ ^๗ น้ำววย	๗ ^๗ นาม-บวย	กระบวย

ศัพท์	คำอ่าน	คำแปล
น้ำผัก	น้ำ-ผัก	อาหารชนิดหนึ่งทำด้วย ผักกาด(แกจืดที่มีดอก) ตำให้ละเอียดแล้วคั้นเอาน้ำ เคี้ยวให้ขุ่น
น้ำวังหิน	น้ำ-วัง-หิน	น้ำที่อยู่ในอ่างหิน
น้ำห้วยหน้า	นาม-ห้วย-หน้า	ลำธารข้างหน้า
นึ่ง	นึ่ง	นึ่ง, ย่างกับว่า
นึ่งเกา	นึ่ง-เกา	นึ่งเกา
นึ่งเพื่อ	นึ่ง-เพื่อ	หนึ่งครั้ง
เนือง ๆ	เนือง ๆ	บ่อย ๆ
เนอ	เนอ	นะ
บกดั้น	บอ-กั้น	ไม่ออก
บแก	บอ-แก	ไม่แก่กล้า, ไม่บริบูรณ์
บคิด	บอ-กิด	ไม่คิด
บคิดใจรอด	บอ-กิด-ใจ-รอด	ไม่คำนึงถึง
บเคยปอง	บอ-เคย-ปอง	ไม่เคยพองตัว, ไม่เคย พยายามไผ่หา
บไคว	บอ-ไคว	ไม่ทั่ว
บขวาง (บขวาง)	บอ-ขวาง	ไม่เป็น, ไม่อาจจะ, ไม่รู้จะ
บคาย	บอ-คาย	เปล่า ๆ
บคี่	บอ-คี่	ไม่ควร
บคี่กิน	บอ-คี่-กิน	ไม่ควรกิน
บคี่เอา	บอ-คี่-เอา	ไม่ควรเอา, ไม่ควรใช้
บตาม	บอ-ตาม	ไม่เห็นด้วย, ไม่เป็นไปกัน

ศัพท์	คำอ่าน	คำแปล
บ่ ^๑ เหิง	บอ-เหิง	ไม่ถึง
บ่น ^๑ บ	บอ-นบ	ไม่นับถือ
บ่ ^๑ เป็น ^๑ แฉง	บอ-เป็น-แฉง	ไม่เป็นเรื่องเป็นราว
บ่ ^๑ แพ	บอ-แพ	ไม่ไหว
บม ^๑ ซอน ^๑ ตัว ^๑ เพรีย ^๑ บง	บม-ซอน-ตัว-เพีย ^๑ บง	แทรกขวมอยู่กับเพรีย
บม ^๑ วอน	บอ-มวอน	ไม่สะดวก, ไม่สนุก, ไม่สบาย
บม ^๑ ัก	บอ-มัก	ไม่รอบ
บมี ^๑ ทา	บอ-มี-ตา	ไม่มีท่าน้ำ
บมี ^๑ ลัก ^๑ ขอ	บอ-มี-ลัก-ขอ	ไม่มีลักนิต
บรู ^๑ สัง	บอ-อู-สัง	ไม่รู้อะไร
บหล ^๑ อน	บอ-หลอน	ไม่น่าจะ, ไม่เคย
บล ^๑ ำ	บอ-ล่ำ	ไม่ร่อย
บสุ ^๑	บอ-สุ	ไม่พอใจ, ไม่ชอบใจ
บหล ^๑ าง	บอ-หลาง	ไม่น่าจะ.....
บหล ^๑ าง ^๑ พอย ^๑ หลาง ^๑	บอ-หลาง-ปอย-หลาง	ไม่น่าจะท่ากลับท่า, ไม่น่าจะเป็นกลับเป็น
บ ^๑ หอน	บอ-หอน	ไม่มี, ไม่เคย
บว ^๑ ก ^๑ วัง	บว-ก-วัง	ปลัก, วังน้ำ
บว ^๑ ง	บว-ง	บว-ง
บว ^๑ น	บว-น	กล่าว, พูด, พน
บอ ^๑ ก ^๑ ล ^๑ รอก	บอ-ก-ล ^๑ รอก	กระบอกไม้ไผ่สี่เหลี่ยมสำหรับใส่ น้ำไว้ดื่มตอนเดินทางไกล
บ ^๑ าก ^๑ อก	บะ-กอก	มะเหลง
บ ^๑ าง ^๑ พ ^๑ รอง	บ ^๑ าง-พ ^๑ รอง	บางพวก บางคน

ศัพท์	คำอ่าน	คำแปล
มา ¹ หิน	มา-หิน	ก้อนหิน
มี ¹ น ¹ บาง	มีน-บาง	แตกมัน
มี ¹	มี	แมง
มู ¹ มู ¹	มู-มู	มูนมูก
มูก	มูก	บัวสีเลือด, ฟืชชนิดหนึ่ง
		ประเภทเดียวกับบอน
เมียน	เมียน	เปียกเมียน, กระดังขนาดเล็ก
เมื่อง	เมื่อง	ฝ่าย
เมื่อน	เมื่อน	มิดเมื่อน
โม ¹	โม	โง่
ประยา, ฉะดยา	ฉะ-หยา	ปัญญา-ปรัญา
ประหมาน	ฉะ-หมาน	ประมาณ
ปลง	ปง	กลดง, ปลดกลด
ปลิ่น	ปิ่น	ลวง, ขาม
ปลอม	ปอม	ปะปน
ปลาย ¹ ค่า	ปลาย-ค่า	ปลายไม้ค่า
ปลาย ¹ แขว	ปลาย-แขว	ปลายแหลม
ปลา ¹ เหียน	ปลา-เหียน	ปลาไหล
ปลา ¹ แห่ง	ปลา-แห่ง	ปลาย่าง
ป้อ	ป้อ	หุ่มห่อ, พอกพูน
ปะ	ปะ	พบ
บันทึก ¹ กัน	บัน-กัน-กัน	แมงกันกัน
บัน ¹ คว่าง	บัน-คว่าง	หุ่มคว่าง
บัน ¹ หื้อ	บัน-หื้อ	แมงให้

ศัพท์	คำอ่าน	คำแปล
บันใหญ่	บัน-ใหญ่	ส่วนใหญ่
ปากจาแข็ง	ปาก-จา-แข็ง	พูดคำหยาบ
ปากตาน	ปาก-ตาน	พูดโต้ตอบ
ปากนัก	ปาก-นัก	พูดมาก
ปากเป็นเครือ	ปาก-เป็น-เครือ	พูดติดต่อกันไม่หยุด
ปากเปลือง	ปาก-เปลือง	พูดมากเหลือเกิน
ปาก	ปาก	เชือก, ถือ
ปล้ำ, เปอเลอะ	ปล้ำ-ลา, เปอ-เลอะ	เยอะแยะ
ป่าว	ป่าว	ร้อง, ตะโกน, ประกาศ
ปล้ำ	ปล้ำ	กัดโคน
ปัด	ปัด	เปิด
ป็น	ป็น	ลูกศร
ปุด	ปุด	ขาด
ปุดพัน	ปุด-พัน	ขาดพัน
ป่วนอน	ป่วน-วอน	นารีนรมย์
ปุม	ปุม	พุง, ทอง
ปูแป้น	ปู-แป้น	ปูพื้น, ปูกระดาน
ปูหมอน	ปู-หมอน	ปูทาด
เป็นคำ	เป็น-คำ	เป็นถ้อยเป็นความ, เป็นเรื่องเป็นราว
เป็นดี	เป็น-ดี	ว่าร้าย, มั่งมีเงินทอง
เป็นดีใครหัว	เป็น-ดี-ใคร-หัว	นำหัวเราะ
เป็นหนี้เป็นข้า	เป็น-หนี้-เป็น-ข้า	เป็นหนี้เป็นทาส, เป็นหนี้เป็นสิน

ศัพท์	คำอ่าน	คำแปล
เปอะ เปิก	เปอะ-เปิก	โคลนตม
แปลง	แปลง ⁺	ปลูก, สร้าง
แปลง	แปลง ⁺	ทำ
แปลงใส่	แปลง-ใส่	หาใส่, แทะใส่
ไป	ไป	ขึ้นข้างบน, ก่ายข้างบน, ทค
เป้า	เป้า	ขนาดประมาณ
ผญา	พะ-หยา	ปัญญา
ผอ	ผอ	กู
ผอมชอครอ	ผอม-จ้อ-คอ	ผอมหัวโต
ผอเลี้ยง	ผอ-เลี้ยง	เลี้ยงดู
ผัดไปมา	ผัด-ไป-มา	เวียนไปมา
ผ้นผูก	ผ้น-ผูก	พยายามผูก
ผาน	ผาน	ยากไร้, เขียวใจ
ผ่าย	ผ่าย	เดิน
ผิดกัน	ผิด-กัน	ทะเลาะกัน
ผีนั้พร	ผี-บัน-ปอน	ผีให้พร
ผีสาว	ผี-สาว	ผีสาว แต่ในที่นี้หมายถึง
		คนทรง
ผูว่า	ผู-ว่า	คอนบอกกล่าวแนะนำสั่งสอน
ผึ่ง	ผึ่ง	ผึ่ง
ผว	ผว	กว้างขวาง
ผลออน	ผล-หลอน	ไครอาจ
ผนชีไร้	ผน-ชี-ไ้	ผนอัปรีย์ จัญไร, ใจแคบ
ผนตกขี้	ผน-ตก-ขี้-ขี้	ผนตกพรำ ๆ

ศัพท์	คำอ่าน	คำแปล
ฝอย	ฝอย	ขยະນູລຝ່ອຍ
ฝั้นเห็น	ฝั้น-เห็น	ຝັນເຫັນ
ฝ້າ	ฝ້າ	ເມັຂ
แฝง	แฝง	ແອບເຢັຍງ
แฝงทวย	แฝง-ทวย	ແອບທິດຕາມ
พระ	พระ	ສາມເພຣ
พระเจ้า	พระ-เจ้า	ພຣະພຸທຣູປ
พระน้อย	พระ-น้อย	ສາມເພຣ ເລັກ
พระยา	พระ-ยา	ພຣະຣາຊາ
พริบตาหีบ ๆ	พริบ-ตา-หีบ ๆ	ກຣະພຣິບຕາປຣິບ ໆ
พรา	พรา	ມີ່ຄ
พริกน้อย	พริก-น้อย	ພຣິກໄທຍ
พุ	พุ	ຟຸ່ງຂຶ້ນ
พุก	พุก	ວັນຟຸ່ງນີ້
พอก	พอก	ຄລັບ
พรอง	พรอง	ໝາຍປ່ອງ
พอทอง	พอ-ทอง	ໃຫ້ອື່ນ, ພອດຶ້ກັບທ່ອງ
พอว้าย	พอ-ว้าย	ເຄື່ອບໝັດ
พอชาย	พอ-ชาย	ຜູ້ຊາຍ (ພ່ອບ້ານ)
พาโล	พา-โล	ຄນຟາລ
พ่าย	พ่าย	ໜີໄປ
พาก	พาก	ທັຟຟີ, ຈວັກ
พาณีโช	พา-ณี-โช	ພອດຊາ
พิกมา	พิก-มา	ຄລັບມາ

ศัพท์	คำอ่าน	คำแปล
พี่แพ่งนาย	ปี่-แปง-นาย	พี่รักน้อง
เพิก	เปิก	คันไป
เพิง	เปิง	ฟุ้ง
เพิงหนึ่ง	เปิง-นึ่ง	ฟุ้งหนึ่ง
เพิงไผ	เปิง-ไผ	ฟุ้งใคร
เพ็น	เป็น	เขา (สรรพนาม)
เพ็นรัก	เป็น-รัก	คนอื่นรัก
เพียค	เปียค	กระบุง
เพือ	เฟือ, เปือ	เพราะ
แพ่คำยอ	แป้-กำ-ยอ	ขนาคำสรรเสริญ
		ชนะคำยกย่อง
แพง	แปง	(ปอง) รัก-แพง
		(ราคาแพง)
แพงเหลือ	แปง-เหลือ	แพงมาก
แพ่เพ็น	แป-เป็น	ชนะคนอื่น
ฟั่ง	ฟั่ง	รีบ
ฟั่งคู	ฟั่ง-คู	รีบพูด, รีบพริ้งพรูออกไป
ฟั่งแลน	ฟั่ง-แลน	รีบวิ่ง
ฟั่งใส่การ	ฟั่ง-ใส่-กาน	รีบให้ทำงาน
ฟัดฟอก	ฟัด-ฟอก	กระทบกระทั่ง
ฟาก	ฟาก	พื้นบ้าน, กระดานปูบ้าน (ทำด้วยไม้ไผ่) ไม้ไผ่สีสุกที่ลับ ๆ แล้ว เอามาแผเป็นกระดาน

ศัพท์	คำอ่าน	คำแปล
ฟาน	ฟาน	แก้ง
ฟ้าแวม	ฟ้า-แวม	ฟ้าแลบ
ฟายมือ	ฟาย-มือ	กำมือ
ฟู-แท-แกม-เหลน	ฟู-แท-แกม-เหลน	ฟูจริงปนเลน
ฟูเอางาม	ฟู-เอา-งาม	ฟูเอาแต่ดี, ปากปราศัย
ฟีก-ช-เณร	ฟีก-ช-เณร	พระ
ไผยะ	ไผ-ยะ	ภัย
มวน	มวน	สนุกสนาน
มัก	มัก	ชอบ, โปรด
มักโกะระ	มัก-โก-ระ	ชอบโกรธ, มักโกรธ
มักคำ	มักคำ	ชอบถ้อยคำ
มั่งมูล	มั่ง-มูล	มั่งมี
มาไซ	มา-ใจ	มาเยี่ยม
ม้าง	ม้าง	แตกทำลาย
มาน	มาน	มีทอง, มีครรภ
มาย	มาย	คลี่คลาย
มีเงินมีคำ	มี-เงิน-มี-คำ	มีเงินมีทอง
มีดคมเค่า	มีด-คม-เค่า	มีดที่คมมาทางค้ำ
มีดหน้อย	มีด-หน้อย	มีดหน้อย
มีนตาผอ	มีน-ตา-ผอ	ลืมหินตา
มุน	มุน	รบกวน, ื้อ
มุ่ม	มุ่ม	ทุ, ไม่แหลม
เม้น	เม้น	ตัวเดิน
เมา	เมา	หลงรัก

ศัพท์	คำอ่าน	คำแปล
เมา	เมา	เมลงเมา
เมา	เมา	ขนาด
เมิน	เมิน	นาน
เมียมาน	เมีย-มาน	เมียมี่ครรภ์
เมื่อย	เมื่อย	ไขปวดเนื้อปวดตัว
เมื่อวัน	เมื่อ-วัน	กลางวัน
เมื่อหล้า	เมื่อ-หล้า	ที่หลัง
แมงแกง	แมง-แกง	มวน, สัตว์ตัวเล็ก ๆ
แมงบง	แมงบง	ตัวหนอน, ตัวมุง
แมงอิง	แม-อิง	ผู้หญิง
แมมาน	แม-มาน	หญิงมีครรภ์
แมยา	แม-ยา	ผู้หญิง, ยา
แมอิงหลับเด็ก	แม-อิง-หลับ-เด็ก	ผู้หญิงนอนตึก
แมราง	แม-ราง	แม่หมายผัวหาย
ไมส้าว	ไม-ส้าว	ไม้สอย
ยม	ยม	ออนเพราะขึ้น, ออนปวกเปียก
ยอคุณ	ยอ-คุณ	ยกย่องความดี
ยอคเคว	ยอค-เกา	ยอคของต้นไม้
ยอน	ยอน	เพราะ
ยอนเพิน	ยอน-เป็น	เพราะคนอื่น
ยังแควน	ยัง-แควน	คอยยังชั่ว
ยากใจ	ยาก-ใจ	ลำบากใจ
ยาง	ยาง	เดิน
ยาง	ยัง	หยุด

ศัพท์	คำอ่าน	คำแปล
ยาม	ยาม	เคยชิน
ยายหัว	ยาย-หัว	เรียงรายหัว ถ้าเป็นสำนวน หมายถึงเชกหัว
ย่า	ย่า	เหยียบ
ย่า	ย่า	เคี้ยวอย่างละเอียด
ยี่งน้ำ	ยี่ง-น้ำ	น้ำเพิ่มระดับสูงขึ้น
เยี่ย	เยี่ย	ยุ่ง, ฉาง
เยี่ยะ	เยี่ยะ	ทำ
เยี่ยะแท้ ๆ	เยี่ยะ-แท้ ๆ	ทำจริง ๆ
เยี่ยะย่อ ๆ แยะ ๆ	เยี่ยะ-ย่อ ๆ แยะ ๆ	ทำเหยาะ ๆ แหยะ ๆ
เยี่ยะยา	เยี่ยะ-ยา	ทำยา
เยี่ยะสัง	เยี่ยะสัง	ทำไม, ทำอะไร
เยี่ยะหลาย	เยี่ยะ-หลาย	ทำหลายคน
แยงเงา	แยง-เงา	มองดูเงาในกระจก, มองดูเงาตัวเองในน้ำ
รวบสามทานสี่	ฮวบ-สาม-หาม-สี่	เป็นสำนวนหมายถึง ทำหลายอย่างพร้อมกัน
รวม	ฮวม	คม
รวมเนื้อ	ฮวม-เนื้อ	เคียงกาย, ร่างกาย
รอก	ฮอก	กระดิ่ง
รอง	ฮอง	เรี่ยก
รองหลอ	ฮอง-หลอ	รองน้ำที่รับน้ำจากชายคา
รวม	ฮอม	รวม
รากพาย	ฮา-ก-พาย	หักกิน

ศัพท์	คำอ่าน	คำแปล
ร่ำ	ร่ำ	ปลาร่ำ
รืดร้า	รืด-ร้า	รื้อร้า
รืบร้า	รืบ-ร้า	โคยควน
รื้อ	รื้อ	วันมะริน
รูกิ่ง	รูก-กิ่ง	รูกักตัว, รูกัก
รูกเนา	รูก-เนา	ยอมจะเนาเสียหาย, รูกักเนา
เรียน	เรียน	เรียน, เอาแบบอย่าง, เอาตัวอย่าง
เรียนคุณ	เรียน-คุณ	เรียนศิลปวิทยา
เรื่อง	เรื่อง	มาก, เจริญ
ไรเต้า	ไร-เต้า	ไรแดงโม
ลน	ลน	วัง
ลมฟือ	ลม-ฟือ	ลมกระฟือ
ลวน	ลวน	รวบ, ทำตามใจโดย ไม่ระมัดระวัง
ลาวค	ลาวค	เลย
ล่อ	ล่อ	เกวียน
ลันชัก	ลัน-ชัก	แคร่ราว
ลา	ลา	ออกแสวงหาอาหาร
ลาบ	ลาบ	สับให้ละเอียด, อาหาร ชนิดหนึ่งที่ปรุงด้วยเนื้อสัตว์ ที่สับละเอียดแล้ว เช่น ลาบหมู ลาบวัว ลาบควาย ฯลฯ

ศัพท์	คำอ่าน	คำแปล
ล้ามข้าง	ล้าม-ข้าง	ผูกข้างควยเชือกยาว ๆ
ลาย	ลาย	ฉดลาย, ร่าย, เรือย
ลาย	ลาย	โกหก
ล่ำ	ล่ำ	อรอย, ตัน
ล่ำคุม	ล่ำ-คุม	เลยพุ่มไม้
ล่ำเยี้ย	ล่ำ-เยี้ย	ยุ่ง, นาง
ลิบเข้า	ลิบ-เข้า	ไม้ค้ำพอนข้าวสำหรับตีข้าว ให้หลุดจากรวง
ลิ้น	ลิ้น	ประมาท
ลิ้มพอน	ลิ้ม-พอน	กลืนกิน
ลูกขวาย	ลูก-ขวาย	ตื่นสาย
ลูกเข้า	ลูก-เข้า	ตื่นเช้า
ลุน	ลุน	ทีหลัง
เลา	เลา	งาม
เลา	เลา	อ่าน, ทองบน, ตีฉินนินทา
		บรรยาย, อธิบาย
เล็ก	เล็ก	ลึก
เลี้ยง	เลี้ยง	ให้การอุปถัมภ์, อุปการะ
เลือน	เลือน	เลื่อย, เอนราบ
แลง	แลง	ราวป็น ที่ใส่ดินป็น
แลน	แลน	วิ่ง
แลว	แลว	วัยรุน
วงสา	วง-สา	เชื้อสาย, วงศ์ตระกูล
ว่อง	ว่อง	โค้งเป็นวงอ้อม

ศัพท์	คำอ่าน	คำแปล
วอด	วอด	คัมมิก
ว่าไหนเป็นหัน	ว่า-ไหน-เป็น-หัน	ว่าใดเป็นนั่น
เวย	เวย	ไว
สงสาร	สง-सान	โลกแห่งการเวียนว่ายตายเกิด
		ตายเกิด
่วย	่วย	เฉียด, เฉ
สอด	สอด	เกินทั่วไป
สอม	สอม	เหล็กหลายแฉกปลายแหลม
		สำหรับเสียบจับปลา, ฦวมก
สะเลียม	สะ-เลียม	สะเคา
สะหา	สะ-หา	จงห้อง
สับลาย	สับ-ลาย	สักลายตามตัว
สัมปตติภายนอก	ส่ำ-ปัต-ติ-ปาย-นอก	สัมปติภายนอก
สากมอง	สาก-มอง	สากครกกระเดื่อง
สาครา	สา-กะ-รา	แม่น้ำ (สาคร)
สาค	สาค	เสื่อ
สาคหัน	สาค-หัน	เสื่อซาค, เสื่อกรอน
สาธารณ์	สา-ทาน	ของว่าง ๆ, ทั่ว ๆ ไป
		ของไม่มีค่า
สิน	สิน	เงินทอง
สินคัคบัน	สิน-คัค-บัน	คัค (คำชวน)
สิ่ว (กริยา)	สิ่ว	เจาะ
สีแจงบ่าน	สี-แจง-บ่าน	สีมุนบ่าน
สีนาค	สี-นาค	ปิ่น

ศัพท์	คำอ่าน	คำแปล
สุข	สุข	มั่ง, เสร็จสิ้น
สุข	สุข	สุข, บุญ
แสง	แสง	แก้วกายสิทธิ์, ของมีค่า, พลอย
แสง	แสง	ชอบ, บุญ
แสงเข้า	แสง-เข้า	แสงของข้าว, พลอยสีขาว
แสงกล	สะ-เหล็ก	หาวยที่ไขว้างถว้ยหรือ ดาดเพื่อหาบสะควกขึ้น
ไสวน	ใส-มวน	นุ่มนัม, นุ่มสบาย
หทัย	หะ-ระ-ไท	หทัย
หน่วยนัก	หน่วย-นัก	ผลมาก, มีลูกมาก
หน้าเจ้า	หน้า-เจ้า	หน้าเจ้าของ...
หน้าจก	หน้า-จก	หน้าเฉยอย่างวางตัว
หน้าชื่อ	หน้าชื่อ	หน้าเฉย ๆ ไม่สนใจใคร
หนามหนม	หนาม-หนม	หนามอ่อน
หน้าเหลื่อม	หน้า-เหลื่อม	หน้าทะเล้น
หลง	หลง	หมก
หมกน	หม-กน	เป็นกิริยาแสดงความ คือกตัญญูของสุนัข
หมองวน	หมองวน	หมอยาพิษ
หมั่นนอนหลับ	หมั่น-นอน-หลับ	หลับบ่อย ๆ
หมัว	หมัว	มัว, รอยล้อมเป็นบรืวาร
หมิ่นหม่อ	หมิ่น-หม่อ	เขมาคำที่ติดอยู่กับกันหม่อ

ศัพท์	คำอ่าน	คำแปล
หมิ่น ¹ คัน ^๒ หำ ^๓ ร่อย ^๔	หมิ่น-บัน-หำ-ร่อย	จำนวนน้ำหนักตามมาตรา โบราณหำร่อยจะหนักประมาณ เท่าสุรา: 2 ขวดแม่โขง
หมู ¹ อำ ^๒ เกอ ^๓	หมู-อำ-เพอ	พนักงานอำเกอ
หมาก ^๑ ขาม ^๒ ป้อม ^๓	หมาก-ขาม-ป้อม	มะขามป้อม
หมาก ^๑ แควง ^๒	หมาก-แควง	มะเขือพวง
หมาก ^๑ คั๊บ ^๒ -เตา ^๓	หมาก-คั๊บ-เตา	ผลไม้ป่าชนิดหนึ่ง ต้นเป็น พุ่มเตี้ยมีลูกกลม ๆ เป็น ช่อยาวประมาณ 1 นิ้ว เวลาแก่จัดสีเหลืองมีรส หวานยิ่งหน้าแล้งแล้วหวาน มาก กินได้ทั้งเปลือกทั้งเนื้อ เมล็ดกลมแบน
หมาก ^๑ แตง ^๒ ลาย ^๓	หมาก-แตง-ลาย	แตงไทย
หมา ^๑ กั ^๒	หมา-กั	หมาคำ
หมา ^๑ วอ ^๒	หมา-วอ	หมาบ้า
หลง ^๑ กวา ^๒	หลง-กวา	หลงเกินไป (ไทยใหญ่)
หยอ ^๑	หยอ	วากะหม, ประชค
หยอง ^๑	หยอง	ประคั๊บ
หยั้ง ^๑ -เท็ก ^๒	หยั้ง-เท็ก	หยั้งถึง
หยั้ง ^๑ -หยอง ^๒	หยั้ง-หยอง	ประคั๊บ, ตกแต่ง
หยาน ^๑	หยาน	ครามเกรง
หยาม ^๑	หยาม	ยามใจ, ติตใจ
หยุบ ^๑	หยุบ	จับ

ศัพท์	คำอ่าน	คำแปล
หล้าก	หลวก	ฉลาก
หลวงหลาย	หลวง-หลาย	มาก
ห่วย	ห่วย	ล้าวาร
หวอม ๆ	หวอม ๆ	ไม่ขาด
หวาง	หวาง	ของว่าง, ระวัง
หัน	หัน	เห็น
หัน	หัน	พื้น
หัวฟาก	หัว-ฟาก	หัวพื้น, หัวไม้ไผ่ที่ทำเป็น กระดานสำหรับปูพื้น
หิง	หิง	สวิง
หีบน้ำแกง	หีบ-นั้-ม-แกง ⁺	ชคน้ำแกง
หื้อ	หื้อ	ให้
ไหเข้า	ไห-เข้า	ภาชนะที่ทำด้วยไม้เนื้ออ่อน เจาะตรงกลางให้เป็นโพรง รูปเหมือนกลองมีแผ่นไม้กลม ปิดกัน ไม้ไผ่สานเป็นฝาครอบ สำหรับใช้หุงข้าวเหนียว (หุง = นึ่ง)
ไหนด	ไหนด	สัตว์ประเภทหนู
ไหม	ไหม	ปรับไหม
ออกชั้นดี	ออก-ชั้น-ดี ^๘	ออกทน
อย่าขาน	อย่า-ขาน	อย่ารีบ, อย่าพูด
อย่าจุเอา	อย่า-จุ-เอา	อย่าหลอกเอา
อย่าฟัง	อย่า-ฟัง	อย่ารีบร้อน

ศัพท์	คำอ่าน	คำแปล
อู ^๑ บ ^๑ ค ^๑ าย	อู ^๑ -บ ^๑ อ-ค ^๑ าย	อู ^๑ เนย ฯ
อว ^๑ ย	อว ^๑ ย	ไ ^๑ ห ^๑ , อ ^๑ น ^๑ ว ^๑ ย
อว ^๑ ว ^๑ ย	อว ^๑ ว ^๑ ย	ร ^๑ ะบ ^๑ า ^๑ ย ^๑ ล ^๑ ม ^๑ ห ^๑ า ^๑ ย ^๑ ไ ^๑ จ ^๑ , ไ ^๑ อ ^๑ น ^๑ ้ำ
อ ^๑ อน ^๑ เป ^๑ อ	อ ^๑ อน-เป ^๑ อ	อ ^๑ อน ^๑ ท ^๑ บ ^๑ , อ ^๑ อน ^๑ ป ^๑ ว ^๑ ก ^๑ เป ^๑ ีย ^๑ ก
อ ^๑ อม ^๑ พ ^๑ อก	อ ^๑ อม-ป ^๑ อก	ผ ^๑ า ^๑ อ ^๑ ม ^๑ ท ^๑ บ ^๑
อ ^๑ ะ ^๑ ส ^๑ ัง	อ ^๑ ะ-ส ^๑ ัง	อ ^๑ ะ ^๑ ร ^๑ ไ
อ ^๑ า	อ ^๑ า	ก ^๑ าง
อ ^๑ าย ^๑ แท ^๑	อ ^๑ าย-แท ^๑	ล ^๑ ะอ ^๑ าย ^๑ จ ^๑ ร ^๑ ิง ฯ, เก ^๑ อ ^๑ เ ^๑ ิน ^๑ จ ^๑ ร ^๑ ิง ฯ
อ ^๑ ี	อ ^๑ ี	น ^๑ าง (ค ^๑ ำ ^๑ น ^๑ ำ ^๑ ห ^๑ น ^๑ ้ำ ^๑ ห ^๑ น ^๑ ึ่ง ^๑)
อ ^๑ ื ^๑ ง	อ ^๑ ื ^๑ ง	อ ^๑ ื ^๑ ง ^๑ อ ^๑ าง
อ ^๑ ิน	อ ^๑ ิน	
อ ^๑ ุ่น ^๑ ไ ^๑ จ	อ ^๑ ุ่น-ไ ^๑ จ	ม ^๑ ี ^๑ ก ^๑ ว ^๑ า ^๑ ม ^๑ ห ^๑ ร ^๑ ัง
อ ^๑ ู	อ ^๑ ู	ไ ^๑ ห ^๑ ญ ^๑ , ไ ^๑ ท ^๑ , อ ^๑ ว ^๑ น
อ ^๑ ู	อ ^๑ ู	พ ^๑ ด ^๑ , ค ^๑ ุ ^๑ ย
อ ^๑ ู ^๑ น ^๑ ัก	อ ^๑ ู-น ^๑ ัก	พ ^๑ ด ^๑ ม ^๑ าก
เอ ^๑ า ^๑ น ^๑ ัก	เอ ^๑ า-น ^๑ ัก	เอ ^๑ า ^๑ ม ^๑ าก
เอ ^๑ ี ^๑ ย ^๑ ง	เอ ^๑ ี ^๑ ย ^๑ ง	น ^๑ ก ^๑ เอ ^๑ ี ^๑ ย ^๑ ง
เอ ^๑ ื ^๑ อ ^๑ น	เอ ^๑ ื ^๑ อ ^๑ น	(ป ^๑ น) ห ^๑ ย ^๑ ุด
เอ ^๑ ว	เอ ^๑ ว	เอ ^๑ ว
เอ ^๑ ว ^๑ ย ^๑ าน, เอ ^๑ ว ^๑ ย ^๑ าว	เอ ^๑ ว-ย ^๑ าน, เอ ^๑ ว-ย ^๑ าว	ส ^๑ ัน ^๑ ห ^๑ ล ^๑ ัง ^๑ ย ^๑ าว, เอ ^๑ ว ^๑ ย ^๑ าว
เอ ^๑ ว ^๑ ฯ แ ^๑ ท ^๑ ว ^๑ ง ^๑ ฯ	เอ ^๑ ว ^๑ ฯ - แ ^๑ ท ^๑ ว ^๑ ง ^๑ ฯ	เ ^๑ ื ^๑ ย ^๑ ว ^๑ ไป ^๑ ร ^๑ ็ ^๑ ว ^๑ ย ^๑ ฯ

ภาคผนวก ง.

รายชื่อวิทยากรผู้ให้ปากคำประกอบงานวิจัย

ในการเก็บข้อมูลครั้งนี้ผู้เขียนได้รับความร่วมมืออย่างดียิ่ง ในเรื่องของการแปลและการตีความของภาษาิต จากผู้รู้ภาษาและวัฒนธรรมลานนา ทั้งนี้คือ

1. อาจารย์สิงขะ วรรณสัย อายุ 60 ปี ผู้เชี่ยวชาญวัฒนธรรมลานนาเป็นอาจารย์พิเศษสอนภาษาและวรรณกรรมลานนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ผณี พยอมยงค์ อายุ 56 ปี เป็นผู้เชี่ยวชาญวรรณกรรมลานนา และเป็นอาจารย์ประจำภาควิชาส่งเสริมการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
3. อาจารย์สุรสิงห์สำรวม ฉิมพะเนา เป็นผู้เชี่ยวชาญวัฒนธรรมพื้นบ้านลานนา เป็นอาจารย์สอนที่วิทยาลัยครูเชียงราย จังหวัดเชียงราย
4. นายชาญ เจริญจะ อายุ 54 ปี เป็นบิดาของผู้เขียน มีความสามารถอ่านตัวอักษรลานนาได้เป็นอย่างดี
5. นายมินทร์ คำมอญ อายุ 66 ปี สามารถอ่านตัวอักษรลานนาได้ และเป็นผู้ทำพิธีเรียกขวัญ เสกกระทะเคราะห์ ในหมู่บ้านควงคำ ตำบลและ อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน
6. นายแก้ว โทปรินทร์ อายุ 53 ปี เป็นผู้มีความรู้เรื่องภาษาิตเป็นอย่างดี มีอาชีพทำนา อยู่บ้านเลขที่ 79 บ้านสันกลาง ตำบลและ อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน
7. นายดี วงศ์วาท อายุ 78 ปี เป็นมรรคทายกวัดเพี้ยสูง อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน ชำนาญมากเรื่องอ่านและเขียนอักษรลานนา
8. ท่านพระครูมงคลคุณากร เจ้าอาวาสวัดหนองคำตวง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ มีความรู้เรื่องภาษาิตเป็นอย่างดี
9. นางชันแก้ว คันใหญ่ อายุ 52 ปี มีความรู้เกี่ยวกับคำสอนมากท่านหนึ่ง บ้านเชียงกลาง อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน

วิเคราะห์สถานการณ์

บทคัดย่อ

ของ

สมร เจนจิระ

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าหลักสูตร

ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต

กุมภาพันธ์ 2525

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการวิเคราะห์ ลานนาภาสิต ซึ่งเป็นภาษาที่มีอิทธิพล
ต่อชาวบ้านกลุ่มลานนา โดยแบ่งการวิเคราะห์ เป็น 2 ลักษณะ คือการศึกษาตาม
ลักษณะ รูปแบบ ความหมาย เนื้อหา และการศึกษา คุณลักษณะ ของจริยธรรม

ผลการศึกษาปรากฏว่าในด้านรูปแบบ ความหมาย และเนื้อหา พบว่าลานนา-
ภาสิตจะเป็นกลุ่มคำมีจำนวน 4 พยางค์ 5 พยางค์ 6 พยางค์ 7 พยางค์ 9 พยางค์
10 พยางค์ 12 พยางค์ 14 พยางค์ 18 พยางค์ และ 20 พยางค์ ตามลำดับ
มีความหมายคล้ายกัน แม้ตัวภาสิตแตกต่างกัน มีเนื้อหาสาระเกี่ยวข้องกับการดำเนิน
ชีวิตประจำวันและธรรมชาติ ในด้านคุณลักษณะจริยธรรม ผู้วิจัยได้จำแนกคุณลักษณะ
จริยธรรม จากเนื้อหาและความหมายของลานนาภาสิตไว้ 11 ประเภท พบว่า
ลานนาภาสิตมุ่งสอน จริยธรรมในด้าน ความมีเหตุผล ความเมตตา กรุณา ความซื่อสัตย์
ความรับผิดชอบ ความอุทิศสละ ความมีระเบียบวินัย ความสามัคคี ความยุติธรรม
ความเสียสละ ความกตัญญู มากตามลำดับ และจริยธรรมที่เน้นน้อยที่สุด คือการ
ประหยัด

AN ANALYTICAL STUDY OF LANNA PROVERBS

AN ABSTRACT

BY

SAMORN JENJIJA

Presented in partial fulfillment of requirements

for the Master of Education degree

at Srinakharinwirot University

February 1982

This research was the study of Lanna Proverbs written and recognized by Lanna people. The study was divided into two aspects : the characteristics of forms, meanings, and contents of the Proverbs and the ethical characteristics of the Proverbs.

Regarding the characteristics of forms, meanings, and contents, most of the Lanna Proverbs were clustered as groups of words ranging from four-syllable groups to twenty-syllable groups. Some groups, though consisted of different words, had the similar meanings and the contents were mostly related to the daily life and the nature. Studying the contents, and interpreting the meanings of Lanna Proverbs, the author had identified eleven ethical characteristics. The ethical lessons, the most frequently instructed in Lanna Proverbs were reasoning, kindness, honesty, responsibility, diligence, discipline, unity, devotion, and gratitude respectively. The least frequently emphasized was to be economical.